Uppsala 1977

VUXENUTBILDNING OCH FÖRDELNINGSPOLITIK

Anders Broström Gunnar Ekeroth

VUXENUTBILDNING OCH FÖRDELNINGSPOLITIK

En sociologisk studie av fördelnings-
politiska mål och rekryteringsresultat
inom folkbildningen och kommunal vuxen-
utbildning mellan 1967 och 1975

av

Anders Broström Gunnar Ekeroth

Uppsala 1977

©Anders Broström och Gunnar Ekeroth 1977
Omslag: Kurt Schön

Printed in Sweden by
Offsetcenter ab, Uppsala 1977
ISBN 91-506-0115-6

FÖRORD

Föreliggande studie har genomförts parallellt med forskningsprojektet SAMVUX vid Sociologiska institutionen vid Uppsala universitet.

Inom ramen för forskningsprojektet genomfördes försöksverksamhet med rekrytering av kortutbildade till vuxenutbildningen samt samverkan mellan utbildningsanordnare. Under försöksverksamhetens gång aktualiserades problem med vuxenutbildningens mål och resultat. Dessa problem gjorde vi till föremål för en särskild studie som nu kan presenteras.

Vi uppehåller oss i detta arbete vid det fördelningspolitiska målets framväxt inom vuxenutbildningen och de,som vi kan konstatera, obetydliga fördelningspolitiska resultaten. Vi är stort tack skyldiga alla dem som i Luleå, Norrköping och Ronneby medverkat i försöksverksamheten. Ett speciellt tack vill vi rikta till Sigfrid Andersson, Sten Engstrand och Åke Fryxell.

Ulf Himmelstrand har varit vetenskaplig ledare för forskningsprojektet. Bengt Abrahamsson har varit vår handledare under arbetet med denna studie. Preliminära versioner av studien har välvilligt lästs och kommenterats av Bengt Abrahamsson, Torsten Björkman och Lena Johansson. Till dem och övriga kollegor på institutionen som bestått oss med konstruktiv kritik riktar vi ett varmt tack. Ett tack också till Sten Johansson, Institutet för social forskning och Lars Tornstam för deras hjälp vid databearbetningarna. Ett särskilt tack riktar vi till Agneta Björkman som renskrivit manuskriptet.

Uppsala i mars 1977

Anders Broström Gunnar Ekeroth

FÖRORD

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

I INLEDNING 3
1 Bakgrund 3
2 Redogörelse för arbetet inom SAMVUX-projektet 4
3 Arbetets syfte och begränsningar 9
4 Empiriskt material 13
4.1 Enkät rörande befolkningens förhållande till vuxenutbildning 14
4.2 Levnadsnivåundersökningarna 1968 och 1974 14
4.3 Material från SAMVUX-projektets försöksverksamhet med lokal planering 15
5 Utbildning och social förändring 16
6 Framställningens disposition 17

II VUXENUTBILDNINGENS MÅL 18
1 Inledning 18
1.1 Den formella målformuleringsprocessen 18
1.2 Den informella målformuleringsprocessen 21
2 Målformuleringar 27
2.1 Folkpartiet och Centerpartiet 27
2.2 Moderata samlingspartiet 36
2.3 Jämlikhet. Rapport från SAP-LO:s arbetsgrupp för jämlikhetsfrågor 39
2.4 Sammanfattning 44
2.5 Landsorganisationen i Sverige 48
2.6 Tjänstemännens centralorganisation 57
2.7 Svenska Arbetsgivareföreningen 61
2.8 Sammanfattning 64
2.9 Regeringens målformuleringar 1967-1975 67
3 Tolkning av målen 88
3.1 Fördelningspolitiska mål och andra 88
3.2 Vad skall fördelas ? 91
3.3 Sammanfattning 112
3.4 Vad skall bidra till utjämning av vad ? 113
3.5 Direkta och indirekta effekter 117

III VUXENUTBILDNINGENS ORGANISATION 121
1 Något om vuxenutbildningens framväxt 122
2 Reformerna 126
3 Folkbildningen 132
3.1 Organisation 132
3.2 Tillväxt och omfattning 137
3.3 Resurser och bidrag 139
4 Kommunal vuxenutbildning 146
4.1 Organisation 146
4.2 Tillväxt och omfattning 147
4.3 Resurser och bidrag 147
5 Övrig vuxenutbildning 149

IV FÖRDELNINGSPOLITISKA EFFEKTER 151
1 Inledning 151
2 Enkätundersökning bland den vuxna befolkningen (20-75 år) i Norrköping och Luleå våren 1975 154
2.1 Bakgrund 154
2.2 Datainsamling och datainsamlingsresultat 154
2.3 Variabler 157
2.4 Resultat 160
3 Mätning av fördelningspolitiska effekter genom studium av representation av resurssvaga bland dem som vid mättillfället deltog i vuxenutbildning 175
4 Sekundärbearbetning av levnadsnivåundersökningens material från 1968 och 1974 182
4.1 Presentation av materialet 183
4.2 Totala förändringar 1968 - 1974 186
4.3 Förändringar i representation med avseende på utbildningspolitiska målvariabler 191
4.4 Analys av fördelningspolitiska effekter genom studium av nyrekrytering 197
4.5 Individuella effekter av deltagande i vuxenutbildning 200
5 Sammanfattning av de empiriska undersökningarna 205

V DISKUSSION 208
1 Inledning 208
1.1 Fördelningspolitiska mål och service-politiska effekter 209
1.2 Problemformulering 212
2 Efterfrågan 214
3 Utbud 219
3.1 Fördelningspolitiska- och service-politiska mål 219
3.2 Definition av målgruppen 222
3.3 Statliga bidrag 224
3.4 Organisationsstrukturen 229
4 Sammanfattning 235
5 Behov av forskning 236

SUMMARY 238

LITTERATURFÖRTECKNING 252

BILAGOR 264

I INLEDNING

1 Bakgrund

Vuxenutbildningen i Sverige har under senare år varit föremål för en omfattande reformering. En kraftig ökning av resurserna har skett; samhälleliga bidrag till verksamheten har ökat och formerna för dessa har förändrats. Ett påtagligt resultat av reformerna och den ökande ekonomiska satsningen är att vuxenutbildningens omfattning, antal kurser, cirklar och deltagare, kraftigt ökat.

Som bakgrund till denna utveckling ligger en utbildningspolitisk diskussion. Denna diskussion kommer till uttryck bl.a. i utredningsbetänkanden, programskrifter från politiska och fackliga organisationer, propositioner och andra liknande dokument. I denna diskussion har målen som ligger bakom reformeringen och den ökade ekonomiska satsningen uttryckts.

I denna framställning skall vi studera en del av vuxenutbildningen, nämligen folkbildning och kommunal vuxenutbildning. Skälen till att vi koncentrerat oss på dessa former är, att vi inom ett forskningsprojekt finansierat av Skolöverstyrelsen arbetat med denna sektor av vuxenutbildningen, och att empiriskt material för dessa utbildningsformer insamlats under projektarbetet.

Det faller sig naturligt att analyser av dessa utbildningsformer tar sin början med 1967 års vuxenutbildningsreform, proposition 1967:85, som bl.a. innebar att den kommunala vuxenutbildningen etablerades i dess nuvarande form. Reformen markerade också ett ökat intresse från samhällets sida för folkbildningen. Man kan betrakta 1967 års reform som upptakt till en ännu pågående reformperiod som berör dessa båda former av vuxenutbildningen. Den senaste av reformerna kom 1975 (proposition 1975:23).

I ett pluralistiskt samhälle som Sverige formuleras övergripande samhälleliga mål under inverkan av skilda intressen och intressegrupper.

Övergripande mål är allmänna och vaga. För att arbeta med samhälleliga mål som utgångspunkt måste man skaffa sig en tolkning. Det finns inga etablerade, objektiva metoder för detta. Att tolka mål är en form av intuitivt arbete. Det är att "läsa mellan raderna". Det är inte möjligt att på ett oproblematiskt sätt "översätta" allmänna,

övergripande mål i kvantitativa, mätbara termer. Det enda som är möjligt är att redovisa en tolkning. Vi söker konkretisera vissa av de allmänna diskussioner som förts och förs inom vuxenutbildningen. Vi söker framlägga en sammanhängande bild av utvecklingen.

Det faktum att vi genomfört arbetet med denna framställning inom ramen för uppdragsforskning för SÖ är naturligtvis betydelsefullt. I vårt sätt att närma oss vuxenutbildningen, i vårt sätt att identifiera och formulera problem har naturligtvis vår situation påverkat oss. Innehållet i och utformningen av projektarbetet är således en viktig länk i förståelsen av den forskningsansats vi tillämpar i detta arbete. Problem med uppdragsforskning, forskningens förhållande till statsmakten, byråkratin och det etablerade samhället har stått i fokus för en intensiv diskussion under senare år. Inte minst har detta gällt utbildningsforskning. Utbildningsforskningen i Sverige har varit starkt förknippad med de stora utredningarna och reformerna inom skolväsendet. De stora resurserna för utbildningsforskning finns hos SÖ, den myndighet som har att effektuera utbildningspolitiken. Merparten av den utbildningsforskning som bedrivs i Sverige finansieras av SÖ:s FoU-anslag (FoU uttyds forskning och utveckling). Budgetåret 1975/76 uppgick detta anslag till 30 miljoner och i sitt äskande för 76/77 begärde SÖ 38.5 miljoner. (SÖ. Petita 1975). Under senare år har det varit så, att ungefär 2/3 av beloppet går till inomverksprojekt, där alltså arbetet utförs av tjänstemän anställda vid SÖ. Den återstående tredjedelen har gått till projekt förlagda vid forskningsinstitutioner utanför SÖ. I huvudsak har det varit pedagogiska institutioner vid universitet och lärarhögskolor. Under senare år har emellertid ett par projekt också förlagts till sociologiska institutioner. Ett av dessa är vårt, SAMVUX-projektet.

2 Redogörelse för arbetet inom SAMVUX-projektet

I början av år 1973 kontaktades sociologiska institutionen vid Uppsala Universitet av SÖ. Man hade ett förslag till ett forskningsprojekt som man ville förlägga till institutionen. Förslaget utgjordes av en PM utarbetad inom SÖ (PM 1972-12-04). I januari 1973 hölls ett sammanträde på SÖ. Sammanträdet utmynnade i att vi under en planeringsperiod fram till juni 1973 skulle utarbeta en plan för projektets utförande. Denna plan framlades i september (Broström/Ekeroth 1973).

Vårt uppdrag var av organisatorisk art. Rekryteringen till vuxenutbildningens olika former ansågs inte stå i samklang med de ambitioner som utbildningspolitiken utstakat. Som ett par konkreta orsaker till detta utpekades dels utformningen av uppsökande verksamhet, dels bristen på samordning mellan olika former och anordnare av vuxenutbildning. Man ville att projektet skulle finna former för uppsökande verksamhet och samordning för att därigenom förbättra rekryteringen. Med förbättrad rekrytering avsågs att nå fler formellt kortutbildade, personer med enbart folkskola. Ett uttalat önskemål rörande projektet var också att försöksverksamhet skulle bedrivas samt att denna försöksverksamhet skulle ta sin utgångspunkt i "spontana försök" som uppstår runt om i landet.

Vi planerade projektet på följande sätt:

1. Vi företog en kartläggning (genom enkät till samtliga svenska kommuner) av förekomsten av spontant utvecklingsarbete, samt arbetssätt och arbetsformer inom de s.k. vuxenutbildningsråden (ett samrådsorgan som i samband med vuxenutbildningsreformen 1967 / proposition 1967:85/ rekommenderades kommunerna att inrätta). Enkäten finns publicerad i Broström/Ekeroth mars 1975.
2. Som ett tilläggsuppdrag fick vi av SÖ i uppgift att utvärdera ett större, av SÖ centralt planerat försök med uppsökande verksamhet som ägde rum våren 1974. Så skedde, och vår utvärdering har publicerats i Broström/Ekeroth augusti 1974.

När vi kommit så här långt, våren 1974, tyckte vi oss kunna formulera några slutsatser. För det första att vuxenutbildningens organisation har en starkt decentraliserad struktur. Ansvaret för utformningen av konkret verksamhet, att överföra målen till verklighet, vilade ytterst på dem som ute i kommunerna arbetade inom olika vuxenutbildningsorganisationer. För det andra, som en följd av det första, erbjöd vuxenutbildningen en synnerligen varierad bild. Omfattning av olika former av vuxenutbildning och deras inriktning, kontakter och samarbete mellan dem varierade högst avsevärt från kommun till kommun.

3. Parallellt med 1 och 2 tog vi kontakt med olika företrädare för "fältet". Vi sammanträffade med lokala och centrala företrädare för olika vuxenutbildningsformer, med folk från centrala, regionala och lokala myndigheter.

Alla dessa kontakter styrkte våra slutsatser. Vi tyckte oss få ett grepp om den svenska vuxenutbildningen, vi tyckte oss kunna formulera,

på ett för praktiska åtgärder fruktbart sätt, vuxenutbildningens problem.

Vi gjorde oss följande bild av situationen.

a) En omfattande satsning på vuxenutbildning har gjorts i syfte att dels bidra till ökad jämlikhet i samhället, dels främja framstegstakten i ekonomin.

b) För att uppnå dessa övergripande syften tillämpades olika strategier. Dels bedrevs i samhällelig regi (kommunalt huvudmannaskap med statlig finansiering) kompetensinriktad utbildning, dels understöddes självständiga folkbildningsorganisationers verksamhet med statliga och kommunala bidrag. Dels fanns också arbetsmarknadsutbildningen, utbildning för dem som hade problem på arbetsmarknaden, de som var arbetslösa eller hotades av arbetslöshet.

c) Samtliga utbildningsformer hade en naturlig organisatorisk förankring på lokal nivå. Det var på förhållandevis självständiga rektorsexpeditioner, studieförbundsavdelningar, folkhögskolor och AMU-centra runt om i landet som utbildningspolitiken omsattes i praktiken.

d) Det egentliga problemet var vilka faktorer som styrde genomförandet av utbildningspolitiken. Det var denna problemställning vi fann mest fruktbar att utgå ifrån när vi planerade vår försöksverksamhet. Det gällde att få dem som lokalt hade ansvaret för vuxenutbildningens faktiska utformning att bli medvetna om vad de styrdes av i sin verksamhet.

4. Vår utvärdering av SÖ:s uppsökande verksamhet gav underlag för funderingar kring denna metod, i ansträngningarna att nå de "utbildningspolitiskt angelägna" grupperna med vuxenutbildning.

Vi planerade därför en uppläggning av uppsökande verksamhet med direkt utgångspunkt från en tolkning av vuxenutbildningspolitikens mål. Vi genomförde och utvärderade ett försök där vi eftersträvade att hålla oss till denna uppläggning. Resultaten finns publicerade i Broström/Ekeroth februari 1976.a. I rapporten fanns en tolkning av vuxenutbildningens mål, en empirisk analys av resultatet och redovisning av ett försök att omsätta målen konkret i uppläggning av uppsökande verksamhet. I många stycken är föreliggande arbete en vidareutveckling av de tolkningsresonemang och de empiriska analyser av vuxenutbildningens effekter som vi framlade i rapporten 1976.

5. Vi utarbetade ett förslag till en planeringsmodell att tillämpa på kommunal nivå. Den syftade till att medvetandegöra de lokala vuxenutbildningsanordnarna. Dels om vuxenutbildningspolitiken i stort, dels om den egna organisationens mål och inriktning, dels om de i kommunen faktiskt rådande förhållandena rörande vuxenutbildningens organisation, resurser och resultat.

Vi utvalde tre kommuner i olika storlek som försökskommuner, och i dessa genomfördes under perioden hösten 1974 till hösten 1976 försöksverksamhet med tillämpning av vårt planeringsprogram. De tre kommunerna var Ronneby, Norrköping och Luleå. Vårt syfte var att finna en formel för lokal planering, en generellt tillämplig planeringsmodell. En sådan har vi också utformat (Broström/Ekeroth 1977, under utgivning). Där framlägger vi ett förslag till en arbetsordning som kan tillämpas för att strukturera den lokala vuxenutbildningsverksamheten.

I korthet har försöksverksamheten bedrivits enligt följande: I var och en av kommunerna har en lokal referensgrupp arbetat. I referensgrupperna har representanter för samtliga vuxenutbildningsanordnare ingått, representanter för skolstyrelse och skolförvaltning.

Referensgrupperna har arbetat efter ett av projektet utformat planeringsprogram. Syftet har varit att mot bakgrund av utförliga diskussioner och utredningar av det rådande läget i kommunen fastlägga arbetsformer för den samlade vuxenutbildningen och klargöra relationer mellan utbildningsanordnare. Dessa relationer kommer till uttryck genom samverkan, avstämning och profilering. En grundlig genomgång av vuxenutbildningens förutsättningar för att klargöra det rådande läget har, i planeringsprogrammet, setts som en förutsättning för konkreta diskussioner och överenskommelser rörande de respektive anordnarnas verksamhet. Arbetet i kommunerna har, i stort sett, följt följande schema:

Etapp I Måldiskussion

Utdrag ur centrala måldokument har utgjort underlag. Utifrån dessa har man fört en måldiskussion, där de olika anordnarna sökt klargöra sin lokala inriktning, sin tolkning av den egna uppgiften.

Etapp II Målgruppsdiskussion

En utredning i tre delar genomfördes i varje kommun.

1. En sammanställning av tillgänglig statistik rörande befolkning, befolkningsutveckling, boende, utbildning m.m.
2. En enkätundersökning bland deltagare i studiecirklar och kommunal vuxenutbildning. Uppgifterna insamlades i undervisningsgrupper med hjälp av lärare/ledare. Frågor, delvis hämtade från levnadsnivåundersökningen, ställdes för att mäta bl.a.: Ekonomiska, politiska, kulturella och sociala resurser. (Vuxenutbildningens jämlikhetsskapande roll kan i huvudsak sägas gälla dessa typer av resurser). Dessutom frågor rörande utbildning och vuxenutbildningserfarenhet.
3. En enkätundersökning bland ett urval av den vuxna befolkningen i kommunen (20-75 år). Samma frågor som under punkt 2 ställdes. På detta sätt kunde vi göra en beskrivning av vuxenutbildningens rekryteringsmönster. Mot bakgrund av detta fördes diskussioner i vilka olika utbildningsanordnare gav sin syn på rekryteringsläget, vilka grupper som de främst vill nå genom sin verksamhet, vilka slutsatser de tycker man kan dra rörande den egna verksamheten utifrån det rådande rekryteringsläget.

Etapp III Resursdiskussion

En resursutredning genomfördes genom enkät bland utbildningsanordnarna. Där kartlades ekonomiska resurser (kostnader och intäkter), personella resurser, lokalresurser och utrustning i övrigt. Mot den bakgrunden fördes sedan en diskussion rörande resursläget, gemensamma och enskilda resursbrister, samt vad man gemensamt och enskilt kan göra åt dessa. När resursdiskussionen avslutats gjordes en sammanställning av de tre första etapperna, "Nuläges- och problembild". Avsikten med detta sammanfattande dokument var att det skulle utgöra plattform för konkreta diskussioner om hur relationer mellan olika utbildningsanordnares verksamhet skall se ut.

Etapp IV Utarbetande av verksamhetsplan

Vi sammanställde en "Åtgärdskatalog" med en mängd förslag till överenskommelser mellan utbildningsanordnare rörande deras respektive verksamhet. (Samarbete, avstämning och profilering). När man gått igenom de olika förslagen under ett antal sammanträden sammanställdes beslutsprotokollen till en verksamhetsplan för hela vuxenutbildningen.

Den verksamhetsplanen skall gälla framledes, och fortlöpande omprövas.

Dokumentationen av verksamheten har under etapp I-III skett genom att diskussionerna bandats och utskrivits i sin helhet. Fortlöpande justeringar har skett. Under etapp IV har dokumentationen utgjorts av beslutsprotokoll, och vid varje sammanträde har föregående protokoll justerats av samtliga.

Det är inom ramen för det här kort beskrivna arbetet som vi kommit att intressera oss för vuxenutbildning. Det är delvis med hjälp av material som insamlats under projektet som vi genomför empiriska analyser nedan.

Det är viktigt att framhålla att vi anlagt ett pragmatiskt synsätt på den rådande vuxenutbildningssituationen. Vi har utformat och medverkat vid genomförande av ett konkret planeringsprogram. Detta program har tillämpats på den kommunala nivån. Vi anser att denna är, och bör vara, den mest betydelsefulla när det gäller att ge vuxenutbildningspolitiken ett innehåll. Det är här som den utbildningspolitiska diskussionen måste föras och konkretiseras. Det är här som empiriskt material rörande rekrytering måste tas fram.

Vi anser följaktligen att det finns iakttagbara och påverkbara mekanismer som styr utfallet av den svenska vuxenutbildningssatsningen. Genom att påvisa dessa och genom att göra dem som berörs medvetna om dessa mekanismer menar vi att det är möjligt att påverka utvecklingen av vuxenutbildningens rekrytering och därmed den roll som vuxenutbildningen spelar.

3 Arbetets syfte och begränsningar

Syftet med detta arbete är:

1. Att tolka de övergripande samhälleliga målen för vuxenutbildningen. Vi tar i denna tolkning fasta på framväxten av det fördelningspolitiska målet.
2. Att empiriskt studera de övergripande fördelningspolitiska effekterna i rekryteringen till vuxenutbildning.
3. Att identifiera och diskutera faktorer som kan bidra till att det fördelningspolitiska målet förverkligas eller ej i fördelningspolitiska effekter.

De utbildningspolitiska målen formuleras i ett sammanhang där olika organisationer och intressen deltar. Målen för det samhälleliga engagemanget inom vuxenutbildningen växer fram ur och sammanfattar detta sammanhang. De olika vuxenutbildningsorganisationerna har olika mål som kan avvika från de övergripande målen. Alla de olika vuxenutbildningsorganisationer samhället stödjer utgör medlet för den samhälleliga vuxenutbildningspolitiken. Även om olika organisationers målsättningar i olika grad stämmer överens med de övergripande målen är det nödvändigt att studera det samlade resultatet när man skall utvärdera vuxenutbildningens effekter. Vi gör därför ingen uppdelning på utbildningsformer eller utbildningsorganisationer i vår empiriska analys.

Denna heterogena struktur; att organisationer med olika mål utgör samhällets instrument för vuxenutbildningspolitiken, är en viktig omständighet när de fördelningspolitiska effekterna studeras. Vissa organisationer ställer sig inte bakom det fördelningspolitiska målet, andra gör det. Det innebär att olika organisationer "drar åt olika håll" med avseende på det fördelningspolitiska målet. Det övergripande resultatet av vuxenutbildningspolitiken bestäms av krafter som verkar i olika riktningar. Det är detta övergripande resultat vi studerar. Den första syftespunkten ovan behandlas i kapitel II och den andra i kapitel IV. När vi, i kapitel V, behandlar den tredje punkten fäster vi stor vikt vid de spänningar som råder inom "vuxenutbildningsapparaten". Det faktum att olika organisationer i varierande grad ställer sig bakom det fördelningspolitiska målet är betydelsefullt när resultaten ställs i relation till målet.

För att uppnå syftet med detta arbete har vi också gjort några begränsningar.

1. Vi koncentrerar oss på perioden 1967 till 1975. Som vi tidigare berört utgjorde 1967 års vuxenutbildningsreform upptakten till en reformperiod, under vilken en rad propositioner framlagts. Dessa har markerat ett successivt ökat samhälleligt engagemang inom vuxenutbildningen.

Att vi valt att studera utvecklingen fram till 1975 hänger helt enkelt samman med att den senaste reformen, proposition 1975:23, kom det året. Vi menar inte att det är rimligt att betrakta reformperioden som avslutad i.o.m. den reformen. För närvarande pågår en utredning, folkbildningsutredningen, som dels skall göra en organisatorisk översyn av arbetsfördelning mellan olika former av vuxenutbildning,

dels se över det samhälleliga bidragssystemet. Olika reformer inom arbetslivet, framför allt medbestämmandelagen som gäller från 1.1. 1977, har aktualiserat frågan om den fackliga utbildningen. Härigenom uppstår nya problem inom vuxenutbildningsområdet.

2. Som framgått har vi främst intresserat oss för det fördelningspolitiska målet för vuxenutbildningen. I 1967 års reform betonades mest ekonomiska och servicepolitiska mål. Samtidigt började, som vi skall visa, fördelningspolitiska krav att göra sig allt mer gällande i den utbildningspolitiska debatten. Detta krav kom först till uttryck i LO:s arbetsmarknadspolitiska program 1967. Kraven på en fördelningspolitisk inriktning av vuxenutbildningen blev under åren närmast efter 1967 års reform allt mer uttalade. Från och med 1970 kommer det fördelningspolitiska målet även till klart uttryck i statsmakternas målformuleringar. Därefter har detta mål intagit en allt mer framskjuten ställning i propositionstexterna, och blivit det klart domineran-de målet. Det är därför rimligt att lägga tonvikten i analysen av målen vid just detta mål. Andra mål är dock viktiga att beakta när det gäller det fördelningspolitiska målets ställning, hur tungt det väger mot andra mål.

3. Den tredje och viktigaste begränsningen ligger i att vi valt att koncentrera oss på två former av vuxenutbildning; folkbildning och kommunal vuxenutbildning. När vi i resten av denna framställning skriver vuxenutbildning avser vi, om icke annat utsägs, dessa båda former.

Av dessa vuxenutbildningsformer är studiecirkelverksamheten den mest omfattande om man ser till antal deltagare. Antalet uppgick år 1974/75 till 2.628.310 (278.506 cirklar).

Betydligt färre deltar i kommunal vuxenutbildning (hösten 1975 var det 150.033). Den genomsnittliga studieomfattningen är dock större för kommunal vuxenutbildning. De som läser där anslår mer tid till sina studier. Antalet studietimmar i kommunal vuxenutbildning under ett år uppgick till 1.800.000 timmar, mot ungefär 7.400.000 timmar för studiecirkelverksamheten.

Folkhögskolorna har årligen omkring 12.000 elever i sina längre kurser (s.k. vinterkurser), och ungefär 45.000 elever i sina s.k. ämneskurser (1973/74).

Den viktigaste konsekvensen av denna begränsning är, att arbetsmarknadsutbildningen (AMU) inte är med i vår analys. Denna begränsning kan inte alltid strikt upprätthållas när det gäller måldiskussionen. Även om de former av vuxenutbildning vi studerar organisatoriskt och reformpolitiskt är rätt väl avgränsade från AMU så gäller att övergripande målformuleringar, i propositioner såväl som i texter från intresseorganisationer, ofta famnar över hela vuxenutbildningsfältet. I de empiriska avsnitten är det dock enbart kommunal vuxenutbildning och folkbildning vi studerar. Detta gäller också den avslutande diskussionen i kapitel V.

Vi är medvetna om att AMU sannolikt har stor betydelse ur fördelningspolitisk synvinkel. Bestämmelserna om vem som får delta i AMU samt det fördelaktiga utbildningsbidraget gör att AMU blir en genomgripande åtgärd för en klart utpekad grupp. AMU är enbart avsedd för den som "är eller löper risk att bli arbetslös". Arbetslöshet är ett stort problem för den enskilde. Att vara arbetslös innebär i de flesta fall stora inskränkningar i välfärden för den enskilde, såväl ekonomiskt som socialt. Utbildning som direkt syftar till att ge arbetslösa nya arbeten är naturligtvis i hög grad fördelningspolitisk. Till detta kan läggas, att de som drabbas av arbetslöshet i många fall är människor med en svag position i samhället, människor som i flera avseenden är resurssvaga. Det innebär att AMU kan verka fördelningspolitiskt i den meningen, att den bidrar till en allmän förbättring av olika resurser för de människor som deltar. Den primära fördelningspolitiska effekten ligger i att ge arbetslösa arbete, den sekundära i att utbildningen även i övrigt verkar resursförhöjande. Det sagda innebär, att en fördelningspolitisk analys av vuxenutbildningen borde omfatta AMU. Vi har emellertid valt att inte ta med AMU. Skälen till detta är:

A. Till skillnad från de former av vuxenutbildning vi studerar har AMU en klart definierad målgrupp. Det stipuleras klart vilka som får delta i AMU. AMU är inte frivilligt på samma sätt som kommunal vuxenutbildning och folkbildning. Det innebär att AMU inte har samma problem att nå de mest angelägna grupperna som de andra formerna. Det föreligger en fundamental skillnad i förutsättningarna att driva fördelningspolitik mellan en utbildningsform som exklusivt är till för en viss problemgrupp, jämfört med utbildningsformer som baseras på fritt och frivilligt deltagande. För de sistnämnda uppstår problemet

att nå de fördelningspolitiskt angelägna grupperna och att i någon mån hålla nere efterfrågan från andra grupper. Det vi främst vill behandla är alltså problemet att driva fördelningspolitisk vuxenutbildning inom det område som baseras på fritt och frivilligt deltagande.

B. AMU bedrivs i enhetlig statlig regi, direkt underställd arbetsmarknadsstyrelsen (AMS). AMU är ett av arbetsmarknadspolitikens viktigaste instrument. Det innebär, att den mångfald av huvudmän som finns inom övrig vuxenutbildning inte gäller för AMU. Som vi påpekat tidigare finns det spänningar mellan olika utbildningsorganisationer inom den sektor vi valt att studera. Dessa spänningar, som är uttryck för organisationernas olika mål och metoder, utgör ett problem för bedrivande av en fördelningspolitisk vuxenutbildning. Dessa problem har inte AMU.

C. AMU har en klart uttalad målsättning; det gäller att ge enskilda som är eller riskerar att bli arbetslösa ett arbete. AMU:s effektivitet i dessa avseenden är relativt väl belyst. Bland undersökningar som gjorts kan nämnas Kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildning (SOU 1974:79, Gustavsson /1973/ och Dahlberg /1972/).

D. Ett viktigt skäl för oss att inte ta med AMU är, att vi helt enkelt inte hade material för detta. Eftersom AMU:s rekrytering, som vi ovan påpekat, inte är problematisk på samma sätt som övriga vuxenutbildningsformer, förelåg det i vår försöksverksamhet inget behov av att särskilt belysa denna.

4 Empiriskt material

Som framgått är vår avsikt att "översätta" vuxenutbildningspolitiken, så som den uttryckts under perioden 1967-1975, till kvantitativa termer, samt att på empiriskt material söka uppskatta de effekter som uppnåtts. Dessa empiriska mätningar kommer att omspänna perioden fram till 1974. Effekter därefter kan vi inte få med, eftersom vårt material är insamlat under 1974. Vi vill i detta avsnitt ge en schematisk överblick över de olika empiriska material som vi använder oss av i vår analys. I anslutning till att vi redovisar analyser som bygger på de olika undersökningarna kommer vi att närmare gå in på undersökningstekniska beskrivningar, variabeldefinitioner, diskussion om bortfall och generaliserbarhet.

De material vi utnyttjar är följande:

4.1 Enkät rörande befolkningens förhållande till vuxenutbildning

Ett enkätmaterial som insamlats inom ramen för SAMVUX-projektets försöksverksamhet. Undersökningen genomfördes vid årsskiftet 74/75. I princip var det tre parallella undersökningar som samtidigt genomfördes med samma formulär och samma datainsamlingsrutin. En undersökning för var och en av SAMVUX-projektets försökskommuner. Populationen utgjordes av den vuxna befolkningen i respektive kommun i åldern 20-75 år. För var och en av kommunerna drogs, av Statistiska centralbyrån (SCB), ett urval om ungefär 1.000 personer.

Syftet med undersökningarna var att beskriva den vuxna befolkningens i respektive kommun förhållande till vuxenutbildning, i termer av erfarenhet, kunskap om olika utbildningsformer, intresse och motivation att delta, praktiska och upplevelsemässiga studiehinder. Undersökningarna genomfördes för att ge de lokalt verksamma vuxenutbildningsanordnarna en situationsbeskrivning som underlag för planering. När vi i detta arbete utnyttjar materialet har vi tagit med två kommuner, Luleå och Norrköping. Skälet härtill är att datainsamlingsresultatet var bäst i dessa kommuner. När vi utnyttjat materialet från dessa båda kommuner har vi slagit samman dem, och bearbetat dem som ett material.

4.2 Levnadsnivåundersökningarna 1968 och 1974

Knappast någon sociologisk undersökning i vårt land har fått så stor betydelse i den allmänna debatten som den levnadsnivåundersökning som genomfördes inom ramen för låginkomstutredningen. Undersökningen kunde, utifrån en klart formulerad välfärdsmodell, med ett omfattande empiriskt material påvisa stora brister i den svenska välfärden. Ojämlikheten med avseende på levnadsnivå var långt större än man allmänt väntat sig. Denna stora betydelse fick levnadsnivåundersökningen för att den vid ett givet tillfälle beskrev den rådande välfärdsfördelningen. En allmän insikt väcktes om att en fortlöpande undersökning av välfärdsfördelningens utveckling erfordras. Den första levnadsnivåundersökningen avslöjade en hel del om effekter av sociala och andra reformer. Som ett led i att höja precisionen i reformarbetet kom man att inse värdet av upprepade mätningar av levnadsnivåundersökningens karaktär.

Levnadsnivåundersökningen upprepades under 1974. Den utfördes i form av panelstudie, så att för vissa individer som ingår i undersökningen finns data från både 1968 och 1974. Eftersom en fråga om vuxenutbildningsdeltagande finns med i undersökningarna erbjuds möjligheten att på ett panelmaterial studera effekterna av den svenska vuxenutbildningspolitiken från 1968 till 1974. Dels allmänt sett, genom att rekryteringsmönstrens förändringar mellan de båda undersökningstillfällena kan studeras. Dels också på det individuella planet, eftersom materialets panelkaraktär gör det möjligt att studera individuella effekter av vuxenutbildningsdeltagande.

4.3 Material från SAMVUX-projektets försöksverksamhet med lokal planering

Vår avsikt i detta arbete är att studera vuxenutbildningspolitikens mål och effekter, samt att analysera dess metoder. Kommunala organisatoriska förhållanden, reformstrategier o.s.v. kommer därvid i förgrunden. Först och främst, om man observerar avvikelser från målen i resultaten, blir det angeläget att identifiera orsaker till detta i medlen, i "vuxenutbildningsapparaten" i vid mening. Dessutom är det angeläget att ha klart för sig, att många av de organisationer som ingår i "vuxenutbildningsapparaten" inte primärt är instrument för en samhällelig vuxenutbildningspolitik, utan fastmer har gjorts till instrument för denna genom att de bundits till samhället genom tillkomst av olika former av bidrag. Vad har det betytt för folkbildningsorganisationer, att de kommit att bli instrument för den samhälleliga vuxenutbildningspolitiken ? Hur inverkar detta på den inre utvecklingen, hur påverkas möjligheterna att verka för de mål kring vilka organisationerna ursprungligen byggdes upp ? Vi kommer att beröra dessa frågor i kapitel V. Ett material som är relevant för de problem vi diskuterat är dokumentationen från SAMVUX-projektets försöksverksamhet. Detta omfattande material (flera hundra sidors bandutskrifter) speglar i många avseenden problemupplevelser "inom vuxenutbildningsapparaten" på den lokala nivån.

5 Utbildning och social förändring

Utbildning uppfattades länge i svensk utbildningspolitik som en tillräcklig förutsättning för social förändring. En utjämning av formella utbildningsmöjligheter ansågs allmänt kunna leda till utjämning i andra avseenden. Efterhand som reformer utvärderats har emellertid denna utbildningsoptimism kommit att ifrågasättas. Klasssamhällets ojämlikhet har reproducerats, trots de omfattande utbildningsreformerna, trots en utjämning i möjligheterna till utbildning. För många har slutsatsen blivit att utbildning inte är en tillräcklig förutsättning för social förändring. Man har då i stället sett utbildning som en faktor som i samband med andra faktorer kan bidra till social förändring. Endast i det fall man förändrar maktfördelningen kan utbildning förstärka effekten av detta på välfärdsfördelningen i övrigt. Utbildning har kommit att ses som en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för social förändring.

Denna debatt, om de undersökningar som gjorts av utbildning och social förändring, har huvudsakligen berört ungdomsskolan. Hur är det då med vuxenutbildningen ?

Vi menar att slutsatser från ungdomsskolans område i viss mån gäller även för vuxenutbildningen. Det är dock vissa viktiga skillnader, som något nyanserar vår uppfattning om vuxenutbildningens roll.

För det första är det möjligt att sätta in vuxenutbildning mer selektivt. Ungdomsskolan erbjuder "equality of opportunity", vilket gynnar dem som kommer ur utbildningsmotiverande miljöer. Några verksamma medel för att motverka denna skevhet finns inte. Vuxenutbildning däremot utpekar vissa speciella målgrupper. För AMU:s del är denna selektivitet ostridig, för de former av vuxenutbildning vi studerar mer diskutabel. Det bör dock vara möjligt, som vi diskuterar i det fortsatta, att öka graden av selektivitet även här. De brister i selektivitet vi diskuterar tar sig uttryck i, att vuxenutbildning främst rekryterar de redan resursstarka, och att de resurssvaga ställs utanför.

För det andra kan man hävda, att vuxenutbildningsdeltagande innebär en förändring förutom vad gäller kunskap/utbildning. Vuxenutbildningsdeltagande skapar sociala kontakter som utgör en viktig resurskomponent. För studieförbundens vidkommande kan man peka på

den omständigheten, att de är anknutna till politiska, fackliga eller ideella folkrörelser. Deltagande kan här innebära att man kommer med i politisk, facklig eller annan organisationsverksamhet. På så sätt finns en mekanism för vuxenutbildningen att verka resursskapande.

Forskningsläget gör det idag inte möjligt att klart ange vuxenutbildningens betydelse för social förändring. Vi menar dock att man inte utan vidare kan överföra den erfarenheten från andra områden, att utbildning endast kan katalysera och inte skapa social förändring.

6 Framställningens disposition

Detta arbete är av stort omfång. Vi vill därför inledningsvis redogöra för hur det är upplagt, samt ge vissa läsanvisningar. Vi följer i framställningen schemat mål - medel - resultat.

Kapitel II handlar om målen. Först diskuterar vi något den "process" varigenom mål formuleras i vårt pluralistiska samhälle. I avsnitt 1 diskuterar vi målens tillkomst. I avsnitt 2 gör vi en beskrivning av målformuleringarna. Vi koncentrerar oss därvid på det fördelningspolitiska innehållet , som vi menar successivt har vuxit i styrka, och som nu utgör det klart viktigaste målet. I avsnitt 3 gör vi en tolkning av målen.

I kapitel III ger vi en beskrivning av vuxenutbildningens organisation, och av innehållet i de reformer som förevarit under den av oss studerade perioden. För de läsare som väl känner till vuxenutbildningen innebär detta kapitel ingenting nytt. För dem som inte särskilt väl känner till vuxenutbildningen kan det vara lämpligt att börja med att läsa kapitel III.

Kapitel IV redovisar de empiriska analyserna av vuxenutbildningspolitikens fördelningspolitiska effekter. Dessa redovisas utförligt, då vi bedömt det vara angeläget att presentera hela det empiriska underlaget för våra diskussioner.

I kapitel V diskuteras den empiriska analysens resultat. Där försöker vi peka på tänkbara orsaker till den situation som framkommer i de empiriska analyserna.

II VUXENUTBILDNINGENS MÅL

1 Inledning

I detta kapitel diskuterar vi inledningsvis målformuleringsprocessen och gör ett försök att beskriva den både formellt och informellt.

I avsnitt II.2 redogör vi för krav på vuxenutbildningspolitiken från de politiska partierna, LO, TCO, SAF och för regeringens målformuleringar.

I avsnitt II.3 redovisar vi vår tolkning av målen och diskuterar de olika målens förhållande till varandra, och vad utbildning skall bidra till för slags förändringar.

1.1. Den formella målformuleringsprocessen.

Att beskriva den formella målformuleringsprocessen är en uppgift för den politiska vetenskapen, statskunskap. Syftet med detta arbete är primärt att beskriva målen och deras utveckling och inte på vilket sätt de tillkommer. För att ge en bakgrund och en slags referensram försöker vi dock i detta avsnitt och nästa, utan anspråk på fullständighet, att beskriva en formell och en informell målformuleringsprocess.

Den formella målformuleringsprocessen äger rum på två nivåer; den centrala politiska nivån och på organisationsnivå. Dessa båda nivåer är både direkt och indirekt förbundna med varandra dels genom den formella beslutsprocessen, dels genom personsamband.

På den centrala nivån deltar tre självständiga ämbetsverk; skolöverstyrelsen, universitets- och högskoleämbetet samt arbetsmarknadsstyrelsen. De har till uppgift att planera, samordna och bereda utbildningsfrågor. En väsentlig aspekt av ämbetsverkens verksamhet är att de bevakar sina respektive områden, de uppträder i vissa avseenden som intresseorganisationer. Det finns också exempel på motsatsen, när exempelvis skolöverstyrelsen i egenskap av samordnare för folkbildningen inte företräder denna på ett sätt som accepteras av folkbildningen.(Johansson, I Fönstret 15/75). Ämbetsverken genomför i sina petitaäskanden prioriteringar i verksamhetsinriktningen och föreslår målformuleringar, utvidgningar respektive inskränkningar av verksamheten. Departementen; utbildnings- och arbetsmarknadsdepartementet, regeringen och riksdagen följer oftast de föreslagna priori-

teringarna även om nedskärningar på omfattningen ofta genomförs. På organisationsnivå deltar studieförbund, arbetsmarknadsutbildningscentra, kommunala vuxenskolor och folkhögskolor. Graden av självständighet och möjlighet att påverka mål och beslut varierar starkt mellan dessa organisationer. De deltar dock i målprocessen för att bevaka sina intressen. De ser ett värde i att kunna garantera verksamhetens fortbestånd och ökning. Dels ger det legitimitet åt den verksamhet man har, dels ger det stabilitet åt den egna organisationen. Utbildningsorganisationerna konkurrerar också i varierande utsträckning med varandra. De deltar därför i en slags lobbyverksamhet för att påverka beslutsfattarna. Utbildningsorganisationerna har i princip två kanaler för att påverka mål och beslut.

För det första kan de använda sig av den formella kanalen, d.v.s. genom de verk och myndigheter som har till uppgift att planera, samordna och bereda utbildningsfrågor. Den kanalen har dock sina begränsningar därför att redan på den nivån sker en avvägning mellan de olika intressena som gör att enskilda utbildningsorganisationer sällan får sina krav tillgodosedda. Det finns ytterligare ett sätt att driva igenom sina krav den formella vägen. Det är genom representation i utredningar, myndigheter och ad hoc-grupper. Även här får man dock vara beredd på omfattande kompromisser och avvägningar.

För det andra kan utbildningsorganisationerna använda sig av informella kanaler. Avgörande för den kanalens effektivitet för den enskilda utbildningsorganisationen är personliga kontakter, den politiska situationen och styrkan i argumenten för de krav man har. I avsnitt II.1.2 ger vi ett exempel på hur den informella kanalen har kunnat utnyttjas. På departementsnivå äger en samordning rum som står s.a.s. ovanför utbildningen. Den samordningen äger rum mellan utbildningspolitiken och andra sektorer som försvar, socialpolitik m.m. Avgörande för vilka beslut som fattas om mål och medelstilldelning torde främst vara det ekonomiska utrymme man säger sig ha, men också styrkan i kraven från utbildningsorganisationerna.

Det slutliga avgörandet om mål och medel fattas i riksdagen. Där avgör i sin tur den politiska ställningen, vilka beslut som tas. Förutom de nu beskrivna parterna deltar i viss utsträckning elevorganisationer, politiska föreningar som kvinnoklubbar, ungdomsförbund, andra statliga verk och myndigheter, primär- och sekundärkommuner i utrednings- och remissarbete.

När det gäller påverkan av mål och beslut spelar även andra faktorer som massmedia, opinionsgrupper och enskilda en viss roll. De deltar dock ytterst sällan i vare sig den formella eller informella beslutsprocessen.

Utifrån denna beskrivning av den formella målprocessen har vi gjort avgränsningar i valet av de dokument vi skall studera för att beskriva målen.

Vi har studerat en mängd skrifter, broschyrer och andra texter från löntagarorganisationerna, studieförbunden, skolöverstyrelsen, arbetsgivareföreningen och de politiska partierna. Bland dessa texter har vi gjort ett urval av, som vi uppfattat och delvis fått bestyrkt från parterna, mer centrala avsnitt. Vi redovisar detta i avsnitt II.2. Det övergripande resultatet av vår undersökning av målformuleringsprocessen är att initiativen till målformuleringar, åtgärder m.m. främst kommer från i nu nämnd ordning löntagarorganisationerna; LO och TCO, SAP och ABF, folkpartiet och centerpartiet samt vid sidan därav skolöverstyrelsen. SÖ:s roll i sammanhanget är svår att inordna bland de nyss nämnda därför att SÖ ju har en samordnande funktion. Det kan vara svårt, för att inte säga omöjligt, att avgöra SÖ:s roll som initiativtagare.

Rollerna som initiativtagare har förskjutits under den tidsperiod vi studerat. Om detta diskuteras ytterligare i avsnitt II.2.

Initiativen till förändringar medför ofta tillsättning av en utredning. I dessa utredningar är representationen från de ovan beskrivna parterna fullständig eller åtminstone i någon mening täckande.

I utredningar som vi studerat kan man finna många tecken på oenighet om mål och medel. Ibland resulterar oenigheten i kompromisser och ibland i reservationer eller särskilda yttranden om man inte kan finna någon kompromiss. Motsättningarna mellan parterna i målformuleringsprocessen har accentuerats under perioden 1967-1975. Under 1960-talet var åsiktsöverensstämmelsen större för att under 1970-talet successivt avlösas av allt fler kontroverser. Dessa har dock i riksdagsdebatten huvudsakligen rört de förslag till åtgärder som framlagts. Mer sällan har debatten direkt rört propositionernas målformuleringar. Detta kan dock icke tas som intäkt för att det råder enighet om målen. Skälet kan vara att man ur opinionssynpunkt vill ställa sig bakom alla mål, men att man i debatten om medlen kan företräda vissa specifika gruppintressen.

1.2 Den informella målformuleringsprocessen

Med den informella målformuleringsprocessen avser vi det faktiska skeendet, d.v.s. vilka personer och/eller organisationer som på något sätt deltagit när man formulerat mål inom organisationerna eller i departementet. Vi har inte heller i detta avsnitt för avsikt att göra någon fullständig genomgång av propositionernas eller andra dokuments historia i detta avseende, av det skälet att detta inte är studiens syfte.

Vi behandlar frågan enbart för att påvisa att det finns en faktisk skillnad mellan en formell och en informell målformuleringsprocess. Vi skall nedan exemplifiera detta med att beskriva tillkomsten av proposition 1975:23. Uppgifterna till denna historieskrivning har vi fått från några av de deltagande personerna. Källmaterialet utgöres sålunda av deras personliga beskrivningar.

Inledning

När socialdemokratin kom i regeringsställning på 1930-talet inleddes tämligen snart kontakter med representanter för näringslivet och kapitalet. Grunden för dessa kontakter var synsättet att ett framtida socialistiskt samhälle endast var möjligt när kapitalismen var "fulländad", d.v.s när kapitalismen som produktionssätt hade spelat ut sin roll och bidragit till en för detta produktionssätt maximal utveckling av produktivkrafterna. Syftet med kontakterna var att få till stånd en kompromiss mellan arbetets rätt och anspråk och kapitalets rätt och anspråk. (För en skildring av detta se Lewin, L Planhushållningsdebatten, 1967, Söderpalm, S A, 1976 sid 48-52, Schiller, B, 1973 sid 283 och Korpi, W, The Future of Welfare Capitalism, 1977 sid 17-24). Denna s.k. historiska kompromiss (vanligen benämnd blandekonomin) som kom att etableras under 1930- och 1940-talen innebar att arbetstagarna genom sina valda representanter accepterade strukturrationaliseringar, ökad produktivitet och effektivitet samt vissa externaliteter (exempelvis miljöförstöring o.l.) som följde därav, som mål för näringslivet. Arbetsgivarna accepterade att en växande andel av vinsten skulle gå till arbetstagarna genom statlig intervention. (Kompromissen finns bl.a. manifesterad i Saltsjöbadsavtalet från 1938).

Grundtanken i resonemanget är att tillväxten i sig skulle garantera alla samhällsgrupper en växande andel av överskottet. Problemet gällde endast att fördela tillväxten och på sikt skulle det "goda samhället" uppnås utan speciella, riktade åtgärder. Planhushållningsdebatten och ATP-striden visade att fullt så enkelt var det inte. Kampen om fördelning av tillväxten blev hårdare.

Motsättningen mellan arbetarna och kapitalägarna blev tydligare under de s.k. rekordåren, främst under 1960-talet då tillväxten och överskottet blev större än någonsin. Och mot mitten av 1960-talet började man alltmer uppmärksamma detta faktum att trots en stadig tillväxt blev inte fördelningen av olika resurser jämnare. (Se exempelvis Johansson, S 1973 sid 14 ff).

Från mitten till slutet av 1960-talet blev motsättningarna synliga. En rad händelser bidrog till detta och markerade motsättningarna; låginkomstutredningens resultat, LKAB-strejken, studentoroligheterna, antalet vilda strejker ökade (Korpi 1970) och massmedia riktade allt mer sin uppmärksamhet på händelserna och deras orsak.

Vid LO-kongressen 1971 restes krav på medbestämmande, andel i kapitalbildningen och framförallt förbättringar av arbetsmiljön. Vid SAP-kongresserna 1970 och 1973 diskuterades likartade frågor. I slutet av 1971 tillsattes arbetsrättskommittén med uppgift att se över vissa lagar i syfte att öka medbestämmandet i arbetslivet.

För arbetstagarnas politiska och fackliga representanter blev det allt svårare att förklara och försvara kompromissen då nackdelarna (miljöförstöring, brist på inflytande och ingen andel i kapitalbildningen)blev för stora i förhållande till fördelarna (tillväxt). Dessutom började tillväxttakten avta inom den industrialiserade västvärlden, samtidigt som kapitalet blev större och koncentrerades i en aldrig tidigare känd utsträckning.

Även från arbetsgivarsidan såg det ut att finnas skäl för att "säga upp" kompromissen, även om skälen var helt annorlunda. Sannolikt såg man att valresultaten (med undantag av 1948, 1960 och 1968, se Lindhagen 1976 sid 562) pekade mot en successiv försvagning av det socialistiska väljarunderlaget.

Exemplet fördelningspolitik i vuxenutbildningen.

Inom vuxenutbildningen återspeglas detta historiska förlopp i utvecklingen av det fördelningspolitiska synsättet. Vi återfinner detta i de propositioner och andra dokument som framlagts under de år vi studerat, 1967-1975.

Proposition 1967:85 bygger på utredningar tillsatta under första hälften av 1960-talet (gymnasieutredningen och yrkesutbildningsberedningen, SOU 1965:60 resp. 1966:3). (Här spelar troligtvis TCO:s utbildningspolitiska program från 1964 en viss roll).

I denna proposition återfinner man det ekonomistiska synsätt som präglat politiken under efterkrigstiden. Syftet med reformen är främst att tillgodose efterfrågan från de studiemotiverade och att tillvarata begåvningsreserven.

Propositionen föranleder ABF:s förbundsstyrelse att i två skrivelser till regeringen (SOU 1972:19, sid 93) kräva omedelbara åtgärder för folkbildningen och de lågutbildade. Dessa skrivelser kom 1967 och 1968. 1969 publicerar LO-SAP:s arbetsgrupp för jämlikhetsfrågor rapporten "Jämlikhet", vilken närmast är att likna vid ett handlingsprogram med krav på fördelningspolitiska åtgärder för bl.a. vuxenutbildningen. Samma år publiceras LO:s första rapport rörande vuxenutbildning (LOVUX I),med krav på fördelningspolitiska åtgärder. Dessutom skriver LO och ABF till regeringen och begär skyndsamma åtgärder, medel för en försöksverksamhet (vad som sedermera blev FÖVUX-utredningen) och tilläggsdirektiv för SVUX (kommittéen för studiestöd åt vuxna).

1969 är ett genombrottsår för den syn på vuxenutbildningen som främst LO och ABF har kommit att stå för. Propositionen 1967 framkallade ett "krisläge" i förhållandet mellan SAP och ABF. Propositionen tillgodosåg främst grupper utanför arbetarrörelsen. "Krisen" antog så omfattande proportioner att ABF inofficiellt hotade med att ta avstånd från SAP. Detta skedde 1968. LO:s och ABF:s krav slog igenom i proposition 1970:35 vilken markerar en vändpunkt i regeringens målformuleringar och medeltilldelning.

Under åren fram till 1970 har vi icke kunnat finna någon annan intresseorganisation som kunnat påverka utformningen av det vi ovan beskrivit. Efter 1970 återfinns dock fördelningspolitiska krav även från andra håll som TCO, folkpartiet och centerpartiet.

LO och ABF samt SAP har när det gäller de fördelningspolitiska målen och kraven tagit initiativen och följts av TCO, folkpartiet och centerpartiet. TCO:s roll har dock förändrats till mer intimt samarbete med LO under 1970-talet. Moderata samlingspartiet och arbetsgivareföreningen har, som vi skall se nedan, valt en egen väg.

I juni 1968 tillsattes SVUX (kommittéen för studiestöd åt vuxna). I denna var bl.a. studieförbunden (SKS), LO, TCO och SAF representerade.

Exakt ett år senare, i juni 1969, tillskrev LO och ABF regeringen med krav på SVUX´ fortsatta utredningsarbete och medel (1,3 mkr) till en försöksverksamhet.

Regeringen tillsatte en utredning (kommittéen för försöksverksamhet med vuxenutbildning, FÖVUX) som fick i uppdrag att genomföra den föreslagna försöksverksamheten. Till utredningen kallades bl.a. TCO, LO, och studieförbunden (ABF). 1970 samordnades de båda utredningarna genom att sekreteraren i FÖVUX knöts som biträdande sekreterare till SVUX. Sedermera knöts han som expert till utredningen.

Parallellt med SVUX´och FÖVUX´utredningsarbete förbereddes två andra mycket centrala lagar; lagen om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning (SFS 1974:981) och lagen om facklig förtroendemans ställning på arbetsplatsen (SFS 1974:358).

Med anledning av den förväntade effekten av dessa båda lagar skulle de förslag SVUX och FÖVUX tänkte lägga bli mycket väsentliga. Bl.a. av det skälet valde LO och TCO att i mars 1974 (när endast fyra månader återstod innan FÖVUX och SVUX offentliggjorde sina huvudbetänkanden) offentliggöra sina krav i en speciell trycksak; Bygg ut vuxenutbildningen (LO-TCO 1974). Det blev en offentlig påtryckning på regeringen för att få igenom sina krav. Skrivelsen omnämns särskilt i FÖVUX SOU 1975:54, sid 66 och framhålls i SVUX SOU 1974:62, sid 4 vara en "bland de viktigare skrivelser som SVUX erhållit".

När remisstiden var utgången på hösten 1974 uppdrogs åt chefen för vuxenutbildningsenheten på departementet att sammanställa ett utkast till propositionstext. I arbetet med att framställa denna propositionstext deltog, förutom anställda inom enheten, en arbetsgrupp med representanter för LO, TCO och ABF.

Arbetsgruppen arbetade mycket skyndsamt och parallellt med budgetarbetet eftersom den kommande propositionen skulle medföra stora och nya kostnadsposter.

Arbetet med förslag till propositionstext var avslutat omkring årsskiftet och propositionstexten kunde gå på en mindre remissrunda, därefter slutjusteras och lämnas till tryckeri. Den 27 februari 1975 överlämnades propositionen till riksdagen.

Propositionen vållade stor oenighet i utskotten (Utbildningsutskottet nr 16:1975 och socialförsäkringsutskottet nr 14:1975) och föranledde en mängd reservationer och särskilda yttranden från de borgerliga partierna.

Riksdagsdebatten 1975-05-20 inleddes kl 13.00 och var inte slut förrän sent på kvällen. Under debatten riktades stark kritik mot propositionen. Debatten medförde en rad voteringar, reservationer och lottningar.

Riksdagsdebatten rörde främst de föreslagna riktade åtgärderna vad gäller uppsökande verksamhet och vuxenstudiestöden. De borgerliga partierna krävde att åtgärderna skulle ha en mer generell inriktning och gälla alla studieförbund och alla kortutbildade.

Sammanfattningsvis vill vi, vilket mer i detalj kommer att redovisas i återstoden av detta kapitel, hävda att utvecklingen av det fördelningspolitiska perspektivet har ägt rum på följande sätt:

Fram till 1967 var målsättningen för vuxenutbildningen huvudsakligen servicepolitiskt; att tillgodose de studiemotiverades efterfrågan.

1967 publicerade LO sitt arbetsmarknadspolitiska program vari man kräver fördelningspolitiska åtgärder. Den definitiva vändpunkten kom 1969 i.o.m. LOVUX-rapporten, LO:s och ABF:s skrivelse till regeringen samt LO-SAP-rapporten "Jämlikhet". I propositionerna framträder det fördelningspolitiska synsättet för första gången 1970.

Mellan 1970 och 1974 accentueras kraven på fördelningspolitiska åtgärder främst p.g.a. erfarenheterna som de ökade resurserna till vuxenutbildningen ger (det är servicepolitiska mål som uppnås i största utsträckningen). Kraven kommer till uttryck i LOVUX II (1971), TCO-rapporten (1972) och LOVUX III (1974).

1974 når kraven och förslagen en kulmen, för den period vi studerat, i.o.m. TCO-LO:s brev till regeringen ("Bygg ut vuxenutbildningen") och huvudbetänkanden från SVUX och FÖVUX. Helt följdriktigt visar sig proposition 1975:3 ha, i jämförelse med tidigare propositioner, det mest

konsekvent utförda fördelningspolitiska förslagen. (Se även bilaga 1).

Exkurs

De mål varom vi talar nedan är hämtade från en sammanställning gjord av skolöverstyrelsen. Sammanställningen bygger på en rad dokument av typen departementspromemorior, offentliga utredningar och propositioner. Vi kommer i det fortsatta att referera till dessa mål som

- jämlikhetsmålet
- demokratimålet
- ekonomimålet
- målet att tillfredsställa individuella önskemål.

Målen sammanfattas av SÖ på följande sätt:

> "1 Vuxenutbildningen skall minska utbildningsklyftorna i samhället. Den kommer därigenom att verka för ökad jämlikhet och social rättvisa.
> 2 Vuxenutbildningen skall skapa möjligheter för det demokratiska samhällsskickets fortbestånd och vidareutveckling. Den skall öka medborgarnas sociala och kulturella medvetenhet och därmed skapa förståelse för och aktiv medverkan till förändringar i samhället.
> 3 Vuxenutbildningen skall effektivt bidra i strävandena att främja framstegstakten i den svenska ekonomin. Vuxenutbildningen skall därvid verka för att förse arbetsmarknaden med väl utbildad arbetskraft samt bidra till full sysselsättning.
> 4 Vuxenutbildningen skall samtidigt tillgodose de vuxnas individuella önskemål om vidgade studie-och utbildningsmöjligheter. Genom dessa möjligheter till kompletteringar i vuxenutbildningen blir studievalet i ungdomsskolan friare."
> (Vuxenutbildning - en översikt av former, inriktning och problemområden. Skolöverstyrelsen, Avdelning V, konferensmaterial 1973-11-13--15)

2 Målformuleringar

För att få en uppfattning om riksdagspartiernas syn på vuxenutbildningens mål har vi gått igenom deras respektive motioner i riksdagen under perioden 1967-1975. Dessa motioner har genomlästs och bearbetats. Vi redovisar några nedan. Syftet med genomgången har varit att klargöra partiernas krav på fördelnings- resp. servicepolitiska åtgärder.

2.1 Folkpartiet och centerpartiet

De båda mittenpartierna behandlas här under en och samma rubrik beroende på att de under tidsperioden varje år till riksdagen lämnat en för vuxenutbildningen gemensam partimotion. Detta avsnitt kommer därför att disponeras så, att inledningsvis redogörs för de respektive partiernas program eller programliknande uttalanden när det gäller vuxenutbildning och därefter gör vi en genomgång av deras gemensamma motioner.

Vuxenutbildningen (fp)

Folkpartiets skrift "Vuxenutbildningen" publicerades i slutet av 1967, cirka nio månader efter proposition 1967:85. Den senare berörde huvudsakligen den kompetensinriktade utbildningen för studiemotiverade. Folkpartiet uttrycker sitt missnöje med denna proposition och säger att den "motsvarar enligt vår bedömning inte alls behovet av ett samlat energiskt grepp på dessa frågor." (a.a. sid 8).

Folkpartiets skrift handlar om den mål- och kompetensinriktade vuxenutbildningen (a.a. sid 7). Målsättningen för vuxenutbildningen anges i skriften vara dels att av rättviseskäl ge alla vuxna chansen att kompensera brister i utbildning i förhållande till de yngre generationerna, dels att ge vuxna chans att kompensera för felval i ungdomsutbildningen. (a.a. sid 8-9).

De typer av vuxenutbildning folkpartiet avser är fortbildning, vidareutbildning, omskolning samt allmänt kompetenshöjande studier (a.a. sid 12). Var och en skall ha chans att "erhålla en med hänsyn till förmåga och intresse adekvat utbildning med sikte på fortsatta eller kommande insatser i arbetslivet." (a.a. sid 59). Det är inte bara studier för arbetslivet som är av betydelse. "Även när det gäller möjligheterna att orientera sig i samhället, utnyttja den ökade fritiden på ett meningsfullt sätt m.m., så är vuxenutbildande insat-

ser i vid bemärkelse av stor betydelse."

När det gäller vuxenutbildningens framtida organisation och utformning (a.a. sid 29) anger folkpartiet som utgångspunkt för denna att efterfrågan kommer att öka och att den efterfrågan måste tillgodoses. Det gäller säger man:

> "att tillgodose inte bara denna klart uttryckta efterfrågan utan också för att tillvarata det latenta vuxenutbildningsintresse, som av olika skäl f.n. inte kan komma till uttryck." (a.a. sid 29).

I övrigt innehåller skriften en rad av krav på det studiesociala området och när det gäller televisionens användning i vuxenutbildningssyfte.

"Ett utbildande samhälle" (fp)

1971 anordnade folkpartiet en samrådsdiskussion med sina medlemmar. Som underlag för denna diskussion hade man ett material betitlat "Ett utbildande samhälle". I denna skrift heter det bl.a. att den fortsatta reformeringen av utbildningsområdet måste omfatta förskola och vuxenundervisning.

Problemet "gäller prioriteringen mellan dem". (a.a. sid 7). Definitionen på ett utbildande samhälle är enligt skriften:

> "... ett samhälle som erkänner allas rätt till utbildning, kontinuerligt genom hela livet." (a.a. sid 9)

Med detta avser man "en rättighet för var och en att förvärva så mycket utbildning som man kan och vill absorbera." (a.a. sid 9).

Målsättningen för utbildningssystemet är att "alla skall ges ett visst minimum av utbildning, varefter konkurrensen får ta vid". (a. a. sid 16).

Denna målsättning gäller oberoende av ålder. Och för att inga skillnader skall uppstå mellan generationer gäller att:

> "Särskilda insatser på det studiesociala och utbildningsorganisatoriska planet är (därvid) nödvändiga för att alla skall kunna tillgodogöra sig den erbjudna utbildningen." (a.a. sid 16).

När det gäller vuxenutbildningen konstaterar man, med referens till låginkomstutredningen, att utbildningsskillnader betingar skillnader i andra resurser (a.a. sid 58).

Ur samhällelig synvinkel gäller följande målsättningar för vuxenutbildningen:

Välståndsutvecklingen förutsätter en allmänt hög utbildningsnivå; Det behövs en förnyelse av arbetskraften; En utveckling mot jämlikhet förutsätter att alla erbjuds samma möjligheter till utbildning; Utbildning stimulerar intresset och förståelsen för behovet av förändringar;

Ur individuell synvinkel gäller följande målsättningar:

Bildningstörst; strävan efter ökat "politiskt" inflytande (politiskt är citerat i skriften a.a. sid 62); strävan efter bättre personliga förhållanden inom yrkeslivet.

I skriften tar man inte ställning för eller mot fördelningspolitiska åtgärder. Men man konstaterar att

> "Allas lika rätt till utbildning är en av huvudpunkterna i det utbildningspolitiska program, som skisserats i det föregående." (a.a. sid 67).

Och, som det hette, för att uppnå jämlikhet, eller åtminstone en utveckling mot detta måste "alla erbjudas samma" (lika) "möjligheter till utbildning".

Vår tolkning av folkpartiets uppfattning 1971 är att det i stort sett stödjer målen men att den fördelningspolitiska inriktningen inte finns.

"Utbildning åt alla" (centerpartiet)

Centerpartiets förtroenderåd antog 1974 ett speciellt handlingsprogram för utbildning. Enligt detta program är det

> "Genom utbildning som människans möjlighet till välfärd och personlighetsutveckling i ett samhälle kan förverkligas. Utbildningens omfattning, inriktning och kvalitet formar också i hög grad det framtida samhället." (a.a. sid 3).

När det gäller utbildningssystemets allmänna inriktning menar centern att

> "Det är samhällets uppgift att svara för att alla ges möjlighet till en god och likvärdig utbildning oavsett yrkesinriktning, bostadsort och social bakgrund." (a.a. sid 3)

Om detta innebär att alla skall ha lika reella möjligheter utifrån sina förutsättningar, vilket är en uttolkning av fördelningspolitisk inriktning, är oklart därför att på nästa sida heter det mer allmänt

och vagare att

> "likvärdiga möjligheter och valfrihet i utbildningshänseende måste vara en grundläggande målsättning" (a.a. sid 4)

Centerpartiets målsättningar för utbildning är:

- man skall "ges möjlighet att utveckla anlag och intressen och få bättre förutsättningar för kulturell och samhällelig aktivitet" (a.a. sid 4) samt - en god grundutbildning åt alla är en "förutsättning för en demokrati och jämlikhet".

I handlingsprogrammets avsnitt om vuxenutbildning heter det, att det är samhällets uppgift att verka för att utbildningsutbudet når alla.

> "Inte minst viktigt är det att i vuxenutbildningen stödja och stimulera dem som inte fått en tillfredsställande utbildning under ungdomsåren." (a.a. sid 8).

Denna målsättning: att utjämna den s.k. utbildningsklyftan i första hand inom de äldre generationerna och i andra hand mellan generationerna, återfinns hos samtliga partier. Vad som varierar är hur man motiverar och vilka metoder man föreslår för en sådan utjämning av den allmänna utbildningsnivån.

Centerns partiprogram

I centerpartiets program (1970) heter det att "alla skall ha rätt till utbildning" därför att

> "Utbildningen har ett grundläggande värde för den enskilde. Den ger förutsättningar för såväl goda insatser i samhälle och arbetsliv som ett meningsfullt utnyttjande av fritiden." (a.a. sid 58).

I programmet heter det också att "utbildningspolitiken är av avgörande betydelse för förverkligandet av jämlikheten (a.a. s.s.)

Vuxenutbildningssystemet i dess helhet måste organiseras så att alla får samma möjligheter, oberoende av tidigare studier och boende. Eller som det står

> "Alla skall garanteras likvärdiga utbildningsmöjligheter" (a.a. sid 61).

I en skrivelse från centerpartiets riksdagsgrupps kansli (1977-01-14) heter det

> "Centerpartiet har under 60- och 70-talen varit starkt pådrivande när det gällt att bygga ut vuxenutbildningen i takt med ungdomsskolans utbyggnad. Det är en central jämlikhetsfråga att utbildningsklyftan mellan generationerna elimineras. För att även de korttidsutbildade ska nås av vuxenutbildningsutbudet fordras ett allsidigt och rikt differentierat utbud. De studiesociala förmånerna måste vara anpassade

till de studerandes konkreta situation."

Bland de krav centern har fört fram nämner man följande: Krav på en parlamentarisk översyn av hela vuxenutbildningen, bidrag till uppsökande verksamhet för andra organisationer än löntagarorganisationerna, rättvis fördelning av medel för uppsökande verksamhet till alla studieförbund, sänkt deltagarantal i kommunal vuxenutbildning, liberalisering av antagningsbestämmelserna för arbetsmarknadsutbildning, utökning av företagsutbildningen, högre och fler vuxenstudiestöd.

Riksdagsmotioner 1967-1975 från center- och folkpartiet.

Nr II:499 år 1966

I motionen påstås att vi lever i "ett utbildningssamhälle . Härmed avses att det nuvarande, föränderliga samhället har ett starkt accentuerat behov av kvalificerad och utbildad arbetskraft." (a.a. sid 12).

Det finns enligt motionen två skäl att satsa på vuxenutbildningen.

> "1. Samhällsutvecklingen. Vårt samhälles dynamiska utveckling, framstegen inom teknikens värld och de fortskridande strukturomvandlingarna inom näringslivet skapar ett klart manifesterat behov av fortbildning. Detta gäller även dem, som i sin ungdom fick en efter dåtida förhållanden tillfredsställande utbildning.
> 2. Rättvisekravet. Många medborgare hade av olika skäl - dålig ekonomi, bosättning långt från skolorten, rigorösa inträdesspärrar m.m. - ingen möjlighet att i sin ungdom få utbildning som svarade mot deras ambition och fallenhet och som i dagens samhälle erbjuds de unga. Det måste framstå som ett elementärt rättvisekrav att dessa kategorier vuxna idag beredes en möjlighet att i största möjliga mån ta skadan igen." (a.a. sid 12).

Fortsättningsvis, säger motionärerna, kommer man att behandla den målinriktade kompetensutbildningen.

Denna motion är, som framgått ovan, från 1966. Vi har valt att ta med den därför att citatet ovan på det bästa sättet sammanfattar de båda partiernas uppfattning.

Motionen innehåller bl.a. två krav som sedan följer inte bara centerns och folkpartiets krav genom åren, utan även moderaternas och vpk:s. Det är krav på en "samlad översyn av hela vuxenutbildningsväsendets problematik" (a.a. sid 17), och studiesociala förbättringar främst på ekonomisidan.

Nr II:171 år 1967

Satsningen på vuxenutbildning motiveras, förutom med samma argument som i motion II:499, med följande argument:

> "En höjd utbildningsnivå hos alla måste rimligen leda till högre produktivitet. Ökade investeringar i allmän vuxenutbildning kommer att ge utdelning i form av snabbare ekonomisk expansion i framtiden än annars skulle ha varit fallet." (a.a. sid 14)

I ett mycket centralt avsnitt i motionen diskuteras utbyggnaden av vuxenutbildningen, som samtliga riksdagspartier anser befogad. Centerpartiet och folkpartiet menar att utbyggnaden bör styras av efterfrågan. Man konstaterar att "efterfrågan synes växa i takt med tillgången", d.v.s. ökade resurser skapar ökad efterfrågan, intresset tilltar ju fler studiemöjligheter som finns. Motionärerna menar att det därför är viktigt att "fortlöpande kartlägga och analysera utvecklingen." Implicit avses härmed att man genom en sådan kartläggning och analys skall vara beredd att från statligt håll tillgodose efterfrågan.

Motionen avslutas med det återkommande kravet på en utredning om samordning, krav på studiesociala reformer, studierådgivning, geografisk spridning av utbildningsmöjligheterna m.m. "för att kunna vara tillgänglig för alla".

Nr II:282 år 1968

I motionen framföres fem skäl att satsa på vuxenutbildning:

1. Vuxenutbildningen "bidrar till personlighetsutvecklingen och ger möjlighet till bättre kontakt med kulturlivet och samhällsutvecklingen"
2. Ett rättvisekrav
3. Därför att "effektivitet i produktionen fordrar välutbildad arbetskraft".

Dåtidens tilltro till utbildning som en slags investering i "human capital" återspeglas i motionärernas formulering:

> "Utbildningsfaktorn torde i många fall vara en omständighet av likvärdig betydelse för produktionsökningen som faktorerna kapitalinvesteringar och teknisk utveckling". (a.a. sid 2).

4. Behovet av kontinuerlig fortbildning.
5. För att ge "avhoppare" och andra en ny chans efter avslutad ungdomsutbildning.

Motionen slutar med krav på en parlamentarisk utredning för "översyn av hela fältet", särskilda åtgärder för korrespondensstudier, förbättrad organisation för vuxenutbildningen samt sänkning av deltagarantalet i vissa former av vuxenutbildning.

Nr II:507 år 1970

1970 återkommer centerpartiet och folkpartiet med sin vuxenutbildningsmotion. Man säger att det "såväl från rättvise- och jämlikhetssynpunkter som av arbetsmarknadsskäl" är otillfredsställande att vi har en utbildningsklyfta. Det är därför motiverat med en kraftig satsning på vuxenutbildningen för att bidra till ökad jämlikhet för stora grupper inom de äldre generationerna.

För första gången framträder vad som skulle kunna betecknas som ett fördelningspolitiskt synsätt, i så måtto att man föreslår särskilda åtgärder för speciella grupper. Det är förutom äldre med kort utbildning som omnämnts tidigare, psykiskt handikappade. Man skriver i motionen

> "Det är nödvändigt att vidtaga åtgärder som underlättar studierna för dem som av olika skäl är handikappade i utbildningshänseende." (a.a. sid 2).

Motionen utmynnar dock endast i krav på en samlad översyn av hela vuxenutbildningsområdet och i ett antal specificerade krav som omfattar organisationsfrågor.

Motion 1363 år 1971

Denna motion är ingiven med anledning av regeringens proposition 1971:37. Motionärerna behandlar propositionens principfrågor. Dessa omfattar bl.a. fördelningspolitiska åtgärder. Motionärerna menar att fördelningspolitiska åtgärder inte får [illegible] på servicepolitiska åtgärder. Man skriver att "det finns i och för sig föga att invända" mot en prioritering av korttidsutbildade. Men, säger man,

> "Det synes angeläget att inte alltför snäva bedömningar här får göra sig gällande". (a.a. sid 1).

I propositionen framlägges förslag till en jämnare fördelning av resurserna mellan kommuner. Motionärerna menar att en sådan fördelning inte får gå ut över dem som redan har stora resurser. Detta kan innebära "stagnation eller rent av minskning av utbudet". När det gäller föreslagna fördelningspolitiska åtgärder mellan kommunerna önskar man således från centerpartiet och folkpartiet inte en utjämning utan en absolut ökning av resurserna till samtliga, en ökning som är

proportionell till tidigare resurser.

Motion 1529 år 1972

Denna gemensamma motion är skriven med anledning av regeringens proposition 1972:26. Partiernas mål för vuxenutbildning är en upprepning av tidigare motioners skrivning. Kraven på åtgärder är i stort desamma. I motionen trycker man dock på behovet av uppsökande verksamhet. Man skriver

> "Det finns en allvarlig risk i vuxenutbildningsarbetet, i det att man inte når dem som bäst behöver den. De som har den kortaste utbildningen är i allmänhet de som det är svårast att motivera för ytterligare studier." (a.a. sid 1)

Motion nr 1273 år 1973

Denna motion innehåller samma mål och motiveringar som de tidigare. Vad som är nytt är att man för första gången kopplar utbildning till en allmän resursdiskussion. Motionärerna menar att individen har rätt till utbildning för att öka hans chanser till bättre arbete och högre lön. I prioriteringsavseende vill man förutom kortutbildade prioritera hemarbetande kvinnor.

Kraven på åtgärder omfattar dock endast översyn av vuxenutbildningsområdet, högre anslag på ett antal specificerade poster och samordning av vuxenutbildningsområdet.

Motion 1938 år 1975 (cp)

Denna motion är avgiven av centerpartiet. Motionen har dock mycket stora likheter med folkpartiets (1939 år 1975). I motionen heter det att utbildningsklyftan måste minskas av rättviseskäl. En satsning är nödvändig på dem som har "de största behoven, nämligen de kortutbildade".

Utbyggnaden av vuxenutbildningen måste inriktas på följande linjer, säger motionärerna:

> "1. En aktiv uppsökande verksamhet måste bedrivas från alla som erbjuder utbildning.
> 2. De studerande måste garanteras ekonomisk trygghet under utbildningen.
> 3. Utbildningen måste organiseras i former som är attraktiva för alla grupper, d.v.s. det måste finnas ett rikt differentierat utbud.
> 4. Utbildningen måste pedagogiskt anpassas efter de vuxenstuderades krav." (a.a. sid 7).

När det gäller propositionens förslag går centerpartiet emot regeringens vad gäller uppsökande verksamhet. Centerpartiet vill för det första att alla studieförbund skall få medel för uppsökande verksamhet. För det andra vill centern att dessa medel icke skall "öronmärkas" för bostadsområden eller arbetsplatser. De skall endast utgå för att nå de kortutbildade.

Vidare önskar man att prioriteringen av vissa ämnen skall upphöra. Alla cirkelämnen bör ha samma status vid tilldelning av de ekonomiska resurserna.

Centerpartiet vänder sig även mot den speciella inriktning mot löntagare som vissa delar av studiestödssystemet föreslogs få. Centern menar att enbart kortutbildade bör användas som urvalskriterium för dessa stöd.

Generellt kan man säga om centerns motion att den innebär förslag om liberalisering av regeringens förslag samt en mer generell utökning av resurserna. Detta betyder att centern i större utsträckning vill tillmötesgå efterfrågan och de servicepolitiska kraven. Mindre betona de fördelningspolitiska åtgärderna regeringen föreslagit.

Nr 1356 år 1971 (vpk)

Motionen är avgiven med anledning av regeringens proposition 1971: 37. Motionärerna pekar på två centrala problem; det studiesociala och bristen på en vuxenpedagogik. Vpk kräver liksom de borgerliga partierna en total översyn av vuxenutbildningen och helhetslösningar av problemen. Vuxenutbildningens expansion skall i första hand tillgodose de lågutbildades behov.

Vpk yrkar avslag på regeringens förslag om en begränsning av gymnasieskolans tillväxttakt (högst 10% per år). Förslaget skall ses som en prioritering av grundskolan.

Nr 1527 år 1972 (vpk)

Motionen är avgiven i anledning av regeringens proposition 1972:26. Samma krav återkommer från föregående motion. Dessutom kräver man en lagstadgad rätt till tjänstledighet för studier.

2.2 Moderata samlingspartiet (m)

Moderata samlingspartiets program för utbildning antogs 1969 och bibehölls oförändrat fram till 1976, då det reviderades.

Enligt partiprogrammet är en huvuduppgift för vuxenutbildningen att minska bildnings- och utbildningsskillnaderna mellan olika medborgare. Vidare heter det att

> "Med den ökade takten i samhällsutvecklingen följer krav på att utbildningstillfällen skall återkomma under hela livet. Vuxenutbildningen skall ge medborgarna bättre förutsättningar att möta förändringarna i arbetslivet och underlätta för fler människor att delta i samhällsarbetet. Vuxenutbildningen måste också tillgodose människans behov av allmän kulturell och språklig bildning liksom den måste ge henne tillfälle att pröva och utveckla den egna skapande förmågan." (a.a. sid 24).

Detta centrala avsnitt i programmet återkommer i motionerna (exempelvis nr 1979 75/76, sid 14). Av citatet framgår att (m) delvis stöder de officiella målen. I andra meningen framgår att medborgarna skall utbildas för att möta förändringar i arbetslivet. Detta ansluter till ekonomimålet. Vidare skall vuxenutbildningen "underlätta för fler" att delta i det politiska, fackliga och ideella organisationsarbetet. Jämfört med propositionerna och SÖ:s uttolkning av målen är (m) betydligt måttfullare. I SÖ:s uttolkning heter det att "öka medborgarnas" d.v.s. allas medvetenhet och medverkan i samhällsarbetet. I vår uttolkning av demokratimålet kommer vi fram till att i huvudsak skall alla nås av utbildning för att omfördela de politiska resurserna. Den sista meningen i citatet ovan stöder helt det fjärde målet; att tillfredsställa individuella önskemål. Av (m)s utbildningspolitiska program framgår sammanfattningsvis vid en jämförelse med propositionerna och SÖ:s uttolkning av målen att (m):

1. Delvis stöder det första målet; att minska utbildningsklyftorna. Men inte för att därigenom verka för ökad jämlikhet och social rättvisa. (jämför punkt 3 nedan).
2. Delvis stöder demokratimålet
3. Helt stöder ekonomimålet. Detta sammanhänger i mycket hög grad med punkt 1 ovan. Förklaring till denna samhörighet mellan de båda målen framgår av motion 1943 år 1975, vilken redovisas nedan (se sid 39).
4. Helt stöder målet att tillfredsställa individuella önskemål.

Av partiprogrammet framgår också att verksamheten skall rikta sig till alla. Information skall "spridas till alla", stödet till utbildningsorganisationerna skall ges "opartiskt och oberoende av huvudman" och vidare kräver man ett "enhetligt studiefinansieringssystem för alla vuxna studerande". I (m)s utbildningsprogram finns inget vare sig i målen eller i kraven på medel som antyder en fördelningspolitisk inriktning.

Remissvar och motioner

Från partiets organisationskansli har vi fått ett antal remissvar och motioner som man menar representerar partiets syn på vuxenutbildningen.

I Moderata samlingspartiets kvinnoförbunds remissvar på SOU 1974:62, Studiestöd åt vuxna, säger man sig acceptera en utbyggnad av vuxenutbildningen för att överbrygga utbildningsklyftan. Men denna utbyggnad måste vara samhälleligt motiverad. Förbundet

> "...vänder sig dock emot att reglerna utformas så att man bortser från den samhälleliga nyttan av studierna eller förutsättningarna för framgångsrika studier" (a.a. sid 3)

Kvinnoförbundet kan icke se att vuxenutbildningen, som i detta fall inte har samhällsnytta eller framgångsrika studier som mål, tillför arbetslivet stora värden. Det är därför ej heller motiverat att täcka kostnaderna med en särskild arbetsgivaravgift. Man skriver:

> "Personer som...varit sysselsatta med yrkesarbete torde ha erhållit lön och övriga...förmåner, och några förpliktelser...kan icke anses kvarstå." (a.a. sid 4).

Man avslutar remissvaret med att påpeka att man "finner det djupt otillfredsställande att vuxenutbildningsområdet icke görs till föremål för en samlad översyn..."

Partimotion nr 294 år 1972

I inledningen till motionen heter det att 1970-talet bör bli

> "det årtionde svensk politik då utvecklingen mot ett alltmer byråkratiskt och genomreglerat - kollektivistiskt/socialistiskt - samhälle bryts och ersätts med strävandena att stärka den enskilda människans och familjens ställning." (a.a. sid 2)

Den av (m) icke önskvärda utvecklingen är synbar "inom...utbildningsväsendet... (där) den enskildes frihet - också valfrihet - inflytande, bestämmanderätt och egna utvecklingsmöjligheter beskurits." (a.a. sid 3). Inom utbildningsväsendet vänder man sig mot den politiska

styrningen.

I avsnittet om vuxenutbildningen säger man att det finns behov av kompletterande utbildning för individer som lämnat undervisningsväsendet" men att det därför inte är

> "...angeläget att som mål för vuxenutbildningen ställa upp ett överbryggande av den skillnad i antal skolår som finns mellan generationer." (a.a. sid 85).

Man kritiserar vidare utvecklingen av vuxenutbildningen för att följa"planlöshetens mönster" och kräver "en utredning av vuxenutbildningens mål, organisation och finansiering."

Motion nr 1681 år 1972

Motionen är avgiven med anledning av regeringens proposition 1972: 84.

(m) "anser det nödvändigt...att de personer som samtidigt påbörjar en och samma utbildning har en sinsemellan jämförbar grund att bygga vidare på" (a.a. sid 1). Man vänder sig mot kvotering eller andra liknande system som skulle bygga på en prioritering av vissa grupper.

Motionärerna menar att om propositionens förslag genomförs blir "effektiviteten och kvaliteten lidande och människor får en felaktig uppfattning om sina personliga resurser" (a.a. sid 1).

Det primära syftet med ett behörighetssystem måste vara att säkerställa studie-, och möjligen, yrkeslämpligheten. Det politiska målet att utjämna den sociala rekryteringen "kan inte accepteras om de(t) motverkar detta syfte" (a.a. sid 2).

Motion nr 1937 år 1975

Motionen avgavs med anledning av regeringens proposition 1975:23.

(m) yrkar avslag på förslagen om särskilt vuxenstudiestöd i avvaktan på den aviserade utredningen av det studiesociala systemet. Vuxna som önskar studera under tiden bör utnyttja studiemedel (a.a. sid 1). (m) yrkar avslag för en finansiering av reformen med arbetsgivaravgift. Skattemedel bör användas. (m) menar att det särskilda vuxenstudiestödet är orättvist jämfört med studiemedel därför att det förra ger bättre ekonomisk kompensation. De båda stödformerna bör likställas.

Motion nr 1943 år 1975

Motionen är avgiven med anledning av regeringens proposition 1975: 23. Denna motion är avfattad av bl.a. Ove Nordstrandh, Ingrid Sundberg och Britt Mogård samt sju andra namn. Om de två förra heter det i brev från (m) till oss: "Som partiets talesmän - förutom partiledningen - kan i första hand betraktas riksdagsmännen Ove Nordstrandh och Ingrid Sundberg". Vi gör detta påpekande därför att denna motion avviker något från de övriga och vi vill motivera varför vi betraktar motionen som en partimotion.

I motionen heter det att utbildningsklyftan bör överbryggas av samhällsekonomiska skäl:

> "I ett samhälle som kräver alltmer välutbildad arbetskraft synes det angeläget att i första hand ge de korttidsutbildade möjlighet till vidareutbildning och fortbildning." (a.a. sid 2).

Återkommande utbildning kräver "...en samordning och samplanering av utbildningsutbudet inom vuxenutbildningsområdet" menar motionärerna, vilket understryker behovet av en utredning om gränsdragning mellan utbildningsanordnare.

Motionärerna menar också att satsningen på

> "...uppsökande verksamhet...kommer troligen icke att ge ett resultat som svarar mot de ökade rekryteringskostnaderna.
>
> Dessutom måste man, mera allmänt sett, fråga sig hur långt man får och bör gå i att dels formligen tränga sig på människor med propaganda, reklam och information, dels skapa kanske falska föreställningar om vad det innebär att bedriva framgångsrika och meningsfulla studier och om vad sådana kan leda till." (a.a. sid 3).

När det gäller kraven överensstämmer motionen i stort med partimotionen 1937/1975.

2.3 Jämlikhet. Rapport från SAP-LO:s arbetsgrupp för jämlikhetsfrågor 1969

Inledning

I rapporten Jämlikhet (1969) konstateras att välståndet i vårt land har ökat men att fördelningen är ojämn (a.a. sid 9). Rapporten antogs av SAP:s kongress 1969.

En jämn fördelning av vissa värden, resurser, anses nödvändig för att skapa medmänsklighet, där varje människas förutsättningar tas till vara. Rapportförfattarna menar att alla människor har i stort

sett samma förutsättningar. Avgörande för utvecklingen av dessa förutsättningar är de sociala, politiska och ekonomiska förhållanden som omger individen under hans uppväxttid. Förhållandena kan alltid manipuleras oavsett enskilda individers förutsättningar.

I rapporten motiveras kraven på jämlikhet på följande sätt:

> "Det gäller att motverka koncentration av förmåner och makt till av tradition gynnade grupper och att ge de stora folkgrupperna en växande andel av materiellt välstånd, kulturella möjligheter och demokratiskt inflytande. Samtidigt måste särskilda insatser göras för att varaktigt förbättra och utjämna villkoren till förmån för individer och grupper som har blivit eftersatta på olika områden, för de svagaste i samhället." (a.a. sid 9).

I rapporten klargörs att formell jämlikhet dels avser rätten att få leva ett rikt och utvecklande liv, dels utgör förutsättningarna för ett demokratiskt, socialistiskt och effektivt samhälle.

Med rätten avser författarna reella möjligheter till skillnad från det liberala målet om lika möjligheter, equality of opportunity. Equality of opportunity avser "att inga andra omständigheter än individens förmåga får bestämma hans chanser att göra sig gällande i livet." (Johansson L, 1970 sid 25).

I jämlikhetsrapporten sägs att de reella möjligheterna avser "en valfrihet att forma sin framtid som skall stå alla till buds i samma omfattning." Uppenbarligen menar man att denna valfrihet skall vara näst intill oberoende av den enskildes förmåga.

Jämlikhet måste här avse inte bara levnadsvillkor utan även värderingar av yrken, sysselsättningar osv.

Om valfriheten skapas utan en motsvarande förändring av levnadsvillkoren föreligger stora risker för att "skillnader i värderingarna av och belöningar för olika yrken kan komma att framstå som mer berättigade än för närvarande". (Johansson L, 1970 sid 26, LJ kurs.).

Jämlikhetens innehåll utgöres dels av rätten att utnyttja samhällets resurser för kollektiva och individuella ändamål, dels av rätten att påverka samhällets utformning och den lokala miljön. Med samhällets utformning avses här rätten att fritt delta i den ekonomiska och politiska demokratin. Med den lokala miljön, rätten att delta i beslut som rör arbetet, bostäder, utbildning, hälso- och sjukvård, miljö i vidare mening osv.

Kraven på jämlikhet måste gälla för hela livsperioden, jämlikhetspolitiken måste stärka, gå in med extra fördelningspolitiska åtgärder för grupper med lägsta anspråksnivåerna. Man skriver:

> "...genom 'riktade' och uppsökande reformer som koncentreras till de sämre ställda och till särskilda bristområden för majoritetsgrupper som fått del av välståndshöjningen men blivit efter på delområden. (a.a. sid 15).

Det krävs således en mängd delreformer som speciellt inriktas på svaga grupper och som utgör komplement till generella åtgärder.

> "Jämlikhetspolitikens viktiga uppgift blir att få till stånd ett samspel mellan allmängiltiga åtgärder och de extra insatser genom 'riktade' reformer som måste komma grupper med särskilda svårigheter till del." (Jämlikhet, 1969 sid 15).

En sådan jämlikhetspolitik hotas dock ständigt, menar rapportförfattarna, av att nya skillnader uppstår mellan grupperna i samhället (exempelvis genom införandet av nio-årig skolplikt), av en växande maktkoncentration genom de multinationella företagen och av den tekniska utvecklingen.

Vad skall fördelas jämlikt?

I rapporten anges, inom ramen för vad man kallar ett handlingsprogram, en mängd områden där man anser att det föreligger ett behov av fördelningspolitiska åtgärder,

Det kan vara av intresse att i detta sammanhang konstatera att man genomgående betraktar utbildning som ett medel, d.v.s. som en metod att åstadkomma andra resultat. Därför finns utbildning ofta som en underrubrik i avsnitt som löner och skatter, arbetsmarknad, arbetslivet och så vidare.

Utbildning är "en annan viktig grund för lönepolitiken..." (a.a. sid 33). Men konstaterar man, det är inte ett tillräckligt villkor att ge alla lika reella chanser att välja alla olika slag av utbildning. "Man måste radikalt förändra lönerelationerna mellan sådana arbeten som kräver en längre teoretisk utbildning och sådana arbeten som ställer krav på andra kunskaper och färdigheter eller som kräver större fysisk eller psykisk ansträngning" (a.a. sid 34).

Vad gäller jämlikhet på arbetsmarknaden anges utbildning vara en "viktig aspekt." Man tillmäter utbildning större betydelse för arbetsmarknaden och jämlikheten än för andra mål. Man skriver, efter att ha diskuterat effekter av skillnader i utbildning:

> "Det fordras uppenbarligen en betydande allmän grundutbildning för alla åldrar - där även en särskild satsning på de mindre studiebegåvade är väl motiverad..." (a.a. sid 43).

Utbildning i arbetslivet är ett absolut krav enligt rapporten. Man menar att utbildning är en "kärnfråga" och skriver:

> "För att klara ett medbestämmande framför allt i företagsledande frågor måste de anställda ha möjligheter till utbildning." (a.a. sid 136).

Ovanstående exempel visar att utbildning tillmätes olika stor vikt. I exemplen tycks utbildning i företagen för medbestämmande vara viktigare än för exempelvis löneutveckling.

Utbildningen för arbetsmarknaden är av stor betydelse därför att det innebär stora skillnader för en person med kort eller lång utbildning på arbetsmarknaden. Man antar att det innebär ojämlikhet, dels i möjligheterna att hävda sig på arbetsmarknaden, dels i olika kontaktmöjligheter mellan olika grupper av människor (a.a. sid 43).

Dessutom fungerar arbetsmarknaden så att vi av tradition betraktar lång utbildning som värdefull vilket innebär högre lön, meningsfullare arbete, chanser till vidareutbildning osv. Medan kort utbildning före inträde på arbetsmarknaden innebär motsatsen.

Arbetsmarknadsutbildningen skall därför, menar författarna, ha två syften, dels ge yrkesutbildning och en allmän nivåhöjande utbildning, dels vara ett lönepolitiskt instrument så till vida att låg lön utgör ett tillräckligt kriterium för att få genomgå arbetsmarknadsutbildning. Arbetsmarknadsutbildningen framstår, jämfört med övrig vuxenutbildning, som ett mycket konsekvent fördelningspolitiskt instrument. De grupper som rekryteras till arbetsmarknadsutbildningen är i måldokument och anvisningar mycket klart definierade; unga kortutbilddade, arbetslösa akademiker, hemarbetande kvinnor, arbetslösa, handikappade, äldre etc.

Vuxenutbildningen

I rapporten "Jämlikhet", (1969) sägs i det inledande avsnittet att utbildningen har betydelse för en individs livsvillkor; situationen på arbetsmarknaden och i arbetslivet; sociala och ekonomiska faktorer; och styrelseskicket i samhället. Vi citerar texten nedan därför att stycket tycks vara av central betydelse. (Det återkommer nästan ordagrant i proposition 1970:35, sid 40).

> "Utbildning är ett av de viktigaste medlen att förändra samhället. Den enskildes livsvillkor bestäms i hög grad av den utbildning han har fått. Genom den stora roll utbildningen spelar för möjligheterna vid yrkesval påverkar den inte bara den enskildes sociala och ekonomiska standard utan även arbetsmiljön, friheten och självständigheten i arbetet och graden av inflytande på arbetsplatsen. Utbildningen spelar också stor roll för den enskildes relationer till andra människor och andra grupper, främst genom att den bidrar till att utveckla en gemensam referensram. För en fördjupning av vår demokrati har utbildningen stor betydelse. Den kan ge inte bara vidgad förståelse av samhällsutvecklingen och ökat intresse för samhällsfrågor utan också stimulera den enskilde att ifrågasätta och vilja förändra det bestående." (a.a. sid 59).

Det är viktigt att observera vilken betydelse utbildning har för en fördelningspolitik. Utbildning kan inte annat än i undantagsfall leda till direkta fördelningspolitiska effekter. Utbildning ses snarare som vi ovan nämnde som ett medel, en förutsättning osv. I rapporten heter det:

> "På flera sätt kan sålunda ökad utbildning skapa förutsättningar för ökad jämlikhet". (a.a. sid 59, vår kurs.).

I rapporten ger författarna uttryck för den uppfattning som hävdar att utbildningspolitiken, åtminstone fram till stutet av 1960-talet, främst haft liberala förtecken. Man konstaterar att de reella möjligheterna, vilka är en förutsättning för jämlikhet, ännu inte skapats. I rapporten konstaterar författarna att effekterna av den socialdemokratiska utbildningspolitiken över huvud är att:

> "...det blir de redan relativt väl ställda som närmast drar störst nytta av nya och ökade utbildningsmöjligheter."

För att åstadkomma en jämlik fördelning av utbildningsresurserna krävs det därför att vidgade resurser "i första hand kommer dem till godo, som har de största behoven" (sid 60, vår kurs.) De som har de största behoven är de vuxna för vilka det krävs "kraftigt ökade insatser för bättre utbildningsmöjligheter" (a.a. sid 60).

För att möjliggöra ett bredare och mer representativt deltagande i vuxenutbildningen är det nödvändigt att genom särskilda och riktade reformer undanröja vissa typer av hinder. Man nämner i rapporten följande typer; traditionella föreställningar; konkurrerande krav; "de onda cirklarna"; ekonomiska och sociala; och socialpsykologiska. Man skriver vidare:

> "Dels behövs inom vuxenutbildningen ett mer omfattande och varierat system av aktivt uppsökande och studiestimulerande insatser, för att få med de missgynnade och svagt motiverade i utbildningsverksamheten. Dels behövs en rad pedagogiska och sociala stödåtgärder, som tar sikte på att underlätta och anpassa studierna efter de vuxnas förutsättningar" (a.a. sid 72, vår kurs).

Avslutningsvis anför författarna den övertygelsen att resurssatsningen på ungdomsskolan inte kan öka i samma takt som hittills. Relativt sett större andelar av resurserna måste läggas på vuxenutbildningen. Vidare säger man, även om man varnar för en övertro, att återkommande utbildning kan vara nyckeln till en framtida lösning på rekryteringsproblemen. Dels menar man att det finns möjligheter att värdera praktisk erfarenhet högre vid inträde på någon utbildning, dels kan vissa yrken klassificeras som genomgångsyrken, dels kan den sociala snedrekryteringen minskas. Varningen mot en alltför optimistisk syn på återkommande utbildning utfärdas mot bakgrund av det faktum att även denna trots allt måste baseras på frivillighet.

2.4 Sammanfattning

Vi har i avsnittet ovan redovisat sammanlagt tolv motioner; sju för folkpartiet och centerpartiet gemensamma, en från centerpartiet och fyra från moderata samlingspartiet,samt några remissvar. Vi har gått igenom partiernas samtliga motioner mellan 1967 och 1975. Vi har för (fp) och (cp) valt de som kan betraktas som representativa och samtidigt är partimotion och inte enskild. (m) har icke motionerat i vuxenutbildningsfrågor i samma utstärckning som centern och folkpartiet, därför finner man inga principiella partimotioner från (m) förrän 1972.

Genomgående för de borgerliga partiernas partimotioner är att de väckts i anledning av antingen budgetpropositionen varje år eller av regeringen framlagd särskild proposition om vuxenutbildning. Detta kan tas som intäkt för att vuxenutbildning inte varit någon primär fråga för de borgerliga partierna. Vidare kan vi konstatera, att om man ser till hela flödet av motioner så kom särskilt många i anslutning till proposition 1967:85 (30 st) varefter antalet låg mellan 20 och 25 för hela perioden fram till 1973 (35 st) och 1975 (52 st) i anslutning till propositioner 1973:54 respektive 1975:23 och 1975:45. De borgerliga partiernas motioner har ökat när de större reformför-

slagen framlagts.

För de tre borgerliga partierna gemensamt kan man säga att deras politik präglas av mycket lite nytänkande. De har i samtliga motioner krävt utökade resurser, liberaliseringar av gällande regler och föreskrifter. De har i första hand drivit en servicepolitisk linje, d.v.s. vuxenutbildning skall byggas ut för att möta efterfrågan. I den mån detta kommit i konflikt med fördelningspolitiska förslag (motion 1363/1971) har man velat balansera detta så att i första hand efterfrågan kan tillgodoses.

Två krav har utmärkt den samlade oppositionen under perioden 1967 till 1975. Det är dels kravet på en utredning om de studiesociala förhållandena. Det kravet tillgodosågs genom utredningen Kommittéen för studiestöd åt vuxna som tillsattes 1968 (SOU 1971:80) och den utredning om det studiesociala stödet som tillsattes 1975-09-25. Dels är det kravet på en parlamentarisk utredning och översyn över hela vuxenutbildningsområdet. Det kravet har inte tillmötesgått. Den socialdemokratiska regeringens strategi har varit att reformera vuxenutbildningen, den högre utbildningen och arbetsmarknadsutbildningen genom separata reformer.

När det gäller folkpartiet och centerpartiet så har de under åren inlämnat gemensamma partimotioner. Folkpartiet formulerade dock redan 1967 ett eget vuxenutbildningspolitiskt program varför det finns vissa skäl att misstänka att det varit folkpartiet som varit den drivande kraften i detta samarbete.

Målen för vuxenutbildningen har formulerats som samhällsmål; lika chanser för alla att skaffa sig en god grundutbildning och därmed utjämnad utbildningsklyfta vilket möjliggör ekonomisk expansion och välståndsutveckling samt som individuella mål; lika chanser för alla att stilla "bildningstörst" och möjliggöra inflytande, bättre lön, bättre arbete etc.

Enligt folkpartiets program skall "lika chanser" garanteras för en viss grundutbildning. Ovanför denna utbildningsnivå [illegible] resurrensmomenten finnas kvar.

I folkpartiets och centerpartiets motioner finns krav på fördelningspolitiska åtgärder (II:507/1970 samt 1273/1973). Men man finner också krav på servicepolitiska åtgärder och framför allt krav på balans mellan fördelningspolitiska och servicepolitiska åtgärder i den meningen att de fördelningspolitiska åtgärderna icke får innebära att

efterfrågan inte kan tillgodoses (II: 171/1967 samt 1363/1971).

För folkpartiets del synes det som man har utvecklat en mer nyanserad hållning från 1967, då målsättningen var att bygga ut vuxenutbildningen enbart för att tillgodose efterfrågan, till början av 1970-talet, då man kan tänka sig reformer med fördelningspolitiska motiv, såvida de ej hindrar ett fullföljande av servicepolitiken och en tilltagande efterfrågan. Denna politik förutsätter dock en ekonomisk tillväxt. Och folkpartiet har icke klargjort på vilket sätt exempelvis utbildningsresurserna skall fördelas om man inte kan räkna med tillväxt. Detta synsätt har man utvecklat tillsammans med centerpartiet.

I moderata samlingspartiets motioner och program saknas fördelningspolitiska inslag helt. (m) menar att utbildningsklyftan bör utjämnas. Det huvudsakliga skälet härtill är att det behövs mer välutbildad arbetskraft.

Socialdemokratin vägleddes under efterkrigstiden av sitt program från 1944. Detta kännetecknas i hög grad av "den historiska kompromissen", vari inbegreps nödvändigheten av ekonomisk tillväxt för att tillförsäkra arbetarklassen en större andel av landets resurser. Under 1960-talet uppstod en oro inom arbetarrörelsen för att löntagarna inte fått tillräckligt stor andel i tillväxten. Många exempel från olika undersökningar visade att så var fallet (Tengvald, 1976 sid 55). Under den senare hälften av 1960-talet framkom nya kunskaper och erfarenheter om ojämlikhet i krav på utjämning och fördelning av resurserna dels till nya grupper, dels av tillgängliga resurser. Det fördelningspolitiska synsättet har vuxit sig starkare och framförallt blivit mer nyanserat mellan Jämlikhets-rapporten (1969) och de synsätt som präglar proposition 1975:23, och den servicepolitiska inriktningen blir inte lika självklar.

Ett skäl till att SAP velat reformera utbildningen i etapper och inte i "helhetslösningar" som oppositionen krävde under åren 1967-1975 kan vara dels att det arbetsmarknadspolitiska målet "full sysselsättning" betraktades som så viktigt att man önskade behandla det separat genom en arbetsmarknadspolitik, dels att en full utbyggnad av vuxenutbildning var så kostnadskrävande att man inte ansåg det finnas utrymme för detta samtidigt som andra krav bedömdes som viktigare att tillgodose (bostadspolitiken, socialpolitiken m.m.), dels att den högre utbildningen krävde en egen reform. Reformering av den högre

utbildningen påbörjades också tidigare än vuxenutbildningen i övrigt genom U 68-utredningen som tillsattes 1968.

Under 1960-talets senare hälft gjorde regeringen sannolikt också den bedömningen att arbetsmarknadsutbildningen och den högre utbildningen hade en större betydelse för tillväxten och därmed för att skapa de resurser som var nödvändiga för en utbyggnad av vuxenutbildningen på det sätt som blev möjligt under första hälften av 1970-talet (studieledighetslagen, vuxenstudiestöden och uppsökande verksamhet). I bilaga 2 har vi gjort ett försök att sammanställa de olika partiernas synsätt på de olika målen och medlen, dimensioneringen av vuxenutbildningen. Sammanställningen gör inte anspråk på fullständighet utan avser att visa på några utmärkande drag hos de olika partierna och framför allt i vad mån fördelningspolitiska mål eller inriktningar återfinnes hos dem. (Se även bilaga 1).

2.5 Landsorganisationen i Sverige

Fackföreningsrörelsen och vuxenutbildningen - LOVUX I

Vid 1966 års LO-kongress gavs LO:s sekretariat i uppdrag

> "att medverka till att vuxenutbildningens fortsatta behandling och utformning måtte ske i linje med vad LO uttalat i frågan." (LOVUX I, 1969 sid 7).

Vi skall nedan redogöra för vad LO i sina rapporter om vuxenutbildning uttryckt som sin åsikt.

Den första rapporten, Fackföreningsrörelsen och vuxenutbildningen, slår fast att de mål vuxenutbildningen direkt eller indirekt syftar till att uppnå är: en reell och levande demokrati; social rättvisa och jämlikhet; teknisk, ekonomisk och kulturell utveckling; social trygghet; och personlighetsutveckling.

Enligt LO:s förmenande finns det två huvudmotiv som ligger bakom satsningen på vuxenutbildningen. Det första kan benämnas jämlikhets- och rättvisemotivet. Om detta skriver LOVUX I:

> "Det bör vara tid för de människor som genom sina insatser skapat de resurser som behövdes för omvandlingen av ungdomsutbildningen att själva få del av förbättrad utbildning och därmed ökad valfrihet i en rad hänseenden." (a.a. sid 11).

Det andra huvudmotivet benämner vi utvecklingsmotivet. Med detta motiv avses:

> "(D)en ofrånkomliga roll den (vuxenutbildningen, vår anm.) måste spela för att ... utvecklingen av samhället på andra viktiga områden skall kunna förverkligas" (a.a. sid 11).

I det senare motivet återfinns m.a.o. de krav samhället kan ställa på individerna. LO menar att jämlikhetsmotivet, och utvecklingsmotivet har en minsta gemensam nämnare; "... att underlätta individernas anpassning i ett föränderligt samhälle."

Förutom de båda ovan nämnda huvudmotiven motiverar LO satsningen på vuxenutbildningen med att den är

> "... ett medel bland andra att förändra samhället i riktning mot de ideologiska mål arbetarrörelsen omfattar och inte som ett mål i sig." (a.a. sid 14).

LOVUX I sammanfattar sin syn på behovet av en satsning på vuxenutbildningen på följande sätt:

1. Vuxenutbildningen är en fråga om jämlikhet och en förutsättning för fortsatt framåtskridande för samhället.

2. Vuxenutbildningen måste utvidgas och permanentas och alltid vara komplement till ungdomsskolan.
3. Vuxenutbildningen måste ges en flexibel utformning.
4. Vuxenutbildningen måste ges en aktiv karaktär för att engagera de sämst ställda grupperna.
5. Vuxenutbildningen måste omfatta alla ämnesområden.

LOVUX kommer därefter in på en mer preciserad framställning om vilka grupper vuxenutbildningen skall inriktas på. Man pekar särskilt på handikappade, kvinnor, invandrare och pensionärer. Gemensamt för alla dessa grupper är att de har en kort och bristfällig grundutbildning. LOVUX menar att de handikappade måste få utbildning som möjliggör ett yrkesverksamt liv och för en mer meningsfull fritid samt en allmänbildning.

Även kvinnor är en starkt missgynnad grupp. LOVUX menar att det är angeläget att ge dem en utbildning som senare möjliggör sysselsättning på arbetsmarknaden och som en komplettering av tidigare studier.

I LOVUX:s syn på information och studiesociala åtgärder för dessa eftersatta grupper framträder en ej fullt utvecklad fördelningspolitisk syn. Man menar att alla behöver information och att endast "en viss koncentration till de mest utbildningsbehövande" (a.a. sid 46) är nödvändig. När det gäller studiestödjande åtgärder menar man att alla oavsett yrke, bostadsort, tidigare utbildning etc. skall ha samma möjligheter. En viss riktning på åtgärderna tänker man sig dock. Man pekar här särskilt på möjligheter att bedriva studier under arbetstid, fria läromedel, barntillsyn, resebidrag, studielokalernas placering, anställningstrygghet, studierådgivning och studievägledning.

Slutligen vad avser vuxenutbildningens former menar LOVUX att dessa måste uppfylla villkor om både flexibilitet och samordning, dels för att skapa och behålla mångfald, dels för att möjliggöra överblick över mångfalden. LOVUX menar att samordning kan vara nödvändigt även av andra orsaker, man skriver "... att en bättre samordning mellan de olika formerna av vuxenutbildning kan åstadkommas med påföljande effektivisering av resursutnyttjandet". (LOVUX I, sid 69).

De studieformer LOVUX utpekar som lämpligast för vuxenutbildningen är främst studieförbunden och kommunal vuxenutbildning, men även folkhögskolan som ett komplement till studieförbunden och radio-tv-kurser. Argumenten för en satsning på studieförbunden är att denna

form är mer flexibel, mer demokratisk, att det är lättare att rekrytera ledare, att studieförbunden kan medverka till samhällsförändringar och snabbt anpassa sig till dessa samt slutligen att studieförbunden genom sina medlemsorganisationer står väldigt nära de studerande, vilket har betydelse för rekryteringen. (a.a. sid 74-77). Kommunal vuxenutbildning, menar LOVUX, "kommer i huvudsak att handha de mera omfattande och om man så vill de tyngre utbildningsuppgifterna." (a.a. sid 77).

VUXENUTBILDNING. Fakta - erfarenheter - förslag - LOVUX II

I den andra delen av LO:s utredning om vuxenutbildning, publicerad 1971 d.v.s. två år efter LOVUX I och fyra år efter den första propositionen, kommer de fördelningspolitiska ambitionerna till uttryck på ett klarare sätt. Vändpunkten i den utbildningspolitiska debatten kom 1969-70. I en inledande bakgrundsteckning identifierar man de problem som vuxenutbildningen har. Problemen är huvudsakligen av rekryteringsart, ekonomiska och pedagogiska.

Man konstaterar att studerande inom kommunal vuxenutbildning ökat från cirka 37.000 studerande 1968 till cirka 87.000 1970 och att utbildningen "... framför allt kom att utnyttjas av yngre och relativt väl studieförberedda vuxna." Medan, enligt analyser av arbetskraften, utbildningsbehoven återfinns bland äldre studieovana vuxna.

Tillkomsten av den kommunala vuxenutbildningen 1968 innebar en kraftigt minskad konkurrensförmåga för studieförbunden. Kommunal vuxenutbildning erbjöd gratis utbildning medan studieförbunden var tvungna att ta ut avgifter. Detta drabbade framför allt LO-medlemmar.

Man redogör för en enkät om LO-medlemmarnas kursdeltagande 1964-1966. Enkätresultaten är entydiga med tidigare erfarenheter av obalanserad utbildningskonsumtion. De som inte studerar har kort utbildning, är äldre, har låg inkomst, arbetar i sysselsättningar med låg social status, och bor i glesbygd. De studerande uppvisar motsatta värden på nämnda variabler. (a.a. sid 14-17).

LOVUX II konstaterar att någon förändring i för deras medlemmar positiv riktning inte kan konstateras. Snarare förhåller det sig tvärtom; spridningen i utbildningskonsumtionen har ökat. Genom en utvidgning av utbudet har de redan studievana fått ökade möjligheter att konsumera mer utbildning (a.a. sid 135).

LOVUX' sammanfattning av rekryteringseffekterna är att "de i olika avseenden mest privilegierade grupperna deltar ( ) i betydligt större utsträckning än de som utbildningsmässigt och på arbetsmarknaden har en sämre situation." (a.a. sid 202). Man skriver:

> "Nuvarande vuxenutbildning medverkar således inte till jämnare fördelning av utbildning och därmed förändrar den inte heller de trender inom bl.a. arbetsliv och arbetsmarknad som LOVUX här berört - d.v.s. den bidrar inte till att jämnare fördela arbetsuppgifterna. I stället motverkar den sådana strävanden." (a.a. sid 202)

Naturligtvis, menar LOVUX, är vuxenutbildning bra för dem som nås av den och utnyttjar den. Men detta kan, framförallt inte på kort sikt kompensera bristerna för de drabbade grupperna. Varje individ behöver mer eller mindre av olika former av vuxenutbildning.

En central tankegång i LOVUX har, i samtliga rapporter, varit att utbildningen för de kortutbildade måste utgå från deras behov och formuleras i deras termer. Omvänt kan detta uttryckas på följande sätt:

> "En grundläggande orsak till den ojämna fördelningen av vuxenutbildningen ligger i att utbudet i stor utsträckning styrs av en efterfrågan från grupper som har tidigare gymnasiala erfarenheter av utbildning." (a.a. sid 202).

LOVUX avslutar detta avsnitt med att efterlysa en högre grad av konsekvens i utbildningspolitiken, med bl.a. en kraftigare prioritering med speciell inriktning på eftersatta grupper.

Fördelningspolitikens målsättning har i LOVUX II formulerats betydligt klarare. LOVUX menar att fördelningspolitik betyder:

> "Rättvis fördelning inom vuxenutbildningsområdet är inte lika för alla, utan mer åt dem som har minst." (a.a. sid 206).

Sektorisering.

En del av den kritik som riktas mot utbildningspolitiken avser det sektorsvisa reformerandet. LOVUX är av den uppfattningen att utbildning kan komma att spela en avgörande roll endast om man ser utjämningen av utbildningsnivån som en del av övrig utjämning:

> "Skall situationen i sådana fall (arbetslivet, vår anm.) reellt kunna påverkas och förbättras måste självfallet en politik för jämnare fördelning omspänna alla samverkande faktorer. Det är otillräckligt för att inte säga omöjligt att låta den få genomslagskraft enbart på en del av situationen (utbildning, vår anm.)" (a.a. sid 197).

LOVUX pekar på de väl kända effekterna av sektorisering av reformarbetet; en utjämning inom ett område kan leda till större spridning på andra områden. Man skriver:

> "Risken är uppenbar för att de positiva effekter som kunde vinnas vid en tillämpning av fördelningstanken inom ett begränsat område i väsentlig utsträckning skulle gå förlorade om inte samtidigt samma principer tillämpas konsekvent över hela fältet." (a.a. sid 197).

Ett exempel är den "utjämning" och reformering som för närvarande sker inom arbetslivet där syftet är att göra den lokala arbetsplatsen till den dominerande enheten i arbetslivet och att öka medbestämmanderätten för de anställda i så måtto att förhandlingar mellan arbetsgivare och arbetstagare skall bli ett normalt led i beslutsprocessen. Om denna förändring av arbetslivet inte samtidigt åtföljs av en utjämning av utbildningen utan utbildningsojämlikheterna kvarstår finns det en risk för att:

> "Dels innebär det en hårdnande konkurrenssituation för de kortutbildade på arbetsmarknaden - dels leder det till att de senare får ett relativt allt sämre utgångsläge i fråga om medinflytande och aktivt deltagande i utformningen av såväl arbetsliv som kultur- och övrigt samhällsliv." (a.a. sid 199).

Ny vuxenutbildning - ny skola. LOVUX III

LOVUX III publicerades i juni 1974. I denna har man således möjlighet att summera erfarenheter från 1967 d.v.s. mellan 6 och 7 år av ständigt intensifierade insatser på vuxenutbildningens område. I inledningen till LOVUX III pekar man på tre områden där utvecklingen inte varit tillfredsställande och där man anser att reformarbetet inte lyckats.

> "(1) Teoretiseringen, avskärmningen, den bristande samordningen mellan teori och praktik i ungdomsskolan och den högre utbildningen."

> "(2) Starkt missgynnat läge för de vuxna - otillräckliga insatser för vuxenutbildningen."

Majoriteten av de vuxna står ännu vid sidan om vuxenutbildningen. De hittills insatta motåtgärderna förslår inte.

> "(3) Den fortfarande sneda och klassbundna rekryteringen till högre utbildning." (a.a. sid 9-10).

Genom den obligatoriska nio-åriga grundskolan har "... orättvisorna och klassmönstren ( ) flyttat upp ett par trappsteg." (a.a. sid 10).

LOVUX kritiserar åter den ökning på resurssidan som de senare årens reformering inneburit. Man menar att en ökning av utbudet inte har och inte kan åstadkomma en jämlikhet. Både mängden och typen av utbildning skiljer sig fortfarande mellan samhällsklasserna. "Det är faktorer i samhället och utbildningen som skapar snedfördelningen. Det kan inte accepteras. Reforminstrumenten måste skärpas." (a.a. sid 10).

LOVUX III menar att de missförhållanden man här påtalar omfattar samhället i så hög grad att man inte kan åtgärda dem bara genom att manipulera utbudet och rekryteringen.

> "De kräver därutöver förändringar i fråga om utbildningens innehåll och organisation och maktfördelningen i utbildningssystemet, och inte minst i fråga om föräldrarnas, de vuxnas studiemöjligheter." (a.a. sid 11).

Vi skall nedan redogöra för de delar av LOVUX som berör vuxenutbildningen. Det skulle föra för långt att här gå in på alla detaljdiskussioner om ungdomsskolan som rapporten för.

LOVUX III preciserar sina argument för en jämnare fördelning av utbildning som en rättvisefråga. Man menar att en systematiserad utbildning är en resurs som i växande grad avgör tillgången och fördelningen av andra värden. Utvecklingsmotivet preciserar man på följande sätt:

> "Mängden, kvalitén och fördelningen av utbildningen i ett samhälle (är) både en central produktionsresurs och en avgörande jämlikhetsfaktor." (a.a. sid 20).

I LOVUX III görs ett tillägg till de tidigare nämnda huvudmotiven för en satsning på vuxenutbildning; rättvise- och utvecklingsmotivet. Det nya motivet blir vad LOVUX III kallar samlevnadsmotivet (a.a. sid 38).

LOVUX III menar att analysen av utbildningens syften och metoder måste fortsätta. Bl.a. hävdar man (i motsats till vad som anförs i proposition 1975:23 sid 170):

> "Särskilt måste man göra klart på vilken nivå och för vilka grupper åtgärderna för jämlikhet i första hand måste sättas in." (a.a. sid 38).

I propositionen (sid 170) sägs att det inte är möjligt att avgöra hur olika former av vuxenutbildning skall fullgöra dessa uppgifter.

Reformeringen av vuxenutbildningen har bedrivits på tre nivåer. Den första tog sikte på att tillhandahålla var och en bästa tänkbara utbildning oavsett social bakgrund och den andra nivån genom en höjning av utbildningsnivån för alla.

På den andra nivån inträder enligt LOVUX:s definition ett fördelningspolitiskt synsätt. "Man ser inte utbildning som ett urvalsproblem för en elit utan som ett fördelningsproblem inom hela befolkningen." (a.a. sid 39). Men, betonar man, det finns ytterligare en nivå, nämligen den i vilken man "satsar mest på de mest missgynnade."

> "Man strävar i stället efter att ge dem (de som fått mindre eller sämre utbildning, vår anm.) en större del av de tillgängliga resurserna för utbildning." (a.a. sid 39).

LOVUX III menar att utbildningspolitiken skall inriktas på nivåerna två och tre.

Den andra nivån behövs för att ta hand om de "bromsade specialbegåvningarna."

Den tredje nivån behövs för att uppnå en direkt utjämning av utbildningsnivån för alla människor:

> "Utbildningens roll för jämlikhet blir dubbel: den kan direkt leda till en jämnare fördelning av olika värden och den kan indirekt underlätta förändringar av samhällsstrukturen i riktning mot ett klasslöst samhälle." (a.a. sid 42)

Detta centrala citat pekar på de mål som gäller för nivåerna 2 och 3. Genom att välja och utbilda särskilda representanter för en klass kan dessa på sikt arbeta för de stora samhällsmålen. Och genom att utbilda alla människor kan vi åstadkomma en jämnare fördelning av först och främst utbildning, men också medinflytande, konsumtion av fritid och kultur, föreningsliv, politiskt arbete m.m.

LOVUX kräver en samlad reform för hela utbildningsväsendet, d.v.s. inte bara vuxenutbildningen eller högskolan eller ungdomsskolan. Man kräver en sådan reform därför att det i exempelvis politiken har uppstått en med utbildningsexplosionen än mer markerad skillnad mellan dem med hög och låg utbildning:

> "Politiken kommer ( ) att få en övervikt för synpunkter och erfarenheter från de grupper som genom längre utbildning har bättre tillgång till språkliga uttrycksmedel." (a.a. sid 45).

Vuxenutbildningen måste därför syfta till (1) att utveckla kommunikationsfärdigheter och (2) att förbättra kvalitén i vår demokrati. Bristerna i vår demokrati "ligger mindre i de formella möjligheterna för olika medborgargrupper att delta i opinionsbildning och beslutsprocesser än i de reella." (a.a. sid 45).

Det gäller sålunda, konstaterar man, inte så mycket att få det politiska arbetet att fungera bättre i någon mening. Det är ett annat

"inre" problem, att "många fler måste få möjlighet att aktivt delta i föreningsliv och samhällsarbete."(a.a. sid 47). Det gäller m.a.o. att få dem som står "utanför" föreningslivet och det politiska arbetet att "komma in".

I ett centralt kapitel tar LOVUX III upp nuläget och de utvecklingstendenser man kan se sedan 1969 och fram till 1974.

Man pekar ånyo på att en ökning av resurserna inte är tillräckligt för att åstadkomma en positiv förändring för de kortutbildade utan att det kan leda till en motsatt trend; ökad utbildningskonsumtion bland högkonsumenterna. (a.a. sid 61). Man efterlyser därför mer medvetet styrda satsningar. En, som LOVUX III, säger "realistisk sammanfattning kan följaktligen inte bli någon annan än denna:"

> "Det som nu pågår och planeras inom vuxenutbildningen räcker inte alls till för att inom överskådlig tid åstadkomma någon verklig utjämning mellan ungdom och vuxna och mellan mer och mindre gynnade grupper inom den stora vuxengruppen. Skalan av åtgärder är för liten, takten för långsam" (a.a. sid 65).

Det ovan tidigare nämnda utvecklingsmotivet, som ursprungligen formulerades i proposition 1967:85 (sid 30) och som innebar att resurssatsningen på vuxenutbildningen måste inriktas på sådana områden som effektivt kunde bidra till ett främjande av det ekonomiska välståndet, har uppluckrats i betydande grad i LOVUX III. Man menar dels att

> "De ekonomiska framstegen bromsas i mindre grad av att 'eliten' inte fått sin chans. Den bromsas av att stora grupper släpar efter." (a.a. sid 84

LOVUX III sammanfattar sin rapport med att peka på att:

> "Trots de reformer som genomförts de senaste åren är inbrytningen bland de kortutbildade ytterst begränsad." (a.a. sid 114).

Utbildning för arbete och demokrati - LOVUX IV. Rapport till LO-kongressen 1976

Den fjärde delen av LO:s utbildningsrapporter är även en rapport till LO-kongressen 1976. Rapporten innehåller därför ett avsnitt som redovisar hur LO:s utbildningspolitiska avdelning förvaltat sitt mandat under kongressperioden 1971-1976. Man konstaterar därvid att fackföreningsrörelsens medvetenhet om att utbildningsfrågorna spelar "en mycket viktig roll" för de vuxna har resulterat i att rörelsens erfarenheter och idéer varit "i hög grad styrande för reformarbetet

på området." (a.a. sid 27).

Det fortsatta arbetet för LO måste bestå i att framföra nya krav, menar man. Det utbildningsväsende vi har är inte så utformat att det fyller "krav och behov som ekonomisk demokrati och ett klasslöst samhälle ställer." (a.a. sid 74).

Kraven på fortsatt reformering får i LOVUX IV i jämförelse med de tidigare tre rapporterna en ytterligare precisering. I den senaste rapporten är också språkbruket kraftfullare och politiskt - ideologiskt mer profilerat. Man skriver:

> "...(L)OVUX i denna rapport mycket bestämt betonar kraven på en reell utjämning genom fortsatta utbildningsreformer. Det är en markering av en huvudlinje som hela tiden stått i centrum. Det nya är
> 1. en starkare betoning av det långsiktiga målet för utjämningspolitiken, nämligen det klasslösa samhället
> 2. en precisering och komplettering av tidigare kritik och reformkrav med hänsyn till löntagarnas ökade inflytande över det ekonomiska livet, alltså en diskussion av hur vi skall uppnå en 'utbildning för demokrati'." (a.a. sid 78).

Arbetslivets förändringar ställer ökade krav på "utbildningsväsendets uppgift att ge en verklig skolning för demokrati. För alla." (a.a. sid 79).

Vuxenutbildningens uppgift blir, menar man, att ge individerna instrumenten - kunskaper, färdigheter och självförtroende - för att kunna utöva inflytande.

Målsättningen är:

> "Vuxenutbildningen ska bli ett centralt medel för utjämning, för aktivering av och resursförstärkning för hela befolkningen och därmed för en bredare förankring av demokratin." (a.a. sid 91)

Så är ännu icke fallet. Reformerna har, menar man, "gått i rätt riktning. Men omfattningen är fortfarande alltför ringa...".

I LOVUX IV påpekar man även att en typ av reformer saknas helt, nämligen ett utbud av studier som inte bygger på de studiemotiverades efterfrågan.

I rapporten diskuteras det officiella målet om individuell utveckling, som vuxenutbildningen har. Man menar att detta betyder ett utnyttjande "inom de bestående förhållandenas ram" av utbildning som individuell resurs. Det kan i och för sig vara acceptabelt, menar man. Men den viktigaste funktionen är:

> "Vuxenutbildning som är systemförändrande, som blir ett hjälpmedel för kollektivet att uppnå bättre villkor, eller med en formulering från Ivar Lo-Johansson, att höja sig med klassen i stället för över den." (a.a. sid 120).

Detta innebär också,menar man, ett tillvaratagande av den verkligt stora begåvningsreserven. Något som hela samhället kan dra nytta av.

2.6 Tjänstemännens centralorganisation. Vuxenutbildning - Återkommande utbildning - Rapport från TCO:s utbildningsnämnd

TCO:s rapport Vuxenutbildning - Återkommande utbildning publicerades i december 1972 inför 1973 års TCO-kongress.

TCO konstaterar inledningsvis att reformen inom vuxenutbildningen 1967 "innebar att samhället tog på sig ansvaret för vuxenutbildningen på ett helt annat sätt än tidigare." (a.a. sid 26).

TCO menar att satsningen på vuxenutbildningen kanske i första hand bör ses som en rättvisefråga. De som har varit med och byggt upp ungdomsskolan skall få sin rättmätiga andel. Man skriver:

> "Effekterna av den ensidiga expansionen inom ungdomsutbildningen utgjorde t.o.m. det kanske starkaste motivet för en satsning inom vuxenutbildningen." (a.a. sid 25).

TCO menar att detta rättvisemotiv senare kom att utvecklas och ytterligare understrykas, dels som en följd av den allmänna samhällsdebatten i slutet av 1960-talet, dels som ett resultat av "sociologiska undersökningar bl.a. från låginkomstutredningen (som) visade ett starkt samband mellan utbildningsnivå och välfärdsfördelningen överhuvudtaget. Lång utbildning samvarierade med hög lön, hög kulturkonsumtion, delaktighet i politiska beslutsprocesser m.m." (a.a. sid 29).

TCO:s rapport är i flera avseenden inriktad på den framtida uppbyggnaden av vuxenutbildningen och då framför allt återkommande utbildning (ÅU). TCO menar att ÅU är en planerings- och reformmodell vars syfte är att sprida fördelningen av utbildningen under individens livstid (a.a. sid 36-37).

TCO:s uppskattning av ÅU som ett sätt att "lösa" de problem nuvarande former av vuxenutbildning har är dock inte överdriven. Man skriver:

> "Återkommande utbildning innebär inte en lösning av utbildningsbehoven för de stora grupper av vuxna som saknar t.ex. grundskoleutbildning och inte efterfrågar eller kan delta i utbildning på gymnasial eller eftergymnasial nivå." (a.a. sid 38)

TCO menar därför att under överskådlig tid måste satsningen på kortutbildade ske genom överbryggande utbildning. (a.a. sid 39).

> "Överbryggande utbildning innebär således en kompenserande åtgärd med hänsyn till tidigare brister, medan återkommande utbildning siktar mot att nu och framöver undvika de obalanser och brister som det nuvarande utbildningssystemet skapat." (a.a. sid 39).

TCO redovisar i sin rapport fyra huvudsakliga och som man säger de "tyngst vägande" skälen att satsa på vuxenutbildning. Dessa, som vi skall redogöra för nedan, är:

1. jämlikhet - mellan och inom generationer
2. effektivitet och produktivitet
3. arbetsmarknaden
4. allmänorientering

1. Jämlikhet - mellan och inom generationer

TCO menar att satsningen på de vuxna kortutbildade:

> "... är motiverad från flera utgångspunkter. Dagens ungdomsskola ger t.ex. breda referensramar, förbättrade förutsättningar att delta i demokratiska beslutsfunktioner, möjligheter att utnyttja ett vidgat kulturutbud och grundläggande kunskaper för påföljande yrkesutbildning." (a.a. sid 42-43).

Målsättningen för vuxenutbildningen blir således att minska skillnaderna mellan ungdomar som genomgått ungdomsskolan och de vuxna som har en kortare utbildning. De vuxna skall genom vuxenutbildning få samma förutsättningar och möjligheter.

Motiven för att satsa på de vuxna är rättviseskäl, risken för generationsmotsättningar i samhället och på arbetsmarknaden samt att det kan uppstå kommunikationsproblem (a.a. sid 43-44).

TCO anser, liksom LOVUX, att snedrekryteringen till och inom utbildningsväsendet grundläggs i låg ålder och sammanhänger med föräldrarnas utbildningsbakgrund (a.a. sid 46).

TCO menar att dessa problem inte kan lösas genom en utökning av resurserna, d.v.s ökat utbud, fler linjer etc. Problemlösningsmetoden ligger snarare i ett system av återkommande utbildning. Den vuxne får senare i livet chanser att korrigera eventuella felval och erfarenheter av arbetslivet bidrar till en "frigörelse" från den sociala bakgrunden. I och för sig kan även ett system med återkommande utbildning skapa en snedfördelning i rekryteringsavseende. "Ett effektivt sätt att motverka (detta) är aktiva rekryterings- och informations-

insatser, bl.a. via uppsökande verksamhet." (a.a. sid 47).

2 Effektivitet och produktivitet

Detta motiv för satsning på vuxenutbildningen är egentligen två motiv. Det ena innebär en effektivisering av utbildningsresurserna:

> "En ökad satsning på vuxenutbildning och återkommande utbildning innebär ett effektivare utnyttjande av de resurser som läggs ner inom utbildningssystemet." (a.a. sid 48).

Det andra motivet innebär en ökad samhällelig produktion. Detta motiv är entydigt detsamma som LOVUX:s utvecklingsmotiv.

> "En utbildningssatsning på den vuxna befolkningen torde däremot ge påtagliga samhällsekonomiska resultat, eftersom man i många fall startar på en relativt låg nivå." (a.a. sid 48).

Jämför denna förklaring av motivet med LOVUX:s att de ekonomiska framstegen bromsas i mindre grad av att eliten inte fått sin chans utan av att stora grupper kortutbildade släpar efter.

TCO förklarar motivet på ett med LOVUX liknande sätt. Man hänvisar till den snabbt föränderliga kunskapsmassan och behovet av att individerna har beredskap inför dessa förändringar. (a.a. sid 48-49).

3 Arbetsmarknaden

Enligt TCO finns det för närvarande "en markant skiljelinje mellan utbildningssystemet och arbetsmarknaden." (a.a. sid 50). Det krävs inte bara att man har utbildning utan också att man har rätt utbildning för att vinna inträde på arbetsmarknaden. Denna skiljelinje torde komma att förstärkas genom de förändringar inom arbetslivets område som genomförts och förväntas under 1970-talet.

TCO menar därför att det finns skäl till en kraftigare integrering mellan utbildningsväsendet och arbetsmarknaden. Denna integrering skulle ha till syfte att stärka individens ställning på arbetsmarknaden, skapa större valfrihet inom och vid inträde på arbetsmarknaden, minska arbetslöshetsrisken och göra fler positioner i arbetslivet till genomgångsbefattningar. (a.a. sid 51). Inte minst är denna integrering motiverad mot bakgrund av att "ingenting" egentligen har förändrats. Parallellt med att ungdomsskolans obligatoriska del har utökats har arbetslivet och tekniken komplicerats. Effekten av detta blir att:

> "De formella eller reella hinder som en kortare ungdomsutbildning alltid har skapat kommer att flyttas till lägre befattningsskikt och bli alltmer påtagliga." (a.a. sid 53).

TCO är av den uppfattningen att den utbildning, bildning det här är fråga om är av en mer politiskt-ideologisk natur än den kompetens- och yrkesinriktade utbildningen. Man skriver om den förra:

> "I denna skolnings natur ligger dock att den liksom för närvarande huvudsakligen måste tillhandahållas av folkbildningsförbund, folkhögskolor, intresseorganisationer, ideella organisationer o.d." (a.a. sid 55).

Ett andra skäl för satsning på allmänorientering och folkbildning är att skapa förutsättning för utnyttjandet av ett "betydligt rikare och mer varierat kulturutbud än tidigare." (a.a. sid 55). TCO delar här LOVUX uppfattning att folkbildningen bör ta tillvara det utrymme som en ökad fritid och ökade reallöner skapat. Det är en angelägenhet att konkurrera med de kommersiella krafterna.

Det tredje skälet TCO anför är"den ökade internationaliseringen och det ökade mellanfolkliga samarbetet (vilka) medför ett ökat kunskapsbehov." (a.a. sid 55).

Program för vuxenutbildning - Rapport från TCO:s utbildningsnämnd

I en rapport till TCO-kongressen 1976 lade TCO:s utbildningsnämnd fram mer åtgärdsinriktade förslag än principiella synpunkter.

Det inledande avsnittet behandlar nämndens verksamhet under den gångna verksamhetsperioden. Likheterna med LO är påfallande. Ett mycket nära samarbete mellan de båda löntagarorganisationerna har förevarit.

Målen för vuxenutbildningen skall enligt TCO vara desamma som omnämndes ovan.

I TCO:s förslag till åtgärder finns i förhållande till LO vissa nyansskillnader. TCO är enig med LO om att reformeringens riktning är den rätta och att omfattningen är för liten. TCO menar dels att rekryteringen måste vidgas, dels att mer omfattande studieåtagande måste möjliggöras för den enskilde. Det senare kravet synes oss överensstämma med det förhållande att TCO har relativt sett fler välutbildade medlemmar. TCO kräver vidare åtgärder för en successiv och differentierad utbyggnad av vuxenutbildningen inom en långsiktig reformplan, och åtgärder som förstärker samspelet mellan utbildning och arbetsliv.

De specificerade kraven är huvudsakligen krav på en ökad omfattning av redan genomförda reformer.

2.7 Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF)

SAF:s inställning till vuxenutbildningen är naturligtvis betingad av deras partsintressen. Föreningen bevakar i första hand yrkesutbildning samt olika former av fort- och vidareutbildning både inom företagen och av samhället stödd sådan utbildning. Och det vore mot bakgrund av föreningens relativt, i jämförelse med löntagarorganisationerna, begränsade partsintressen fel att förvänta sig en omfattande helhetssyn på vuxenutbildningen från föreningens sida.

Bland de krav och önskemål SAF framställer igenkännes de flesta från de borgerliga partiernas motioner i riksdagen. I remissvaret på SOU 1975:59, Utbildning för vuxna, skriver föreningen exempelvis att man vill ha "samordning och samplanering mellan samhällets olika former av vuxenutbildning i högre utsträckning än f.n. kan ske för att åstadkomma bättre utnyttjande av resurserna".

I remissvaret krävs vidare, ett flexibelt utbud, obligatoriska vuxenutbildningsråd, sänkt deltagarantal i viss utbildning samt en anpassning av läromedlen till de vuxna.

I sina remissvar på SOU 1974:62, Studiestöd åt vuxna, samt SOU 1974:54, Vidgad vuxenutbildning, de båda utredningar som föregick proposition 1975:23, ställer sig SAF i princip positiv till förslagen.

Det är främst, menar föreningen, de samhälleliga kraven på vuxenutbildningen som måste tillgodoses. Dessa krav innefattar det faktum att nya arbetsuppgifter uppstår och att människor byter yrke. Därför behövs det dels en allmänt nivåhöjande utbildning, dels en yrkesinriktad påbyggnadsutbildning.

Arbetsgivareföreningens kommentarer till de konkreta förslagen innebär dels att man vill, att större resurser ställs till vuxenutbildningens förfogande, dels att utvidgningen inte medför ett ökat produktionsbortfall, dels att beslut inom ramen för förslagen fattas efter samråd och i partssammansatta organ.

SAF vänder sig mot de föreslagna studienämnderna i kommunerna (vad som sedermera blev vuxenutbildningsnämnder i län) och menar att vuxenutbildningsråden bör bli de av SAF föreslagna partsorganen med beslutsrätt om vuxenstudiestöden.

SAF vill också att det föreslagna stödet till uppsökande verksamhet skall kunna fördelas till alla studieförbund. Slutligen avvisar man förslaget om att facklig lokal organisation skall kunna göra kollektiv ansökan om studiestöd.

I en speciell broschyr framlade SAF (1973) ett förslag till vuxenutbildningssystem kallat Vuxengrund. Förslaget väcktes med anledning av SVUX debattbetänkande "Vuxna, utbildning, studiefinansiering" (SOU 1971:80).

Förslagen är i de flesta avseenden helt lika med remissvaret på SOU 1974:62. I programmet görs vissa explicita antaganden. SAF menar exempelvis att studier på arbetstiden endast kan avse vidareutbildning och kompletterande utbildning. Och, säger man, de samhällsresurser som finns och kommer att finnas för vuxenutbildning är begränsade varför man måste satsa på utbildning som förbättrar individens arbetsprestationer och därmed skapar nya resurser.

I ett remissyttrande på DsA 1974:2 rörande förslag till lag om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning påpekar SAF att man

> "alltid intagit en positiv inställning till de anställdas utbildningssträvanden och aktivt verkat inom vuxenutbildningsområdet." (a.a. sid 1).

SAF har varit välvilligt inställd till efterkrigstidens reformer, heter det vidare, därför att dessa reformer:

> "bl.a. inneburit att samhället tagit på sig många utbildningsuppgifter som tidigare åvilat företagen. Detta gäller främst grundläggande yrkesutbildning och vissa inslag av allmän utbildning. Vi ser detta som en naturlig rollfördelning, där företagens ansvar i regel begränsas till att gälla sådan utbildning som krävs för en anställds nuvarande eller kommande arbetsuppgifter i företaget." (a.a. sid 2).

SAF granskar härefter lagförslaget och motiven samt föreslår inskränkningar och anpassningar av tillämpningsområdet till olika branscher och enskilda arbetsplatser. Vidare yrkar man att lagen i dess helhet skall ersättas av kollektivavtal. Efterkommes icke detta krav kräver man att lagen i större utsträckning skall göras dispositiv.

SAF vill också ha möjligheten att genom avtal "begränsa volymen samtidigt studielediga." (a.a. sid 6).

Föreningen vänder sig mot att man i så hög grad prioriterar facklig utbildning. Från SAF:s sida vill man prioritera kortutbildade och yrkesutbildning.

Sex år tidigare, när förslaget om ledighet för studier, behandlades i riksdagen (motion II:251 år 1968) yttrade arbetsgivareföreningen sig till andra lagutskottet på följande sätt. Fortbildning och vidareutbildning är betydelsefullt och sådan utbildning finns redan i företagen, men

> "Avgörande för företagets insats i det enskilda fallet är hur värdefull utbildningen på sikt bedöms vara för verksamheten."
> (a.a. sid 1).
> "Annan vidareutbildning får däremot anses vara samhällets, inte företagets sak att stödja."
> (a.a. sid 1).

"Näringslivet och utbildningen."

"Näringslivet och utbildningen" är titeln på en av SAF:s utbildningschef, Folke Haldén, utgiven skrift från 1970. I förordet fastslår författaren att kunskapsmassan är en tillgång för företaget på samma sätt som "pengar, maskiner, anläggningar". Detta medför att det ur näringslivets synpunkt endast är möjligt att betrakta utbildning som en alternativkostnad. Denna kostnad bör enligt Haldén minimeras genom att samhället påtar sig huvudansvaret för utbildningssystemet. Näringslivet vill ansvara för utbildning av "specifik natur som bl.a. syftar till befordran och omskolning." Dock bör man för sådant huvudmannaskap få "ekonomiskt stöd från allmänna medel." (a.a. sid 29).

Att man från näringslivets sida gärna betraktar den anställde som en del av kapitalet och i vilken man kan investera, få avkastning etc. framgår även senare när Haldén skriver att:

> "Ett fullt tillvaratagande av de personella resurserna är en av de viktiga angelägenheterna i strävandena efter en fortsatt ekonomisk expansion för att skapa underlag för välståndsutvecklingen och ett väl utvecklat kulturliv."
> (a.a. sid 26):

Haldén ifrågasätter om utbildning kan vara ett medel för ökad jämlikhet. Han menar dels att begreppet "ökad jämlikhet" inte kan tas till "utgångspunkt för en konstruktion av skolans mål och medel." (a.a. sid 13), dels att diskussionen om lönesättning och medinflytande inte är ett problem för utbildningsväsendet.

Haldén ser det som önskvärt att en planering av utbildningen och diskussion om målen utgår från "individens funktioner" (a.a. sid 14). Dessa kan indelas i generella; till vilka hör familjen, samhället och

internationella relationer, och speciella funktioner, vilka vi i första hand utövar inom arbetslivet.

Därutöver finns det, menar Haldén, ett behov av "rent personlig" art för något som med en "konturlös term kallas självförverkligande." (a.a. sid 15).

Utifrån detta resonemang, med anknytning till näringslivet, är utbildningens mål:

> "att ge individen ett kunskapsstoff som är ägnat att utveckla hans intressen och allmänna emotionella och intellektuella potential, att skapa kontaktmöjligheter samt att också bibringa sådana kunskaper som möjliggör en konstruktiv insats i de många skilda kollektiv som tillvaron tvingar in honom i." (a.a. sid 15).

När det gäller utbildningens uppbyggnad och innehåll är det Haldéns uppfattning att en 11-12-årig grundutbildning för alla bör vara inriktad på generella funktioner. En viktig uppgift för skolan blir att träna kommunikationsförmågan i vid och allmän mening.

Ovanpå denna grundutbildning finns en eftergymnasial utbildning för längre och kortare kurser inriktade på yrkesområden, yrken och arbetsuppgifter inom yrken. Yrkesutbildningen syftar till att dels öka det teoretiska kunskapsunderlaget, dels anpassa det till förändringar, dels bidra till den ekonomiska expansionen (a.a. sid 30).

Sammanfattningsvis kan om arbetsgivareföreningens inställning till vuxenutbildningen sägas att man vänder sig mot det första målet att minska utbildningsskillnaderna för att därmed bidra till ökad jämlikhet. Man stöder delar av det andra målet och den större delen av det tredje målet, dock icke uttalat målsättningen "full sysselsättning". Det fjärde målet tycks föreningen i princip kunna stödja. Det avgörande torde dock vara dels att samhället finansierar sådan utbildning, dels att det finns ekonomiskt utrymme för den.

2.8 Sammanfattning

LO:s näringspolitiska program, "Samordnad näringspolitik", från 1961 präglas av det tillväxtpolitiska synsätt som varit genomgående under efterkrigstiden. Men i LO:s arbetsmarknadspolitiska program från 1967 förmärks nya tongångar som innebär ett slags uppbrott från det traditionella synsättet. Det heter där att:

> "De som har sämre utbildning, framför allt de äldre, kvinnorna, utlänningar och personer med fysiska och psykiska handikapp, kommer inte att ha samma valmöjligheter... Detta är en utveckling som från fackföreningsrörelsens sida är helt oacceptabel" (a.a. sid 38),

Vidare säger man, att just den näringspolitik LO varit med om att driva fram kommer att förstärka svårigheterna för ovan nämnda grupper. Detta måste motverkas genom fördelningspolitiska insatser.

> "Vuxenutbildningen måste utformas efter sådana principer att den, förutom kravet på att minska skillnaderna i utbildningsnivå mellan generationerna, också undanröjer sociala, ekonomiska och geografiska hinder för den som önskar utbildning." (a.a. sid 38).

Det uppbrott varom vi talat blir mer markant under de närmaste åren. Några historiska händelser markerar uppbrottet; dåvarande LO-ordförandens, Arne Geijer, tal vid landsorganisationens extrakongress 1967 (Johansson, S 1973 sid 23) och levnadsnivåundersökningens (tillsatt 1965) resultat som började offentliggöras 1968-1969.

Detta år, i maj 1969, publicerar LO sin första rapport om vuxenutbildning (LOVUX I). I juni samma år uppvaktar LO och ABF regeringen med en skrivelse (SOU 1972:19 sid 93) vari man kräver skyndsamma åtgärder inom vuxenutbildningen som syftar till jämlikhet (ABF hade tidigare ensamt uppvaktat regeringen med två skrivelser vari liknande krav framfördes). Samtidigt, i juni 1969, publiceras rapporten "Jämlikhet" av en för SAF och LO gemensam arbetsgrupp.

I proposition 1970:35 slog vissa av LO-kraven igenom. I LOVUX II (1971) och LOVUX III (1974) skärps tonen och kraven på åtgärder betydligt. Skälet härtill är att resultatet av satsningar har slagit fel. I de termer vi använder i denna studie är det service-politiska mål som uppnåtts, d.v.s. den manifesterade efterfrågan har kunnat tillgodoses, medan de fördelningspolitiska effekterna i stort sett har uteblivit.

"Reforminstrumenten måste skärpas!" hävdar LO. Det är faktorer i samhället och utbildningen som i samverkan producerar en snedfördelning. Det kan inte accepteras, menar LO. Det behövs omfattande förändringar av "utbildningsinnehåll och organisation och maktfördelningen i utbildningssystemet."

LO kräver en omfördelning oberoende av tillväxt, eller som man säger, att "en större del av de tillgängliga resurserna för utbildning" måste satsas "på de mest missgynnade " (LOVUX III 1974, sid 39).

I LOVUX IV (1976), som egentligen faller utanför denna studie, har tonläget skärpts ytterligare. I kraven på "utbildning för arbete och demokrati (rapportens titel) är målet "ett klasslöst samhälle".

TCO presenterade sitt första program för vuxenutbildning, Utbildningspolitiskt program för tjänstemannarörelsen (TCO:s utbildningskommittées rapport /1/. Stockholm 1964) redan 1964. De krav TCO där framförde återfanns på flera punkter i proposition 1967:85. Riksdagens beslut, enligt denna proposition:

> "innebar dock ett inledande reformsteg och tillgodosåg flera viktiga TCO-krav. Detta var fallet även om inte de organisatoriska lösningarna i alla avseenden blev de som föreslagits i 1964 års program och i de yttranden som TCO avgett över betänkandena." (TCO, 1973 sid 27).

TCO är med sin rapport 1964"först på plan" med krav på åtgärder inom vuxenutbildningsområdet. Sannolikt hade TCO-rapporten en stor betydelse för de borgerliga partiernas formuleringar av kraven på utbyggnad av vuxenutbildning, främst sannolikt på folkpartiets vuxenutbildningsprogram från 1967. TCO-rapporten behandlade den kompetens- och målinriktade utbildningen och ställde en hel rad krav på organisatoriska, studiesociala och innehållsliga förändringar för hela vuxenutbildningsområdet. Dessa krav anammades av en mängd instanser och organisationer. Kraven innefattade i grova drag utökningar av resurserna och liberaliseringar av gällande regler för antagning och dimensionering av utbildning.

TCO:s program från 1964, folkpartiets från 1967 och proposition 1967:85 hade alla det gemensamma målet att vuxenutbildningen skulle byggas ut för att tillvarata begåvningsreserven som skapats före grundskolans och gymnasieskolans utbyggnad.

1967 framlade TCO sin andra rapport, Den postgymnasiala utbildningen (Stockholm 1967). Den behandlas icke här.

I slutet av 1972 inför TCO-kongressen 1973, kom TCO:s tredje rapport. I denna framhölls att satsningen på vuxenutbildningen måste ta sikte på att skapa jämlikhet mellan och inom generationerna. Av flera skäl; effektivare resursutnyttjande, förebyggande av arbetslöshet, rättvisa är det motiverat att satsa på ett system av återkommande utbildning. TCO:s argument är huvudsakligen fördelningspolitiska. Man jämför äldre med yngre, män med kvinnor, högutbildade med lågutbildade etc. Och satsningen på vuxenutbildningen måste främst komma de grupper tillgodo som tidigare missgynnats.

Detta är skillnaden; 1964 framförde TCO krav på en utbyggnad och 1972 att utbyggnaden skulle fördelas rättvist. Man kan se 1972 års rapport som ett exempel på det närmande och det samarbete som utvecklades mellan de båda löntagarorganisationerna från slutet av 1960-talet. TCO kom att följa LO:s satsning på låglönegrupperna. Det var de som hade fått minst av löneökningarna under 1960-talet. TCO:s dilemma, i jämförelse med LO, är att TCO representerar både hög- och lågutbildade, både hög- och låginkomsttagare. Detta medför att TCO:s krav också inbegriper krav på utbyggnad av och liberaliseringar inom utbildningsformerna som främst är avsedda för studiemotiverade.

TCO:s rapport 1972 har klara fördelningspolitiska inslag. Dessa är dock icke utformade med samma konsekvens som i LOVUX-rapporterna.

TCO:s rapport 1976 innebär i principiella avseenden ingenting nytt. Rapporten innehåller en mängd krav på åtgärder. Arbetsgivareföreningen (SAF) avvisar jämlikhet som grund för vuxenutbildningssystemets konstruktion och mål.

För SAF bör den utvidgade vuxenutbildningen innebära i första hand, att företagen får bättre tillgång till välutbildad arbetskraft. SAF saknar helt fördelningspolitiska argument eller mål. När det gäller utbildning som icke syftar till fortbildning och vidareutbildning i enlighet med företagens anspråk bör sådan förekomma endast på fritid och då betalas av den enskilde med bidrag från samhället.

2.9 Regeringens målformuleringar 1967-1975

I det följande avsnittet skall vi göra en genomgång av de utbildningspolitiska målen för vuxenutbildningen i de propositioner som börjar med 1967:85 och slutar med 1975:23.

Vi har använt SÖ:s sammanfattning av målen (se ovan sid 26) som utgångspunkt eller kategoriseringsschema för vår beskrivning.

SÖ har ansvaret för uttolkning av de parlamentariskt beslutade målformuleringarna. SÖ:s sammanfattning har dessutom getts en officiella prägel genom att den distribuerats långt utanför det egna verket. Vi har åsatt målen följande beteckningar: jämlikhetsmålet; demokratimålet; ekonomimålet; målet för tillfredsställande av individuella önskemål.

Vi kommer nedan att behandla dessa mål var för sig och komplettera framställningen med citat från de olika propositionerna med av-

seende på respektive mål.

Innehållet i övrigt, d.v.s. förslagen i propositionerna behandlas i kapitel III.

Jämlikhetsmålet

I proposition 1967:85 överväger de ekonomiska och arbetsmarknadspolitiska målsättningarna för vuxenutbildningen. Sådan inriktning på utbildningen skall prioriteras, men

> "Vid sidan härav finns det emellertid också utrymme för en verksamhet... inom ramen för en mer allmänt inriktad bildning eller utbildning enligt ungdomsskolans läroplaner." (a.a. sid 31)

Statsrådet Edenman vill i propositionen tona ner generationsskillnaderna genom att hänvisa till de vuxnas deltagande i organisationslivets olika aktiviteter,internutbildning och annat. Problemet synes inte vara en fråga om fördelning av utbildningsresursen utan att tillvarata försummade begåvningar. Statsrådet skriver i propositionen att:

> "... det finns ett stort antal vuxna vilka som unga fått nöja sig med en blygsam skolutbildning fastän de har förutsättningar och förmåga att tillgodogöra sig t.ex. gymnasiets eller fackskolans kurser." (a.a. sid 32).

Detta citat tycks peka på att den främsta målgruppen för vuxenutbildningen är de som "har förutsättningar" för studier ovanför grundskolenivå. Det betyder således att de kortutbildade som grupp inte utgör en prioriterad grupp vid denna tidpunkt.

Vändpunkten kom i.o.m. proposition 1970:35 som förelades riksdagen i februari 1970. Vid denna tid hade rapporten Jämlikhet från SAP-LO publicerats, LOVUX I och debattboken "Reformera vuxenutbildningen nu!" av Lars-Olof Edström. Dessa publikationer samt krav från TCO, folkpartiet, ABF och utredningen U 68 ligger enligt det föredragande statsrådet till grund för flera av förslagen i propositionen. Dessutom förelåg data från olika undersökningar som visade rekryteringens inriktning och omfattning.

Inriktningen på personer med kort formell grundutbildning klargörs redan i första stycket där det står att:

> "Vid den fortsatta reformeringen av vuxenutbildningen är en av de viktigaste frågorna hur man skall nå dem som har en kort och bristfällig utbildning." (a.a. sid 1).

I propositionen lämnas en principdeklaration om utbildningens betydelse. Vi kan i citatet nedan konstatera att man antar att utbildning är ett <u>medel</u> som har <u>betydelse</u> för förändring; social och ekono-

misk standard; arbetslivet; jämlikheten; demokratin och kulturlivet. Formulering har således betydelse för samtliga mål.

> "Utbildning är ett viktigt medel att förändra det bestående samhället. Den har en avgörande betydelse för den enskildes sociala och ekonomiska standard och för hans arbetstillfredsställelse och möjligheter till inflytande på arbetsplatsen. Utbildningen påverkar också människornas relationer till varandra och bidrar till att öka värdegemenskapen mellan människorna, vilket är en förutsättning för att jämlikhet skall kunna förverkligas. För en fördjupning av demokratin spelar utbildningen stor roll.Den kan öka den enskildes intresse för samhällsfrågor och vidga hans möjligheter att ta aktiv del i kulturlivet." (a.a. sid 40).

Citatet är om inte ordagrant så i alla fall till sitt meningsinnehåll direkt hämtat från SAP-LO:s rapport Jämlikhet (sid 59) (se ovan sid 43).

I första meningen i rapporten står att utbildning är "ett av de viktigaste medlen" medan det i propositionen står "ett viktigt medel".

Vidare har uttryck som "bestäms i hög grad" ändrats till "har en avgörande betydelse", etc.

Formuleringarna har skärpts och mildrats, men tilltron till utbildningens betydelse i flera avseenden är orubbad.

Jämlikhetsmålet kan sägas, både i slutet av 1960-talet och idag, vara ett övergripande mål. Målsättningen är att skapa jämlikhet i levnadsnivå överhuvudtaget.

I proposition 1970:35 framträder för första gången i samband med vuxenutbildningen ett explicit formulerat fördelnings- och jämlikhetsmål. Man skriver:

> "Man kan idag konstatera vissa tendenser till att det i första hand är de relativt unga och välutbildade, som söker sig till vuxenutbildningen. Vid det fortsatta reformarbetet är det viktigt att man beaktar de risker som finns att utbildningsklyftan ökar ytterligare, genom att de som har den sämsta utbildningen aldrig ges någon reell chans att ta för sig av det rika utbudet av vuxenutbildning. Det är därför angeläget att man söker finna former för att nå även de personer som har svag motivation att delta i studier." (a.a. sid 42)

I citatet framträder en medvetenhet, eventuellt under inverkan av LOVUX I, att det är nödvändigt men inte tillräckligt att öka utbudet. Man måste också skapa "reella chanser", d.v.s. faktiskt möjliggöra för dem med sämst utbildning att delta i vuxenutbildningen. Citatet pekar därför mot en inriktning på resultatsidan, d.v.s. att man

för vuxenutbildningen skulle vara beredd att ange målen i andra kvantitativa och kvalitativa termer vad avser rekrytering. Senare i propositionen framskymtar också sådana tankegångar när statsrådet väger generella åtgärder mot selektiva.

Den nya inriktning för vuxenutbildningen; prioritering av de kortutbildade, som här framträder föreslås gälla för såväl kommunal vuxenutbildning som studieförbund. För kommunal vuxenutbildning heter det:

> "Åtgärder bör emellertid vidtas för att ytterligare öka elevantalet i grundskolkurser och därigenom också andelen elever med kort och ofullständig grundutbildning." (a.a. sid 43).

När det gäller folkbildningen menar statsrådet att denna

> "...måste tilldelas stora och betydelsefulla uppgifter i den framtida vuxenutbildningen." (a.a. sid 45)

därför att

> "... studiecirkelverksamheten har gynnsamma förutsättningar att nå ut till och aktivera de stora grupper i samhället som av olika anledningar har begränsade möjligheter att delta i andra former av studier och kulturliv." (a.a. sid 45).

I februari 1971 publicerades LOVUX II och samma månad proposition 1971:37.

LOVUX II konstaterar, att riktningen på vuxenutbildningens reformering är riktig men att styrningen och omfattningen är otillräcklig.

I inledningen till propositionen konstaterar statsrådet Moberg att vuxenutbildningen varit föremål för en snabb tillväxt; mer än 1 miljon människor beräknas delta och staten satsar mer än 1 miljard årligen. Men, framhåller statsrådet, "... likväl återstår väsentliga mål att förverkliga."

> "... Studiehindren är betydande för stora grupper av medborgare. Vuxenutbildningen når fortfarande inte dem som har det största behovet av sådan utbildning. Mot denna bakgrund framstår en starkare styrning av den fortsatta utbyggnaden av den kommunala vuxenutbildningen som önskvärd. Tillgängliga resurser måste i större utsträckning ställas till förfogande för dem som är utbildningsmässigt mest missgynnade. Därför bör en prioritering av grundskolutbildningen i fortsättningen äga rum. Kurserna på gymnasieskolan föreslås öka med 10%." (a.a. sid 1-2).

I citatet döljs den strid som påbörjades mellan folkbildningen och kommunal vuxenutbildning i slutet av 1960-talet.

Det kan vara värt att observera att man i denna proposition för första gången gör en ansats till mer specificerad målgruppsstyrning. Det är äldre, handikappade och kvinnor som utpekas.

I statsrådets föredragning erinras om de hittills gjorda insatserna:

> "Syftet är därvid främst att bygga över utbildningsklyftorna mellan de unga som har en minst nio-årig utbildning och de något äldre av vilka flertalet har en endast sex- till sjuårig grundutbildning." (a.a. sid 91).

Statsrådet tvingas förklara att de hittills gjorda insatserna inte har åstadkommit förväntad effekt, trots att de senaste årens insatser "i hög grad inriktats mot att stödja sådana aktiviteter och insatser som riktar sig till dem som har den svagaste skolunderbyggnaden." Resultaten pekar i stället på att "många av de vuxna som har störst behov av utbildning (fortfarande inte nås) av vuxenutbildningen." (a.a. sid 91). Det är de redan studiemotiverade som förstått att utnyttja de utökade möjligheterna, resurserna för sina ändamål. "Erfarenheterna visar att utbildningsmässigt redan gynnade grupper utnyttjar möjligheterna i betydande utsträckning medan de som har det största behovet av utbildningen är förhållandevis få" (a.a. sid 92).

Om grundskolekurser i kommunal vuxenutbildning säger statsrådet att "För det första bör man ge företräde åt kurser på grundskolnivå." "För det andra bör införas ett intagningssystem för kurser på gymnasieskolnivå som gynnar de utbildningsmässigt eftersatta." (a.a. sid 93).

Den första punkten skall lösas så att "tillträdet skall vara fritt för sökande med kortare utbildning än nio år och för sökande som har nio-årig utbildning men behöver komplettera sin utbildning." Och för gymnasieskolans del skall de kortutbildade gynnas genom att gymnasieskolan endast får "... en ökning av resurserna med 10% för nästa budgetår." (a.a. sid 94).

Vid ansökan till gymnasieskolkurser skall företräde ges "dem som befinner sig i en utsatt social situation", äldre och de som har behov av behörighetskomplettering (a.a. sid 96).

Statsrådet avslutar sin föredragning i propositionen med att betona att det inte räcker med en satsning på resurssidan. Åtgärder måste också vidtas för att skapa resultat. Ansvaret för dessa åt-

gärder bör dock vila på lokala instanser:

> "Att främja de lågutbildades behov av utbildning är inte enbart en fråga om att ställa platser till förfogande utan kräver också att man aktiverar dem som bäst behöver utbildning. Jag räknar med att skolstyrelserna här skall göra betydelsefulla insatser." (a.a. sid 96).

Den därpå följande propositionen, 1972:26,fullföljer de uppdragna riktlinjerna. Förslagen avser dock här främst folkbildningen. Propositionen inleds med följande konstaterande:

> "De senaste årens vuxenutbildningsreformer har i första hand syftat till att underlätta för personer med kort och bristfällig skolgång att höja sin bildningsnivå. Då folkbildningen visat sig ha särskilt stora förutsättningar att nå ut till dessa grupper har också samhällets insatser för denna verksamhet getts förtur." (a.a. sid 1).

När det gäller rekrytering till folkbildningen tycks statsrådet mena att en väsentlig förbättring har uppstått. Han skriver:

> "En jämförelse med den totala befolkningens utbildning antyder att ingen större skillnad föreligger vad avser deltagarnas förutbildning. Deltagarnas utbildning beskriver således i stort sett ett tvärsnitt av den totala befolkningens utbildning." (a.a. sid 43).

Denna tolkning av resultaten kan "i stort sett" gälla för ABF som i det prioriterade ämnet samhällskunskap har en andel av 66% kortutbildade mot en andel av 68% i befolkningen samma tid. I övrigt är andelen kortutbildade från 14% till 66%. Den statistiska representationen som framgår av tabell 3 i propositionen visar klart att det fortfarande råder en överrepresentation av personer med hög utbildning. Av intresse är att konstatera om de personer som påbörjat studier under de allra senaste åren, d.v.s. som en eventuell effekt av reformerna och de nya satsningarna, är kortutbildade i högre utsträckning. Statsrådet anser att av nyrekryteringen är "andelen med enbart folkskola ( ) något högre." (a.a. sid 43). Det skulle innebära att främst folkbildningsarbetet har bidragit till en viss grad av måluppfyllelse. Den fråga man då måste ställa sig är vilka grupper av kortutbildade denna ökning innehåller. Är det äldre, handikappade, kvinnor, de utbildningsmässigt mest eftersatta ? Den frågan lämnas obesvarad.

För kommunal vuxenutbildning redovisas inga motsvarande uppgifter om rekryteringsresultat.

I sin föredragning säger statsrådet Moberg att:

> "Ett av de viktigaste målen för utbildning är att befordra jämlikhet. Detta gäller dels innehållet, dels fördelningen av utbildning mellan olika grupper i samhället. Genom utbildning skall de studerande bl.a. ges möjlighet till en allsidig verklighetsupplevelse och vidgade kunskaper samt förbättrad förmåga till kontakt med andra människor. Utbildning ökar också människors möjlighet till ett kulturellt rikare liv samt bidrar till att göra det möjligt för alla att delta i samhällsarbetet. En särskilt viktig roll spelar härvid vuxenutbildningen." (a.a. sid 69).

Efter en referens till låginkomstutredningen slår statsrådet fast att låg utbildning sammanhänger med "inkomst och förmögenhet, status och inflytande." Han sluter sig därför till uppfattningen att:

> "Reformer inom utbildningsområdet är därför bara en del av de förändringar som krävs för att utjämna skillnader i levnadsförhållanden mellan olika grupper. En förutsättning för att åstadkomma förändringar är emellertid att det stora flertalet aktivt deltar i samhällsarbetet." (a.a. sid 69).

Vi kan här göra en intressant jämförelse mellan sätten att uttrycka sig. I rapporten "Jämlikhet" sägs att utbildning är ett av de viktigaste medlen och i proposition 1970:35 att utbildning är ett viktigt medel att förändra samhället. I proposition 1972:26 inskränker man sig till att tala om utbildning, dess mål och individuella effekter.

Vi tolkar detta så att man bl.a. p.g.a. erfarenheter och kunskaper om rekryteringsresultat medvetet tonar ner skrivsättet.

Inte minst märks detta i det senaste citatet ovan. Där påpekas att reformer inom utbildningsområdet är angelägna men långt ifrån tillräckliga för att åstadkomma vad man tidigare trott varit möjligt. Här avses sannolikt reformering av arbetslivet, sociala sektorn etc.

En ytterligare förändring i skrivsättet märks därigenom att de mer övergripande fördelningspolitiska målsättningarna allmer konkretiseras. Detta är sannolikt en följd av erfarenheterna av de svåra rekryteringsproblemen.

Statsrådet säger med anledning av detta att det är angeläget att samhället ökar sina insatser för vuxenutbildning och då särskilt med "åtgärder som syftar till att nå de utbildningsmässigt mest missgynnade grupperna."

Nästa proposition, 1973:54, fullföljer även den de fördelningspolitiska ambitionerna. Statsrådet Mobery säger att insatserna på vuxenutbildningsområdet "har som ett väsentligt syfte" att ge människor med kort utbildning möjligheter att i vuxen ålder "kompensera sig för detta handikapp." (a.a. sid 67).

I ett centralt målavsnitt tas samma områden upp som i rapporten Jämlikhet och proposition 1970:35. Utbildningsklyftan skall överbryggas genom att "ge vuxna en ny studiechans". Denna inställning till "ny studiechans" ersätts senare med begreppet återkommande utbildning som ju också innebär återkommande studiechanser.

Förutom att överbrygga utbildningsklyftan och ge den enskilde bättre förutsättningar så menar man att det är angeläget att jämnare fördela kunskap mellan grupper. Det är en angelägenhet för hela samhället för att minska andra klyftor och för att möjliggöra och påskynda utvecklingen.

> "En överbryggande vuxenutbildning spelar en viktig roll såväl från jämlikhetssynpunkt som då det gäller demokratiseringen i samhället.
> Om vuxenutbildningen skall kunna få bredd och effekt måste den utformas med hänsyn till vuxnas intressen och studiesituation." (a.a. sid 68).

I propositionen påpekas även att den tidigare märkbara snedrekryteringen till vuxenutbildningen består (a.a. sid 69).

Nästa proposition kommer från samma departement som övriga men rör kulturpolitiken. Propositionen 1974:28 har vi valt att behandla som en av de för denna studie väsentliga propositionerna dels därför att det är samma grupper som utpekas som angelägna i denna proposition som i övriga, dels därför att propositionen i hög grad berör folkbildningen. I propositionens inledning fastslås sålunda:

> "Mål för kulturpolitiken föreslås. Bl.a. betonas att kulturpolitiken skall i ökad utsträckning utformas med hänsyn till eftersatta gruppers behov." (a.a. sid 1).

För kulturlivet gäller samma förhållanden som för utbildningsområdet; den sociala sammansättningen är ojämn. Trots den utjämning som skett av det materiella välståndet har ingen utjämning av "skillnaderna i kulturella villkor" uppstått (a.a. sid 291). En, troligen viktig förklaring är:

> "... de skillnader som alltjämt finns mellan olika grupper i fråga om arbetsförhållanden, social miljö, utbildningsnivå och ekonomiska förhållanden. Dessa skillnader återverkar också på möjligheterna till och förutsättningarna för aktivt deltagande i kulturella verksamheter. Kulturella aktiviteter är fortfarande i betydande utsträckning tillgängliga endast för en minoritet, som även i andra avseenden befinner sig i gynnad ställning, medan stora grupper är eller känner sig utestängda." (a.a. sid 291).

Den bristande jämlikhet som råder inom kulturlivet kan inte undanröjas enbart med kulturpolitiska åtgärder. Inom kulturpolitiken bör därför råda samma helhetssyn på människan och hennes situation som blivit vanligt inom "planerings- och utvecklingsarbete på det socialpolitiska området". (a.a. sid 288).

Detta betyder konkret att frågor om arbetsmiljö, arbetets organisation, arbetets ledning och, får man förmoda, makten över kapitalet, samt social isolering och alienation är av avgörande betydelse för att lösa problemen inom kulturlivet. (a.a. sid 292). Alienationen, eller främlingsskapet, är enligt statsrådets förmenande ett "handikapp som följer med en kort och bristfällig skolgång". Insatser inom vuxenutbildningen är därför motiverade även ur kultursynpunkt. (a.a. sid 293).

Det övergripande målet som gäller för samhället i stort och därmed för både kultur- och utbildningspolitiken är "att skapa ett samhälle som präglas av jämlikhet och som ger människor möjligheter till ett rikare liv." Överfört på det kulturpolitiska området gäller därför

> "att göra de kulturella upplevelserna tillgängliga för alla och också göra det möjligt för alla att få utlopp för sin inneboende skaparförmåga. Det är ett demokratiskt rättvisekrav att människor ges förutsättningar att ta till vara och utveckla sina möjligheter till skapande aktivitet." (a.a. sid 293).

Statsrådet fortsätter och slår fast för det första att ett fritt kulturliv är en förutsättning "för en fungerande demokrati och för en samhällsförändring i demokratiska former".

För det andra fastslår han att kulturpolitiken är ett medel "för att skapa en välfärd som utgår från ett vidare begrepp än tidigare och som syftar till att vidga människornas handlingsfrihet och utvecklingsmöjligheter." (a.a. sid 295). Med det senare avses individuell förståelse, kritik, krav, kontakt, upplevelse, uttryck, förändringsvilja o.s.v. Slutligen fastslås i en sammanfattning över kulturpolitikens mål att denna "skall i ökad utsträckning utformas med hänsyn till eftersatta gruppers erfarenheter och behov." (a.a. sid 295).

> "De grupper som bör uppmärksammas särskilt är bl.a. barn, handikappade, institutionsvårdade, invandrare och andra etniska grupper samt människor i glesbygd." (a.a. sid 300).

Vad gäller de konkreta förslagen för kulturpolitiken kan nämnas uppsökande verksamhet och andra speciellt riktade insatser för att

nå de eftersatta grupperna.

1975 års proposition förväntades av många bli 1970-talets stora vuxenutbildningsreform därför att den var resultat av två större utredningar, FÖVUX och SVUX.

Propositionen är den första efter högskolepropositionen 1975:9 som behandlar återkommande utbildning på ett mer utförligt sätt. Propositionen rör främst folkbildningen och den kommunala vuxenutbildningen. Om folkbildningen säger statsrådet Zachrisson:

> "Att bevara folkbildningens frihet och förhindra en institutionalisering av verksamheten är därför av stor vikt." (a.a. sid 162).

När det gäller målen för den kommunala vuxenutbildningen utsägs att dessa skall vara dels att förmedla överbryggande utbildning, dels ge möjlighet till studier för att kompensera tidigare felval, dels för att komplettera och förnya en utbildning. Dessutom fastslås att kommunal vuxenutbildning skall vara avsedd för individer med ett mer omfattande studiemål med betydelse för deras yrkesval och yrkesverksamhet. (a.a. sid 162-163).

När det gäller målen för utbyggnaden av vuxenutbildningen säger man att det i fortsättningen skall vara att skapa förutsättningar för ett system av återkommande utbildning (a.a. sid 168). Vuxenutbildningen skall:

1. "bidra till de studerandes personlighetsutveckling"

> "Det gäller därvid bl.a. att utveckla förmågan till kritisk analys av den egna situationen och det omgivande samhället och stimulera till att inom ramen för demokratins arbetsformer medverka till förbättringar på skilda områden. Jag vill särskilt stryka under det angelägna i att utveckla sådana studiemetoder som gör det möjligt också för de korttidsutbildade att nå dessa mål." (a.a. sid 169).

2. förmedla allmän utbildning för att "stärka individens ställning i arbetslivet." (a.a. sid 169).
3. förmedla yrkesinriktad utbildning

Den senare uppgiften gäller framför allt för arbetsmarknadsutbildningen men också kommunal och statlig vuxenutbildning.

Även om denna proposition förebådar ett system av återkommande utbildning kvarstår det som "en huvuduppgift för vuxenutbildningen att tillgodose de korttidsutbildades behov genom överbryggande utbildning." (a.a. sid 170).

Dessutom säger Zachrisson, vilket vi känner igen från både TCO och LOVUX är det ett "oavvisligt rättvise- och jämlikhetskrav" att den äldre generation som byggt upp det system vi har idag tillgodoses och får samma möjligheter till utbildning som de yngre generationerna. (a.a. sid 170). I propositionen fastslås att resultaten av de senaste årens reformer ännu inte är avläsbara i positiva termer vad avser rekrytering av de kortutbildade. Statsrådet skriver:

> "Även om en långsam förskjutning till de korttidsutbildades förmån under senare år kunnat märkas inom gruppen av vuxenstuderande, domineras denna alltjämt av personer med förhållandevis god utbildningsbakgrund." (a.a. sid 171).

Av detta skäl måste alla framtida reformer kombineras med kraftfulla åtgärder som avser att inte endast utöka resurssidan utan att också skapa resultat. Sådana åtgärder är exempelvis bättre informationsvägar genom uppsökande verksamhet.

Jämlikhetsmålet framträder även i 1975 års arbetsmarknadsutbildningsproposition. I denna skriver föredragande statsråd, Anna-Greta Leijon, att:

> "Den (arbetsmarknadsutbildningen, vår anm.) skall vidare medverka till att åstadkomma större jämlikhet mellan olika grupper genom att stödja dem som har den svagaste ställningen på arbetsmarknaden.
> ...Arbetsmarknadsutbildningens fördelningspolitiska uppgift har skjutits i förgrunden i takt med att en rad studier pekat på samband mellan inkomst och sysselsättning samt mellan dessa båda faktorer och utbildning." (proposition 1975:45, sid 69).

U 68 utredningen resulterade 1975 i en proposition. Propositionen är väsentligen en omorganisation av all högre utbildning i syfte att bredda rekryteringen och göra utbildningen mer anpassad till nya krav.

I högskolepropositionen fastslås att utbildningen är ett

> "... väsentligt instrument för att befästa demokratin och utjämna olikheter i fördelningen av välfärd, inflytande och möjligheter till kulturell upplevelse." (a.a. sid 402).

Statsrådet ägnar rekryteringsfrågan särskild uppmärksamhet mot bakgrund av de tendenser som rekryteringen till, framför allt, den högre utbildningen uppvisat. Han konstaterar att det är en allmän erfarenhet att det trots

> "... utbildningsexplosionen under 1960-talet endast i begränsad utsträckning bidragit till en jämnare fördelning av bl.a. välfärd." (a.a. sid 403).

Statsrådet framhåller vidare att utjämning i rekryteringen "är utomordentligt angeläget" och att en rad förslag är motiverade mot bakgrund av detta.

Det är av intresse att konstatera att statsrådet här sammanfattar reformerna inom utbildningsväsendet genom att anföra samma skäl för dem. Han skriver:

> "De senaste årtiondenas reformer i fråga om förskola, grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning bör nu fullföljas genom reformer som gör också den högre utbildningen tillgänglig för nya grupper av medborgare. Detta förutsätter att den högre utbildningen i ökad utsträckning planeras och fördelas på olika grupper, olika regioner och olika utbildningsformer utifrån fördelningspolitiska utgångspunkter." (a.a. sid 404).

Vi kan sammanfattningsvis konstatera att jämlikhetsmålet i utbildning är dels det övergripande målet, dels att det från 1967 till 1975 i allt högre utsträckning preciserats. I kapitel III beskriver vi även propositionernas åtgärdsförslag. Vi kan därav dra den slutsatsen att de fördelningspolitiska ambitionerna med åren alltmer konkretiserats.

Demokratimålet

Demokratimålet är det kanske mest problematiska av målen. I avsnitt II.3.2. sid 91 nedan gör vi vår tolkning av demokratimålet mer explicit. Vi konstaterar därvid att vuxenutbildningen främst antas kunna befrämja ett brett deltagande i organisationslivet. Detta får stöd i SÖ:s officiella uttolkning i satsen: vuxenutbildningen "skall öka medborgarnas sociala och kulturella medvetenhet och därmed skapa förståelse för och aktiv medverkan till förändringar i samhället". Vi finner också stöd för denna tolkning i de propositioner vi studerat och som refereras nedan.

I målen sägs också att "vuxenutbildningen skall skapa möjligheter för det demokratiska samhällsskickets fortbestånd och vidareutveckling". Innebörden av detta kan vara mer svårtolkad. Här talas dels om "fortbestånd", dels om "vidareutveckling". Vi har dock med stöd av övriga referenstexter funnit att även detta i huvudsak avser en breddning av deltagandet i organisationerna. I övrigt innebär meningen att vuxenutbildningen skall stärka den nuvarande demokratiska organisationsverksamheten. Det betyder enligt vår uppfattning att den representativa demokratiuppfattningen är grundläggande för målen i vuxenutbildningen.

Från officiellt håll har ibland en motsatt uppfattning framförts när diskussioner om vuxenutbildningens rekryteringsresultat förts. Man har hävdat att vuxenutbildningssatsningen från 1967 och framåt huvudsakligen har syftat till att stödja en utbildning av eliten eller begåvningsreserven (d.v.s. ett fortbestånd).

Vi har uppfattat detta som en efterrationalisering som inte får stöd i de uttalade målsättningarna. Rationaliseringen har tillgripits för att legitimera det faktiska rekryteringsutfallet. Detta synsätt äger tillämpning på en mycket liten del av den totala vuxenutbildningssatsningen. Den sektor som entydigt vänder sig till företrädare för svaga grupper är centrala kurser för organisationsfunktionärer och förtroendevalda. För denna typ av kurser utgår särskilda statliga bidrag. De utgör en avgränsad del av vuxenutbildningspolitiken för vilken direkt representation av svaga grupper inte är en förutsättning för fördelningspolitiska effekter. Syftet är att stärka organisationerna och därmed indirekt stärka svaga grupper. Sådana statliga bidrag infördes för första gången 1970 genom bidrag till de fackliga organisationernas centrala utbildningsverksamhet. Samma år infördes även det s.k. priobidraget, vilket bl.a. innebar ett stöd till den politiska studieverksamheten. Dessutom kan naturligtvis hävdas att deltagande i vissa studiecirklar antas fungera som en förstärkning av företrädare för svaga grupper. Dessa cirklar är dock inte utpekade på något särskilt sätt. Den del av studiecirkelverksamheten som detta gäller för är dock mycket liten. För den klart övervägande delen är det fördelningspolitiska målet liktydigt med att en ökad representation av resurssvaga grupper eftersträvas.

När man förklarar snedrekryteringen till vuxenutbildning med argumentet, att vuxenutbildningen verkar indirekt fördelningspolitiskt, är detta en efterhandsrationalisering. Det finns i målen inget som stöder ett sådant argument. Det finns i reformerna inte heller någon diskussion om hur rekryteringen skall ges denna inriktning. Vi vill redan här klargöra vår tolkning av den betydelse vuxenutbildningen har tilldelats i demokratimålet.

Från tiden omkring 1970 bröts detta synsätt i officiella uttalanden och propositioner. Vuxenutbildningen skulle "främst", "i huvudsak", etc inriktas på de kortutbildade som kollektiv. Betoningen på kollektivet blir med åren allt mer accentuerat. Vi återkommer i avsnitt 3.2 till en explicit uttolkning av demokratimålet.

I proposition 1967:85 sägs å ena sidan att:

> "Utbildningspolitiken har som ett av sina viktigaste mål att möjliggöra för allt fler att aktivt ta del i kulturlivet och att därmed göra livet rikare för den enskilde." (a.a. sid 33).

Å den andra sidan påpekar föredragande statsråd att man bör beakta:

> "... den utbildning som t.ex. löntagarorganisationerna bedriver. Denna verksamhet utgör en värdefull del av samhällets totala utbildningsaktiviteter med dess inriktning på att vidareutveckla demokratin på skilda områden och att underlätta anpassningen till den moderna arbetsmiljön." (a.a. sid 91).

Här rör det sig om ett "beaktande". Samhället engagerade sig mer direkt i löntagarorganisationernas utbildning genom direkta bidrag först 1970. Tidigare bekostade löntagarna själva sin utbildning.

I den, vad gäller målformuleringar, mycket centrala propositionen 1970:35 (se citat ovan sid 69) tycker vi oss åter kunna se den "dubbelsidiga" eller "komplementära" demokratimodellen. Vi bör åter erinra oss att denna proposition skrevs efter de kraftiga ändringarna i debattklimatet från mitten av 1960-talet och de påtryckningar LO, TCO och SAP utövat på regeringen.

I propositionen skriver föredragande statsråd att:

> "Utbildning är ett viktigt medel att förändra det bestående samhället. Den har avgörande betydelse för den enskildes ( ) möjligheter till inflytande på arbetsplatsen. ( ) För en fördjupning av demokratin spelar utbildning stor roll. Den kan öka den enskildes intresse för samhällsfrågor och vidga hans möjligheter att ta aktiv del i kulturlivet." (a.a. sid 40).

I formuleringarna framträder i målsättningen att utbildning för den enskilde vuxne skall befrämja hans "möjligheter" till inflytande, hans "intresse för samhällsfrågor" en slags begränsad participativ demokratimodell som snarast är en förutsättning för en interaktiv sådan. Participation är direkt möjligt i kulturlivet.

I jämförelse med LOVUX IV (se ovan sid 55 ff) kan vi även konstatera att utbildning enbart omnämns i termer av individuell resurs, aldrig kollektiv.

Parentetiskt kan här inskjutas att den utbildningsform man i första hand tycks åsyfta när det gäller utbildning för demokrati är folkbildningen.

I propositionen föreslås för första gången ett särskilt statligt stöd till löntagarorganisationernas (LO, TCO och SACO/SR) centrala kursverksamhet. Stödet "syftar liksom flertalet av de förut berörda förslagen till jämlikhet" (a.a. sid 47).

Två motiv ligger till grund för detta förslag. Det första är att "de utbildningsinsatser varom här är fråga riktar sig i första hand till grupper med kort grundutbildning" (a.a. sid 47). För det andra har löntagarorganisationerna ett "betydande ansvar för den samhällsekonomiska balansen och utvecklingen i det svenska samhället." (a.a. sid 48).

I föredragande statsråds anförande följer därefter ett centralt avsnitt där han förklarar intentionerna bakom denna särskilda satsning. Han skriver:

> "Syftet med den utbildning som bedrivs inom den fackliga rörelsen är - generellt sett - att skola det stora antalet medlemmar som är eller skall rekryteras till förtroendeposter på olika nivåer." (a.a. sid 48).

Statsrådet fortsätter längre ned: "Möjligheterna för löntagarorganisationerna att fullgöra sin viktiga samhällsuppgift beror bl.a. på de enskilda medlemmarnas kunskaper."

I citaten ovan framkommer ett obestridligt faktum. För att man skall kunna rekrytera företrädare för en grupp krävs att det finns en någorlunda väl förberedd bas att rekrytera ur. Detta utsägs i det sista citatet.

I det tidigare sägs att syftet med den fackliga utbildningen är att utbilda förtroendevalda, d.v.s. medlemmarnas företrädare.

I proposition 1971:37 och 1972:26 uttrycks detta tydligare. I den senare propositionen heter det exempelvis att

> "Utbildning ökar också människans möjlighet till ett kulturellt rikare liv samt bidrar till att göra det möjligt för alla att delta i samhällsarbetet. En särskilt viktig roll spelar härvid vuxenutbildningen." (a.a. sid 69).

Och lite längre ner på samma sida diskuteras vad vi tidigare anförde nämligen att jämlikhet inte kan åstadkommas genom isolerade reformer av exempelvis utbildning utan att det krävs ett brett reformarbete och många olika förändringar. Statsrådet menar med anledning härav att:

> "En förutsättning för att åstadkomma förändringar är emellertid att det stora flertalet aktivt deltar i samhällsarbetet." (a.a. sid 69).

I de båda citaten föreligger en nyansskillnad från tidigare vad gäller omfattningen av deltagande. Det talas dels om "alla", dels om "det stora flertalet". Vad gäller inriktningen och innehållet nämns som tidigare endast kulturlivet och det mer oprecisa "samhällsarbetet".

I proposition 1973:54 preciseras inflytandefrågorna på samhällsarbetet. Här omnämns deltagande som ett slags inflytande "när det gäller möjligheter att tillvarata rättigheter, att få insyn i vad som sker i samhället och påverka samhällsutvecklingen." (a.a. sid 68).

> "En överbryggande vuxenutbildning spelar en viktig roll såväl från jämlikhetssynpunkt som då det gäller demokratiseringen i samhället." (a.a. sid 68).

I kulturpropositionen 1974:28 är betoningen på demokratimålet starkt. Det sammanhänger också i hög grad med kravet på en utjämning av kulturkonsumtion och -produktion. Vi har därför behandlat denna proposition utförligt, i avsnittet ovan om jämlikhetsmålet.

De organisatoriska och strukturella problem, vilka vi diskuterar närmare i kapitel V, som vid en sådan överföring kan tänkas uppstå berörs indirekt i proposition 1975:23 där föredragande statsråd skriver:

> "Att bevara folkbildningens frihet och förhindra en institutionalisering av verksamheten är därför av stor vikt." (a.a. sid 162).

I takt med att samhället för över allt fler uppgifter på folkbildningen ökar naturligtvis risken för en institutionalisering och förlamning av en tidigare mer fri och flexibel verksamhet. Paradoxalt nog så innebär en institutionalisering även minskade förutsättningar för måluppfyllelse.

Demokratimålet specificeras i proposition 1975:23 på ett entydigt sätt. Där sägs å ena sidan att vuxenutbildningen skall bidra till de studerandes personlighetsutveckling varvid det gäller att "... utveckla förmågan till kritisk analys av den egna situationen och det omgivande samhället och stimulera till att inom ramen för demokratins arbetsformer medverka till förbättringar på skilda områden." (a.a. sid 169).

Å andra sidan föreslås bl.a. mot bakgrund av den påbörjade demokratiseringen av arbetslivet en rad åtgärder som riktas mot de fackliga organisationerna. På ett par ställen (sid 173 och 201) markeras att

1975 års reformförslag främst är avsedda för de fackliga organisationerna och deras företrädare. Denna kraftiga betoning av utbildning av fackföreningsaktiva skall ses mot bakgrund av att fackföreningsrörelsen vid denna tidpunkt förklarat sig villiga att ta ansvar för produktionen i olika avseenden, (Anna Hedborg, Tiden 4-5/76 sid 216) och av att man för att kunna klara detta ansvarstagande behöver utbildning. En rad reformer; studieledighetslagen, förtroendemannalagen, arbetsmiljölagen, lagen om styrelserepresentation, medbestämmandelagen samt avtal som de om ekonomikommittéer och arbetstagarkonsulter föregick i tiden proposition 1975:23. De förslag som där framlades och i huvudsak antogs av riksdagen var om inte annat en nödvändig konsekvens av ovan uppräknad reformverksamhet. Utbildning för tillämpning av dessa lagar riktas i huvdusak till förtroendevalda, d.v.s. organisationernas företrädare (Broström/Ekeroth 1976, Arbetslivets förändringar och facklig utbildning).

I proposition 1975:9, sid 405-408, diskuteras reformering av högskolan i termer av demokrati. Avsikten med högskolereformeringen är dels att göra den mer demokratisk i rekryteringsavseende och möjliggöra studier för fler grupper, dels att demokratisera beslutsprocessen inom högskolan genom representation för löntagarorganisationerna.

Ekonomimålet

Målet om ekonomisk tillväxt, här benämnt ekonomimålet, är det mål som, enligt vårt förmenande, har den största betydelse och markeringen efter jämlikhetsmålet.

Mest kraftfullt betonas ekonomimålet i proposition 1967:85 därefter får det en mer, i förhållande till jämlikhetsmålet, underordnad roll. Det kan kanske delvis förklaras av att ekonomimålet förutom att vara ett utbildningspolitiskt mål allt mer blir ett arbetsmarknads-(utbildnings-) politiskt mål. Och delvis av att man i ekonomimålet så småningom även skriver in fördelningspolitiska ambitioner.

I proposition 1967:85 som bygger på gymnasieutredningen och yrkesutbildningsberedningen skriver statsrådet att:

> "Samhällets engagemang har koncentrerats till i första hand tre områden, nämligen den arbetsmarknadsinriktade utbildningen, den gymnasiala och förgymnasiala utbildningen samt folkbildningen." (a.a. sid 30).

När det gäller valen och prioriteringen inom vuxenutbildningen

och mellan dessa former har ännu inte de rättvise- och fördelningspolitiska aspekterna trängt igenom. Andra samhällssektorer har högre prioritet vid denna tidpunkt varför vuxenutbildningen måste få en bestämd, mer samhällsekonomiskt motiverad, inriktning. Statsrådet skriver:

> "Av flera skäl måste dock huvudvikten läggas vid sådan verksamhet som kan utgöra ett effektivt bidrag i strävandena att främja framstegstakten i den svenska ekonomin". (a.a. sid 30-31).

Med "sådan verksamhet" avses här främst omskolning och fortbildning som "... är den viktigaste typen av sådan verksamhet." Två av de skäl som åberopas för en sådan prioritering är dels allmänpolitiskt, dels samhällsekonomiskt grundade, nämligen att uppnå en mindre arbetslöshet och en ökad strukturrationalisering med en förväntad inkomstutjämning som följd. (a.a. sid 31).

I propositionen anges som vuxenutbildningens mål dels kulturlivet, vilket vi berört ovan, dels arbetsmarknaden. Om det senare målet heter det:

> "En viktig uppgift för utbildningsväsendet är att förse arbetsmarknaden med väl utbildad arbetskraft. En betydelsefull strävan är därför att utforma utbildningens innehåll med hänsyn till arbetsmarknadens krav."(a.a. sid 33).

Till det senare målet hänför man även ett indirekt, nämligen att utbildningen också spelar "en roll inom strukturomvandlingen och medverkar därmed i inkomstutjämningen". Att vuxenutbildningen 1967 inte ges någon högre prioritet jämfört med andra samhällssektorer framgår också av statsrådets inställning till studiernas finansiering. Han skriver att en riktpunkt för utbyggnaden av vuxenutbildningen ska vara att "produktionsbortfallet begränsas" och "idag betyder det att studier på deltid liksom tidigare kommer att dominera" (a.a. sid 34). Den mycket starka inriktningen på arbetsmarknadsutbildning, yrkesutbildning bryts delvis redan i proposition 1970:35. Där återfinner man ekonomimålet parallellt med övriga mål. (a.a. sid 40, se ovan sid 69).

Ekonomimålet får därutöver en självständig existens genom att denna typ av utbildning i så hög grad blir ett arbetsmarknadspolitiskt instrument. Det heter därför i propositionen, efter den övergripande målsättningen att utbildning inom arbetsmarknadspolitiken:

> "... syftar till att värna den fulla sysselsättningen (), I ett föränderligt samhälle med snabb kunskapstillväxt erbjuder vuxenutbildningen därjämte kompletterande utbildning för dem som fått en fullständig grundutbildning. Allt fler kommer i framtiden att ställa krav på ett utbildningssystem, där det sker ett ständigt växelspel mellan utbildning och yrkesverksamhet." (a.a. sid 40-41).

Proposition 1971:37 handlar huvudsakligen om kommunal vuxenutbildning och 1972:26 om studieförbunden varför man där inte behandlar ekonomimålet. I den senare framgår dock att vuxenutbildningen har stor betydelse för det arbetsmarknadspolitiska målet att värna den fulla sysselsättningen. (a.a. sid 70).

I ett centralt och principiellt avsnitt i proposition 1973:54, som samtidigt är en rekapitulation av målsättningarna framhålls även ekonomimålet som en individuell resurs. Där sägs bl.a. att med längre "utbildning följer som regel hög lön, stora valmöjligheter på arbetsmarknaden och arbetsuppgifter som är intressanta och omväxlande". Och i samma avsnitt att "skillnader i utbildningen konserverar, vidare traditionella mönster för arbetsfördelningen i yrkeslivet." (a.a. sid 68). I propositionen sägs också att arbetsmarknadsutbildningen skall prioriteras.

I proposition 1974:28 finns ett intressant avsnitt där kulturliv och arbetsliv kopplas samman på ett i den sektorsvisa reformeringen nästan unikt sätt.

Proposition 1975:23 rör främst folkbildningen och kommunal vuxenutbildning. Där heter det dock att ett av målen för vuxenutbildning är att förmedla yrkesinriktad utbildning och ett annat att förmedla allmän utbildning för att "stärka individens ställning i arbetslivet." (a.a. sid 169). Dessa målformuleringar avser att dels tillskapa individuella resurser, dels kollektiva, samhälleliga resurser.

Proposition 1975:45 som behandlar arbetsmarknadsutbildningen kommer från arbetsmarknadsdepartementet. Där fastslås att "... arbetsmarknadsutbildningen, ( ) är den vuxenutbildning samhället ger särskild förtur av arbetsmarknadspolitiska skäl (a.a. sid 1).

Föredragande statsråd skriver därefter att:

> "Arbetsmarknadsutbildningen är ett arbetsmarknadspolitiskt medel. Den har både stabiliseringspolitiska, fördelningspolitiska och tillväxtpolitiska mål. ( ) ... och den skall främja ekonomisk tillväxt genom att tillgodose behov av yrkesutbildad arbetskraft." (a.a. sid 69).

Högskolepropositionen 1975:9, innehåller som vi tidigare nämnt förslag till omorganisation och förslag till breddad rekrytering. Omorganisationen innebar bl.a. att man skapade nya yrkestekniska högskolor (f.n. 1977,nio stycken) och att de som rekryteras dit måste ha flerårig yrkeserfarenhet inom samma bransch. Syftet med skolan är att utbilda olika slag av arbetsledande personal.

Den utökade rätten till tillträde på övriga delar av högskoleområdet är naturligtvis också motiverat av samhällsekonomiska skäl. (Se även SOU 1970:71).

Individuella önskemål

Detta mål om individuella önskemål är det minst uttalade och klargjorda i de texter vi granskat.

Den principiella tanken bakom målet är att "felval" i ungdomsskolan skall kunna kompenseras i vuxen ålder.

En precisering av denna tanke är att vissa individer som av sociala, ekonomiska eller andra skäl gör ett "felval" eller överhuvudtaget inte kan studera i ungdomsåren utgör en begåvningsreserv. (Johansson L, 1970 sid 20-21, SOU 1958:11). Det gäller att stimulera den "reserven" till vidare studier i vuxen ålder.

Ytterligare en principeill tankegång är att vid sidan av samhällsanpassade målsättningar skall vuxenutbildningen kunna tillfredsställa behov och anlag som individerna har.

I proposition 1967:85 är dessa perspektiv klargjorda. Statsrådet skriver att:

> "det finns ett stort antal vuxna vilka som unga fått nöja sig med en blygsam skolutbildning fastän de har förutsättningar och förmåga att tillgodogöra sig t.ex. gymnasiets eller fackskolans kurser." (a.a. sid 32).

Överhuvudtaget är satsningen på dem "som har förutsättningar", dvs begåvningsreserven stor i denna proposition.

I senare propositioner försvinner den påtagliga inriktningen på individuella önskemål.

Målet försvinner dock icke helt. I exempelvis proposition 1970:35 talas om utbildningens betydelse "för den enskildes" standard i olika resursavseenden. I proposition 1971:37 talar statsrådet i ett mer allmänt diskuterande avsnitt om behovet av ökad valfrihet.

I senare propositioner betonas dock mer grupper än individer. I proposition 1972:26 heter det att ett utbildningsmål är att befrämja

jämlikhet. Det "gäller dels innehållet, dels fördelningen av utbildning mellan olika grupper i samhället."

Förutom den grova kategoriseringen i kortutbildade utpekas kvinnor, handikappade, invandrare, vissa arbetsgrupper med speciellt besvärliga arbetsförhållanden, etc.

Sammanfattningsvis vill vi hävda att jämlikhetsmålet (den fördelningspolitiska ambitionen) under reformeringen av vuxenutbildningen blivit det övergripande målet. Ekonomimålet är dels underordnat de fördelningspolitiska målsättningarna men det har också till dels skiljts ut ur vuxenutbildningspolitiken och även blivit ett arbetsmarknadspolitiskt mål.

Målet om individuella önskemål har, även om det i viss utsträckning, finns kvar, fått allt mindre betydelse till förmån för jämlikhetsmålet. Att skolöverstyrelsen i sin förteckning över målen utan att prioritera dessa eller diskutera målkonflikter har med målet om individuella önskemål, tar vi som uttryck för den självständiga ställning SÖ har i utformningen av vuxenutbildningspolitikens innehåll. SÖ kan främst reglera innehåll i och organisation av kommunal vuxenutbildning. Denna studieform har också bidragit i störst omfattning till att "suga upp" begåvningsreserven. Kommunal vuxenutbildning tillfredsställer fortfarande i högre utsträckning efterfrågan på utbildning från individer som själva kan formulera sina önskemål. Vi återkommer i kapitel III till en beskrivning av anvisningar och organisation av studieformerna.

3 Tolkning av målen

3.1 Fördelningspolitiska mål och andra

De övergripande målen är att betrakta som ett manifest uttryck för samhällets satsning på vuxenutbildning i olika former; genom bidrag och huvudmannaskap.

I detta avsnitt skall vi framlägga vår konkreta tolkning av vad dessa samhälleliga mål utsäger.

Vi finner det välmotiverat att utgå från SÖ:s sammanställning då ju SÖ har det allmännas uppgift att såsom offentlig myndighet verkställa utbildningspolitiska beslut. Målen sammanfattas hos SÖ på följande sätt:

> "1. Vuxenutbildningen skall minska utbildningsklyftorna i samhället. Den kommer därigenom att verka för ökad jämlikhet och social rättvisa.
> 2. Vuxenutbildningen skall skapa möjligheter för det demokratiska samhällsskickets fortbestånd och vidareutveckling. Den skall öka medborgarnas sociala och kulturella medvetenhet och därmed skapa förståelse för och aktiv medverkan till förändringar i samhället.
> 3. Vuxenutbildningen skall effektivt bidra i strävandena att främja framstegstakten i den svenska ekonomin. Vuxenutbildningen skall därvid verka för att förse arbetsmarknaden med välutbildad arbetskraft samt bidra till full sysselsättning.
> 4. Vuxenutbildningen skall samtidigt tillgodose de vuxnas individuella önskemål om vidgade studie- och utbildningsmöjligheter. Genom dessa möjligheter till kompletteringar i vuxenutbildningen blir studievalet i ungdomsskolan friare."
> (Vuxenutbildning - en översikt av former, inriktning och problemområden. Skolöverstyrelsen, avdelning V, konferensmaterial 1973-11-13--15).

I avsnitt II.2 ovan kan vi, framför allt av genomgången av propositionerna, konstatera att under den tid vi valt att studera blir betoningen på den fördelningspolitiska målsättningen allt klarare formulerad.

I proposition 1967:85 vill man utöka resurserna och möjligheterna för främst de studiemotiverade:

> "Sammanfattningsvis kan man om den allmänna grundsyn som präglar 1967 års reform säga, att huvudsyftet är att underlätta för högt studiemotiverade vuxna att skaffa sig ytterligare kunskaper och kompetens. Rättvisa mellan utpräglade studiebegåvningar inom olika generationer förespråkas."
> (Johansson, L 1974 sid 13).

Den utveckling som därefter förevarit, bl.a. till följd av påtryckningar från intresseorganisationer som LO, TCO, SAP och ABF,

kan karakteriseras som en övergång från ett utpräglat liberalt till ett fördelningspolitiskt synsätt.

Det är vår uppfattning att de fördelningspolitiska målen idag har en avgörande betydelse för satsningen på vuxenutbildning. Inte minst visar de förslag om uppsökande verksamhet, studiestöd m.m. som framlades i proposition 1975:23 att så är fallet. Stöd för den uppfattningen får vi också i proposition 1975:9 där hela skolväsendets reformering karakteriseras i termer av fördelningspolitiska målsättningar. Det gäller från förskola till högskola (a.a. sid 403-404).

Av de fyra ovan uppräknade målen är de två första klart fördelningspolitiska medan det tredje främst har ett arbetsmarknadspolitiskt mål som i sig innehåller fördelningspolitiska ambitioner. Det fjärde målet saknar fördelningspolitiska ambitioner.

Vi diskuterar detta vidare dels nedan, dels i kapitel V. De olika målsättningarna innebär att vuxenutbildningen har både fördelningspolitiska och icke-fördelningspolitiska mål. De icke-fördelningspolitiska är dels tillväxtpolitiska, som naturligtvis indirekt har fördelningspolitiska syften, dels servicepolitiska mål. De fördelningspolitiska målsättningarna och styrinstrumenten kommer främst då de är oklart formulerade, i direkt konflikt med de servicepolitiska. När inte mål, målgrupper, resurser och förväntade resultat preciseras inom ramen för en fördelningspolitisk satsning "äter" de serviceinriktade organisationerna och de efterfrågestarka individerna upp det utrymme satsningen skapat. (Se vidare V.3.1).

De fördelningspolitiska målsättningarna har formulerats av dåvarande utbildningsminister Bertil Zachrisson i ett tal 1976 (sid 16).

> "Skulle vi leva upp till de utbildningspolitiska målsättningarna borde det vara tvärtom: de som har det största behovet skulle använda sig mest av utbildningsutbudet."

Vi har vidare sagt att det under perioden 1967 och framåt har skett en förskjutning i betoningen av dessa mål mot de fördelningspolitiska. De har fått en allt större betydelse. Ett tolkningsproblem ligger sålunda i att avgöra hur tungt fördelningspolitiska mål väger gentemot andra mål som ekonomisk tillväxt och individuell valfrihet.

Vi skall studera vuxenutbildningens rekrytering ur ett fördelningspolitiskt perspektiv och söka besvara frågan om i vilken utsträckning vuxenutbildningen har fördelningspolitiska effekter. Om sådana effekter uppstår är självfallet avhängigt den vikt de fördel-

ningspolitiska målen har gentemot andra mål, de samhällsekonomiska och de om individuell valfrihet. Det förefaller uppenbart att dessa mål kan komma i motsatsställning till de fördelningspolitiska målen. Under en lågkonjunktur synes det vara en rimlig hypotes att ambitionen att utjämna den allmänna utbildningsnivån får stå tillbaka för samhällsekonomiska, och arbetsmarknadspolitiska mål.

Att mål om valfrihet kan komma i konflikt med fördelningspolitiska mål torde heller inte vara svårt att inse. Bl.a. har vissa begränsningar införts i utbudet av vuxenutbildningen av fördelningspolitiska skäl. T.ex. infördes en spärr för den gymnasiala vuxenutbildningens tillväxt för att den formen inte skall breda ut sig på bekostnad av grundskoleutbildning (proposition 1971:37, sid 94).

Frågan om vikten hos ett mål kan aldrig klargöras exakt när det finns andra delvis konkurrerande mål. Till detta kommer den komplikationen att de olika delarna av vuxenutbildningen i olika grad avser bidra till uppnåendet av målen. En särställning intar arbetsmarknadsutbildningen som är väl avgränsad från övriga former av vuxenutbildning och styrs mer av arbetsmarknadspolitiska än utbildningspolitiska mål. (proposition 1975:45 sid 69):

> "Arbetsmarknadsutbildningen är ett arbetsmarknadspolitiskt medel. Den har både stabiliseringspolitiska, fördelningspolitiska och tillväxtpolitiska mål."

De mål vi här diskuterar är ultimärmål, d.v.s övergripande mål för hela vuxenutbildningen (Abrahamsson, B 1975 sid 124). Ser man enbart till arbetsmarknadsutbildning torde det för de flesta framstå som självklart att det tredje målet är det dominerande. Vi studerar den frivilliga vuxenutbildningen; folkbildningen och kommunal vuxenutbildning. Även om man "tar bort" arbetsmarknadsutbildningen ur samhällets satsning på vuxenutbildning står det klart att de fördelningspolitiska målen har den största vikten.

Man kan dock inte hävda att det tredje målet gäller uteslutande för arbetsmarknadsutbildning. Det har relevans även för andra former som kommunal vuxenutbildning, företagsintern utbildning o.s.v. Det går inte entydigt att hänföra olika former av vuxenutbildning till de olika målen. Det är också omöjligt att i kvantitativa termer fastställa de olika målens vikt genom exempelvis de samhälleliga kostnaderna för olika utbildningsformer.

Vi kan konstatera; dels att det finns fördelningspolitiska mål, dels att de har en dominerande ställning för de former av vuxenutbildning vi valt att studera.

Vi har tidigare behandlat de övergripande utbildningspolitiska målen. Vi har tillskrivit de ovan redovisade dokumenten från SAP, LO och TCO stor betydelse för utformningen av de övergripande målen. Riksdagsdebatterna har ej heller direkt handlat om målen utan snarare om justeringar av detaljförslag, d.v.s medlen för att uppnå målen.

Vi har också påpekat tidigare att de mål vi studerar är samhällets mål. Dessutom har de olika utbildningsanordnarna egna mål. En stor del av den samhälleliga bidragsgivningen riktar sig till från samhället fristående organisationer (folkbildningen) medan en andra del kanaliseras via statliga och kommunala myndigheter. Detta diskuteras utförligare i avsnitt III.

I kapitel IV studerar vi vuxenutbildningens resultat. Vi gör det med utgångspunkt från vår måltolkning. Vi finner därvid att det finns diskrepans mellan mål och resultat. I kapitel V diskuteras sedan tänkbara orsaker till denna diskrepans.

Utgångspunkten för vår behandling av vuxenutbildningens rekryteringsproblem är att det finns en verklig fördelningspolitisk ambition. Vad vi vill studera är närmast hur denna ambition har slagit ut i praktiken; vilka effekter den har haft och vilka faktorer som styr effekterna efter det att målen formulerats.

Sammanfattningsvis är det väsentligt för vår fortsatta framställning att vuxenutbildningen har fördelningspolitiska mål samt att dessa vunnit i styrka gentemot andra mål under perioden från 1967 och framåt.

3.2 Vad skall fördelas ?

Vi har valt att i vår studie av fördelningspolitiska effekter studera individuella variationer med avseende på vissa resurser. Dessa resurser bildar tillsammans en del av individens levnadsnivå.

Begreppet resurser har använts i lagen om vuxenutbildning (Johansson, S 1970). Definitionen av detta begrepp är hämtad från Titmuss. Titmuss utgår till skillnad från många andra, inte från något konsumtions- och behovsperspektiv. Titmuss utgångspunkt är snarare den aktiva, handlande individen, i marxistisk mening, som har möjlighet att påverka och styra sina levnadsvillkor. Titmuss talar därför om levnadsnivå

i termer av "command over resources". Den definition låginkomstutredningen använder av resursbegreppet bygger på Titmuss diskussion men utgör också en explikation av denna. Den definitionen används även i vår undersökning. Vi diskuterar således:

> "individens förfogande över resurser i pengar, ägodelar, kunskaper, psykisk och fysisk energi, sociala relationer, säkerhet m.m., med vars hjälp individen kan kontrollera och medvetet styra sina livsvillkor." (Johansson a.a. sid 25).

Av definitionen framgår att den innehåller vissa konsumtionsvariabler och behovsvariabler. Detta kan i sig vara en komplikation. Men vi fäster mindre vikt i vår analys vid vad som skall fördelas. Vårt intresse är snarast koncentrerat på att man skall fördela något och hur man gör det samt om man uppnått någon fördelningseffekt.

De typer av resursbegrepp vi kommer att använda oss av är ekonomiska, politiska, sociala och kulturella. Det är mångas uppfattning att varje enskild individ teoretiskt kan påverka dessa resurskomponenter och därmed förbättra sin levnadsnivå. Vi menar att samhället måste manipulera dessa resurser eller andra omständigheter (exempelvis utbildningsväsendet) som betingar fördelningen av resurserna för att uppnå en rättvisare fördelning av resurserna.

Syftet med den svenska fördelningspolitiken är att åstadkomma en utjämning av vissa resurser. Med jämlikhet menas, utifrån vår tolkning av målen i avsnitt II.2. ovan, utjämning av den faktiska levnadsnivån. Den fråga vi skall diskutera i detta avsnitt är vilka faktiska levnadsförhållanden utbildning skall bidra till utjämning av.

Johansson, L (1975, sid 34-36) diskuterar i en uppsats denna fråga. Johansson talar om fördelningen av resurskomponenterna kunskap, makt och inkomst.

Kunskap i fråga om formell utbildning är en väl avgränsad resurskomponent som inte skiljer sig från andra som exempelvis inkomst. Resursen kunskap i den meningen skall fördelas rättvist. Och, skriver Johansson:

> "En vuxenutbildning med kunskapsutjämnande syfte måste givetvis rikta sig till dem som har ett dåligt utgångsläge i kunskapsavseende." (a.a. sid 35).

En annan och betydligt mer komplicerad aspekt av fördelningen av kunskapsresursen är vilka kunskaper som skall fördelas.

Den kunskap som de utbildningspolitiska målen utpekat som mest angelägen att fördela är de kunskaper läroplanerna för grundskolan utpekar. F.n. (1977) är det kunskaper inom ämnesområdena engelska, svenska, matematik, samhällskunskap, kommunikationsfärdigheter för handikappade, hemspråk för invandrare och fackliga studier. Det är främst för de fyra första som riksdagen beslutat att utbildningen skall "motsvara högst grundskolans läroplaner." En sådan avgränsning av frågan om vilka kunskaper som skall fördelas jämnare synes oss otillräcklig.

Det finns, menar Johansson, ytterligare en aspekt av kunskap och det är dess förmåga att bidra till bevarandet av maktskillnader och även "om kunskap inte är makt så är den kanske en nödvändig förutsättning för makt" (a.a. sid 35).

När det gäller inkomst har man länge antagit att en utjämning av formell utbildning skulle på något sätt "automatiskt" leda till inkomstutjämning. Senare års forskning har visat att det inte finns något sådant mer direkt samband. En hög efterfrågan av exempelvis medicinsk kunskap när det samtidigt råder låg tillgång på läkare innebär höga löner för dem som har medicinsk kunskap.

Om man satsar på en kvantitativt mer omfattande läkarutbildning blir förhållandet det omvända; minskad efterfrågan och ökad tillgång. Detta i sin tur kan innebära sänkt eller till det övriga löneläget anpassade löner.

Andra mekanismer som påverkar löneutjämningen är strukturomvandlingen, facklig skolning och den solidariska lönepolitiken, arbetsrotation, utveckling av arbetsprocesser m.m. Här bidrar i och för sig utbildning, kunskap i olika avseenden. Men det är inte detsamma som att säga att utbildning leder till högre lön. Det är snarare de nämnda mekanismerna som påverkar lönesättningen.

Att använda utbildning, kunskap som ett inkomstutjämningsinstrument är dock, som Johansson framhåller, en opraktisk och ineffektiv väg. Lönestrukturen påverkas snabbare andra vägar.

Jencks, et al (sid 220-232, 253-265) visar i sin undersökning att varken en persons socio-ekonomiska status, bakgrund, värden på intelligenstester, antal utbildningsår eller yrkesposition kan förklara hans inkomst.

Jencks et al förmodar att inkomstskillnader kan förklaras av vilja till uppoffringar, yrkesskicklighet och tur (a.a. sid 226-227).

Författarna diskuterar olika metoder för att utjämna inkomster. Deras slutsats blir att endast en direkt metod, att ge alla samma lön, är möjlig för att åstadkomma detta. När det gäller utbildningens möjligheter att befrämja jämlikhet säger de:

> "None of the evidence we have reviewed suggests that school reform can be expected to bring about significant social changes outside the schools. More specifically, the evidende suggests that equalizing educational opportunity would do very little to make adult more equal." (a.a. sid 255)

Utbildningens betydelse för skillnader i inkomst har på ett intressant sätt undersökts i Sverige av Fägerlind (1975). Fägerlind har utvecklat och prövat en teori av Coleman (1971). (se nedan sid 111).

Fägerlinds syfte var att studera hur socioekonomiska resurser tillskapas. Hur miljömässiga och personliga resurser omvandlas till yrkesposition och inkomst (a.a. sid 33). Fägerlind har funnit att längden av utbildning inte har någon direkt betydelse för inkomst. Men när

> "...level of education is used education appears to exert strong causal effects on earnings from the age of 30." (a.a. sid 77)

Fägerlind kan inte utifrån sina data förklara om den effekten uppnås genom ökad kunskap, förmåga eller om examensbeviset i sig garanterar individen viss status som i sin tur ger högre lön (a.a. sid 78).

Den generella slutsats Fägerlind drar av sina empiriska resultat är:

> "The resources the individual has acess to in early childhood, mainly family resources and personality assets, are converted into 'marketable assets' mainly through the formal educational system... although the direct effects of early cognitive ability on earnings are either small or insignificant, their indirect effects are relatively strong. Later assets, such as the quality of education, have both strong direct and indirect effects on earnings." (a.a. sid 78).

Den åtgärdsrelevanta slutsats Fägerlind drar av sin prövning av Colemans teori, och som fått visst stöd, är

> "Without some kind of equalization of home and child-care resources the educational system will function as a stratifier, wherein succesful performances in one socializing setting are used to justify different and more advantageous treatments in the next." (a.a. sid 78).

Utbildning kan alltså, under vissa specifika omständigheter, ha betydelse för en individs resursnivå.

Två förutsättningar för att vuxenutbildningen skall verka fördelningspolitiskt måste dock anges.

För det första måste rekryteringen nå dem som saknar eller har för lite av det man önskar omfördela i högre grad än dem som har tillräckligt. För det andra måste vuxenutbildningen verkligen ha de effekter som man implicerar i målen. Detta framställs ibland i de utbildningspolitiska måldokumenten som axiomatiskt. Det är t.o.m. så att måldokumenten innehåller en slags allmän tilltro till vuxenutbildningens möjligheter därvidlag.

Se exempelvis detta uttalande av Alva Myrdal:

> "Det mest strategiska insalget, det där vi skjuter av en verklig spjutspets mot framtiden, är utan tvivel utbildningspolitiken. Den innebär ett jättelyft ut ur det gamla klassamhället, där klassuppdelningen så obönhörligt följde just utbildningsskillnaderna:" (Jämlikhet 1969 sid 170).

Aktuell forskning (Bourdieu & Passeron, 1970, Jencks, 1972, Gesser & Fast, 1973, Dahlberg 1972) har visat att utbildning nästan aldrig kan förklara individuella variationer i olika avseenden. En individs socio-ekonomiska situation före och under studier har ett större förklaringsvärde. Problemet är härvid, som framför allt Bourdieu & Passeron påpekar, att utbildningens främsta funktion är att reproducera samhällets socioekonomiska skillnader inte att lära ut något.

Mot bakgrund av en genomgång av vuxenutbildningsforskningen skriver Rubensson (1975) i en diskussion om de fyra ovan nämnda målen (sid 97):

> "De ovan nämnda målen återspeglar en tro på att deltagande i vuxenutbildning ökar den enskildes möjligheter till socialt, politiskt och kulturellt engagemang samt positivt påverkar den ekonomiska utvecklingen. Det är här på sin plats att fråga sig vilket underlag som finns för att uttrycka målen i form av orsakssamband så som skett i SÖ:s PM. Så vitt jag kunnat finna är det enbart den ekonomiska aspekten - och då främst i anknytning till arbetsmarknadsutbildning - som hittills blivit föremål för empiriska studier." (a.a. sid 252-253).

I och för sig finns det många undersökningar som belägger sambandet mellan utbildning och levnadsförhållanden. Detta är emellertid inte liktydigt med att utbildning som behandling är ett effektivt sätt att bryta negativa levnadsförhållanden. Utbildning ingår snarare i ett helt mönster av faktorer som måste variera på ett bestämt sätt för att effekterna för individen skall bli "goda".

Bourdieu & Passeron (1970) menar att utbildning snarast är en spegling av samhället och en legitimering av rådande ojämlikhet. Mot bakgrund av detta kan man sålunda fråga om det är utbildning i sig eller utbildning i ett speciellt samhälleligt sammanhang som betingar de i många undersökningar belagda sambandet mellan utbildning och levnadsförhållanden. Vi har här velat peka på ett stort, och i hög utsträckning outforskat, problemområde och samtidigt klargöra vår uppfattning att utbildning inte direkt har några avgörande effekter utan endast under specifika omständigheter. En genomgång av propositionstexterna i avsnitt II.2. ovan visar att en omfördelning i följande avseenden skall komma till stånd genom vuxenutbildningen.

Ekonomiska resurser

Vuxenutbildningen skall, som det står i det första målet ovan, verka för "ökad jämlikhet". Det främsta innehållet i den politiska parollen har varit ökad jämlikhet i ekonomiskt avseende. Vi anser det vara obestridligt att vuxenutbildningen ses som ett instrument för ekonomisk utjämning. Genom att förbättra sin utbildning antas den enskilde som har låg, eller saknar inkomst kunna förbättra sin situation. Om de som har låg inkomst i högre utsträckning rekryteras till vuxenutbildning skulle således de samlade individuella effekterna innebära en utjämning. Om de med hög inkomst rekryterades i högre grad skulle vuxenutbildningen på motsvarande sätt vidga klyftorna i inkomsthänseende, allt under antagande om utbildningens betydelse för den enskildes inkomst.

Självfallet kan vuxenutbildningens bidrag till ekonomisk utjämning ske på annat sätt än genom direkt påverkan av de individuella inkomsterna. En resurs som vuxenutbildningen också antas bidra till utjämning av är möjligheten att tillvarata sina intressen i samhället. Genom utjämning av denna resurs kan man givetvis förvänta att vuxenutbildningen indirekt bidrar till ekonomisk utjämning. Premisserna för lönebildning förändras, de lägre inkomsttagarnas fackliga styrka skulle öka.

Politiska resurser

Ett ofta återkommande tema i målformuleringarna är utbildningens betydelse för det demokratiska samhällsskicket. Vi har valt att behandla alla olika bidrag vuxenutbildningen avser ge demokratin under rubriken politiska resurser. Vi söker nedan diskutera och fastställa innebörden i detta mål.

Vi utgår från en diskussion om olika skolor som kan särskiljas inom demokratidebatten. Vi identifierar två olika demokratiuppfattningar, nämligen elitistisk demokratiuppfattning och radikal demokratiuppfattning.

Därefter diskuterar vi vilken ställning eller funktion vuxenutbildningen skulle ha med utgångspunkt från de två olika demokratiuppfattningarna.

Slutligen diskuterar vi vilken demokratiuppfattning som närmast kan anses ligga bakom den svenska vuxenutbildningspolitiken.

Demokrati är ett omstritt begrepp inom den samhällsvetenskapliga litteraturen. En ofta återkommande distinktion inom den politiska teorin går mellan vad Johansson (1971) kallar ortodoxa och revisionister, vad Lewin (1970) kallar normativister och funktionalister och vad Abrahamsson (1975) kallar radikala demokrater och elitister.

Den senare begreppbestämningen överensstämmer med Bachrach (1969) och Pateman (1970).

Vi kommer att benämna dessa båda skolor, den elitistiska och den radikala (Abrahamsson 1975 sid 166).

Båda synsätten kan enligt Johansson (1971), återföras till den klassiska liberala teorin som den kommer till uttryck hos J S Mill. Johansson (a.a.) sammanfattar Mill i tre punkter:

> "1. Endast om alla deltar i den politiska beslutsprocessen kan man få garanti för att alla medborgares intressen ingår i avvägningarna vid de politiska besluten.
> 2. Deltagandet tränar alla som deltar så att de blir i stånd att vanemässigt försvara sina intressen.
> 3. Deltagandet utvecklar personligheten så att medborgaren känner sig som en del av helheten och får ansvar inte bara för sig själv utan också för helheten. (a.a. sid 12).

Elitisterna

Utifrån Mills synsätt menar Johansson att man antingen kan hålla fast vid teorin och vidareutveckla den eller att man reviderar den utifrån empiriska studier.

De empiriska studier som utförts, framför allt inom den anglosachiska samhällsvetenskapen under tiden efter andra världskriget (för en genomgång av denna se Lewin, L 1970) har visat att som Johansson (a.a.) uttrycker det.

> "Genomsnittsväljaren är inte intresserad av politik. Han tar i vardagslag inte upp diskussioner om politiska frågor med vänner och bekanta. Han har ingen särskild motivation att delta i politiskt arbete. Han är mycket dåligt informerad i politiska frågor och vet inte var partierna står i de flesta frågor. Väljaren röstar inte på basis av principer utan på basis av tradition och grupplojaliteter. Väljaren är inte den rationella politiska varelse som den klassiska teorin anses förutsätta. Han är nästan helt ur stånd att bedöma rationaliteten i regeringens åtgärder i konkreta frågor. (a.a. sid 13).

På sådana empiriska slutsatser bygger elitisterna sin demokratiuppfattning. De grundläggande teoretiska arbetena för elitisterna är främst Schumpeter (1966) men även Tingsten (1961) och Ross (1948). Schumpeter menar att:

> "Demokratin är en politisk metod, det vill säga, en viss typ av institutionella arrangemang i syfte att komma till politiska... beslut och därför ur stånd att vara ett mål i sig själv, oberoende av vilka beslut som demokratin producerar under givna historiska förhållanden." (Schumpeter 1966 sid 242).

Och han menar att felet med den klassiska demokratiteorin ligger i antagnadet att folk har en rationell åsikt i varje fråga, och att de ger uttryck åt sina åsikter genom att välja representanter.

Tingsten menar i sin bok att demokratin inte bara är en teknik utan också en överideologi.

> "Tron på demokratin... innebär en uppfattning om statsstyrelsens form, om tekniken för politiska avgöranden, icke om de statliga beslutens innehåll och samhällets struktur. Den kan alltså betraktas som ett slags överideologi, iden meningen nämligen att den är gemensam för skilda politiska åskådningar. Man är demokrat, men därjämte konservativ, liberal eller socialist." (1961 sid 42).

Ross ger uttryck för samma uppfattning. Han skriver:

> "Demokrati / / är en politisk metod, en överideologi, icke en norm för samhällsförhållandenas innehållsmässiga ordning" (a.a. sid 205).

Enligt den elitistiska uppfattningen är demokrati en metod eller en teknik. Tekniken förutsätter endast vissa spelregler som yttrande- och tryckfrihet och föreningsfrihet. Medborgarnas delaktighet och deltagande bör enligt denna skola begränsas till valet av representanter. Schumpeter skriver att den demokratiska metoden är ett "institutionellt arrangemang"

> "...in which individuals acquire the power to decide by means of competitive struggle for the peoples vote." (a.a. sid 269).

Det framgår av citatet ovan att demokrati är ett medel för att nå fram till politiska mål och därför är ett brett deltagande som mål i sig inte motiverat.

Det finns t.o.m. inom denna skola vissa författare som gör gällande att folkets intresse och brist på engagemang är en förutsättning och en garanti för en väl fungerande demokrati. (Se exempelvis Tingsten a.a. sid 81). Berelson skriver:

> "Det bristande intresset hos somliga individer är inte utan sina fördelar... Extremt intresse hänger samman med extremt partsengagemang och kan kulminera i rigid fanatism som skulle förstöra de demokratiska processerna om det vore generellt i hela valmanskåren. Föga känsloengagemang i valen är förutsättningen för lösandet av många politiska problem... Föga intresse ger manöverutrymme för politiska förändringar nödvändiga för ett komplext samhälle i en period av snabb förändring." (Berelson, et al. 1966 sid 314-315).

En annan författare som intresserat sig för utvecklingen av demokratin är Bottomore (1970). Han beskriver utvecklingen under 1900-talet som ett närmande mellan traditionell elitteori och det klassiska demokratiidealet.

Bottomore säger att i västvärlden har demokrati alltmer kommit att bli synonymt med parlamentarism. Det har utvecklats en "tävlingsmodell" där konkurrerande eliter tävlar om massans stöd.

Bottomore framstår i debatten tillsammans med Bachrach (a.a.) och Pateman (a.a.) som de främsta kritikerna av den elitistiska kompetitionsmodellen (begreppet från Lewin a.a.).

> "Det förefaller mig vara omöjligt för en människa att under en stor del av sitt liv befinna sig i ett tillstånd av fullständig och oföränderlig underkastelse och ändå förvärva de vanor av ansvarsfullt val och självstyre som den politiska demokratin kräver." (Bottomore, 1970 sid 182)

Radikal demokratiuppfattning

Den radikala skolan företräds bl.a. av ovan nämnda kritiker och i Sverige av Sten Johansson, Bengt Abrahamsson, Gunnar Fredriksson, Bengt Börjesson m.fl.

Den radikala demokratiuppfattningen håller fast vid de tre grundsatserna som Sten Johansson (jfr. ovan sid 97) identifierade hos Mill . De ser alltså deltagandet i de politiska beslutsprocesserna som en förutsättning för demokrati. Den faktiska utvecklingen, som återspeglats i de olika empiriska undersökningar vi refererat, är att de enskilda medborgarnas intresse för, engagemang och deltagande i de politiska beslutsprocesserna är svagt. Detta ser elitisterna som en nödvändig anpassning, en utveckling av demokratin. För de radikala demokraterna är denna utveckling ett problem, ett tecken på att demokratin urholkas.

Gemensamt för den radikala skolan är att den kräver en maktutjämning. Vissa radikala demokrater väljer att av strategiska skäl kräva en sektoriell eller inom organisatorisk demokratisering. Men en sådan får inte, menar Bachrach (a.a. sid 87) innebära att man nöjer sig med att acceptera lika formella rättigheter utan man måste gå vidare och kräva faktiska möjligheter till politisk jämlikhet. Utgångsläget är att ojämlikhet råder i de västerländska samhällena. Och politisk respektive social och ekonomisk jämlikhet är förutsättningar för en participativ demokrati. Hur skall dessa krav förenas ? Som vi ovan nämnde kräver t.ex. Pateman (a.a.), Wigforss (1970 sid 99-166) m.fl. att demokratiseringsprocessen skall börja i arbetslivet för att därefter spridas till andra samhällsområden. Detta är dock problematiskt så tillvida att det finns inget som garanterar en överspridning av demokratin från ett område till ett annat.

För att garantera en förutsättning, social och ekonomisk jämlikhet, och överspridning av demokratin behövs troligen parallellt med faktisk participation inom organisationer, en central beslutsmakt som genomdriver förutsättningarna och överspridningen. Eller som Abrahamsson uttrycker det:

> "Huvudproblemet är att förena sektoriell demokratisering, genom participationsreformer, med allmän demokratisering, i meningen utjämning. Solidaritet inom organiserade grupper är inte detsamma som mellan organiserade grupper." (a.a. sid 188).

Participation kan ses ur två aspekter; dels kan man som Johansson (a.a. sid 34) lägga tonvikten vid deltagande i utformningen av politiska alternativ, dels kan man i likhet med gillesocialister, syndikalister och den jugoslaviska rådssocialismen (Westerståhl & Persson 1975) förespråka ett system av självstyrelse. Diskussionen inom den radikala demokratiuppfattningen berör huvudsakligen detta problem. Hur skall ett helt deltagande komma till stånd ? Vad avses med deltagande eller participation ? Vilka besluts- och förvaltningsformer är mest befrämjande för deltagande ? Detta är en del av de frågor som diskuteras. Man kan, med avseende på dessa diskussioner, hävda att det finns åtminstone två huvuduppfattningar i detta avseende. Å ena sidan har vi de som ser deltagande främst med utgångspunkt från de i västerländska samhällen traditionella demokratiska processerna: Politiska och fackliga organisationer. Å andra sidan har vi de som ser deltagande utifrån ett självstyrelseperspektiv. Skiljelinjen går å ena sidan mellan deltagandet i opinionsbildning, fria organisationer o.s.v., den process i vilken politiska alternativ utformas och å den andra sidan direkt deltagande i beslutsfattandet. Den förstnämnda typen av deltagande förutsätter att människor engagerar sig i de befintliga organisationerna och på annat sätt i de politiska alternativens utformning. Den sistnämnda typen av participation förutsätter en förändring av den samhälleliga beslutsprocessen, bl.a. vad avser lagstiftning.

Vi har så här långt identifierat två skolor, den elitistiska, som inte ser deltagande som en förutsättning för demokrati, och den radikala, som ser deltagande som en förutsättning för demokrati.

Bland de radikala har vi skiljt mellan dem som i huvudsak ser deltagande som deltagande i utformningen av politiska alternativ som förutsättning för demokrati, och de som ser deltagande i beslutsfattandet som förutsättning.

Vi har nu identifierat två olika demokratiuppfattningar. Vi övergår nu till att diskutera vilken ställning vuxenutbildning skulle ha för var och en av dessa uppfattningar.

Elitistisk demokratiuppfattning

Här är vuxenutbildningens betydelse för demokratin inte så framträdande. Ett utbrett ointresse och passivitet ses ju här som en förutsättning för det demokratiska systemet. Vuxenutbildning som stimulerar till politiskt intresse och politisk aktivitet bland "massan" skulle närmast utgöra ett hot mot systemets funktion. Däremot kan man tänka sig att vuxenutbildning för den breda massan här skulle kunna avleda eller förhindra politiskt intresse och aktivitet. Man skulle kunna tala om vuxenutbildning som en "domestisering"av massan. Detta förutsätter då givetvis att utbildningsinnehållet fungerar politiskt passiviserande.

Radikal demokratiuppfattning

Utifrån detta demokratiperspektiv blir vuxenutbildningens ställning helt uppenbart annorlunda. Både för dem som ser deltagandet i utformning av politiska alternativ som ideal, och för dem som ser deltagande i beslutsfattandet som ideal gäller, att ett mycket brett deltagande i vuxenutbildning har givna funktioner.

En första funktion är, att vuxenutbildning helt enkelt är en träning i tillämpad demokrati. För studiecirklar gäller ju att idealet om deltagarstyre är mycket accentuerat. Meningen är att deltagarna själva skall ta ansvaret för sina studier, deras inriktning och utformning. Sak samma för folkhögskolan. Även inom kommunal vuxenutbildning betonas ofta betydelsen av demokratiska former, låt vara att studieplaner sätter upp bestämda gränser. Att i praktiken deltagarstyret i studiecirklar (Byström 1976) inte är så utvecklat förändrar inte det faktum att man har ett demokratiideal.

Man tänker sig också att tillämpning av demokrati i studiesituationen förbereder för deltagande inom andra områden. Detta kan gälla såväl om deltagande i utformning av politiska alternativ eller deltagande i beslutsfattande uppfattas som ideal. I första fallet skulle vuxenutbildning leda till intresse för att engagera sig i den process som leder fram till de politiska alternativen, det vill säga i politiska, fackliga och andra organisationer. I det andra fallet kan man se studierna som en form av självförvaltning, att ta ansvar för verksamheten och att delta utgör dels tillämpad participation, dels förberedelse för participation inom andra områ-

den. Gemensamt för de båda synsätten är, att vuxenutbildning kan ses som en kanal för att stimulera till deltagande inom andra områden.

En andra viktig funktion är, att studier kan ge de kunskaper och det intresse för samhällsfrågor som behövs för att man skall kunna delta i utformningen av politiska alternativ eller i beslutsfattande. Det gäller alltså inte bara att träna sig i demokratins form, utan även konkret kunskap om sakfrågor ökar möjligheterna till deltagande.

En tredje funktion är att utbildningen kan stärka den enskildes ställning. Möjligheten att som enskild eller som grupp tillvarata sina intressen, att kunna försvara sig mot administrativa beslut, är också en av hörnstenarna i den klassiska demokratiuppfattningen.

På vilken demokratiuppfattning grundar sig den svenska vuxenutbildningspolitiken ?

Vår tes är, att vuxenutbildningen vilar på en radikal demokratiuppfattning . Då blir frågan huruvida det är deltagande i beslut eller deltagande i utformning av politiska alternativ som eftersträvas. Vi kan konstatera att det är traditionella vägar för politisk påverkan som anvisas. Det är till deltagande i politisk och facklig organisationsverksamhet samt verksamhet i övriga organisationer för utformning av politiska alternativ som vuxenutbildningen förväntas stimulera. Vi har knutit an till levnadsnivåundersökningens sätt att definiera kommponenten politiska resurser. Sten Johansson (a.a. sid 35) innefattar följande faktorer i sin definition av politiska resurser: Valdeltagande; deltagande i utformningen av politiska alternativ; individens möjlighet att skydda sig mot administrativa beslut och andra beslut som skadar hans intressen.

Deltagande i utformningen av de politiska alternativen, utvecklar Johansson i följande sex punkter:

"1. Medborgaren kan framlägga sina synpunkter skriftligen i tidningar eller tidskrifter.
2. Medborgaren kan muntligen på möten i politiska föreningar och organisationer lägga fram sina synpunkter.
3. Medborgaren kan genom att vara medlem i en facklig eller politisk organisation uppdra åt denna att företräda hans/hennes intressen.
4. Medborgaren kan genom att vara medlem och delta i möten i politiska och/eller fackliga organisationer utan att själv argumentera muntligen eller skriftligen påverka alternativen i valen genom att delta i kandidatnomineringar och omröstningar om programpunkter inom organisationens ram.
5. Medborgaren kan genom att delta i offentliga demonstrationer verka opinionsbildande genom att dra uppmärksamheten till konkreta politiska frågor.
6. Medborgaren kan genom att ta personlig kontakt med person(er) i ansvarig ställning söka påverka denne att handla på visst sätt." (a.a. sid 34-35).

Av dessa punkter tar vi i vår operationalisering (se nedan kapitel IV) upp 2-4 samt 6. Vi tar också upp den tredje punkten i Johanssons definition av politiska resurser, individens möjlighet att skydda sig mot administrativa beslut.

Sociala resurser

Den snabba omvandlingen av vårt samhälle under industrialiseringen, med omfattande befolkningsomflyttning har skapat stora sociala problem. Sociala mönster har slagits sönder. Isolering och kontaktlöshet har brett ut sig i nyskapade samhällen och stora bostadsområden. Detta innebär att för många av dem som tvingats flytta har de sociala kontakter man byggt upp i hemorten , det sociala nätverket, gått förlorat. I de nya områdena finns inga kanaler för att bygga upp nya sociala kontakter, ett nytt socialt nätverk. Detta i sin tur innebär att man förlorar de resurser som nätverket inrymmer, de möjligheter till materiell såväl som känslomässig hjälp som släkt, vänner och bekanta erbjuder. Omvandlingen av samhället har beskurit eller helt berövat många människor denna sociala resurs. Detta problem har uppmärksammats av flera sociologer (Bott 1971, Lindhagen-Nilsson, 1970, Tengvald, 1973).

Lindhagen-Nilsson (1970 sid 15 ff) skildrar denna utveckling och dess politiska betydelse. Utvecklingen innebär att grannskapet minskar i betydelse. Folk lär inte känna varandra. Det innebär att en en-

skild individ inte möts av specifika förväntningar från sina medmänniskor. En anonymitet breder ut sig. Denna anonymitet påverkar upplevelsen av motsättningar i samhället. "Samhällskonflikterna i de nya miljöerna är svårare att se och överblicka. Man vet inte vilka som är med eller mot, vet inte vem som representerar vad". Lindhagen-Nilsson ser inte denna utveckling som enbart betingad av urbanisering. Även i staden fanns tidigare, menar man, områden med naturlig gemenskap och sammanhållning. Bostadsområden i den tidiga industrialismens städer hade karaktär av brukssamhälle. Utvecklingen gör, att gemenskap och solidaritet inom grannskapet slås sönder. Organisations- och föreningsliv utarmas. Lindhagen-Nilsson diskuterar främst vad detta innebär för politisk medvetenhet och politisk socialisation. Deras tes är, att sammanhangen blir svårare för den enskilde att se, när han inte ingår i ett kollektiv av människor med liknande villkor som han själv.

Karin Tengvald har diskuterat problemet urifrån ett mer funktionellt perspektiv (1973). Ett nätverk utgör en resurs för en familj eller för en enskild. Hon tar som exempel sjukvården. I och med att samhällsutvecklingen lett till en utarmning av de sociala nätverken kring individer och familjer, kommer tillgången till kunskap om vård och "vardagsmedicin" att minska. Detta innebär, att belastningen på vårdapparaten ökar. Sådant som man i ett fungerande socialt nätverk kan rådfråga grannar, vänner eller släktingar om måste man i en situation utan fungerande nätverk vända sig till vårdapparaten med. Det är alldeles uppenbart, att en individs eller en familjs förmåga att klara sig i olika situationer, att lösa olika typer av problem, är beroende av den hjälp och de råd man kan få från sitt sociala nätverk. Ett fungerande socialt nätverk fungerar som ett "skyddsnät".

Vad Lindhagen-Nilsson och Tengvald främst menar, är att förutsättningarna att bygga upp sociala nätverk delvis har försvunnit. De mekanismer som i vad Lindhagen-Nilsson kallar "bruksmiljön" tvingade upp kontakter och gemenskap finns inte längre. Befolkningsomflyttning har också slagit sönder sociala nätverk. Det erfordras mekanismer som kan återskapa sociala nätverk i den nya typen av samhällsbildningar, och den rollen har tilldelats vuxenutbildningen. Den ses som en konkret möjlighet att bygga upp kontaktnät mellan människor, att bryta isoleringen i problemområden. Det gäller således att få med de kontaktlösa i vuxenstudier så att de därigenom skall få möjlighet att lära

känna andra människor och bygga upp ett socialt nätverk.

Den roll man tänker sig att vuxenutbildningen skall spela är att bidra till etablerandet av fungerande sociala kontakter. Därigenom skapas för den enskilde möjligheter att utnyttja de resurser som finns i nätverket.

Ett genomgående tema i litteraturen som behandlar det sociala nätverket är just tanken på nätverket som en resurs, som en tillgång för den enskilde eller för kärnfamiljen. (proposition 1970:35, sid 40; 1972:26, sid 69; 1973:54, sid 68; 1974:28, sid 291).

En av de ofta återkommande utfästelserna i vuxenutbildningspolitiken riktar in sig på kvalitativa aspekter av levnadsnivå. Man kan sålunda ofta finna tanken att deltagande i vuxenutbildning bidrar till "ett rikare liv", "självförverkligande", etc. Även den typen av mål kan kopplas till diskussionen om sociala resurser. Utan att närmare gå in på filosofiska och andra beteendevetenskapliga resonemang anser vi det vara närmast en självklarhet att denna typ av mål förutsätter sociala kontakter. Det sociala nätverket kan sägas utgöra en emotionell resurs.

Vad som emellertid främst varit föremål för intresse kring det sociala nätverket är de instrumentella aspekterna. Nätverket inrymmer resurser i så måtto att man kan få materiellt bistånd, praktisk handräckning osv. Dessutom finns inom nätverket kunskaper och erfarenheter. Man kan få rådgivning, del av andras erfarenheter osv. Att ha tillgång till ett välutvecklat socialt nätverk är en faktor av avgörande betydelse för den enskildes levnadsnivå. Det är väsentligt att slå fast att individuell resursförstärkning i form av att den enskilde bibringas vad Johansson, L (1970 s. 37) kallar kontrollrelevant kunskap inte är det enda sättet för vuxenutbildningen att stärka de svaga i samhället. Vi anser det vara en väl så viktig beståndsdel i vuxenutbildningens mål, att de som är utanförstående och svaga genom deltagande i vuxenutbildningen skall få möjligheter att etablera sociala kontakter, att bygga upp ett fungerande socialt nätverk.

Kulturella resurser

Ett antagande som återfinns i vuxenutbildningens mål liksom i kulturpolitikens mål är att delaktighet i "kulturella aktiviteter" utgör ett viktigt sätt för den enskilde att nå fram till en rikare tillvaro. Den som inte har möjlighet att komma i åtnjutande av de resurser

samhället satsar på kulturella aktiviteter går, menar man, miste om en väsentlig möjlighet till "självförverkligande".

Det är näst intill omöjligt att definiera vad som i detta sammanhang skall avses med "kultur" och "kulturell aktivitet". Det perspektiv som borde anläggas är att samhälleliga medel utgår till vissa former av kulturell verksamhet och att det är en ambition i såväl kultur- som vuxenutbildningspolitik att skapa en rättvisare fördelning i utnyttjandet av dessa aktiviteter. Bakgrunden till detta är de många undersökningar som visat stora snedfördelningar när det gäller aktiviteter som teaterbesök, besök på konserter, utställningar, bibliotek, läsning av litteratur osv. (Swedner, 1971).

Här är inte platsen att ta upp en diskussion rörande kulturbegreppet, rörande vilka aktiviteter som är utvecklande och kvalitativt värdefulla. Vi inskränker oss till att konstatera att vuxenutbildning antas vara ett sätt att skapa intresse för och förmåga att tillgodogöra sig kulturella upplevelser på två sätt, dels genom att konsumera, dels genom att själv utöva skapande aktivitet. I den sistnämnda meningen är vuxenutbildning närmast att betrakta som en del av det av samhället understödda kulturutbudet.

Utbildning som resurs

I den definition av levnadsnivå vi använt ovan ingår utbildning som en resurskomponent. Dessutom sägs att en individs samlade resurser skall kunna användas för att "kontrollera och medvetet styra" hans livsvillkor. En styrning av de egna livsvillkoren, eller hur mycket man är styrd av andra, bestäms av den egna resursnivån. Kunskapsresursen fungerar så att man med högre kunskaper kan förbättra sin egen situation och/eller påverka andras. Lena Johansson påpekar därför att:

> "Även om många har de kunskaper det är fråga om beror det helt på hur tillämpningen av dessa kunskaper organiseras och i vilka syften de används, ifall allas, mångas eller bara några få maktgruppers resurser, i den mening vi här använt ordet, ökar". (a.a. 1970 sid 31).

Utbildning som individuell resurs är således, sett ur jämlikhetssynpunkt, något problematiskt. Om en individ skaffar sig högre utbildning stärker han, exempelvis, sin situation på arbetsmarknaden. Han får lättare att skaffa sig ett arbete. Samtidigt har han en medsökande som saknar motsvarande utbildning. Denne får inte arbetet.

> "Någon är alltid sämst ställd vad gäller utbildning, hur mycket den allmänna utbildningsnivån än höjs. Utbildning i och för sig skapar inga arbetstillfällen annat än för utbildningspersonal och genom att hålla folk borta från arbetsstyrkan medan de är under utbildning och på en del andra sekundära sätt." (a.a. sid 31).

Om alla hade samma utbildning skulle arbetsgivarna förmodligen använda andra urvalskriterier. Under de omständigheterna har man endast uppnått en formell omfördelning av utbildningsresursen inom ett kollektiv. Utbildning som individuell resurs är enligt denna beskrivning ett konkurrensmedel.

Utbildning som individuell resurs kan också vara utbildning (bildning).

> "... för att inom ramen för sina villkor få ut mer av tillvaron, genom att t.ex. lära språk, studera litteratur, ägna sig åt musik eller konsthantverk, överhuvud odla intressen och färdigheter." (LOVUX 1976, sid 120).

Att förbättra sina levnadsvillkor med hjälp av utbildningsresursen i detta avseende innebär att man utvecklar sin personlighet, sina anlag, får ett rikare liv, skapar kontakter genom den sociala samvaro utbildningssituationen medger, etc. I denna uppfattning om utbildningsresursen framträder det traditionella bildningsidealet vilket kan illustreras med ett citat av Hirdman, tidigare rektor för ABF.

> "Studiecirkeln är den inbördes hjälpens och kooperationens grundsatser, tillämpade på kunskapssträvandets och bildningssträvandets område. Den kräver av var och en efter förmåga och ger åt var och en efter behov. Envar medlem bör veta, att studier betyder möda, men att samarbete gör mödan mindre, lönen större och ger på köpet trevnad, glädje och stimulans i kamratskapet." (Stahre S-A, 1957 sid 8)

Det finns vissa problem med att ett bildningsideal får en särställning och avskiljs från utbildning. Faran ligger i, som vi såg en antydan till i avsnittet om demokratimålet, där studier för demokrati främst kopplas mellan "kultur" och delaktighet, att bildning blir ett problem för massorna och utbildning ett problem för eliten.

Massornas utbildningsbehov omsätts i bildningsidealens "upplevelser", "livskvalité", "samvaro" etc. De tränas att leva "ett rikt liv" utanför konkurrensen om makt och inflytande och tränas att uppfatta sig själva som inkompetenta i utbildningssammanhang. På motsvarande sätt tränas eliten att uppfatta sig som utvalda och företrädande massan genom att de kan tillgodogöra sig utbildning. Men detta får inte hindra att även bildning betraktas ur ett fördelningspolitiskt

perspektiv. Bildning har ett egenvärde oberoende av om den får politiskt manipulativa effekter. Det är mot denna bakgrund man skall se utbildningsresursen även som en kollektiv resurs. LO kräver parallellt med utbildning för personlighetsutveckling en utbildning

> "... som är systemförändrande som blir ett hjälpmedel för kollektivet att uppnå bättre villkor..." (a.a. sid 120)

LO menar att detta kan fungera på tre sätt. För det första säger man att ett bättre liv för alla möjliggörs främst genom att samhället förändras genom kollektiv strävan. För det andra kan denna kollektivets utbildning bidra till större beredskap och mottaglighet för "förändringar, nyheter coh reformer". För det tredje är, enligt LO, löntagarorganisationernas medlemmar en outnyttjad "begåvningsreserv". Att genom omfördelning av utbildningsresursen ge dem utbildning "är också till gagn för helheten - nya tillgångar tas tillvara för gemenskapen; samhället, näringslivet."

Denna tes om en kollektiv utbildningsresurs omsätts i LO:s utbildningsprogram dels genom en strävan att ge alla medlemmar en grundutbildning, dels genom att ge företrädarna för kollektivet olika specialutbildningar. Det anmärkningsvärda, i sitt sammanhang, med denna tes är att den formulerats i programform samtidigt med den omfattande reformeringen av arbetslivet under 1970-talet. Denna reformering har möjliggjort, ett ökat inflytande och viss omfördelning av maktförhållandena. Det återstår att se om detta får konsekvenser i rekryteringen och tillströmningen till studier. Deltagandet i fackliga studier har under 1970-talet visat en ständig ökning (STULO sid 12-16).

Detta skulle åtminstone hypotetiskt, kunna stödja Seemans (1967) resonemang om alienation och kunskap. Seeman menar att den som upplever sig som maktlös inte har någon benägenhet att tillägna sig kunskap och först när individen upplever att han har makt skaffar han sig kunskap som är en förutsättning för denna makt.

Om man betraktar utbildning som en kollektiv resurs blir naturligtvis de fördelningspolitiska målsättningarna och styrinstrumenten än mer intressanta. Bertil Zachrisson frågar i det ovan citerade talet (1976 sid 10)

> "Vilka möjligheter finns det då att styra resurserna till dem som har störst behov ?"

Han pekar själv på priobidragen, bidrag för uppsökande verksamhet på arbetsplatser och i bostadsområden samt de nya studiestöden för

vuxna. Detta är instrument i syfte att fördela utbildningsresursen jämnare mellan samhällets klasser.

Det är naturligtvis individer som tillägnar sig kunskap. En individ har därefter möjlighet att välja; skall han utnyttja sina nuvunna kunskaper för privata och/eller kollektiva syften ? De utbildningspolitiska målen utpekar i detta avseende ett "både - och" som ideal. Individen skall stärka sina egna, exempelvis, politiska resurser och samtidigt ställa sig till samhällets förfogande i yrkeslivet och i samhällsarbetet.

Det är rimligt att betrakta bildning/utbildning dels som en individuell, dels som en kollektiv resurs, och fråga sig hur utbildning fördelar sig mellan individer och mellan kollektiv. Lena Johansson har formulerat frågan på följande sätt:

> "Förstärker utbildningspolitiken de pluralistiska dragen i samhället, så att utbildningen hjälper skilda kategorier att definiera situationen utifrån sina utgångspunkter och ger dem resurser att föra fram sina krav, eller försvagar utbildningspolitiken de pluralistiska dragen i vårt samhälle, så att en enda definition av situationen blir förhärskande och grupper för vilka en annan definition av siutationen vore gynnsammare berövas möjligheten att utveckla teoretiska instrument och berövas sina potentiella ledare, som genom utbildningssystemets sätt att verka införlivas med det maktägande skiktet ?". (a.a. 1970 sid 39).

Det är också relevant att ställa frågan: i vilken utsträckning är utbildning en resurskomponent för enskilda individer ? under vilka samhälleliga och/eller individuella förutsättningar kan utbildning skapa individuella resurser ?

Vi har tidigare, ovan i kapitel I, redogjort för vår syn på utbildningssystemets betydelse för social förändring. Sammanfattningsvis sade vi, att så länge samhället i övrigt (boende, inkomst, arbete, makt över kapital osv) är oförändrat betyder en förändring av utbildningssystemet endast en förstärkning av klasskillnader och ojämlikhet. Utbildningssystemets, i litteraturen ofta definierade, funktioner; reproduktion av arbetskraft, sortering, förvaring, social kontroll, tillgodoseende av indivuduell välfärd, befästs ytterligare om en förändring av utbildningssystemet föregår andra samhälleliga förändringar. Och, en sådan ordning i förändringen bidrar till att ytterligare förstärka resursojämlikhet och klasskillnader (se exempelvis Abrahamsson, B 1973 sid 3-19, Banks, O 1968 sid 19-110 och 201-218; Berner, B 1973 sid 33-34; Blaug, M 1971 sid 135-260; Christie, N 1971 sid 39 ff;

Coleman, J S 1971 s 70, 82, 84; Coombs, P 1971 sid 19 ff; Gesser, B & Fasth, E 1973, sid 6-24; Jencks, C et al 1972 sid 226 ff; Johansson, L 1970 sid 30-32).

Naturligtvis finns det undantag från en sådan iakttagelse. Påståendet gäller i hög grad Sverige och andra jämförbara länder. Kända undantag är Kuba och Kina där, vid revolutionerna majoriteten av befolkningen var analfabeter. En väsenlig iakttagelse som gör det svårt att bedöma utbildningens direkta betydelse på Kuba och i Kina är att utbildningsreformerna (massiva alfabetiseringskampanjer) genomfördes parallellt med andra långtgående sociala, politiska och ekonomiska reformer (Lewin, L et al 1970 sid 79-139 och 190-238). För att en omfördelning av utbildningsresurserna skall få betydelse inte bara för enskilda individer utan även för social förändring måste en sådan omfördelning i tid föregås av omfördelning av andra värden.

Ett väsentligt inslag i en reform av utbildningssystemet är vilka förändringar denna reform i sig skapar i subjektiva individuella uppfattningar om reformens värde för den enskilde. Om samhället i övrigt är oförändrat och en utbildningsreform genomförs påverkar detta troligen endast individer med en positiv uppfattning om utbildning. Individer som redan har en god utbildning.

Om samhällsförändringar föregår eller genomförs parallellt med förändringar av utbildningssystemet kan detta bidra till förändringar av den subjektiva uppfattningen om utbildningens relevans för den enskilde. (Coleman, J S,1971 sid 27)

Vi menar att detta kan vara vad som sker nu. Under 1970-talet har relativt omfattande förändringar genomförts eller påbörjats i arbetslivet parallellt med en förändring av utbildningssystemet, framför allt vuxenutbildningen. (Broström, A & Ekeroth, G 1976b) Dessa förändringar för studerande under den närmaste 10-årsperioden [illegible] här ansluter till Seemans (1967), se ovan sid 109. I litteraturen om utbildningsförändringars betydelse har vi funnit en teori som delvis, främst när det gäller individuellt beteende, kan förklara de resultat vi presentarar nedan i kapitel IV. I vår förklaring till vuxenutbildningens resultat ingår även utbudssidan; organisationernas beteende, mål och förutsättningar. Teorien är Colemans (1971) "resource conversion theory", resursomvandlingsteori. Colemans teori, som prövats på underprivilegierade minoritetsgrupper, innebär att individuella, sociala, politiska och ekonomiska resurser kan omvandlas till tillgångar och

"skulder"som har viktiga konsekvenser för att jämställa enskildas möjligheter.

Överfört på utbildningssystemet, menar Coleman, att lika förutsättningar (equal opportunity) inom utbildningssystemet ger skilda resultat därför att elevernas bakgrund är olika. För att förverkliga tesen om lika utbildningsmöjligheter skulle man vara tvungen att med andra reformer göra eleverna mer lika före inträdet i utbildnigssystemet. (Coleman, 1971 sid 2-6 och 93-101).

3.3 Sammanfattning

Vuxenutbildningen har enligt vår tolkning av målen en fördelningspolitiskt inriktning. Vi har valt att anlägga ett resursperspektiv på samma sätt som levnadsnivåundersökningen. Vuxenutbildningen avser utjämna skillnader i resurshänseende. De resurser som enligt vår tolkning främst åsyftas i de vuxenutbildningspolitiska målen är följande: ekonomiska; politiska; sociala; kulturella.

Detta är ingen uttömmande listning. Det finns flera andra faktorer än vad som ryms i dessa fyra punkter. Framför allt talas mycket om kvalitativa och psykologiska aspekter på levnadsnivå, att utbildning är av avgörande betydelse för den enskildes personlighetsutveckling, möjlighet till självförverkligande, rikare liv m.m. Det är svårt att särskilja effekter av denna typ från de resurskomponenter vi identifierat. Resurskomponenterna kan ses som manifesta förutsättningar för de mer kvalitativa aspekterna.

Vi har också vägletts i vår tolkning av i vilken utsträckning det som vuxenutbildningen avser utjämna är mätbart. Man kan säga att vårt resursresonemang utgör en förlängning av den ofta återkommande allmänna uppfattningen att utbildning bidrar till personlighetsutveckling och självförverkligande. Det torde inte råda någon tvekan om att utjämning med avseende på de fyra komponenterna verkligen är vad målen utsäger. När vi i kapitel IV tar upp en diskussion om huruvida det fördelningspolitiska målet motsvaras av fördelningspolitiska effekter så tar vi de fyra komponenterna till utgångspunkt för vår empiriska analys. I vår empiriska analys, avsnitt IV, återkommer vi till problemet om hur vuxenutbildningspolitikens effekter kan mätas.

Även om vi valt att renodla det fördelningspolitiska synsättet så är vi medvetna om att andra mål finns i den samhälleliga vuxenutbildningspolitiken. Skulle de fördelningspolitiska effekterna visa sig vara

tvivelaktiga kan detta inte bara vara ett tecken på ineffektivitet utan också målkonflikter. Vi har i vårt resonemang hävdat att de fördelningspolitiska målen vunnit i styrka under den reformperiod vi studerar och att dessa mål intar en dominerande ställning gentemot andra mål.

Man skulle kunna säga, att utfallet av en empirisk analys rörande fördelningspolitiska effekter visar i vilken utsträckning motiv att utjämna orättvisor verkligen funnits i vuxenutbildningssatsningen. En av de problemställningar som kan härledas ur detta resonemang är i vilken utsträckning och av vilka orsaker målförskjutning uppstår i den process varigenom målen skall förverkligas.

3.4 Vad skall bidra till utjämning av vad ?

Utbildning har under en längre tid betraktats som en resurs för tillskapandet eller vinnandet av andra resurser. Vi kan tydligt se detta i proposition 1970:35, sid 40. Där heter det bl.a.:

> "Utbildning är ett viktigt medel för... Utbildning påverkar ... och bidrar..." (a.a. sid 40).

Denna oproblematiska syn på utbildningens resursskapande förmåga börjar emellertid luckras upp till följd av forskning och erfarenheter (Jencks, 1972, Rubensson, 1975 sid 252-255, Fägerlind 1975).

Dessa insikter kan uppdelas i två slutsatser; dels måste utbildningsningspolitiken samordnas med "arbetsmarknadspolitik, regionalpolitik, socialpolitik och kulturpolitik" (proposition 1975:9 sid 403), dels måste utbildningssystemets former och innehåll bringas i större överensstämmelse med faktiska förhållanden och behov. Det är vår uppfattning att vuxenutbildningspolitiken hittills i allt för ringa grad dragit lärdom av dessa insikter.

Utbildning ses fortfarande i hög grad som en behandling. Utan att närmare specificera vilka grupper, som har vilka problem och behov, och vilket utbildningsinnehåll och vilken utbildningsform man tänker sig,har en allmän satsning på vuxenutbildning skett i fördelningspolitiskt syfte. De diffusa mål- och målgruppsformuleringarna bottnar i ett slags allmän utbildningsoptimism, en uppfattning att satsning på vuxenutbildning på ett oproblematiskt sätt bidrar till rättvisa och jämlikhet.

Vi kommer i avsnitt V.3 att peka på en fundamental motsättning mellan fördelningspolitiska och servicepolitiska mål. Det är nödvän-

digt, om vuxenutbildningen skall ha de i målen föreskrivna effekterna, att vuxenutbildningssatsningen tar sin utgångspunkt i vetskapen om denna motsättning. Det fordras en välutvecklad strategi i överföringen av de fördelningspolitiska ambitionerna för att undanröja risken för att effekterna står i strid med målen.

Risken är att den allmänna utbildningsoptimismen gör att man sätter likhetstecken mellan resurssatsning och resursutnyttjande i sig. När satsningen resulterar i en ökning av antalet individer och deltagare föreligger ett tillfredsställande resultat, ett kvantitativt sådant. Detta har två implikationer; dels att strategier inte utvecklas fullständigt, dels att utvärderingar inte kommer till stånd.

Det finns två frågor som vi anser delvis vara förbigångna i måldebatten. För det första, vilka grupper är svaga med avseende på vilka resurser ? För det andra, vilka utbildningsformer och vilket utbildningsinnehåll verkar resursförhöjande i vilka avseenden ? Det framstår som en självklarhet att exempelvis en kurs i argumentation i högre grad ökar politiska resurser än vad en kurs i näversöm gör.

Det finns vissa antydningar till svar i måldokumenten på de båda frågorna vi ställt ovan.

Några av de bestämningar som gjorts är följande: invandrare skall läsa "svenska för invandrare" i studiecirkel; arbetslösa eller de som riskerar att bli arbetslösa, skall studera eller omskola sig inom ett område i arbetsmarknadsutbildningen; kortutbildade skall läsa grundskoleämnen i kommunal vuxenutbildning eller i studiecirkel.

Tanken är att man prioriterar grupper genom att satsa på sådant utbildningsinnehåll som dessa antas behöva. I regel är detta den enda styrningen. Invandrarundervisningen och arbetsmarknadsutbildningen är diskriminerande så tillvida att det i stadgan klart utsägs vilka villkor den enskilde måste uppfylla för att få delta i undervisningen. Grundskolestudier i kommunal vuxenutbildning och prioriterade cirklar i studieförbund är dock dispositiva, d.v.s. att det är i hög grad upp till den enskilde utbildningsanordnaren att avgöra vilka individer man önskar anta till utbildningen.

Övriga bestämningar har i hög utsträckning karaktären av ramlagstiftning eller rekommendationer, exempelvis priobidraget. Tanken bakom den reformen (proposition 1970:35) var att ett utbildningsinnehåll som i "huvudsak motsvarar utbildning enligt läroplanen för grundsko-

lan" (SFS 1963:463, § 8) skulle vara avpassat speciellt för kortutbildade. Emellertid finns inga formella hinder för andra grupper att delta i denna utbildning.

Vi kan sammanfattningsvis konstatera att det i flera avseenden saknas preciserade målgruppsanvisningar. En sådan precisering är nödvändig om vuxenutbildningen skall kunna utnyttjas för fördelningspolitiska syften. Möjligheterna att styra utvecklingen i önskad riktning och att utvärdera uppnådda resultat förutsätter en klarare definition av vilket utbildningsinnehåll som är avsett för vilka grupper.

Ett allmänt problem som många diskuterat (LOVUX III, Freire, 1970, Rubensson, 1975, Christie, 1971, Illich, 1970) är det sätt på vilket utbildningsinnehållet utformas och bestäms. Det genomgående temat i dessa författares resonemang är att utbildningsinnehållet fastställs "uppifrån" och att det inte svarar mot de verkliga utbildningsbehoven hos dem man vill nå. Dels bygger utformningen av kurser på allmänna antaganden om vad exempelvis de kortutbildade har för utbildningsbehov. Detta tar sig uttryck i de ramar som vuxenutbildningspolitiken ställer upp. Dels bygger utformningen på den efterfrågan som utbildningsanordnarna möter.

Sten Johansson har i samband med diskussionen om mätning av levnadsnivå hävdat att sammanfattande mått på levnadsnivå inte är särskilt lämpliga ur åtgärdssynpunkt (Johansson, 1970 sid 38 ff). Kriteriet kort utbildning kan ses som ett slags sammanfattande mått på levnadsnivå i den svenska vuxenutbildningspolitiken. Ur detta härleds en allmän norm att det är positivt att rekrytera kortutbildade, snart sagt oavsett till vad och oavsett vilka kortutbildade det är. Det andra problemet, till vilken utbildningsform och -innehåll rekryteringen sker, skall här något beröras. Om man utgår från antagandet att olika utbildningsinnehåll i olika grad kan bidra till att skapa eller förstärka olika typer av resurser blir det relevant att fråga sig vilka som rekryteras till vad.

Inom vuxenutbildningsutbudet finns en sektor av vad som närmast kan karakteriseras som hobbyverksamhet. Detta gäller såväl studieförbundsverksamheten som den kommunala vuxenutbildningen. Vidare finns inom vuxenutbildningen en sektor som är mer direkt kunskaps- och kompetensinriktad. Det gäller också de båda nämnda studieformerna. Det framstår som självklart, om vi håller oss till den gjorda tudelningen, att de båda typerna av studier skapar eller bidrar till olika resurs-

komponenter. Den första typen av studier torde främst bidra till att skapa och förstärka sociala och kulturella resurser och i mindre grad till ekonomiska och politiska. Den andra typen av studier torde däremot främst bidra till att skapa eller förstärka de båda sistnämnda resurskomponenterna.

Det finns en risk för att denna åtskillnad, som inte är teoretiskt konstruerad utan även empiriskt iakttagen, mellan typer av utbildningsinnehåll leder till en kvalitativ snedrekrytering.

Risken är att individer som främst saknar politiska och ekonomiska resurser rekryteras och söker sig till studier som inte skapar dessa resurser. Individer som har vissa resurser söker sig till studier som förstärker dessa. Effekten blir att den som har exempelvis politiska resurser och går en politisk kurs får ändå större politiska resurser. Avståndet till de resurssvaga ökar jämfört med tiden före kursen.

Problemet och effekten finns belagd inom universitets- och högskoleutbildningen där de senaste årens reformer resulterat i att andelen sökande och antagna studerande från socialgrupp I ökat i "prestigeutbildning" som läkar-, jurist-, civilekonom- och civilingenjörsutbildning.

Andelen studerande ur socialgrupp III har minskat bland de yngre åldersgrupperna under 1970-talet. Den totala andelen studerande från socialgrupp III har dock icke minskat beroende på en ökad tillströmning av "vuxna", d.v.s. individer över 25 år. Den senare gruppen har dock i så gott som samtliga fall sökt sig till de filosofiska fakulteten där konkurrensen är större och där utbildningen jämfört med andra former av högre utbildning ges mindre resurser (Gesser & Fast 1973 sid 6 ff, proposition 1975:9 sid 402-403).

Man kan alltså tänka sig en kvalitativ snedrekrytering så beskaffad, att de resursstarka dras till studier som förstärker deras resurser, de resurssvaga till studier som inte alls eller i lägre grad förstärker deras resurser. Då kommer ytterligare en prioriteringsdimension in, den kvalitativa. Det finns, oss veterligen, ingen undersökning som har studerat om det föreligger olikheter i rekryteringsmönster mellan olika typer av vuxenutbildning. Vad som kan sägas är, att andelen kortutbildade i kompetensinriktade studier är lägre än andelen kortutbildade i icke-kompetensinriktade studier. Kompetensinrik-

tade studier kan sannolikt i högre grad än cirkelstudier ge ekonomiska effekter i form av avancemang eller byte av yrke. Utbildning som är till för att skapa dessa resurser är således systematiskt ojämnt fördelade. Det är tänkbart att liknande tendenser skulle göra sig förmärkta om man kunde göra jämförelser mellan tidigare deltagare i cirklar av hobbykaraktär och cirklar i samhällsämnen.

Möjligheterna att styra vuxenutbildningen i önskad riktning samt möjligheten att utvärdera resultaten försvåras avsevärt av den övergripande opreciserade karaktär mål- och målgruppsformuleringarna har. Vi har i det ovanstående sökt belysa en del av de problem som detta kan föra med sig. Det är inte problem endast för dem som urformar vuxenutbildningspolitiken utan även för enskilda lokala utbildningsanordnare.

3.5 Direkta och indirekta effekter

Man kan hävda att två olika synsätt på vuxenutbildningens bidrag till utjämning av levnadsnivå existerar parallellt i de vuxenutbildningspolitiska målen. Å ena sidan en syn på vuxenutbildningen som direkt utjämnande; genom att nå och "behandla" de resurssvaga i högre grad än de resursstarka uppstår en utjämning. Å andra sidan finns också en tänkt indirekt verkan; genom att utbildningen når dem som på olika sätt representerar svaga grupper stärker man dessas möjligheter att åstadkomma utjämning, öka resurser hos de grupper som representeras.

Det först nämnda synsättet innebär att de fördelningspolitiska ambitionerna och utbildningen skall omfatta varje enskild individ. Det andra synsättet innebär att vissa strategiska personer, främst de som deltar i det politiska och fackliga samhällsarbetet, skall rekryteras för studier. Efter att de erhållit en utbildning förväntas de att i politiska och fackliga organisationer verka för en utjämning av resurserna för de grupper de representerar.

Direkta fördelningspolitiska effekter förutsätter två saker. För det första att de resurssvaga rekryteras i högre utsträckning än de resursstarka samt för det andra att utbildningen verkar resursförhöjande. Studier av rekrytering med avseende på individuella egenskaper blir således ett relevant sätt att utvärdera sådan vuxenutbildning som avser bidra till direkt fördelningspolitik.

Indirekta fördelningspolitiska effekter förutsätter att utbildningen kommer svaga gruppers representanter till del, samt att utbildningen bidrar till att öka deras möjligheter att tillvarata intressen för de grupper som representeras.

Studier av rekrytering med avseende på individuella egenskaper blir inte relevanta för en utvärdering av de indirekta bidragen.

Här inställer sig ett mycket stort problem; nämligen att särskilja de delar av vuxenutbildningen som i huvudsak knyter an till det direkta respektive indirekta bidraget till fördelningspolitiska effekter.

Den enda utbildning som entydigt kan klassificeras som indirekt fördelningspolitisk är löntagarorganisationernas utbildning (proposition 1970:35 sid 48). I denna typ av utbildning är vissa kvalitativa egenskaper i positionen som företrädare avgörande för rekryteringen snarare än de enskilda fackliga medlemmarnas levnadsnivå. Däremot kan man naturligtvis i likhet med Abrahamsson (1975 sid 169 ff) diskutera vilka krav på representativitet i urval av funktionärer som är rimliga.

När man diskuterar urvalet av representanter för en grupp finns det många svåra problem. Det är inte likgiltigt vilka som utses till företrädare. Problemet i vilken grad fackliga förtroendemän verkligen representerar medlemsflertalets åsikter och intressen har stått i centrum för åtskillig diskussion. Många menar att en så långtgående representativitet som möjligt med avseende på levnadsnivå är nödvändig för att företrädare verkligen skall ha möjlighet att företräda de verkliga intressena. Detta problem diskuteras utförligt av Abrahamsson (1975 sid 165 ff). I och för sig kan det utifrån ett sådant synsätt vara relevant att kräva representation av "underdogs" även i sådan vuxenutbildning som avser företrädare för gruppen. Detta är en aspekt på hur valet av företrädare skall tillgå.

Man kan dock inte säga att de fördelningspolitiska målen förutsätter någonting om representation för den utbildning som skall verka indirekt fördelningspolitiskt. Ett annat problem är här den ojämna fördelningen i utnyttjandet av dessa utbildningsresurser mellan olika fackliga förbund (Broström A, & Ekeroth, G, 1976 sid 27).

Bortsett från den utbildning vi diskuterat här, löntagarorganisationernas, finns det ingen möjlighet att särskilja olika delar av vuxenutbildningen med avseende på direkta och indirekta bidrag till

utjämning. Den ojämförligt största delen av fackföreningarnas studieverksamhet sker i form av vanliga studiecirklar. En stor del av politiska och andra organisationers studieverksamhet sker också i form av studiecirklar. Det är alltså möjligt att se all form av vuxenutbildning som indirekt fördelningspolitisk. Deltagarna skulle då vara företrädare för de svaga, inte nödvändigtvis själva svaga. Det är alltid möjligt att hävda att snedrekryteringen till vuxenutbildningen till de resursstarkares förmån är förenlig med de fördelningspolitiska målen genom att betrakta deltagarna som företrädare. I vår tolkning av de vuxenutbildningspolitiska målen anser vi emellertid inte att ett sådant synsätt är tillämpligt. (Jämför ovan avsnitt II.3.2.). Det är klart utsagt att de fördelningspolitiska effekterna främst förväntas uppstå direkt, genom att vuxenutbildningen förmår rekrytera dem som saknar eller har lite av konkreta resurser som vuxenutbildningen avser skapa. Givetvis finns också ambitionen att stärka företrädare för grupper, men detta är ett de direkta ambitionerna underordnat mål. Följaktligen anser vi inte att man kan se ett rekryteringsmönster som är snett med avseende på resurskomponenter förenligt med de fördelningspolitiska ambitionerna inom vuxenutbildningen.

I sitt tal "Folkbildning för framtiden" 1976-08-28 påpekar f.d. statsrådet Zachrisson att ett huvudmål för vuxenutbildningen är att vara "ett hjälpmedel i kampen för att förändra dessa förhållanden" (klasskillnader och odemokratiskt arbetsliv, vår anm.) (a.a. sid 10). Detta mål kan nås med LO:s förslag om facklig utbildning som "är ett mycket bra exempel på sådan samhällsförändrande utbildning". Han säger vidare:

> "LO har som mål att ge en bred utbildning till alla medlemmar, utbildning som på ett konkret sätt anknyter till och direkt kan användas för att påverka förhållandena på den egna arbetsplatsen. Samtidigt vill man ge en mer specialiserad utbildning till de förtroendevalda som företräder sina kamrater i kontakter med arbetsgivarna. I båda dessa utbildningar skall de ideologiska inslagen öka och leda till ett starkare medvetande om hur förhållandena på den egna arbetsplatsen hänger samman med behovet av en förändring av samhället i stort." (a.a. sid 11-12).

Det finns en tvåfaldig strategi när det gäller vuxenutbildningens fördelningspolitiska roli. Det dominerande bidraget till fördelningspolitiska effekter skall utgöras av direkt rekrytering av resurssvaga. En mindre del är avsedd att verka indirekt.

Detta indirekta synsätt tenderar att utsträckas när man ställs inför den snedrekrytering som kan påvisas. Det indirekta synsättet ger en möjlighet att förklara snedrekryteringen och ändå hävda att det fördelningspolitiska målet gäller. Detta är en rationalisering i efterhand som inte har stöd i målen. I propositioner och andra måldokument saknas en diskussion om de problem som en indirekt fördelningspolitisk strategi medför. I det indirekta synsättet ligger, enligt vår uppfattning, en fara. "Verkligheten" är problematisk; en bred mobilisering av utanförstående, svaga grupper är svår att uppnå. Det har gjorts vissa ansträngningar inom vuxenutbildningen i syfte att rekrytera resurssvaga. Kunskaperna om problem med sådan rekrytering är otillräckliga varför också strategier blir ofullständigt utvecklade. Detta diskuteras närmare i kapitel V. När ansträngningarna inte leder till förväntat resultat, och när man har svårt att se möjligheter att förändra detta, ligger det nära till hands att revidera synen på vuxenutbildningens fördelningspolitiska roll. Faran är att man övertolkar betydelsen av vuxenutbildningens indirekta fördelningspolitiska effekt. Det är ett enklare sätt att legitimera snedrekryteringen än att ta itu med de svårigheter i "verkligheten" som hindrar en rekrytering av resurssvaga.

Detta är ett allmänt problem när det gäller bred mobilisering av människor inom olika områden. Vi berörde problemet tidigare i vår diskussion om demokrati i avsnitt 3.2. Man underordnar synen på demokrati de faktiska svårigheter "verkligheten" erbjuder, snarare än att åtgärda dessa.

III VUXENUTBILDNINGENS ORGANISATION

Inledning

I detta kapitel skall vi beskriva vuxenutbildningens organisation. Syftet med kapitlet är att ge den som saknar kunskap om "instrumenten" som används för att omsätta målen, en överblick över dessa. Vi inleder kapitlet med en kort historik. Därpå följer en sammanfattande beskrivning över de reformer som genomförts under den period, 1967-1975, som vi studerar. I de två följande avsnitten redogör vi för folkbildningen och den kommunala vuxenutbildningen. De två studieformer vi sedan granskar närmare i kapitel IV och V. I ett särskilt avsnitt beskriver vi så övriga former av vuxenutbildning.

Det är nödvändigt att inledningsvis påpeka att vuxenutbildningen inte på samma sätt som ungdomsskolan är föremål för direkta statliga styråtgärder. Men, graden av autonomi i förhållande till statsmakterna varierar. En intuitiv gradering av de största utbildningsanordnarna från mest till minst detaljstyrda är arbetsmarknadsutbildning, statlig och kommunal vuxenutbildning samt folkbildningen.

För arbetsmarknadsutbildningen gäller endast delvis samma mål som för de båda andra, och för de båda senare gäller i stort sett samma mål trots skilda organisatoriska förutsättningar och status. Däri ligger, som vi diskuterar i kapitel V, ett stort problem.

1 Något om vuxenutbildningens framväxt

Den samlade vuxenutbildningen är en relativt ung företeelse. En del av utbudet har vuxit fram under tiden efter andra världskriget. Folkbildningen, växte dock fram under det förra århundradet.

Under 1800-talets inledande decennier stod striden om obligatorisk folkskola. Striden stod mellan det framväxande borgerskapet som krävde en allmän utbildning för att trygga det politiska styrelseskicket och den gamla eliten inom adel och prästerskap som menade att utbildning endast skulle omfatta ämbetsmannautbildning och religionsundervisning. All annan utbildning var ett hot mot samhället. (Richardsson, 1970, sid 31, Leander 1974 sid 183 ff).

Initiativen till en folkbildning kom huvudsakligen från två håll; från det upplysta borgerskapet och från bildningstörstande arbetare. Från mitten av 1800-talet hade tanken om en folkets bildning definitivt väckts. Men det kom att stå en kamp mellan en liberal upplysningstradition och ett nymornat klassmedvetande bland gesäller, lärlingar och arbetare vilka hävdade behovet av en materialistiskt grundad utbildning. Striden står mellan borgarklassens och arbetarklassens kunskapsideal.

1833 bildades "Sällskapet för spridande av nyttiga kunskaper bland allmogen och de arbetande klasserna". 1834 utkom för första gången skriften "Läsning för folket". Dessa båda initiativ var uttryck för den liberala upplysningstraditionen. 1845 bildades "Stockholms bildningscirkel". En rad liknande cirklar bildades men upphörde snart. Under 1850-talet bildades de första arbetarföreningarna som följdes under senare delen av 1800-talet av arbetareinstitut. Dessa cirklar och föreningar (ej arbetareinstitut) utgör exempel på arbetarklassens egna försök att skaffa sig bildning.

1868 fick bönderna sin första folkhögskola. Den var "från början tänkt och uppbyggd som en bondeskola för trygga bondesöner, som utefter den väg som i sinom tid kom att kallas 'riksdagsmannavägen' tog sig fram som kommunalpampar, landstingsmän och riksdagsledamöter" (Leander, 1974 sid 394)

Dessa omvälvningar under 1800-talets mitt var en början till en mer omfattande och allmän folkbildningsverksamhet. De olika försöken strandade för att uppstå ånyo mot slutet av 1800-talet då de första studiecirklarna i mer modern mening startade.

Under 1800-talets senare hälft uppstod också de folkrörelser som vi har än idag;frikyrkorörelsen, nykterhetsrörelsen, arbetarrörelsen: de politiska, fackliga och kooperativa delarna.

Det är intressant att notera de metoder man använde sig av för att föra ut sina ideer. Predikanter, propagandister och agitatorer reste runt i landet och höll tal, knackade på i husen och samtalade med de boende och sålde litteratur. En likartad verksamhet har folkrörelserna alltsedan dess ägnat sig åt. Idag kallas den verksamheten i SÖ:s anvisningar för uppsökande verksamhet.

I tid föregår frikyrkorörelsen nykterhetsrörelsen och sedan arbetarrörelsen. Detta är en utveckling av vital betydelse för förståelsen av arbetarrörelsens utveckling. Personsambanden mellan de olika rörelserna var omfattande och de båda förra lade den organisatoriska grunden för de senare (Hedenskog 1973, Lundkvist 1974 och Åberg 1975).

De strider vi ovan omtalat och som tog sin början under 1800-talets första hälft och mitt, avstannade periodvis fram till de sista 20 åren av 1800-talet. 1881 har karakteriserats som något av ett den svenska arbetarrörelsens födelseår. Och från denna tid kan vi konstatera att det råder en bitter kamp mellan liberala bildningsideal och socialistiska. Det är först och främst en politisk strid i vilken striden om bildning och utbildning ingår som en del. Denna kamp för utbildning fördes inte i första hand av arbetarna själva. Det var deras företrädare; unga studenter som gripits av arbetarnas sak. Intresset för det 1880 startade Stockholms arbetarinstitut och andra liknande institutioner avtog i början av 1900-talet. I stället för dessa började vad man vanligen kallar folkrörelserna att bilda sina egna studieorganisationer. Ett välkänt historiskt exempel på striden mellan de båda kunskapsidealen är debatten mellan socialisten August Palm och grundaren av Stockholms arbetareinstitut. Debatten fick namnet "magfrågan" och rörde vilken strategi arbetarrörelsen skulle välja i utbildningssammanhang. Palm påstås därvid ha sagt "mat först och bildning sedan" medan Nyström förordade en samtidighet. (Wadbo, 1972 sid 116).

De studier som bedrevs under 1800-talet kan kategoriseras i två grupper: den ena rörde studier för klasskampen och den andra studier för allmän bildning. Gemensamt för de båda är, enligt Byström (1976) att:

"Man studerade i små grupper, ofta i hemmen.
Man hade begränsad tillgång till studiematerial.
Man hade ingen lärare och man såg det inte heller som ett villkor för att studera. Ledaren i gruppen fyllde närmast funktionen av organisatör och administratör och saknade själv teoretiska kunskaper (undantag möjligen för nykterhetsrörelsen inom vilken folkskollärare kom att spela en viktig roll).
Man besökte föreläsningar eller möten som komplement till gruppstudierna.
Man hade inga teoretiska studier bakom sig men väl livserfarenhet.
Man lärde sig diskutera, argumentera, ta hänsyn till andra acceptera nederlag, dela på ansvaret.
Man upplevde samhörighet och gemenskap.
Man lärde sig koppla kunskaperna direkt till vardagens praktiska arbete.
Man startade studierna på den nivå där deltagarna kunskapsmässigt befann sig och lät de egna behoven styra."
(a.a. sid 36-37).

Vid sekelskiftet fick folkbildningsarbetet en form som mer överensstämmer med dagens. 1894 påbörjade IOGT en ordnad studieverksamhet. 1903 bildades Folkbildningsförbundet. 1904 startade Templarorden studiecirklar. 1906 började Nationaltemplarorden och 1907 Sveriges Blå Band förening. 1912 bildades ABF. 1917 och 1918 bildades Svenska landsbygdens ungdomsförbund respektive Jordbrukarungdomens förbund. Den senare som var partilös övergick 1957 till att kalla sig Studiefrämjandet. Den förra som numera är Centerns ungdomsförbund ombildades delvis 1930 till Svenska Landsbygdens studieförbund. SLS slogs samman med Liberala studieförbundet till Studieförbundet Vuxenskolan 1967. 1930 bildades Sveriges kyrkliga bildningsförbund som 1947 ombildades till Sveriges kyrkliga studieförbund. 1929 bildades KFUK/KFUM:s studie- och utbildningsförbund. 1935 Tjänstemännens bildningsverksamhet. 1940 bildades ett nytt politiskt studieförbund, Medborgarskolan, vilket var och är högerns studieförbund. 1942 bildades Folkuniversitetet (Kursverksamheten) och 1947 gick frikyrkorna samman och bildade Frikyrkliga studieförbundet. 1971 bildades NBV av IOGT, Blå bandföreningen och NTO.

Tre - fyra decennier under början av 1900-talet var studiecirkelverksamheten organisatoriskt, metodiskt och innehållsligt i hög grad pluralistisk. I en undersökning från 1940 (citerad efter Byström 1976 sid 45) konstateras att det finns två huvudtyper av cirklar, dels bildningscirklar som kräver en kollektiv samvaro: diskussions-, referat-, läse- och föreläsningscirkel, dels bildningscirklar, som kräver en-

skilda studier: lektions-, radiolyssnar-, korrespondens- och blandad cirkel.

Med vissa reservationer hävdar Byström att

> "Lektions- och brevkursmetoderna synes ha varit dominerande inom studiecirkelarbetet vid mitten av 1930-talet. Utvecklingen hade gått mot ett mer bundet arbete i cirkel: man följde "läroplaner", man besvarade frågor, man blev undervisad." (a.a. sid 46).

Från mitten av 1940-talet kan vi i stort sett tala om följande kategorisering av studieförbunden.

Folkrörelseförankrade studieförbund:

Politiska: Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Studieförbundet Vuxenskolan, Medborgarskolan

Fackliga: ABF och Tjänstemännens bildningsverksamhet (TBV)

Religiösa: Svenska kyrkans studieförbund, Frikyrkornas studieförbund och KFUM/KFUK.

Nykterhet: Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet (NBV)

Ej folkrörelseförankrade:

Studiefrämjandet och Folkuniversitetet

2 Reformerna

Vuxenutbildningen är svår att karakterisera som en enhet. Den har vuxit fram mer självständigt under inflytande av olika intressen och med olika målsättningar. Fram till 1947 var statsmakternas inflytande på vuxenutbildningen obefintlig. Detta år erhöll folkbildningen sitt första statsbidrag. Folkhögskolorna hade i och för sig fått statsbidrag redan på 1800-talet, men detta var inte förenat med samma anspråk på kontroll och insyn som senare skulle komma. Från slutet av 1940-talet har staten också mer direkt engagerat sig i vuxenutbildningen dels genom att starta egen utbildning, dels genom att med tiden fastställa målsättningar för hela vuxenutbildningen. Och i takt med att de statliga bidragen har växt har också kraven på kontroll och insyn växt. Idag utgör en stor del av det administrativa arbetet inom utbildningsorganisationerna ett pliktskyldigt avrapporterande till skolöverstyrelsen och andra statliga myndigheter.

Av olika skäl, sannolikt främst konjunkturmässiga, utvecklades inte vuxenutbildningen i så stark takt under 50-talet. Från tiden omkring 1960 och framåt kan man dock tala om ett sorts genombrott för vuxenutbildningen.

Nedan skall vi söka att kortfattat beskriva några av de centrala reformer under tiden 1963-1975 utan anspråk på fullständighet. Författningssamlingen för studieförbunden har förändrats flera gånger sedan den första skrevs 1947. SFS 1963:463 (proposition 1963:36) grundas delvis på folkbildningsutredningen (SOU 1961:44) och innebar vissa kraftiga förändringar. Målsättningen preciserades och anslagen till studiecirkelverksamheten höjdes. Väsentligen innebar denna målformulering att studieförbunden fick sin verksamhet stadfäst. Målsättningarna skrevs i termer av kritisk debatt, samhällsengagemang, demokrati, oberoende, rättvisa och personlighetsutveckling.

Proposition 1962:107 innebar inrättandet av ett andra vuxenläroverk och fackgymnasium. Vissa ansatser till studiehjälp åt vuxna tillkom. Rättviseskäl och behov av utbildad arbetskraft är skälen till denna satsning. I proposition 1963:97 fastställdes statsbidrag för kvällsgymnasier för vuxna (vad som 1967 blir kommunal vuxenutbildning). Skälen anges lika med proposition 1962:107; behov av utbildad arbetskraft, tillvaratagande av begåvningsreserven och rättviseskäl.

1965 införs avgiftsfri undervisning i svenska för invandrare. Proposition 1966:52 framlades efter arbetsmarknadsutredningens betänkande. I denna formulerades början till det tredje målet: "Målet för arbetsmarknadspolitiken skall vara att i såväl samhällets som den enskildes intresse åstadkomma och bevara full, produktiv och fritt vald sysselsättning."

Tankarna bakom arbetsmarknadspolitiken och arbetsmarknadsutbildningen är starkt fördelningspolitiska. Genom satsningen på högproduktiva företag och branscher erhålls ett effektivare resursutnyttjande och möjligheter till större vinster. En sådan strukturomvandling säkrar en tillväxt i ekonomin, vilket i sin tur antas nödvändigt för att kunna genomföra de fördelningspolitiska ansatserna. Proposition 1967:85 blev 60-talets stora vuxenutbildningsreform. Den grundas på gymnasieutredningen (SOU 1965:60) och yrkesutbildningsberedningen (SOU 1966:3). Propositionen innehöll förslag om inrättande av kommunal vuxenutbildning och eterbunden undervisning (TRU), samt åtgärder för statens skola för vuxna, studiesociala åtgärder, förhöjt bidrag till folkbildning och gränsdragningar mellan folkbildning och kommunal vuxenutbildning. Det fjärde målet för vuxenutbildningen fastställes. Utbildningsjämlikhet mellan generationer och ett vidgat samhällsengagemang uppställs som mål.

Dåvarande ecklesiastikministern Edenman påpekar i propositionen att huvudvikten i vuxenutbildningen måste läggas vid "sådan verksamhet som kan utgöra ett effektivt bidrag i strävandena att främja framstegstakten i den svenska ekonomin,..." Vidare fastställdes att vuxenstudier huvudsakligen måste vara baserad på fritidsstudier.

Den grundsyn som präglar reformen är således att underlätta för studiemotiverade att skaffa sig ytterligare kunskaper och kompetens.

Denna proposition fick till följd att en kris uppstod inom arbetarrörelsen mellan å ena sidan SAP och å den andra ABF. LO har till och från intagit samma position som ABF.

Utvecklingen av det fördelningspolitiska synsättet har vi redogjort för ovan i kapitel II.

I LO:s och SAP:s rapport Jämlikhet (1969) formulerades flera konkreta förslag till åtgärder. Några av dem uppnåddes i början av 1970-talet. Proposition 1974:88 medförde lagstiftning om facklig förtorendemans möjligheter att arbeta fackligt, delta i studier och rekrytera till studier. Proposition 1974:148 gav anställda vissa lag-

stadgade rättigheter till ledighet för studier. Proposition 1972:27 och 1973:63 innehöll förbättringar av studiehjälpssystemet och 1975: 23 innebar ett förbättrat studiestöd för vuxna.

Vidare har antagningsreglerna till spärrad utbildning successivt lättats. Det har blivit lättare för dem som tidigare inte ansågs kompetenta att söka och komma in på universitet och högskolor. Yrkesverksamhet premieras som merit vid antagningar.

Grunden för ett system av återkommande utbildning håller alltmer på att växa fram. Förslag om dessa åtgärder och mycket annat lades fram vid SAP:s kongress 1969. I proposition 1970:35 framfördes förslag om särskilda satsningar på kortutbildade. I riksdagens beslut heter det: "Vid den fortsatta reformeringen av vuxenutbildningen är en av de viktigaste frågorna hur man skall nå de som har kort eller bristfällig utbildning". Propositionen innehöll förslag om stödundervisning i kommunal vuxenutbildning, stöd till folkbildningen och facklig utbildning. Stödet till folkbildningen innebar en satsning på s.k. prioriterade ämnen, (svenska, engelska, matematik och samhällskunskap), och handikappade.

I nästa proposition 1971:37 konstaterar föredragande statsråd, Sven Moberg, att "vuxenutbildningen når fortfarande inte dem som har det största behovet av sådan utbildning." Moberg menar vidare att resurserna måste styras mot de missgynnade grupperna och att de privilegierades resursutnyttjande måste beskäras. Den senare tanken resulterar i att gymnasiet inom kommunal vuxenutbildning inte tillåts expandera mer än 10 % per år. Den förra tanken innebar en satsning på grundskolan. 2 % av lärar- och skolledarlönerna skulle utnyttjas härför. 1.8 % till information och de nyinrättade intagningsnämndernas arbete samt 0.2 % till uppsökande verksamhet (mellan 350.000 och 400.000 per år). Dessutom föreslogs vissa ändrade regler för kommunal vuxenutbildning i glesbygd.

SOU 1972:19 och SOU 1973:9 är två delbetänkanden från FÖVUX, SOU 1971:80 är ett delbetänkande från SVUX. I dessa tre skrifter har man gått till botten med det fördelningspolitiska resonemanget. SVUX ger ett räkneexempel varvid man konstaterar att en acceptabel utjämning av utbildningsklyftan skulle kosta 40-50 miljarder (!) kronor. En konsekvens av detta, och som också remissinstanserna LO och ABF menar, är att vuxenutbildningen huvudsakligen måste läggas på fritiden.

Propositionen 1972:26 innebar en förstärkning av förslagen i proposition 1971:37. I propositionerna 1972:84 och 1973:54 stadgas behörighet för högre studier respektive fortsatt försöksverksamhet för FÖVUX och vissa andra tekniska frågor.

En del av vuxenutbildningspolitiken utformas också i proposition 1974:28, Den statliga kulturpolitiken. Föredragande statsråd framhåller fortlöpande i sitt yttrande att målen för utbildnings- och kulturpolitiken i de flesta avseenden sammanfaller. Vad som därför sägs om kulturmål kan antas gälla i lika grad för vuxenutbildningen.

I propositionen framläggs förslag till ändringar i bestämmelserna för studiecirkelverksamhet och ett nytt bidrag för amatörverksamhet. Studieförbunden och olika amatörorganisationer föreslås också få ett förstärkt stöd.

1974 avlämnade FÖVUX (SOU 1974:54) och SVUX (SOU 1974:62) sina respektive huvudbetänkanden. De låg till grund för proposition 1975:23. Denna proposition förväntades bli 70-talets stora reform för vuxenutbildningen. I propositionen fastslås att "den fortsatta reformeringen av vuxenutbildningen skall vara ett led i utvecklingen av återkommande utbildning" (jämför proposition 1970:35 och 1971:37).

I proposition 1975:23 föreslogs ett studiestöd för vuxna. Det finns i tre former; tim- och dagstudiestöd samt särskilt vuxenstudiestöd för längre studier. Vidare föreslogs ökade anslag till cirkelverksamheten och studieförbundens organisationskostnader och särskilda bidrag för cirkelverksamhet i glesbygd. De prioriterade cirklarna föreslogs utökade med hemspråkundervisning för invandrare och fackliga studier samt särskilda åtgärder för handikappade. Bidrag för uppsökande verksamhet på arbetsplatsen föreslogs. Dessa bidrag skall fördelas av en nyinrättad vuxenutbildningsnämnd i varje län. Fortsatt försöksverksamhet med uppsökande verksamhet i bostadsområden. Reformerna föreslogs finansierade med en arbetsgivaravgift om 0.1 % vilket medförde svårigheter redan ett år efter reformen därför att efterfrågan på de olika vuxenstudiestöden blev större än tillgången. Denna reform har en speciell inriktning på medlemmarna i löntagarorganisationerna (a.a sid 201, 205). Följande pekar på detta:

1. Alla fackliga studier i cirkelform får en bidragsprioritering
2. Vuxenstudiestöden skall främst gå till anställda med kort utbildning.

3. Endast fackliga organisationer får bedriva uppsökande verksamhet på arbetsplatser.
4. De fackliga organisationerna har över hälften av posterna i vuxenutbildningsnämnderna.

Förslagen i propositionen mottogs med blandade känslor. LO och ABF ställde sig bakom inriktningen men båda var kritiska mot reformens omfattning. Från övriga håll, politiska partier och utbildningsanordnare framfördes kritik både mot inriktningen och innehållet i reformen.

ABF menar i sin kritik att flera vidtagna åtgärder; priobidragen, förtroendemannalagen, rätten till ledighet för studier och erfarenheter av försöksverksamhet lagt grunden för en mer omfattande reform. Kritiken har upprepats flera gånger i ABF:s tidning Fönstret (1/75, sid 14, 5/75 sid 2, 7/75 sid 2 och 8/75 sid 8). I nr 5/75 heter det under rubriken "propen som blev en stor besvikelse".

> "Bortsett från att en sådan hokus-pokus-politik inte framstår som särskilt tilltalande, kan man starkt ifrågasätta det riktiga i att resurser, som löntagarna genom sina organisationer avdelar av ett potentiellt löneutrymme för att bereda sina kortutbildade kamrater möjligheter till studier, dels tas i anspråk för ändamål som också kommer andra grupper till del, dels går mer eller mindre direkt till statskassan. Propositionen måste ge en känsla av besvikelse hos alla dem som under senare år arbetat för rättvisa och jämlikhet i utbildningen. Den vittnar inte om någon mera påtaglig vilja att förbättra utbildningsmöjligheterna för de stora grupperna av kortutbildade, som av sina arbetsförhållanden är mer eller mindre effektivt utestängda från utbildningsmöjligheter. Den vittnar knappast heller om särskilt stor respekt för vad partikongressen uttalar och beslutar."

ABF menar vidare att systemet med små korrigerande propositioner, "reformer", varje år mest är att likna vid ett "uppehållande försvar". 1975 års proposition skulle bli ett "nu eller aldrig" men skriver man: "Efter att ha läst propositionen måste man med besvikelse konstatera att vuxenutbildningsreformen som vi väntat på i varje fall inte kommer 1975". I nr 7/75 skriver man:

> "Vad håller på att ske ? Ja, först driver regeringen fram en mängd nya lagar för att förmånskiiga arbetsplatserna och satsar på att ge folkrörelserna en mera framskjuten roll när nu samhället håller på att förändras. Sedan håller samma arbetarregering inne med erforderliga pengar till cirkelstudier som är ett villkor för att skiftarbetare, hemarbetande kvinnor och andra sämre ställda skall kunna ta vara på möjligheterna."

Den här i sin korthet och utan anspråk på fullständighet gjorda beskrivningen av vissa reformer under 60- och 70-talen torde visa att det råder en diskrepans mellan den officiella politiken och intressegruppernas anspråk. Satsningarna på de missgynnade grupperna och reformpolitiken inom vuxenutbildningen har åstadkommit en större tillgänglighet för de studiemotiverade. De förändrade betingelser för kortutbildade har, som vi skall konstatera i kapitel IV, inte medfört några större förändringar i rekryteringsavseende.

Förutom ovan nämnda utredningar och kommittéer bör följande nämnas som haft eller kommer att få betydelse för vuxenutbildningen: U 68, (SOU 1973:2), KAMU, arbetsmarknadsutbildningsutredningen (SOU 1974:79) och folkhögskoleutredningen (SOU 1976:16).

1975 tillsattes ytterligare två utredningar; dels utredningen om det studiesociala stödet (direktiv 1975-09-25), dels utredningen om folkbildningsfrågor m.m. (direktiv 1975-10-30).

3 Folkbildningen

3.1 Organisation

Studieförbunden brukar kallas "paraplyorganisationer". De är från början avsedda att vara speciella "överorganisationer" till sina moder- och medlemsorganisationer. Dessa utgör basen för hela verksamheten. I exempelvis ABF:s fall torde en större del av verksamheten utgöra cirklar för medlemmar i respektive organisationer.

Studieförbunden är sedan organiserade på distriktsnivåer och lokalnivå. Det senare innebär i de flesta fall lägst kommunnivå. Samtliga studieförbund utom Vuxenskolan har under den senaste expansionsperioden omorganiserats till större enheter. (Lindroth, 1975 sid 198).

De lokala avdelningarna har blivit större. Det är av speciellt intresse alldenstund verksamheten är i hög grad lokalt förankrad. Ledningen för studieförbunden sitter med ett undantag i Stockholm. Dessa sköter förhandlingar med tillsynsmyndigheter, riksdag, regering och departement. De rekvirerar efter anmodan från lokalavdelningen medel från skolöverstyrelsen. De planerar och beställer studiematerial. De bedriver pedagogisk utveckling. Deltar i studierektors- och andra konferenser. Godkänner lärcplaner. Övervakar redovisning m.m.

Men verksamhetens inriktning; rekrytering, betoning av vissa ämnesområden, kurser och annat, vilar helt på den lokala avdelningen. Och det är detta som utgör studieförbundets "ansikte" utåt.

Vi kan slå fast att "ansvarig" för att verksamheten har en förankring i dels det egna studieförbundets tradition och målsättning, dels i de vuxenutbildningspolitiska målsättningarna är den lokala studieförbundsavdelningen.

Studieförbunden

Arbetarnas bildningsförbund (ABF) bildades 1912 av fackliga, politiska, kooperativa och kulturella huvudorganisationer inom arbetarrörelsen. Under 1900-talets första decennier var förankringen i arbetarklassen påtaglig. 1938-1939 genomfördes dock en stadgerevision och antogs ett principprogram i vilket det heter att ABF vill "genom en fri och frivillig partipolitiskt obunden" verksamhet "fostra sina medlemmar för arbetarrörelsen och samhället och göra kulturvärdena tillgängliga för alla medborgare". Denna ändring av verksamhetens mål och inriktning kan enligt Wadbo (1972) förklaras på följande sätt:

> "Nedtoningen av klasskampsperspektivet inom ABF och vidgningen av den organisatoriska ramen hänger naturligtivs samman med den anda av samförstånd som präglar hela socialdemokratin sedan den 1932 kommit i regeringsställning." (a.a. sid 120).

Förändringen återspeglas även enligt Wadbo i andelen ämnen med samhällsvetenskaplig inriktning. Under 1930-talet utgjorde dessa 40-50 % och sjönk till 20 % under 1960-talet (a.a. sid 121).

ABF:s andel totalt i folkbildningen har sjunkit från omkring 40 % i början av 1960-talet till drygt 30 % i mitten av 1970-talet. Det är de båda andra politiska studieförbunden; Medborgarskolan och Vuxenskolan som vuxit. (Lindroth a.a. sid 200).

ABF har 28 medlemsorganisationer. ABF:s ämnesprofil under tiden 1960-1970 domineras av samhälls- och rättsvetenskap, språk och musik (Edelholm 1972, sid 21). ABF hade totalt under perioden 59 % av alla cirklar i samhälls- och rättsvetenskap.

Studieförbundet Vuxenskolan bildades 1967 av liberala studieförbundet och Svenska landsbygdens studieförbund (bildat 1930 av Svenska landsbygdens ungdomsförbund, 1917, numer CUF och Jordbrukarungdomens förbund, 1918). SV:s uppgift är enligt § 1 att "leda och organisera en partipolitiskt och religiöst obunden studie- och bildningsverksamhet". Vuxenskolan har 16 medlemsorganisationer, 24 distrikt och 330 lokalavdelningar. SV har 1976 det flesta antalet lokalavdelningar av samtliga studieförbund. Vuxenskolans ämnesprofil 1960-1970 domineras av "ekonomi, näringsväsen" samt "litteratur, konst, teater, film" och "samhälls- och rättsvetenskap". I ämnet "ekonomi, näringsväsen" hade SV 28 % av alla cirklar under perioden medan ABF hade 37 %. (Edelholm, 1972 sid 22 och 38).

Sveriges Kyrkliga studieförbund bildades 1930 och ombildades 1947. SKS har "särskild inriktning på ämnen, som berör kyrkans och medlemsorganisationernas verksamhetsområden". "Studiearbetet har till syfte att på den kristna livsuppfattningens grund meddela kunskap samt utveckla förmågan till att självständigt taga ställning och samtidigt respektera och tolerera andras uppfattning". SKS har 34 medlemsorganisationer (1970). SKS ämnesprofil domineras av "religion, filosofi, psykologi" och musik. SKS hade under perioden 40 % av alla cirklar i den förra ämnesgruppen medan Frikyrkliga studieförbundet hade 33 % (Edelholm 1972 sid 24 ,32).

KFUK-KFUM:s studieförbund bildades 1929, Förbundet har enligt sina stadgar till uppgift att fungera som organ för studie- och biblioteksverksamheten inom KFUK-KFUM:s riksförbund i Sverige samt att främja den frivilliga ledarutbildningen. Förbundet har en medlemsorganisation; Evangeliska Fosterlandsstiftelsen. Förbundet har 11 distrikt och drygt 60 lokalavdelningar. KFUK-KFUM:s ämnesprofil präglas främst av musik samt "religion, filosofi, psykologi". Studieförbundet hade 1960-1970 2 % av alla musikcirklar medan ABF hade 34 % (Edelholm, 1972 sid 25 ,34).

Tjänstemännens bildningsverksamhet bildades 1935 för offentligt och privat anställda tjänstemäns fackliga organisationer. Enligt stadgarna skall TBV

> "genom fackliga och samhällsorienterande studier väcka tjänstemännens intresse för och engagemang i tjänstemannarörelsens strävanden och bereda dem möjlighet att ta ställning till centrala samhällsfrågor",
> "genom aktiva insatser i nära samverkan med förbunden medverka till att tillgodose tjänstemännens utbildningsbehov inom yrkeslivet"
> "erbjuda ett innehållsrikt utbud av andra studie- och kulturaktiviteter".

TBV har cirka 180 lokalavdelningar. TBV domineras av ett enda ämne; språk. Mellan 1960 och 1970 hade TBV 18 % av alla språkcirklar medan ABF hade 35 % och Folkuniversitetet 20 % (Edelholm 1972 sid 23 och 32).

Studieförbundet Medborgarskolan bildades 1940 av högerns riksorganisation, dess kvinno- och ungdomsförbund. Förbundet har 16 distrikt och cirka 170 lokalavdelningar samt sju medlemsorganisationer. För förbundets verksamhetsinriktning gäller:

> "Fosterlandet är både grunden och målsättningen i förbundets strävan för medborgerlig utbildning. Studieförbundet Medborgarskolan vill främja bildning likaväl som utbildning. Aldrig kan tvivel råda om bådas nödvändighet för såväl det folkstyrda svenska samhället som den enskildes bästa."

Medborgarskolan har en ämnesprofil som domineras av språk och "litteratur, konst, teater, film". I språk har Medborgarskolan 12 % av alla cirklar under perioden 1960-1970 medan man har 14 % i den senare ämnesgruppen mot ABF:s 33 % och Vuxenskolans 16 % (Edelholm 1972 sid 22, 32 och 33).

Folkuniversitetet började sin verksamhet 1942 och blev studieförbund 1947. FU består av fem stiftelser, "Kursverksamheten", som var och en leds av universiteten, studentkårerna och folkuniversitetsföreningarna. I FU ingår vidare Husmodersförbundet, Hem och samhälle. FU har "att verka för folkbildning, att intressera särskilt akademiker för denna verksamhet samt att i anknytning till de akademiska lärosätena bedriva undersökningar och experiment i folkbildningsarbetets metodik och i annan pedagogisk verksamhet". FU har i stort sett bara språkcirklar (Edelholm, 1972 sid 27).

Frikyrkliga studieförbundet bildades 1947 och består av 25 medlemsorganisationer. FS har till uppgift "att organisera och leda biblioteks-, studiecirkel-, kurs- och föreläsningsverksamhet samt att genom information stödja och främja bildningsarbetet i alla former inom de anslutna organisationerna." FS har sex distrikt och drygt 60 lokalavdelningar. I FS:s principprogram sägs att förbundet skall "med kristen livsåskådning som grund, slå vakt om individens integritet och främja förmåga till självständiga ställningstaganden och samarbete, aktualisera bredast möjliga ämnesregister under särskilt uppmärksammande av livsåskådnings- och kristendomsstudiet och dess pedagogik, samt företräda och stimulera till ansvarigt engagemang i samhälls- och kulturliv." FS ämnesprofil domineras av musik samt "religion, filosofi, psykologi" (Edelholm, 1972 sid 24).

Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet. IOGT var den första av folkrörelseorganisationerna som startade bildningsverksamhet. Året var 1894. 1971 bildades NBV av IOGT, Blåbandsrörelsens studieförbund och NTO. NBV har 11 medlemsorganisationer, 23 distrikt och drygt 130 lokalavdelningar. NBV vill "fostra sina medlemmar för nykterhetsrörelsen och samhället samt göra kulturvärdena tillgängliga för alla medborgare". NBV bestod vid tiden för Edelholms undersökning (Edelholm 1972) av Blåbandsrörelsens studieförbund vars ämnesprofil dominerades av musik, av IOGT vars profil dominerades av "litteratur, konst, teater, film" och av NTO:s studieförbund som har samma profil. (Edelholm, 1972 sid 25 och 26).

Studiefrämjandet bildades 1958 av Jordbrukarungdomens förbunds studieverksamhet. Sfr har idag 19 medlemsorganisationer som har en speciell intresseinriktning. Sfr har 18 distriktoch cirka 130 lo-

kalavdelningar. Sfr:s syfte är att "berika och understödja utbyggnaden av fri och frivillig ungdoms- och fritidsverksamhet, friluftsliv och fysisk fostran" samt verksamhet "av betydelse för hem och familjeliv, hembygdsarbete, medborgerlig fostran och internationell förståelse". Studiefrämjandets profil domineras av musik, "ekonomi, näringsväsen" samt "naturvetenskap, medicin, idrott". I det senare ämnet hade man 1960-1970 15 % av alla cirklar, ABF 19 %, Medborgarskolan 19 % och Vuxenskolan 14 % (Edelholm, 1972 sid 28 och 39).

Folkhögskolor.

1868 startade de första folkhögskolorna och 1872 beviljades de för första gången statliga anslag. Folkhögskolornas syfte var ursprungligen att rekrytera landsbygdens folk. Urbaniseringen medförde dock att folkhögskolorna "drogs" till städerna bl.a. i form av filialer. Efter hand kom också de olika rörelserna att skaffa sig egna folkhögskolor. Ursprungligen hade folkhögskolorna som syfte att ta hand om begåvningsreserven bland landsbygdens och arbetarklassens ungdom. I takt med den vidgade rekryteringen och utbyggnaden av ungdomsskolan under 1950 och 60-talen har folkhögskolorna dock förlorat i betydelse. Detta har medfört att folkhögskolorna brottas med rekryteringsproblem vilka manifesteras i organisatoriska inslag och åtgärder som knappast överensstämmer med de ursprungliga intentionerna.

Numer finns det sex olika typer av folkhögskolor. Typer och antal redovisas nedan:

Folkhögskolor i Sverige	Huvudman	Antal
	Stödförening	11
	Landsting	52
	Religiös organisation	29
	Nykterhetsrörelse	4
	Arbetarrörelse	10
	Övrig organisation eller rörelse	9
	TOTALT	115[1)]

1/ 108 av dessa är moderskolor och 7 är filialer.

Folkhögskolornas uppgift är enligt SFS 1958:473 följande:

> "1 §. Folkhögskolan har till uppgift att meddela allmän medborgerlig utbildning. Dess verksamhet bör särskilt syfta till att bibringa eleverna insikt om deras ansvar som människor och samhällsmedlemmar. Den bör utformas så att elevernas samarbetsvilja stärkes, deras förmåga till självständigt tänkande och kritiskt omdöme utvecklas samt deras mognad och studieintresse främjas.
> I enlighet med denna målsättning utformar varje folkhögskola sitt arbetssätt."

Folkhögskolans uppgift är således att meddela allmän medborgerlig bildning. Så har också varit fallet till de senaste årtiondena då folkhögskolan alltmer har fått betydelse som kompetensgivande utbildningsinstitution. Elever som avbrutit real- eller gymnasieskolstudier har kompletterat detta på folkhögskola. Detta har skett inom ramen för vad som kallas vinterkurser. Denna del av verksamheten har emellertid under den senaste tio-årsperioden varit i ständigt sjunkande. Den verksamhet som alltmer tycks bli den huvudsakliga verksamheten är de s.k. ämneskurserna eller kortkurserna.

Folkhögskolan har varit föremål för omfattande diskussioner under de senaste åren. Orsaken är tendenserna till minskad frihet genom ökat beroende av statsmakternas bidrag och SÖ:s anvisningar och motståndet mot detta.

3.2 Tillväxt och omfattning

Folkbildningen tillväxte kraftigt under 1950-talet till följd av kungörelsen om statsbidrag 1947. Nästa steg togs 1963 då det statliga stödet förbättrades ytterligare. Verksamheten inom studieförbunden organiserades mer centralt och rationaliseringar av organisationen vidtogs; små enheter slogs samman till större. Det är värt att notera att gällande stadgar för samtliga studieförbund antagits mellan 1967 och 1971.

Från och med läsåret 67/68 har vuxenutbildningen och folkbildningen kontinuerligt ökat. Detta beror delvis på den reformperiod som inleddes detta år. I tabellen nedan får vi en föreställning om studiecirklarnas tillväxt under den studerade perioden. I bilaga 3 framgår uppgifterna mer utförligt.

År	Antal cirklar totalt	Ökning från föregående år. Cirka procent
68/69	155.241	3
69/70	160.419	4
70/71	167.441	21
71/72	203.423	8
72/73	220.493	4
73/74	230.764	13
74/75	260.799	

Inför läsåret 71/72 infördes de s.k. prioriterade cirklarna. Detta kan förklara den stora ökningen detta läsår.

Utvecklingen uppdelad på olika typer av cirklar framgår av nedanstående tabell:

År	Allmänna cirklar	Prioriterade cirklar	Universitets-cirklar	Invandrar-svenska
68/69	154.403	X	838	8.618
69/70	161.527	X	1.092	14.440
70/71	118.803	47.333	1.305	30.275
71/72	132.353	69.472	1.598	19.090
72/73	138.950	79.779	1.764	13.161
73/74	149.779	79.152	1.833	13.402
74/75	161.089	97.454	2.256	17.713

Se även bilaga 3

Folkhögskolan

Folkhögskolan fick 1958 en ny folkhögskolestadga som tillsammans med 1942 års stadga gav skolorna större resurser till priset av ökad tillsyn (kontroll) och anvisningar (styrning). Folkhögskolans anpassning till myndigheterna och tendenser inom utbildningen har minskat flexibiliteten (Eriksson, 1972 sid 37-38).

Folkhögskoleutredningen SOU 1976:16 har medfört en omfattande debatt om folkhögskolan. Nyväckta insikter om behovet av flexibilitet och ideologisk profilering och fördjupning har medfört ett organiserat motstånd från lärare och elever mot utredningens förslag.

Elevutvecklingen inom folkhögskolan har vad gäller de längre s.k. vinterkurserna, varit i avtagande medan de korta s.k. ämneskurserna rekryterat allt fler deltagare. Totalt har elevantalet på folkhögskolorna varit relativt konstant under den period vi studerat.

3.3 Resurser och bidrag

1947 erhöll studieförbund statsbidrag för första gången (kungörelse 1947:508). Detta markerade en vändpunkt i deras utveckling och den form de har idag kan sägas ha påbörjats då. Den senast av statsmakterna bestämda definitionen på ett studieförbund är:

> "5 § Med studieförbund avses i denna kungörelse en av skolöverstyrelsen godkänd organisation, som har till huvuduppgift att bland vuxna bedriva studie- och bildningsverksamhet av riksomfattande karaktär och som har en självständig ekonomisk förvaltning. För godkännande fordras att organisationen under de tre senaste budgetåren genomfört minst 50.000 statsbidragsberättigade studiecirklar om året. Studieförbunds studie- och bildningsverksamhet skall stå under överinseende av en studierektor, som av skolöverstyrelsen förklarats lämplig för befattningen."

En studiecirkel är enligt samma kungörelse:

> "7 §...
> studiecirkel: en kamratkrets för gemensamma, planmässigt bedrivna studier över ett på förhand angivet ämne eller problemområde;..."

I 1963 års kungörelse stadgar i anvisningarna från skolöverstyrelsen för 1 §

> "(A)tt bildningsarbetet är fritt och frivilligt innebär, bl.a. att deltagande sker frivilligt och att deltagarna inom ramen för gällande bidragsbestämmelser kan medverka vid valet av ämne, planering och uppläggning av arbetet. Detta innebär, att studieverksamheten skall vara fri och oberoende av direktiv från donatorer, medlemsorganisationer, företag och andra intressenter."

Andra paragrafen har följande lydelse:

> "2 § Verksamheten inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet skall utformas så, att det föreligger förutsättningar för en objektiv och allsidig belysning av studieämnena. Arbetet skall bedrivas i en anda av tolerans och respekt för oliktänkande och på sådant sätt, att självständigt tänkande och ställningstagande främjas."

Folkbildningens relation till statsmakterna har genom bestämmelser utfärdade av myndigheter förändrats under åren från 1947 och framåt. Folkbildningens beroende skulle kunna beskrivas som relationer mellan utbildningsorganisation och moder- medlemsorganisationer, mellan utbildningsorganisation och statliga myndigheter, mellan utbildningsorganisation och allmänhet.

Studieförbunden finansierar sin verksamhet på i stort sett följande sätt:

Statsanslag: 50%; kommunala anslag: 30 %; deltagaravgifter: 10 % och övriga intäkter: 10 %.

Dessa uppskattningar är mycket approximativa och variationerna synnerligen stora; särskilt gäller det de kommunala anslagen och deltagaravgifterna. Den väsentligaste slutsatsen vi kan dra av detta är att studieförbunden för sin verksamhet helt är beroende av statliga och kommunala anslag.

Studieförbunden fastställer själva sina läroplaner och målsättning. Enda undantaget utgöres av de s.k. prioämnena. I detta fall skall den s.k. priogruppen på skolöverstyrelsen godkänna studiematerialet. SÖ bestämmer också vilka ämnen som skall få statsbidrag.

Vi har nedan försökt att sammanställa de sätt på vilka staten kan öva inflytande över studieförbunden. Verksamhetens utformning i stort sker genom riksdagsbeslut, riksdagens revisorer, riksrevisionsverket och skolöverstyrelsen som dessutom har tillsyn av verksamheten.

Riksdagen fastställer vad som är ett studieförbund. En organisation måste under tre år ha minst 50.000 studietimmar för att bli erkänt studieförbund och därmed kunna erhålla statsbidrag. (SFS 1973:409, 5 §). Riksdagen har beslutat vad som menas med en studiecirkel (7§). Riksdagen har beslutat om studiecirklars omfattning vad avser elever och timmar (12 och 15 §§).

Vidare skall skolöverstyrelsen respektive föreläsningsbyrån godkänna studierektor och föreläsare. Vissa regler gäller också för cirkelledare och expert. Dessa bestämmelser ger studieförbunden indirekt eller direkt vissa kostnader beroende på: typ av cirkel (allmän, prioriterad eller universitetscirkel); ortsgruppering (allmänt stödområde eller ej); löner (huvudparten av cirkelledarna och studieorganisatörerna har efter 1974 avtalsenliga löner); timarvoden; avgifter till försäkringar och arbetsgivaravgifter; studiematerial; resor och traktamenten och rekryteringsinsatser (information och uppsökande verksamhet).

Dessa bestämmelser om verksamheten och därmed åsamkade kostnader omräknas i resursbehov. Detta uttrycks i dels behovet av studietimmar baserat på föregående läsårs omfattning, dels i organisationskostnader (kostnader för instruktörer och centralt anställd personal, instruktions- och inspektionsresor, konferenser och studiepropaganda), dels i behovet av pedagogisk utveckling. Studieförbunden erhål-

ler efter rekvisition från skolöverstyrelsen statsbidrag för följande kostnader: Allmän cirkel, prioriterad cirkel, universitetscirkel, cirklar för handikappade, cirklar inom allmänna stödområdet, teckenspråkstolk, pedagogisk verksamhet för handikappade, produktion av studiematerial och till tekniska och organisatoriska stödåtgärder för handikappade, utbildning av cirkelledare m.fl. samt till pedagogiskt utvecklingsarbete inom svenska språket m.m. för invandrare, uppsökande verksamhet bland hemarbetande invandrare, särskilda kurser vid folkhögskola i svenska språket med samhällsorientering, expertmedverkan, avgifter för försäkringar och arbetsgivaravgifter, studiematerial, resor- och traktamenten, samt organisationskostnader (se ovan) och kostnader för pedagogisk utveckling. Av det senare bidraget får 10 % gå till organisationskostnader.

Bidraget till pedagogisk verksamhet skall användas för; kostnader för utbildning av ledare för studiecirklar; framställning av studiematerial och pedagogiska hjälpmedel; anskaffande av apparater för pedagogiskt bruk; pedagogisk försöksverksamhet och administration av pedagogiska frågor.

Statsbidragen för cirklar är olika utformade. I kronor räknat erhålles det största bidraget för universitetscirklar; 75 % av kostnaderna dock högst 75 kronor varav 60 får avse ledararvoden. Invandrarcirklar har total kostnadstäckning.

Rekryteringen till universitetscirklar är inte särskilt omfattande. Universiteten har under de senare åren genom filialverksamhet och decentraliserade kurser samt regler om vidgat tillträde till högre studier själva tagit hand om denna utbildning.

Efter universitetscirklarna är bidraget till prioriterade cirklar störst. 75 % av kostnaderna dock högst 42 kronor plus ett s.k. tilläggsbidrag om 15 kronor för administration och uppsökande verksamhet. 33 kronor får avse ledararvode. Bidraget är så utformat att det inte förpliktigar till uppsökande verksamhet utan kan användas i sin helhet för administrationskostnader.

De flesta bidragen utgår i förskott med 90 % av föregående års verksamhet. Utbetalningen görs i juli varför studieförbunden måste kunna redovisa sin verksamhet senast maj-juni. I november skall slutlig redovisning och justering av förskottet ske. Bidraget utgör dock fortfarande 90 % av den slutliga redovisningen. Om verksamheten ex-

panderar oväntat mycket under hösten kan studieförbunden få ytterligare förskott men tidigast i februari. Det är den senare regeln som drabbat studieförbundsavdelningarna och gett dem likviditetsproblem.

För alla bidrag gäller således att man skall dokumentera en genomförd verksamhet, att man får förskott, att man måste redovisa användningen av bidraget.

Några problem

Studieförbundens ekonomi baseras huvudsakligen på kommunala och statliga bidrag. De kommunala bidragen är inte utformade efter enhetliga normer. Reglerna för bidrag varierar från kommun till kommun. Det finns kommuner som gör enbart politiska prioriteringar och säger att studieförbundet X gör den bästa insatsen för att uppnå målet och så ger man det studieförbundet 75 % av totalresurserna. Övriga 8-9 studieförbund delar på resten. Det finns kommuner som delar ut olika bidrag för cirklar, ledare, material, lokaler m.m.

Vi kommer mot bakgrund av de stora variationerna i de kommunala bidragen inte att behandla dessa nedan. Det enda som synes oss möjligt att säga generellt är, att bidragen under 1970-talets lågkonjunkturer halkat efter inflationen betydligt och att kommunerna i svåra tider ger folkbildningen låg prioritet. Detta kan kommunerna göra alldenstund de formellt sett inte är tvingade att lämna bidrag. En annan mer allmän tendens har blivit att kommunerna i strid med viss praxis börjat lämna bidrag endast till statsbidragsberättigade cirklar (Fönstret 8/69 sid 3). Detta medför en olycklig styrning av verksamheten. Om de statliga bidragen har en av deltagarna i vår försöksverksamhet sagt:

> "De statliga bidragen är otillräckliga. Framför allt krävs statliga bidrag för administration. Vi ökar successivt vår verksamhet och de administrativa kraven och kontrollerna ökar, men vi får inga resurser. Vi lever på människors brinnande idealitet, det kan vi inte göra i längden! Vi måste på lokal nivå se upp med effekterna av bidragsregler så att inte aningslösa beslut fattas till studieorganisationernas nackdel."

Problemen med de statliga bidragsreglerna är två, dels deras omfattning, dels deras konstruktion. I båda fallen spelar SÖ en avgörande roll. Det är SÖ som på basis av ett års verksamhet (exempelvis 73/74) i petita (för 76/77) gör en prognos och begär medel för bidrag till studieförbunden och deras verksamhet. SÖ:s äskanden är ofta motstridi-

ga utbildningsanordnarnas önskemål och detta har föranlett åtskilliga attacker från folkbildningshåll (se exempelvis Fönstret 8/69 sid 4, Fönstret 15/75 sid 2 och 16/75 sid 22-23). Enigheten folkbildare emellan är på denna punkt nästan total.

Ett stort problem är att studieförbunden är tvungna att rekvirera bidragen i förskott på föregående års verksamhet. Härvid uppstår alltid ett gap enär verksamheten så gott som alltid expanderar. För många avdelningar har det medfört likviditetskriser. Man har tvingats ta banklån och andra lån och därvid ådragit sig icke avdragsgilla räntor som ytterligare undergrävt ekonomin.

Det torde sammanfattningsvis om bidragens omfattning kunna sägas att de inte står i proportion till studieförbundens verksamhet och de centrala myndigheternas krav på organisationerna. Ej heller har bidragen skrivits upp med kostnadsökningen och inflationen.

När det gäller bidragsreglernas konstruktion råder det idag en ganska allmän uppfattning om att här finns stora svårigheter.F.d. utbildningsministern, Zachrisson, har i ett tal pekat på detta (1976 sid 16):

> "Vilka möjligheter finns det då att styra resurserna till dem som har störst behov ? Och vilka möjligheter finns att göra detta utan att samtidigt inskränka på friheten för folkbildningsarbetet och göra administrationen av studiecirkelverksamheten ännu mer betungande för dem som arbetar ute på fältet ?"

Den statliga utredningen om vissa folkbildningsfrågor har enligt sina direktiv (1975-10-30, sid 11) att "försöka förenkla bidragsbestämmelserna så att förbundens redovisningsskyldighet underlättas och deras administrativa insatser för detta begränsas."

De första bidragen utbetalades 1947 (proposition 1947:204). Den utredning som föreslog bidragen (SOU 1946:68) menade att man var tvungna att förbinda bidragen med villkor om kvalité. Dessa villkor gällde cirkelledarnas kvalifikationer, studieplaner, litteratur och studiernas längd.

Dessa krav på kvalité kan sammanfattande sägas vara uttryck för krav på att cirkelstudier skall vara studier i mer traditionell mening än en formaliserad kamratkrets för social samvaro. De områden av cirkelverksamheten som direkt påverkas av bidragsbestämmelserna är bl.a. studiematerial, studieplaner, studietiden och ledarna. En cirkel skall ha en godkänd studieplan och godkänt studiematerial.

Studiematerialet skall vara godkänt av studierektor för studieförbundet. Enligt definitionen och intentionerna för cirkelstudier skall det vara en kamratkrets som gemensamt bestämmer sig för att studera något, gemensamt planerar studierna och gemensamt föreslår studiematerial. Därefter skall studierektor godkänna deras förslag. (ASÖ 76/77 nr 1).

Det gängse tillvägagångssättet är dock annorlunda. Antingen man anmäler sig enskilt eller kollektivt (en kamratkrets) får man ett färdigt kurspaket av studieförbundets avdelning. Detta motverkar naturligtvis det moment av deltagande som anses vara ett värde för demokratin och är en av de väsentligaste motiveringarna för cirkelstudier. Arbetet i cirkeln skall sedan utvecklas utifrån deltagarnas förutsättningar och behov. Dessa skall styra val av studiematerial och bredvidläsningslitteratur. Det är sannolikt så att det momentet av aktivt sökande av kunskap - bildning har beskurits genom utvecklingen på studiematerialsidan.

Studietiden (ASÖ 75/76 nr 1 sid 6, 12 och 15) begränsas på flera sätt, dels minsta antalet timmar totalt, dels högsta antalet timmar per vecka och per gång. Detta fastställes av den lokala administratören före cirkelns start därför att denna skall kunna beställa lokaler, budgetera löner etc. Deltagarnas möjligheter att förkorta eller förlänga studietiden är därför liten. Ledarens och deltagarnas planering av arbetet hängs därför upp på att inom ett visst antal timmar avverka ett fastställt material. Deltagarnas möjlighet att successivt utforma arbetstakten, studiematerial osv begränsas härigenom.

Enligt de gemensamma bestämmelserna (ASÖ 76/77 nr 1 sid 18) skall "hänsyn tas till ledarens ämneskunskap, pedagogiska erfarenhet, allmänna lämplighet och förmåga att verka för... målsättningen för folkbildningsarbetet." Tonvikten har i denna bestämmelse i praktiken kommit att ligga på ämneskunskap. Detta har medfört att andelen cirkelledare som har akademiska studier bakom sig har ökat. Detta är i sig inte ett problem. Problemet är att dessa akademiker inte rekryteras inom den egna organisationen. Akademikerna, som kan ha omkring 15-16 års studier bakom sig, för in ett slags utbildningstänkande i cirkelarbetet som konkurrerar ut folkbildningsfilosofin.

I en undersökning av exempelvis cirkelledarna inom ABF (Faith-Ell 1972 sid 19) visas att av cirkelledarna har:

- 35 % högst 8 års folkskola
- 20 % har gymnasieutbildning eller högre.

att av cirkelledarna i språk har

- 47 % i engelska universitets- och högskoleutbildning
- 59 % i andra språk har samma utbildning.

Statsbidragens syfte är naturligtvis att garantera verksamheten och skydda mot olika former av direkt missbruk. Sådant har förekommit men blivit allt svårare ju mer elaborerade anvisningarna blivit.

Statsbidragen har dock som en dysfunktion, d.v.s. ej avsedd biverkan, bidragit till en institutionalisering av folkbildningsarbetet mot mer renodlad utbildning.

För kommunal vuxenutbildning är situationen något annorlunda. Statsbidragen täcker 100 % av lärarlönerna. Dessutom utgår 2 % av dessa till information och intagningsärenden. Vidare erhåller den kommunala vuxenutbildningen schablontillägg för elevvård. Bidragens storlek baseras helt på elevantal.

De kommunala bidragen är mycket små och omfattar huvudsakligen lokaler och visst material.

Detta förhållande att staten finansierar huvuddelen av denna utbildning och att kommunala kostnader per elev är mindre än i folkbildningen har bidragit till en mer välvillig inställning till den kommunala vuxenutbildningens krav på anslag.

4 Kommunal vuxenutbildning

4.1 Organisation

Kommunal vuxenutbildning tillkom genom riksdagsbeslut 1967 (proposition 1967:85). Denna utbildningsform föregicks av kvällsgymnasier som fanns i ett 30-tal kommuner. 1971 fanns kommunal vuxenutbildning i 324 av landets då 464 kommuner.

Inrättandet av kommunal vuxenutbildning har uppenbarligen tillgodosett ett visst behov. Under de två första åren expanderade elevantalet kraftigt för att sedan stagnera och även sjunka. Antalet nyinskrivna elever har minskat från höstterminen 1970 till 1974 i grundskolan med 45 %, gymnasieskolan 21 % och i särskild yrkesinriktad studiekurs med 47 %. Totalt deltog 139.825 elever, d.v.s. enskilda individer, höstterminen 1974. Under 1975 uppvisar rekryteringen till kommunal vuxenutbildning en ökning, framförallt till gymnasieskolan och speciellt yrkesinriktade studiekurser (SY-kurser).

Det behov av kompletterande och kompetensgivande studier som kommunal vuxenutbildning kunde tillgodose för de äldre generationerna tycks sålunda till viss del vara täckt. Den nedåtgående trend kommunal vuxenutbildning uppvisat har man sökt vända genom att exempelvis göra studietakten mer flexibel. 1971 infördes nya intagningsbestämmelser. Dessa innebar att tillträdet till grundskolestudier begränsades för de som hade motsvarande utbildning. Samtidigt vidgades målsättningarna för utbildningsformen till att gälla vuxna med kort tidigare utbildning.

Den avtagande tillströmningen och de vidgade målsättningarna medförde vissa organisatoriska problem. Detta föranledde SÖ att 1972 tillsätta en översynsutredning vilken 1974 framlade sina förslag (SÖ 1974-01-12). I sammanfattningen till utredningen heter det:

> "En flexibel resurstilldelning förefaller vara den ändamålsenligaste lösningen för att tillgodose de varierande utbildningsbehov som föreligger. Den lokala förankringen av beslut och åtgärder och resursutnyttjande torde stimulera till ökad aktivitet och ökat medvetande om behovet av planmässigt resursutnyttjande inom vuxenutbildningsområdet. Dessutom torde en lokal bedömning av speciellt prioriterade målgruppers utbildningsbehov underlättas genom samarbete med t.ex. handikapporganisationer, institutioner och representanter för näringsliv och personalorganisationer.
> Det behov av enhetlig utbildningsstandard som föreligger torde tillgodoses genom tillämpningen av normaltimplaner

och läroplaner. En utvidgad konsulentverksamhet, intensifierad fortbildning av skolledare och informationsverksamhet gentemot förtroendevalda inom skolstyrelser och vuxenutbildningsråd torde vara nödvändig för att främja ett effektivt resursutnyttjande." (a.a. sid 79)

Därmed inleddes en strävan från kommunal vuxenutbildnings sida att anpassa sig till elevernas behov. Resultatet av den kommunala vuxenutbildningens förändrade inriktning har blivit en anpassning till studieförbundens arbetsformer och en tillspetsad konkurrenssituation i kommunerna.

4.2 Tillväxt och omfattning

Vi har ovan sagt att den kommunala vuxenutbildningen tillväxte mycket snabbt de första åren för att därefter stagnera.

Av tabellen nedan framgår utvecklingen under perioden.

År (vecka 42)	Antal elever totalt (inklusive nyinskrivna)			
	Grundskola	Gymnasium	Särskilt yrkesinriktad kurs	Totalt
69	23.222	38.549		61.771
70	37.438	49.527	79.032	165.997
71	37.092	51.906	65.095	154.093
72	33.029	51.177	64.727	148.933
73	31.685	50.761	61.804	144.250
74	30.250	50.281	59.294	139.825
75	34.461	64.387	52.055	150.903

(Se även bilaga 4)

4.3 Resurser och bidrag

Avgörande för om en kurs skall komma till stånd är efterfrågans storlek. Minsta antalet elever i en kurs måste vara 12 utom i det allmänna stödområdet på ort som saknar gymnasium och i tekniska ämnen där lägsta antalet är åtta. I samtliga fall krävs 36 elever för dubblering av kurs. Kommunal vuxenutbildning får sina lokalbehov tillgodosedda genom kommunerna. De får inga statsbidrag för lokaler.

Skolstyrelserna kan efter 1975-07-01 inrätta speciella lärartjänster vid den kommunala vuxenutbildningen. Alla lärarlöner betalas till 100 % med statliga bidrag.

Om en kommunal vuxenutbildning har minst 8.800 timmar så har den 16.5 poäng och får inrätta s.k. särskild enhet vilket medför ökade administrativa resurser. Sådana enheter finns i cirka 50 kommuner.

Förutom statsbidrag till lärarlöner erhåller kommunal vuxenutbildning schablonbidrag för stödundervisning, studiehandledning, undervisning av nybörjare i engelska samt studie- och yrkesorientering.

Schablonbidraget beräknas i procent av respektive stadies antal timmar; 13 % i grundskolan, 25 % i gymnasiet och 10 % på SY-kurserna. Därutöver utgår 2 % av lärarlönerna till intagningsärenden, information och uppsökande verksamhet.

5 Övrig vuxenutbildning

Arbetsmarknadsutbildning är en mer sysselsättningspolitisk än utbildningspolitisk grundad utbildning. De som kan komma ifråga för arbetsmarknadsutbildning är personer som är arbetslösa, hotade av arbetslöshet eller av särskilda skäl som handikapp och liknande är svårplacerade på arbetsmarknaden. Därutöver finns s.k. bristyrkesutbildning. Efter bedömningar av arbetsmarknadsläget beslutas exempelvis att det finns ett behov av 10.000 svetsare varefter man söker intresserade till denna utbildning. Arbetsmarknadsutbildning ordnas på följande sätt:

1. Vid AMU-center genom skolöverstyrelsen och AMS. Denna del av utbildningen utgör cirka 57 %.
2. Genom samarbete Arbetsförmedling och reguljärt utbildningsväsende. Elever placeras ut i olika utbildningsformer. Cirka 23 %.
3. Genom samarbete med näringslivet. Cirka 9 %.
4. Genom samarbete med studieförbund. Cirka 11 %.

Arbetsmarknadsutbildningen synes enligt uppgifter (SOU 1974:79 sid 82 och 162) vara ett relativt gott instrument i rekryteringen av utsatta grupper. Könsfördelningen är jämn; 1973 var hälften kvinnor. 1972 var utbildningsbakgrunden för deltagarna följande (%):

	Folkskola + ev. yrkesutbildning	Grundskola och motsv. + ev. yrkesutbildning	Studentexamen, fackskola och motsv. + ev. ytterligare utbildning
Män	61	28	11
Kvinnor	63	30	7

Av uppgifterna i tabellen kan vi dra slutsatserna att personer med låg utbildning är representerade i förhållande till befolkningen.

Läsåret 72/73 deltog cirka 143.000 elever i arbetsmarknadsutbildning. Denna utbildningsform är inte helt jämförbar med andra former eftersom kriterierna för deltagande är så annorlunda. Deltagande i arbetsmarknadsutbildning avgörs av arbetsförmedling efter ansökan eller uppmaning från arbetsförmedling.

Utöver här nämnda former av vuxenutbildning finns det: kurser i radio och TV; statlig vuxenutbildning (ht -73, 3.750 deltagare);

högre utbildning (vidgat tillträde till universitet och högskolor, 4.500 deltagare från ht -69 till vt -72); facklig utbildning (72/73, 18.100 deltagare); statlig personalutbildning; landstingsförbundets utbildningsverksamhet (1973 hade man 1.256 deltagare); svenska kommunförbundets utbildningsverksamhet (1973, 4.978 deltagare) och utbildning inom det privata näringslivet (SAF har exempelvis 20.000 deltagare i genomsnitt per år).

Avslutande kommentar

Kostnaderna för vuxenutbildningen uppgår uppskattningsvis till 1.5 miljarder för studieförbundeverksamheten, kommunal vuxenutbildning, folkhögskolor och löntagarorganisationernas utbildning (76/77). 1973/74 var motsvarande kostnader 800 miljoner. Av dessa svarar staten för 66 % , landstingen för 11 % och kommunerna för 23 %. Kostnaderna för nämnda utbildningar har ökat konstant och skillnaden mellan anslaget 1968 och 1976 är 23 % utan hänsyn tagen till inflationen. (Se vidare bilaga 5)

Detta är naturligtvis små summor i förhållande till hela utbildningsväsendets kostnader. Satsningen på vuxenutbildning har dock ej pågått mer än cirka 10 år.

IV FÖRDELNINGSPOLITISKA EFFEKTER

1 Inledning

Vi har framhållit att en viktig ambition i vuxenutbildningspolitiken är att åstadkomma fördelningspolitiska effekter med avseende på ekonomiska, politiska, kulturella och sociala resurser. De båda förstnämnda ingår i den svenska levnadsnivåundersökningens lista över levnadsnivåkomponenter (Johansson, Sten 1970). Vi har också, som framgått av tolkningsdiskussionen, anslutit oss till Sten Johanssons diskussion vad gäller definition av politiska resurser. Kulturella resurser ingår inte som självständig komponent i Johanssons undersökning. Dessa resurser utgör där en delaspekt av fritidskomponenten. Det är dock ett markant inslag i vuxenutbildningspolitiken, att möjligheten och förmågan att tillgodogöra sig utbud av kulturella aktiviteter antas befrämjas av deltagande i vuxenutbildning. Den fördelningspolitiska ambitionen är att vidga utnyttjandet av det kulturutbud som samhället, stat och kommun, subventionerar. Vi anser det därför vara rimligt att betrakta ett vidgat deltagande i vad som ofta benämns "finkultur", teater, utställningar och annat, som uttrycklig ambition i vuxenutbildningspolitiken (liksom i kulturpolitiken).

Sociala resurser fanns inte med i den svenska levnadsnivåundersökningen som självständig komponent. Allardt (1975 sid 30 ff) är kritisk mot detta. Han menar att den svenska levnadsnivåundersökningen varit alltför inriktad på materiella resurser, och att gemenskapsrelationer och sociala kontakter inte beaktats. Allardt gör en tredelning av levnadsnivåkomponenter: att ha, att älska, att vara. Den första, att ha, skjuter in sig på materiella resurser. Den andra, att älska, tar upp just betydelsen av sociala kontakter. Den tredje, att vara, rör möjlighet till självförverkligande. Allardt tar upp de sociala kontakterna främst ur en immateriell aspekt, men är också medveten om att sociala kontakter kan ses ur ett materiellt resursperspektiv. Att ingå i ett välutvecklat socialt nätverk innebär att man kan få hjälp, stöd och bistånd i olika avseenden. Ett fungerande nätverk innebär också tillgång till kunskap, man kan rådfråga i olika avseenden. Allardt uttrycker den materiella aspekten av sociala kontakter sålunda:

> "De värden, som ansluter sig till gemenskapsrelationer, (att älska) kan fattas både som resurser och som mål. Goda gemenskapsrelationer kan utgöra en resurs som gör det möjligt för individen att uppnå andra eftersträvansvärda godheter." (a.a. sid 97).

I vår framställning har vi främst behandlat sociala resurser ur denna materiella aspekt. Detta ansluter också till det synsätt som framkom hos Bott och hos Tengvald. I vår måltolkning framgår att vuxenutbildning ses som ett sätt att bygga upp sociala nätverk. Utöver dessa fyra typer av resurser har vi i vår nedanstående empiriska analys ytterligare en komponent, nämligen utbildning. Som påpekats i många sammanhang inom välfärdsforskningen (se exempelvis Lena Johansson 1970 sid 30 ff) är det inte utbildning i sig, utan fastmer kunskap som utgör en resurskomponent. Detta blir så mycket mer accentuerat när man studerar vuxenutbildning, eftersom en stor del av vuxenutbildningen, hela studiecirkelverksamheten, inte medför formell meritering i utbildningshänseende. Vuxenutbildningspolitiken har, när det gäller de kompetensgivande utbildningsvägarna (statlig och kommunal vuxenutbildning), en klar ambition att bidra till formell utbildningsutjämning. De som har formellt kort utbildning skall ha möjlighet att kompensera för detta. I ännu högre grad är emellertid jämlikhetsambitionen en fråga om att utjämna i termer av kunskap. Den slutsats som båda synsätten har lett till i de vuxenutbildningspolitiska framställningarna är, att de som är formellt kortutbildade, de som har som det uttrycks, "kort och bristfällig utbildning", utgör den mest angelägna målgruppen. I vår analys nedan utgår vi från de fem nu uppräknade faktorerna: ekonomiska resurser, politiska resurser, kulturella resurser, sociala resurser och utbildning. De variabler som vi använder oss av för att mäta dessa fem faktorer kallar vi nedan för utbildningspolitiska målvariabler. Därmed avses, att vuxenutbildningen enligt vår tolkning av målen, syftar till att bidra till utjämning av dessa faktorer, och att det förhållandet gäller att ju lägre värden individer har på dessa variabler, desto angelägnare är de att nå med vuxenutbildning.

I detta kapitel skall vi studera de fördelningspolitiska rekryteringsresultaten. Det gör vi på följande sätt:

1. Genom studium av i vilken grad de med låga värden på de utbildningspolitiska målvariablerna är representerade bland dem som har erfarenhet av vuxenutbildning (avsnitt 2).

2. Genom jämförelse mellan dem som vid mättillfället deltog och hela gruppen med erfarenhet av vuxenutbildning. Tanken är att de förra borde representera dem med låga värden på målvariabler eftersom de deltog i studier 1974. Vid denna tidpunkt hade det fördelningspolitiska målet blivit dominerande. (avsnitt 3).
3. Genom studium av hur representationen av resurssvaga förändrats mellan 1968 och 1974. (avsnitt 4.3).
4. Genom jämförelser mellan de som 1968 ej deltog i vuxenutbildning men gjorde det 1974 och de som varken deltog 1968 eller 1974. Detta är en panelanalys (avsnitt 4.4). Dessutom studerar vi i vilken utsträckning det finns skillnader i resursförändringar mellan de båda ovan nämnda grupperna. Vi vill med detta belysa individuella effekter av vuxenutbildningsdeltagande (avsnitt 4.5).

Punkterna 1 och 2 är analys av en enkätundersökning genomförd 1975 inom SAMVUX-projektet. De övriga analyserna är sekundärbearbetningar av levnadsnivåundersökningarna 1968 och 1974. För att vuxenutbildning skall verka direkt fördelningspolitiskt krävs dels att rekryteringen når resurssvaga grupper, dels att utbildningen förbättrar deras resurser. I vår empiriska analys är avsikten att studera den första förutsättningen.

2 Enkätundersökning bland den vuxna befolkningen (20-75 år) i Norrköping och Luleå våren 1975

2.1 Bakgrund

Det material vi utnyttjar i detta avsnitt insamlades i form av en enkät våren 1975. Syftet var att beskriva befolkningens förhållande till vuxenutbildning i termer av deltagande, kunskap om olika utbildningsformer, motivation för att delta samt olika typer av studiehinder. Undersökningarna genomfördes som underlag för SAMVUX-projektets försöksverksamhet.

Den ursprungliga redovisningen av det material vi här utnyttjar finns i Broström/Ekeroth 1975. Materialet redovisades där separat för vardera kommunen. Egentligen rör det sig om två undersökningar, en i Luleå och en i Norrköping. I båda undersökningarna användes samma frågeformulär och samma datainsamlingsrutin. Båda genomfördes också samtidigt under perioden december 1974 till februari 1975. Vi har i de bearbetningar som redovisas nedan behandlat materialet som ett.

2.2 Datainsamling och datainsamlingsresultat

Urvalet gjordes av Statistiska Centralbyrån (SCB), som slumpmässigt urval ur mantalslängder. Urvalet omfattade 971 personer i Norrköping och 1005 personer i Luleå, alltså sammanlagt 1976 personer. Av dessa hade, genom flyttning och dödsfall, 46 personer i Norrköping och 38 personer i Luleå utgått ur populationen (de tillhör det s.k. naturliga bortfallet).

Det egentliga urvalet kom sålunda att bestå av 1892 personer. Av dessa besvarade 1327 personer enkäten, det vill säga 70 %. Datainsamlingsresultatet kan sammanfattas sålunda:

	NORRKÖPING	LULEÅ	TOTALT
Urval	971	1005	1976
Naturligt bortfall	46	38	84
Egentligt urval	925	967	1892
Svar	660	667	1327
Svarsfrekvens	71.4 %	69.0 %	70.1 %

Enkäten skickades ut den 6.12.1975, och därefter gick 5 påminnelser ut under perioden december till mitten av februari. Antalet påminnelser är större än vad som vanligtvis förekommer, och data-

insamlingsperioden något längre än normalt. Två omständigheter skall nämnas som bidrog till att datainsamlingen blev något besvärligare än normalt. För det första var tidpunkten för enkäternas utsändande olycklig, eftersom den kolliderade med julhelgen. För det andra fördes strax före vår datainsamling en omfattande debatt rörande integritetsproblem i samband med survey-undersökningar. Debatten uppstod till följd av ett utspel från justitiekanslern. Debatten kom att bidra till en ökad försiktighet och lägre svarsbenägenhet vilket kan antas menligt ha inverkat på vår undersökning. SCB var under den aktuella perioden restriktiv i sin policy, vilket gjorde att uppgift om taxerad inkomst för dem som ingick i urvalet inte lämnades ut. De enda bakgrundsvariabler som ingick i SCB:s urval var kön och ålder. När det gäller bortfallet kan man på goda grunder anta, att de som saknar erfarenhet av, intresse för och kunskap om vuxenutbildning i lägre grad besvarat enkäten. En stor del av frågorna i enkäten behandlade, av naturliga skäl, vuxenutbildning. En hel del kommentarer i samband med att obesvarade formulär återsändes styrker detta. Många gav uttryck för uppfattningen att undersökningen inte berörde dem, eftersom de inte hade deltagit i, eller inte var intresserade av att delta i vuxenutbildning. Detta stöds också om man studerar åldersfördelningen för dem som svarat och för bortfallet.

	SVARANDEGRUPP	BORTFALL
-25 år	14	15
26-35 år	25	21
36-45 år	19	14
46-55 år	18	20
56-66 år	15	17
67-75 år	8	13

Den äldsta åldersgruppen har i lägre grad besvarat enkäten. Det är känt från många sammanhang att de äldre deltar i lägre grad i olika former av vuxenutbildning. Resultatet stödjer sålunda antagandet att de utan erfarenhet av och intresse för vuxenutbildning i lägre grad besvarat enkäten.

Könsfördelning för de svarande och för bortfallet ser ut sålunda:

	SVARANDEGRUPP (%)	BORTFALL (%)
KÖN		
Män	48	50
Kvinnor	52	50

Ett något större bortfall för männen, men ingen anmärkningsvärd skillnad. Möjligheterna till generaliseringar utifrån materialet är begränsade. För det första innebär det faktum att datainsamlingen företagits i två kommuner en inskränkning i generaliseringshänseende. För det andra utgör det 30 %-iga bortfallet en begränsning av generaliseringsmöjligheterna.Det torde föreligga en tendens till överskattning av intresse och erfarenhet av vuxenutbildning. Bortfallet innebär att generaliserbarhet med avseende på enskilda fördelningar knappast föreligger. För att kunna hävda detta förutsätts ett antagande om att bortfallet fördelar sig slumpmässigt. Däremot kan man anta att bättre representativitet föreligger när man studerar samband mellan olika variabler. Det ställs större krav på bortfallets snedhet för att det skall störa representativiteten när man studerar samband än när man studerar enskilda fördelningar. Generaliserbarheten gäller i första hand den population från vilket materialet härrör, alltså befolkningen i Luleå och Norrköping i åldern 20-75 år. Vi anser det vara rimligt att behandla materialet som representativt. Vi studerar skillnader mellan deltagare och icke-deltagare. Sannolikt är dessa skillnader större i populationen än i urvalet. Bortfallets åldersfördelning och erfarenheterna från datainsamlingen stödjer detta.

I tabellerna som redovisas nedan framgår att det föreligger stora skillnader i resurshänseende mellan deltagare och icke-deltagare. Vi gör antagandet att detta gäller även för bortfallet. Detta innebär att skillnaderna mellan grupperna är större än undersökningen visar. Under detta antagande är det rimligt att genomföra signifikansanalys av skillnaderna i materialet. Vi har valt att samla dessa signifikansanalyser i bilaga 6 . Vi har också i bilaga 6 tagit med ett normerat sambandsmått för de olika tabeller som redovisas nedan.

2.3 Variabler

Det formulär som användes vid undersökningen återfinns i bilaga 16 . Enkätformuläret innehåller frågor som avsåg belysa de fem komponenterna: ekonomiska, politiska, kulturella och sociala resurser samt utbildning. Dessutom ingick vissa frågor rörande bakgrundsförhållanden (barnförekomst, sysselsättning, arbetstider). Vidare ställdes frågor för att utröna faktisk erfarenhet av vuxenutbildning (fråga 21 och 22), studiehinder (fråga 23), kännedom om vuxenutbildning (fråga 24), informationsbehov (fråga 25), vilket utbyte man anser sig kunna få av deltagande i vuxenutbildning (fråga 26), samt vad man skulle vilja studera om man skulle delta i vuxenutbildning (fråga 27 och 28). Vi skall i det avsnittet definiera de variabler vi i vår analys nedan utnyttjar. Vi börjar med de variabler som avser mäta de fem komponenter som härletts ur målen.

Ekonomiska resurser: Fråga 18 i formuläret. Den variabeln redovisas sålunda indelad:

Saknar inkomst
1-10.000 kr
11-30.000 kr
31-40.000 kr
41.000 kr och därutöver

Politiska resurser:

Facklig organisationsaktivitet (fråga 8)
Ej medlem
Medlem, besöker aldrig möten
Medlem, besöker sällan möten
Medlem, besöker ibland möten
Medlem, besöker ofta möten

Politisk organisationsaktivitet (fråga 9) är indelad på samma sätt:
Ej medlem
Medlem, besöker aldrig möten
Medlem, besöker sällan möten
Medlem, besöker ibland möten
Medlem, besöker ofta möten.

Övrig organisationsaktivitet (fråga 10) redovisas dikotomiserad:

Ej medlem
Medlem i åtminstone en övrig förening.

Kontakt med person i ansvarig ställning (fråga 11).

Ja eller nej

Mötestalat (fråga 12)

Ja eller nej

Författa skrivelse (fråga 13)

Nej
Ja, med hjälp av någon
Ja, själv

Samhällsintresse (fråga 19). Här ställdes sex delfrågor rörande intresse för olika samhällsfrågor. Varje delfråga hade svarsalternativen "stort intresse", "visst intresse" och "inget intresse". Ett index har beräknats. Varje delfråga har fått värdet 3, 2 eller 1. Dessa värden har summerats och dividerats med antal besvarade frågor för varje individ. Detta index redovisas med följande värden.
Stort samhällsintresse: indexvärde 1-1.99
Visst samhällsintresse: indexvärde 2-2.32
Litet samhällsintresse: indexvärde 2.33-3
Dessa sex variabler, facklig organisationsaktivitet, politisk organisationsaktivitet, övrig organisationsaktivitet, kontakt med person i ansvarig ställning, mötestalat och författa skrivelse avser mäta politiska resurser.

Kulturella resurser: Var och en av frågorna har fyra svarsalternativ; ofta, ibland, sällan och aldrig. Vi har beräknat ett summaindex, så att svaret "ofta" på enskild fråga givits värdet 4, "ibland" värdet 3, "sällan" värdet 2 och "aldrig" värdet 1. För varje respondent har summan beräknats, och dividerats med antalet besvarade frågor. Index för kulturell aktivitet redovisas i följande kategorier:

Låg aktivitet: indexvärde 1-1.75
Medellåg aktivitet: indexvärde 1.76-2.5
Medelhög aktivitet: indexvärde 2.51-3
Hög kulturell aktivitet: indexvärde 3.01-4

Sociala resurser: För var och en av de delfrågor som ställdes fanns fyra svarsalternativ: känner flera, känner ett par, känner en, känner ingen. Ett summaindex har beräknats. Svaret "känner flera" på enskild fråga ger värdet 4 osv. ner till "känner ingen" som ger värdet 1. Värdena för samtliga delfrågor har summerats och dividerats med antalet besvarade delfrågor och index redovisas enligt följande:
Låga sociala resurser: indexvärde 1-1.8
Vissa sociala resurser: indexvärde 1.81-2.25
Goda sociala resurser: indexvärde 2.26-4

Utbildning: Här ställdes dels frågan om skolutbildning (fråga 1) som redovisas med följande kategorier;
folkskola högst 6 år
folkskola 7 år eller mer
grundskola motsv. (enhetsskola, realskola, flickskola, folkhögskola)
gymnasium eller högre
dels frågan om yrkesutbildning (fråga 2) som redovisas dikotomiserad:
Ja eller nej

De nu presenterade variablerna utgör vad vi kallat utbildningspolitiska målvariabler. Med utgångspunkt från den fördelningspolitiska ambitionen inom vuxenutbildningspolitiken gäller för dessa variabler att ju lägre värden en individ har, desto angelägnare är han att nå.

Övriga variabler: Kön; ålder; erfarenhet av vuxenutbildning. (Fråga 21 och 22). Denna variabel redovisas dikotomiserad: Har erfarenhet av vuxenutbildning = deltar nu eller har tidigare deltagit i studiecirkel, kommunal vuxenutbildning eller folkhögskola; saknar erfarenhet av vuxenutbildning.

Enligt den tolkning av de vuxenutbildningspolitiska målen som vi ovan klargjort skall vuxenutbildning bidra till utjämning i följande avseenden: Ekonomiska resurser, politiska resurser, sociala resurser och kulturella resurser. Vi har operationaliserat i ett antal utbildningspolitiska målvariabler.

Vi har argumenterat att de utbildningspolitiska ambitionerna inte inskränker sig till att skapa "equality of opportunity", utan att man verkligen avser representera och till och med överrepresentera dem som är resurssvaga i berörda avseenden, de som har låga vär-

den på de utbildningspolitiska målvariablerna.

2.4 Resultat

Ett sätt att studera fördelningspolitiska effekter är att se i vilken utsträckning angelägna grupper är representerade bland deltagare i vuxenutbildning.

En överrepresentation av resurssvaga bland deltagare skulle vara det mest entydigt fördelningspolitiska rekryteringsresultatet. Om det inte råder en sådan överrepresentation kan detta dock inte tas till intäkt för att fördelningspolitiska rekryteringsresultat inte föreligger. Följande invändningar mot en sådan slutsats kan göras.

1. De fördelningspolitiska motiven är inte de enda bakom vuxenutbildningssatsningen. En av de osäkra faktorerna i tolkningen av de vuxenutbildningspolitiska målen är att avgöra vilken vikt det fördelningspolitiska målet har i förhållande till andra mål, om ekonomisk tillväxt och om individuell valfrihet.

2. Den direkta och den indirekta fördelningspolitiska ambitionen. Vuxenutbildningspolitiken utgår inte från att fördelningspolitiska effekter skall uppnås enbart genom att de resurssvaga rekryteras till vuxenutbildning och därmed höjer sina resurser. En tanke är även att en indirekt effekt skall uppnås, att vuxenutbildningen skall vara ett instrument för att stärka eftersatta gruppers organisationer och företrädare för eftersatta grupper. Utifrån ett sådant synsätt är representation i och för sig inte en förutsättning. På samma sätt som det är omöjligt att särskilja en fördelningspolitiskt motiverad från en icke fördelningspolitiskt motiverad del av vuxenutbildningen, är det omöjligt att särskilja en del som avser verka fördelningspolitiskt direkt från en del som avser verka fördelningspolitiskt indirekt. Olika typer av facklig utbildning, utbildning av funktionärer inom organisationer osv. kan givetvis hänföras till den indirekta ambitionen, men den största delen av sådan utbildning sker i form av studiecirklar, och det finns ingen särskiljning av sådana cirklar. Man kan tillbakavisa kritik om att eftersatta grupper inte är överrepresenterade eller ens representerade i vuxenutbildning genom att säga, att de som deltar är företrädare för de resurssvaga. Men den direkta fördelningspolitiska ambitionen, att få med de resurssvaga i studieverksamheten för att de därigenom skall förbättra sina resurser, är den viktigaste.

3. Vad är förorsakat av vuxenutbildningsdeltagande och vad förorsakar vuxenutbildningsdeltagande ? Vuxenutbildning förutsätts vara resursskapande. De som är eller har varit vuxenstuderande har därigenom höjt sina resurser. Om man studerar representation av svaga grupper kan man inte med säkerhet veta om deltagandet är förorsakat av att vara resursstark eller om det är så att resursstyrkan är förorsakad av deltagandet. Om vuxenutbildning som fördelningspolitiskt instrument fungerar skall resurssvaga rekryteras och efterhand skall dessa som en effekt av deltagandet förhöja sina resurser.

Om vi tänker oss olika fall av representation av resurssvaga kan följande sägas: Om resurssvaga är överrepresenterade bland deltagare skulle rekryteringen vara förenlig med det fördelningspolitiska målet. Vuxenutbildningen verkar då i högre grad för att stärka de svaga än för att ytterligare stärka de redan starka.

Om, för det andra, de resurssvaga skulle visa sig vara representerade, det vill säga, om inga samband skulle föreligga mellan de utbildningspolitiska målvariablerna och vuxenutbildningsdeltagande, skulle detta också kunna betraktas som förenligt med de fördelningspolitiska ambitionerna.Det finns, dels en ospecificerad del av vuxenutbildningen som inte är fördelningspolitiskt motiverad, dels en ospecificerad del som förutsätts verka indirekt fördelningspolitiskt. Eftersom dessa båda effekter i den totala bilden skulle verka sänkande på representationen av resurssvaga, skulle utfallet vara väl förenligt med uppfattningen att rekryteringen är fördelningspolitiskt effektiv.

Om, för det tredje, resurssvaga visar sig vara underrepresenterade bland deltagare i vuxenutbildning, är tolkningen mer osäker. Här blir det närmast en fråga om att bedöma storleken av underrepresentation, styrkan i de positiva sambanden mellan deltagande i vuxenutbildning och utbildningspolitiska målvariabler. Vi finner det dock vara rimligt, att för ju fler av de utbildningspolitiska målvariablerna de positiva sambanden gäller, för ju fler undergrupper inom materialet samt ju starkare de positiva sambanden är, desto mindre sannolik blir en tolkning av att de fördelningspolitiska ambitionerna är förenliga med utfallet.

Vi börjar analysen av vuxenutbildningspolitikens effekter med att göra jämförelser mellan dem som har erfarenhet av vuxenutbildning med de som inte har detta. Med erfarenhet av vuxenutbildning avses

att man vid undersökningstillfället och/eller tidigare angivit att man deltog/deltagit i kommunal vuxenutbildning, studiecirkel eller folkhögskola. Med denna definition av vuxenutbildning var det drygt 40 % (538 personer) som hade sådan erfarenhet. Resten saknade erfarenhet. Det är dessa båda grupper vi i det fortsatta jämför. Vi börjar med att studera fördelning för kön och ålder.

TABELL 1. KÖN OCH ÅLDER FÖRDELAT EFTER VUXENUTBILDNINGSERFARENHET FÖR BEFOLKNINGEN I LULEÅ OCH NORRKÖPING I ÅLDERN 20-75 ÅR (Procenteull fördelning)

	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	TOTAL
KÖN			
Kvinnor	48.8	55.9	51.7
Män	51.2	44.1	48.4
Summa	100	100	100.1
Bastal	789	538	1327
(Uppgift saknas 0)			
ÅLDER			
20-25 år	17.1	10.4	14.4
26-35 år	24.8	26.4	25.5
36-45 år	16.0	23.0	18.8
46-55 år	15.0	22.5	18.0
56-66 år	16.3	13.9	15.4
67-75 år	10.8	3.7	7.9
Summa	100	99.9	100
Bastal	789	538	1327
(Uppgift saknas 0)			

För denna och kommande tabeller gäller att vi genomfört signifikansanalys med hjälp av chi^2 oberoende test. Dessutom har för alla samband en normerad sambandsparameter (gamma) beräknats. Vi redovisar dessa statistiska beräkningar i bilaga 6. I texten anges om skillnaderna i tabellen är signifikanta. Innebörden av detta samt testresultatet finns i bilaga 6 . För tabellernas uppställning gäller att värdena på de utbildningspolitiska målvariablerna är ordnade från låga till höga. Vuxenutbildningserfarenhet är ordnad

på samma sätt. De som saknar erfarenhet (lågt värde) står i första kolumnen. Detta innebär vid tolkning av sambandsparametern som finns i bilaga, att negativt samband mellan vuxenutbildningserfarenhet och en viss målvariabel betyder att de som saknar erfarenhet har lägre resurser.

Erfarenhet av vuxenutbildning är något vanligare bland kvinnor än bland män. Denna skillnad är signifikant på 5 %-nivå. Vuxenutbildningsdeltagande är vanligast i åldrarna 26-55 år. Det är således de yngsta och de äldsta som i lägre grad har erfarenhet av vuxenutbildning. Denna skillnad är signifikant på 1%-nivå.

TABELL 2. FORMELL SKOLUTBILDNING FÖRDELAT EFTER VUXENUTBILDNINGSERFARENHET FÖR BEFOLKNINGEN I LULEÅ OCH NORRKÖPING I ÅLDERN 20-75 ÅR (Procenteull fördelning).

	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	TOTAL
SKOLUTBILDNING			
Folkskola högst 6 år	29.8	22.0	26.6
Folkskola 7 år el. mer	34.4	27.4	31.5
Grundskola (motsv)	9.2	5.8	7.8
Realskola (motsv)	10.6	29.2	18.1
Gymnasium el. högre	16.2	15.6	15.9
Summa	100.2	100	99.9
Bastal	786	537	1323
(Uppgift saknas 4 /0.3 %/)			

Skillnaden är signifikant på 1-procents nivå. I de båda lägsta utbildningskategorierna (enbart folkskola) återfinns betydligt större andel av dem utan än av dem med vuxenutbildningserfarenhet (64.2 % mot 49.4 %). De som har realskola utgör en betydligt större andel bland dem med än bland dem utan erfarenhet av vuxenutbildning (29.2 % mot 10.6 %). För den högsta kategorin, gymnasium och däröver, föreligger ingen nämnvärd skillnad. Den viktigaste slutsats vi kan dra är att de formellt kortutbildade, den grupp som i utbildningspolitiken utpekats som målgrupp, är fler bland dem som saknar vuxenutbildningserfarenhet än bland dem som har erfarenhet av vuxenutbildning.

TABELL 3 YRKESUTBILDNING FÖRDELAT EFTER VUXENUTBILDNINGSERFARENHET FÖR BEFOLKNINGEN I LULEÅ OCH NORRKÖPING I ÅLDERN 20-75 ÅR (Procentuell fördelning).

	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	TOTAL
YRKESUTBILDNING			
Saknar yrkesutbildning	51.9	36.2	45.6
Har yrkesutbildning	48.1	63.8	54.4
Summa	100	100	100
Bastal	745	503	1248
(Uppgift saknas 79 /6 %/)			

Skillnaden är signifikant på 1 procents nivå. Yrkesutbildning utöver skolutbildning föreligger i högre grad bland dem som har erfarenhet av vuxenutbildning. Det är uppenbart, om vi ser till tabellerna 2 och 3, att den del av befolkningen som deltar eller deltagit i vuxenutbildning har bättre utbildningsstandard än den del av befolkningen som saknar erfarenhet av vuxenutbildning. Vad vi kan konstatera är, att kvinnor i högre grad än män har erfarenhet av vuxenutbildning, att de i åldrarna 26-55 år i högre grad än dem som är yngre och äldre har vuxenutbildningserfarenhet, samt att utbildningsnivån är högre för dem som har erfarenhet av vuxenutbildning.

Vi övergår nu till att studera de frågor som ställts i undersökningen för att belysa de utbildningspolitiska målvariablerna.

TABELL 4 INKOMST FÖRDELAT EFTER VUXENUTBILDNINGSERFARENHET FÖR BEFOLKNINGEN I LULEÅ OCH NORRKÖPING I ÅLDERN 20-75 ÅR (Procentuell fördelning).

	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	TOTAL
EGEN BRUTTOINKOMST			
Saknar inkomst	12.1	12.7	12.3
1-10.000	11.8	10.6	11.3
11-30.000	36.6	30.8	34.2
31-40.000	21.1	21.3	21.2
41.000 -	18.5	24.7	21.0
Summa	100.1	100.1	100
Bastal	705	498	1203
(Uppgift saknas 124 /9.3 %/)			

Skillnaden är inte signifikant. Dessutom uppgår intern-bortfallet till drygt 9 procent. Detta i förening med vad som tidigare sagts om undersökningsbortfallet gör det omöjligt att dra någon slutsats. Att ingen signifikant skillnad finns i tabellen kan bero på detta.

Vi skall nu se på hur medlemsskap och aktivitet i olika typer av föreningar fördelar sig för de båda grupperna.

TABELL 5 MEDLEMSKAP OCH AKTIVITET I FACKFÖRENING ELLER FACKLIG SAMMANSLUTNING FÖRDELAT EFTER VUXENUTBILDNINGSERFARENHET FÖR BEFOLKNINGEN I LULEÅ OCH NORRKÖPING I ÅLDERN 20-75 ÅR (Procentuell fördelning)

	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	TOTAL
FACKLIG ORGANISATIONS-AKTIVITET			
Ej medlem	40,8	33.0	37.6
Medlem, besöker möten			
aldrig	16.3	11.6	14.4
sällan	17.1	17.6	17.3
ibland	21.2	23.3	22.1
ofta	4.6	14.4	8.6
Summa	100	99.9	100
Bastal	765	527	1292
(Uppgift saknas: 35 /2.6 %/)			

Skillnaden är signifikant på 1 procents nivå. Skillnader föreligger dels för dem som inte är medlemmar (33 % bland dem med, 40.8 % bland dem utan erfarenhet av vuxenutbildning) samt bland dem som är mest aktiva medlemmar (14.4 % bland dem med, 4.6 % bland dem utan erfarenhet av vuxenutbildning).

TABELL 6 MEDLEMSKAP OCH AKTIVITET I POLITISKT PARTI ELLER POLITISK SAMMANSLUTNING FÖRDELAT EFTER VUXENUTBILDNINGSERFARENHET FÖR BEFOLKNINGEN I LULEÅ OCH NORRKÖPING I ÅLDERN 20-75 ÅR (Procentuell fördelning)

	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	TOTAL
POLITISK ORGANISATIONS-AKTIVITET			
Ej medlem	91.8	75.5	85.2
Medlem, besöker möten			
aldrig	2.9	4.2	3.4
sällan	2.3	5.9	3.8
ibland	2.3	7.2	4.3
ofta	0.6	7.2	3.3
Summa	99.9	100	100
Bastal	771	527	1298
(Uppgift saknas 29 /2.2 %/)			

Skillnaden är signifikant på 1 procents nivå. De med vuxenutbildningserfarenhet är i klart högre grad medlemmar i politiska organisationer, och de deltar i klart högre grad i politiska möten.

TABELL 7 MEDLEMSKAP I ANDRA FÖRENINGAR ÄN POLITISKA OCH FACKLIGA FÖRDELAT EFTER VUXENUTBILDNINGSERFARENHET FÖR BEFOLKNINGEN I LULEÅ OCH NORRKÖPING I ÅLDERN 20-75 ÅR (Procentuell fördelning)

	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	TOTAL
ÖVRIG ORGANISATIONS-AKTIVITET			
Ej medlem	67.1	48.8	59.7
Medlem i åtminstone en förening	32.9	51.2	40.3
Summa	100	100	100
Bastal	760	520	1280
(Uppgift saknas 47 /3.5 %/)			

Skillnaden är signifikant på 1 procents nivå. Det är den hittills största skillnaden mellan grupperna. Nära 20 procent fler av dem som har erfarenhet av vuxenutbildning tillhör åtminstone en annan förening.

TABELL 8 FRÅGOR RÖRANDE POLITISKA RESURSER FÖRDELAT EFTER VUXENUTBILDNINGSERFARENHET FÖR BEFOLKNINGEN I LULEÅ OCH NORRKÖPING I ÅLDERN 20-75 ÅR (Procentuell fördelning)

	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	TOTAL
KONTAKT			
Har Ni någon gång tagit kontakt med person i ansvarig ställning för att påverka ett beslut i en samhällsfråga			
Nej	90.8	77.5	85.4
Ja	9.2	22.5	14.6
Summa	100	100	100
Bastal	770	525	1295
(Uppgift saknas 32 /2.4 %/)			
MÖTESTALAT			
Har Ni någon gång talat vid ett möte i en förening eller organisation			
Nej	74.4	52.7	65.6
Ja	25.6	47.3	34.4
Summa	100	100	100
Bastal	773	529	1302
(Uppgift saknas 25 /1.9 %/)			
FÖRFATTA SKRIVELSE			
Skulle Ni själv, eller med hjälp av någon Ni känner kunna författa en skrivelse för att överklaga ett myndighetsbeslut			
Nej	19.9	6.2	14.3
Ja , med hjälp	44.4	42.4	43.6
Ja, själv	35.7	51.4	42.2
Summa	100	100	100.1
Bastal	759	531	1290
(Uppgift saknas 37 /2.8 %/)			

Skillnaderna för alla tre variablerna är signifikanta på 1 procents nivå. Här framträder mycket klara skillnader med avseende på alla tre frågorna, och skillnaderna går hela tiden i den riktningen att de som har erfarenhet av vuxenutbildning är resursstarkare. Den mest markanta skillnaden gäller andelen som talat vid ett möte. Detta är naturligtvis avhängigt de skillnader som tidigare redovisats rörande medlemskap i olika typer av föreningar.

I nästa tabell studeras fördelningen för det index rörande samhällsintresse som beräknats.

TABELL 9 INDEX FÖR SAMHÄLLSINTRESSE FÖRDELAT EFTER VUXENUTBILDNINGS-ERFARENHET FÖR BEFOLKNINGEN I LULEÅ OCH NORRKÖPING I ÅLDERN 20-75 ÅR (Procentuell fördelning)

	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	TOTAL
SAMHÄLLSINTRESSE			
Lågt samhällsintresse	31.6	14.6	24.6
Visst samhällsintresse	36.3	40.1	37.9
Stort samhällsintresse	32.1	45.3	37.6
Summa	100	100	100.1
Bastal	760	534	1294
(Uppgift saknas 33 /2.5 %/)			

Ett högre samhällsintresse finns hos dem som deltar i vuxenutbildning. Skillnaden är signifikant på 1 procents nivå. Fördelningarna för de frågor som ställts rörande sociala resurser samt det index för sociala resurser som beräknats redovisas nedan.

TABELL 10 FRÅGOR RÖRANDE SOCIALA RESURSER, SAMT INDEX FÖR SOCIALA RESURSER FÖRDELAT EFTER VUXENUTBILDNINGSERFARENHET FÖR BEFOLKNINGEN I LULEÅ OCH NORRKÖPING I ÅLDERN 20-75 ÅR (Procentuell fördelning)

	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	TOTAL
SOCIALA RESURSER			
Någon att vända sig till vid:			
personliga problem			
ingen	14.8	11.5	13.4
en	16.3	10.9	14.1
två eller flera	68.9	77.7	72.5
Summa	100.1	100.1	100
Bastal	743	523	1266
(Uppgift saknas 61 /4.6 %/)			
problem med myndighetskontakter			
ingen	26.5	16.4	22.3
en	13.5	10.6	12.3
två eller fler	59.9	73.0	65.3
Summa	99.9	100	99.9
Bastal	731	518	1249
(Uppgift saknas 78 /5.9 %/)			
juridiska problem			
ingen	29.0	22.5	26.3
en	22.6	22.5	22.5
två eller flera	48.4	55.1	51.2
Summa	100	100.1	100
Bastal	739	525	1264
(Uppgift saknas 63 /4.7 %/)			
hushållsarbete i samband med sjukdom			
ingen	23.0	19.4	21.5
en	19.6	16.9	18.5
två eller fler	57.4	63.7	60.0
Summa	100	100	100
Bastal	723	515	1238
(Uppgift saknas 89 /6.7 %/)			

(Tabellen fortsätter på nästa sida).

TABELL 10, forts.

	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	TOTAL
om Ni behöver låna 2.000:-			
ingen	25.5	14.4	20.9
en	13.4	10.4	12.1
två eller fler	61.1	75.3	67.0
Summa	100	100	100
Bastal	740	521	1261
(Uppgift saknas 66 /4.9 %/)			
rådfråga någon rörande vuxenutbildning			
ingen	51.4	28.9	42.0
en	13.6	12.5	13.1
två eller flera	35.1	58.6	44.8
Summa	100.1	100	99.9
Bastal	730	519	1249
(Uppgift saknas 78 /5.9 %/)			
INDEX FÖR SOCIALA RESURSER			
Låga resurser	40.1	23.5	33.3
Vissa resurser	33.0	36.8	34.6
Goda resurser	26.8	39.7	32.1
Summa	99.9	100	100
Bastal	760	532	1292
(Uppgift saknas 35 /2.6 %/)			

För alla enskilda frågor är skillnaderna i tabellen sådana, att de som har erfarenhet av vuxenutbildning är resursstarkare. För frågan om hjälp med hushållsarbete är skillnaden signifikant på 5 procents nivå. För övriga frågor är skillnaderna signifikanta på 1 procents nivå. Skillnaden för index är också signifikant på 1 procents nivå.

Vi övergår nu till att studera hur frågor rörande kulturella aktiviteter fördelar sig. I tabellen nedan redovisas också ett på dessa frågor baserat summaindex.

TABELL 11 FRÅGOR RÖRANDE KULTURELL AKTIVITET SAMT INDEX FÖR KULTURELL AKTIVITET FÖRDELAT EFTER VUXENUTBILDNINGSERFARENHET FÖR BEFOLKNINGEN I LULEÅ OCH NORRKÖPING I ÅLDERN 20-75 ÅR (Procentuell fördelning)

	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	TOTAL
KULTURELL AKTIVITET			
Besöker utställningar/ muséer			
aldrig	21.8	7.3	15.9
sällan	40.0	38.4	39.3
ibland	34.4	48.1	40.0
ofta	3.8	6.2	4.8
Summa	100	100	100
Bastal	770	534	1304
(Uppgift saknas 23 /1.7 %/)			
Besöker teater/konserter			
aldrig	32.4	13.3	24.7
sällan	32.3	29.8	31.3
ibland	31.4	45.5	37.1
ofta	3.8	11.4	6.9
Summa	99.9	100	100
Bastal	783	534	1317
(Uppgift saknas 10 /0.8 %/)			
Läser böcker			
aldrig	8.2	2.6	5.9
sällan	22.5	17.4	20.4
ibland	38.6	33.2	36.4
ofta	30.8	46.7	37.2
Summa	100.1	99.9	99.9
Bastal	783	533	1316
(Uppgift saknas 11 /0.8 %/)			

(Tabellen fortsätter på nästa sida)

TABELL 11, forts.

	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	TOTAL
Besöker bibliotek			
aldrig	33.3	14.5	25.7
sällan	26.6	28.8	27.5
ibland	27.1	35.0	30.3
ofta	12.9	21.8	16.5
Summa	99.9	100.1	100
Bastal	781	532	1313
(Uppgift saknas 14 /1.0 %/)			
INDEX FÖR KULTURELL AKTIVITET			
Låg aktivitet	25.9	10.7	19.7
Medellåg aktivitet	36.9	29.2	33.8
Medelhög aktivitet	21.9	29.7	25.1
Hög aktivitet	15.3	30.5	21.4
Summa	100	100.1	100
Bastal	785	535	1320
(Uppgift saknas 7 /0.5 %/)			

Här utvisar tabellen för samtliga enskilda frågor samt för index helt entydiga skillnader. Den kulturella aktiviteten är avsevärt högre bland dem som har erfarenhet av vuxenutbildning än bland dem utan. Skillnaderna för enskilda frågor såväl som för index är signifikanta på 1 procents nivå.

De jämförelser vi ovan gjort visar tydligt att kriteriet erfarenhet av vuxenutbildning urskiljer två grupper i befolkningen. Med undantag för inkomst går alla tendenser i samma riktning. De som saknar erfarenhet av vuxenutbildning är resurssvagare, än dem som har erfarenhet. Könsfördelningen var sned. Kvinnor har i högre grad än män erfarenhet av vuxenutbildning. Åldersfördelningen var sådan att de yngsta, 20-25 år, och äldsta, över 56 år, i lägre grad än övriga åldersgrupper har vuxenutbildningserfarenhet. Avsevärt lägre andel bland dem som har vuxenutbildningserfarenhet är formellt kortutbildade än bland dem som saknar vuxenutbildningserfarenhet.

Det föreligger sålunda skillnader i gruppernas sammansättning med avseende på dessa bakgrundsvariabler. Man kan därför fråga sig om dessa skillnader betingar skillnader med avseende på utbildnings-

politiska målvariabler. Man kan tänka sig att kriteriet vuxenutbildningserfarenhet i sig inte utgör någon klar indelning av befolkningen i en resurssvagare och en resursstarkare del, utan att det är kön, ålder och utbildning som sammanhänger med resursvariablerna.

Det kan exempelvis mycket väl vara så att de ovan redovisade skillnaderna mellan dem med respektive utan erfarenhet av vuxenutbildning i fråga om organisationsaktivitet i politiska och fackliga organisationer uppstår till följd av den sneda könsfördelningen. Det är ju ett välkänt förhållande att facklig och politisk organisationsaktivitet förekommer i högre utsträckning bland män än bland kvinnor. Levnadsnivåundersökningen från 1968 redovisar att 24 procent av männen är politiskt organiserade mot 18 procent av kvinnorna. (Johansson Sten, 1971 sid 114).

Där framgår också att andelen fackligt organiserade bland männen uppgår till 63 procent mot 45 procent bland kvinnorna (a.a. sid 117). Även i åtskilliga andra avseenden visar levnadsnivåundersökningen på skillnader mellan könen med avseende på de frågor eller liknande frågor som vi i vår undersökning använt för att mäta de utbildningspolitiska målvariablerna. Sådana skillnader finns också mellan åldersgrupper. Levnadsnivåundersökningen visar också att formell utbildning sammanhänger med flertalet av våra utbildningspolitiska målvariabler.

Sammanfattningsvis kan sägas, att det finns goda grunder för antaganden om, att de skillnader mellan dem med respektive utan erfarenhet av vuxenutbildning med avseende på kön, ålder och utbildning kan sammanhänga med de skillnader i övrigt som observerats mellan grupperna. För att undersöka detta har vi studerat sambandet mellan vuxenutbildningserfarenhet och utbildningspolitiska målvariabler under konstanthållande av kön, ålder och utbildning. Vi har alltså studerat de ursprungliga sambanden för kvinnor för sig och män för sig och för tre olika ålderskategorier (20-35 år, 36-55 år samt 56-75 år). Dessutom har sambanden studerats för kortutbildade (enbart folkskola) för sig och icke kortutbildade för sig. Dessa tabeller återfinns i bilaga 7-9. I bilaga 10-12 finns Chi^2 test och gammavärden för tabellerna. Dessa analyser kan sammanfattas på följande sätt:
1. Den ursprungliga skillnaden mellan dem som har och dem som saknar vuxenutbildningserfarenhet visade sig gälla för alla studerade undergrupper med vissa undantag.

2. Undantagen är:
   a. Kontakt med person i ansvarig ställning för åldersgruppen 36-55 år
   b. yrkesutbildning för åldersgruppen 20-35 år
   c. skolutbildning för åldersgruppen 20-35 år (signifikant på 5 procents nivå).
   d. skolutbildning för båda könen (signifikant på 5 procents nivå)
   e. yrkesutbildning för icke kortutbildade.
   f. samhällsintresse för icke kortutbildade.

Slutsatsen blir att kön, ålder eller utbildning inte förklarar skillnaderna i resurser mellan dem med och dem utan vuxenutbildningserfarenhet.

3. Vissa skillnader i sambandsstyrka är särskilt stora för vissa undergrupper:
   a. Skillnaden mellan deltagare och icke deltagare bland kvinnor är större än motsvarande skillnad för män med avseende på kulturell aktivitet och samhällsintresse.
   b. skillnaderna mellan deltagare och icke deltagare är mindre i åldersgruppen 20-35 år än för övriga vad gäller skolutbildning och yrkesutbildning.
   c. skillnaderna mellan deltagare och icke deltagare är större för åldersgruppen 56-75 år än för övriga i fråga om kontakt med person i ansvarig ställning, mötestalat och kulturell aktivitet.
   d. skillnaden mellan deltagare och icke deltagare är större bland kortutbildade än bland icke kortutbildade med avseende på; politisk organisationsaktivitet, övrig organisationsaktivitet, kontakt med person i ansvarig ställning, mötestalat, samhällsintresse samt kulturell aktivitet.

3 Mätning av fördelningspolitiska effekter genom studium av representation av resurssvaga bland dem som vid mättillfället deltog i vuxenutbildning

En svårighet att utläsa fördelningspolitiska effekter av jämförelsen mellan dem som har och dem som saknar erfarenhet av vuxenutbildning är, att de fördelningspolitiska ambitionerna är av relativt sent datum inom vuxenutbildningspolitiken, även om de fördelningspolitiska ambitionerna hos enskilda studieförbund kan datera sig längre tillbaka. Gruppen som har erfarenhet av vuxenutbildning har en "barlast" av sådana för vilka deltagandet daterar sig längre tillbaka än de fördelningspolitiska ambitionerna. Det kan därför vara rimligt att studera dem som vid undersökningstillfället deltog i vuxenutbildning. Man alltså ställa betydligt högre krav på representation av resurssvaga 1975 än exempelvis 1965, eftersom de aktuella fördelningspolitiska ambitionerna gäller fullt ut vid mättillfället. Även om inga åtgärder i vuxenutbildningspolitiken vidtagits för att direkt göra det svårare för de redan motiverade att delta, så har ambitionen varit att föra över resurser till aktiva insatser för att öka andelen resurssvaga bland deltagarna. De som vid tiden för vår datainsamling, december 1974 - januari 1975, deltog i vuxenutbildning kan ses som resultatet av de olika fördelningspolitiskt motiverade åtgärder som vidtagits under den reformperiod vi studerat. Det rekryteringsmönster som råder vid detta tillfälle bör uppvisa högre grad av representation av resurssvaga än hela gruppen som någon gång deltagit i vuxenutbildning. I den gruppen ingår även de som rekryterats till vuxenstudier före det fördelningspolitiska målets genombrott.

I vår undersökning har 222 personer (16.7 %) angivit att de var engagerade i cirkelstudier, kommunal vuxenutbildning eller folkhögskolestudier vid undersökningstillfället. Om de resurssvaga skulle visa sig vara överrepresenterade är detta ett belägg för fördelningspolitiska effekter. Om de resurssvaga är representerade kan detta vara förenligt med att fördelningspolitiska effekter uppnåtts. Om de resurssvaga är underrepresenterade så kan detta i och för sig också vara förenligt med fördelningspolitiska effekter, men även med motsatsen. För att studera om representationen av resurssvaga skiljer sig åt mellan dem som vid mättillfället deltog, respektive

de som någon gång deltagit i vuxenutbildning skall vi nedan jämföra dessa båda grupper. Observeras bör att gruppen med vuxenutbildningserfarenhet omfattar gruppen som vid mättillfället deltar i vuxenutbildning.

TABELL 12 JÄMFÖRELSE MELLAN HELA GRUPPEN SOM HAR VUXENUTBILDNINGSERFARENHET SAMT DEN DEL AV DESSA SOM VID UNDERSÖKNINGSTILLFÄLLET DELTOG I VUXENUTBILDNING MED AVSEENDE PÅ KÖN OCH ÅLDER (Procentuell fördelning)

	HELA GRUPPEN MED ERFARENHET AV VUXENUTBILDNING	DELTAGARE VID MÄTTILLFÄLLET
KÖN		
Kvinnor	55.9	59.9
Män	44.1	40.1
Summa	100	100
Bastal	538	222
(Uppgift saknas 0)		
ÅLDER		
20-25 år	10.4	6.8
26-35 år	26.4	23.9
36-45 år	23.0	24.8
46-55 år	22.5	21.6
56-66 år	13.9	16.7
67-75 år	3.7	6.3
Summa	99.9	100.1
Bastal	538	222
(Uppgift saknas 0)		

Könsfördelningen är något snedare för dem som deltar i vuxenutbildning än för hela gruppen med vuxenutbildningserfarenhet. Åldersfördelningen är sådan att bland deltagarna är de under 35 år i lägre grad representerade. De äldre, över 56 år,är i högre grad representerade. Fördelningen för formell skolutbildning är intressant. "Formell kort utbildning" har,som vi framhållit,tjänstgjort som en indikator för bakomliggande resurssvaghet, och utvärdering av satsningen har ofta gjorts i termer av representation av kortutbildade.

TABELL 13 JÄMFÖRELSE MELLAN HELA GRUPPEN SOM HAR VUXENUTBILDNINGS-ERFARENHET SAMT DE BLAND DESSA SOM VID UNDERSÖKNINGSTILLFÄLLET DELTOG I VUXENUTBILDNING MED AVSEENDE PÅ SKOLUTBILDNING (Procentuell fördelning)

	HELA GRUPPEN MED ERFARENHET AV VUXENUTBILDNING	DELTAGARE VID MÄTTILLFÄLLET
SKOLUTBILDNING		
Folkskola högst 6 år	22.0	23.5
Folkskola 7 år eller mer	27.4	29.9
Grundskola motsv.	5.8	4.1
Realskola motsv.	29.2	28.1
Gymnasium eller högre	15.6	14.5
Summa	100	100.1
Bastal	537	221
(Uppgift saknas 1)		

En viss grad av högre representation av de båda lägsta utbildningskategorierna kan observeras. Det rör sig dock inte om några stora skillnader, utan representationen av olika utbildningskategorier är likartad för hela gruppen med vuxenutbildningserfarenhet som för dem som vid mättillfället deltar.

TABELL 14 JÄMFÖRELSE MELLAN DEM SOM HAR VUXENUTBILDNINGSERFARENHET SAMT DE BLAND DESSA SOM VID UNDERSÖKNINGSTILLFÄLLET DELTOG I VUXENUTBILDNING MED AVSEENDE PÅ ORGANISATIONSAKTIVITET (Procentuell fördelning)

	HELA GRUPPEN MED ERFARENHET AV VUXENUTBILDNING	DELTAGARE VID MÄTTILLFÄLLET
FACKLIG ORGANISATIONS-AKTIVITET		
Ej medlem	33.0	32.7
Medlem deltar		
aldrig	11.6	10.0
sällan	17.6	17.7
ibland	23.3	21.8
ofta	14.4	17.7
Summa	99.9	99.9
Bastal	527	220
(Uppgift saknas 11)	(Uppgift saknas 2)	

(Tabellen fortsätter på nästa sida)

TABELL 14 forts.

	HELA GRUPPEN MED ERFARENHET AV VUXENUTBILDNING	DELTAGARE VID MÄTTILLFÄLLET
POLITISK ORGANISATIONS-AKTIVITET		
Ej medlem	75.5	71.0
Medlem deltar		
aldrig	4.2	2.8
sällan	5.9	4.1
ibland	7.2	8.3
ofta	7.2	13.8
Summa	100	100
Bastal	527	217
(Uppgift saknas 11)	(Uppgift saknas 5)	
ÖVRIG ORGANISATIONSAKTIVITET		
Ej medlem	48.8	40.0
Medlem i åtminstone en annan förening	51.2	60.0
Summa	100	100
Bastal	520	215
(Uppgift saknas 18)	(Uppgift saknas 7)	

Det är uppenbart, att representationen av dem som inte tillhör fackliga, politiska eller andra föreningar inte är högre bland dem som vid undersökningstillfället deltog. Snarare föreligger vissa tendenser till motsatsen; såväl för politiska organisationer som för övriga är andelen som ej är medlemmar lägre för dem som deltog vid undersökningstillfället. Vår hypotes om att representationen av dem som är resurssvaga i bemärkelsen att ej tillhöra organisationer borde vara högre bland dem som vid undersökningstillfället deltog stöds inte av tabellen.

TABELL 15 JÄMFÖRELSE MELLAN DEM SOM HAR VUXENUTBILDNINGSERFARENHET SAMT DE BLAND DESSA SOM DELTAR I VUXENUTBILDNING MED AVSEENDE PÅ POLITISKA RESURSER (Procentuell fördelning).

	HELA GRUPPEN MED ERFARENHET AV VUXENUTBILDNING	DELTAGARE VID MÄTTILLFÄLLET
KONTAKT		
Kontakt med person i ansvarig ställning		
Nej	77.5	72.5
Ja	22.5	27.6
Summa	100	100
Bastal	525	218
(Uppgift saknas 13)	(Uppgift saknas 4)	
MÖTESTALAT		
Nej	52.7	49.8
Ja	47.3	50.2
Summa	100	100
Bastal	529	219
(Uppgift saknas 9)	(Uppgift saknas 3)	
FÖRFATTA SKRIVELSE		
Nej	6.2	7.2
Ja, med hjälp	42.4	40.3
Ja, själv	51.4	52.5
Summa	100	100
Bastal	531	221
(Uppgift saknas 7)	(Uppgift saknas 1)	

Inte heller frågorna rörande politiska resurser ger något belägg för vår hypotes. De som är resurssvaga är inte representerade i högre grad bland dem som vid mättillfället deltar i vuxenutbildning än i hela gruppen med vuxenutbildningserfarenhet. Tendensen för de båda första frågorna går i stället i motsatt riktning, under det att skillnaderna med avseende på frågan om man kan författa skrivelse är obetydlig.

TABELL 16 JÄMFÖRELSE MELLAN DEM SOM HAR VUXENUTBILDNINGSERFARENHET SAMT DE BLAND DESSA SOM DELTAR I VUXENUTBILDNING MED AVSEENDE PÅ SAMHÄLLSINTRESSE (Procentuell fördelning)

	HELA GRUPPEN MED ERFARENHET AV VUXENUTBILDNING	DELTAGARE VID MÄTTILLFÄLLET
SAMHÄLLSINTRESSE		
Lågt samhällsintresse	14.6	14.5
Visst samhällsintresse	40.1	37.3
Stort samhällsintresse	45.3	48.2
Summa	100	100
Bastal	534	220
(Uppgift saknas 4)	(Uppgift saknas 2)	

Inte heller denna tabell ger resultat i enlighet med vår hypotes. Representationen av dem som har lågt samhällsintresse är inte högre bland dem som deltar än för hela gruppen med vuxenutbildningserfarenhet.

TABELL 17 JÄMFÖRELSE MELLAN DEM SOM HAR VUXENUTBILDNINGSERFARENHET SAMT DE AV DESSA SOM DELTAR I VUXENUTBILDNING MED AVSEENDE PÅ INDEX FÖR SOCIALA RESURSER (Procentuell fördelning)

	HELA GRUPPEN MED ERFARENHET AV VUXENUTBILDNING	DELTAGARE VID MÄTTILLFÄLLET
SOCIALA RESURSER		
Låga resurser	23.5	18.6
Vissa resurser	36.8	33.6
Goda resurser	39.7	47.7
Summa	100	99.9
Bastal	532	220
(Uppgift saknas 6)	(Uppgift saknas 2)	

De som är resurssvaga med avseende på sociala resurser är i lägre grad representerade bland dem som deltar.

TABELL 18 JÄMFÖRELSE MELLAN DEM SOM HAR VUXENUTBILDNINGSERFARENHET SAMT DE BLAND DESSA SOM DELTAR I VUXENUTBILDNING MED AVSEENDE PÅ INDEX FÖR KULTURELL AKTIVITET (Procentuell förd.)

	HELA GRUPPEN MED ERFARENHET AV VUXENUTBILDNING	DELTAGARE VID MÄTTILLFÄLLET
KULTURELL AKTIVITET		
Låg aktivitet	10.7	8.6
Medellåg aktivitet	29.2	26.2
Medelhög aktivitet	29.7	27.6
Hög aktivitet	30.5	37.6
Summa	100.1	100
Bastal	535	221
(Uppgift saknas 3)	(Uppgift saknas 1)	

Resultatet i denna tabell strider mot vår hypotes. Den har följaktligen inte fått stöd i någon av de jämförelser vi gjort. De som har låga värden på de utbildningspolitiska målvariablerna är inte representerade i högre grad bland dem som deltar vid mättillfället än bland hela gruppen med vuxenutbildningserfarenhet. Detta är i sig inget bevis för att de fördelningspolitiska ambitionerna inte motsvaras av fördelningspolitiska effekter, men det ger ytterligare underlag för antagandet att förhållandet mellan mål och resultat inte är problemfritt.

De analyser vi hittills gjort har tagit fasta på i vilken utsträckning de som är resurssvaga har rekryterats. Dessa analyser har inte kunnat visa några entydiga fördelningspolitiska effekter i rekryteringsmönstren, men heller inte bevisat motsatsen. Analysen är problematisk av en rad redovisade skäl. Dels går inte den fördelningspolitiskt motiverade delen att skilja från den icke fördelningspolitiskt motiverade, dels går den del som avser verka direkt fördelningspolitiskt inte att skilja från den del som avser verka indirekt. Till detta kommer svårigheter att avgöra huruvida de som deltar är resursstarkare till följd av sitt deltagande, eller om deltagandet är en följd av resursstyrkan.

De genomgående skillnaderna och tendenserna som observerats har stärkt antagandet att vuxenutbildningens rekrytering inte varit fördelningspolitiskt effektiv. Ett av problemen med redovisade data är att de är insamlade vid ett tillfälle, och att de inte ger möjlighet till jämförelse av förändring över tid.

4 Sekundärbearbetning av Levnadsnivåundersökningens material från 1968 och 1974

De resultat vi i föregående avsnitt redovisade från enkätundersökningen i Luleå och Norrköping visade att de med låga värden på utbildningspolitiska målvariabler är underrepresenterade bland deltagare i vuxenutbildning.

Detta utgör inget bevis för att den fördelningspolitiskt motiverade satsningen på vuxenutbildning inte motsvaras av fördelningspolitiska effekter. Vi har ändå betraktat resultaten som anmärkningsvärda och det finns anledning att fråga sig, i vilken utsträckning vuxenutbildningen verkligen har haft fördelningspolitiska effekter.

Det resonemang och den analys vi i föregående avsnitt redovisat har gällt en förutsättning för att vuxenutbildningen skall verka direkt fördelningspolitiskt, nämligen att de resurssvaga nås i högre utsträckning än de resursstarka. En annan förutsättning gäller i vilken utsträckning vuxenutbildning verkar resursförhöjande. Det erfordras longitudinella data för att kunna fördjupa analysen dels i termer av förändringar i representation snarare än bara representation, dels i termer av om deltagande i vuxenutbildning verkar resursskapande. Vi har därför utnyttjat longitudinella data från Levnadsnivåundersökningarna 1968 och 1974. Dessa är upplagda som en panel, det vill säga att de personer som tillhör populationen (15-75 år) vid båda undersökningstillfällena har intervjuats båda gångerna. Således blir det möjligt att studera förändringar för denna grupp. Vi disponerar detta avsnitt där vår sekundäranalys redovisas, på följande sätt:

Först ger vi en presentation av materialet, urval, datainsamling, generaliserbarhet samt variabler som vi utnyttjat för att belysa våra fem komponenter samt de totala förändringarna för dessa variabler. Därefter studerar vi de förändringar som skett i representation av utbildningspolitiskt angelägna grupper mellan 1968 och 1974. (Avsnitt 4.3) Sedan studerar vi de fördelningspolitiska rekryteringseffekterna genom att jämföra dem som deltog i vuxenutbildning 1974 men inte 1968 med dem som inte deltog något av tillfällena. Vi jämför dessa båda gruppers resursnivå 1968. I vilken utsträckning är det de som var resurssvaga 1968 som har nyrekryterats ? (Avsnitt 4.4).

Slutligen behandlas frågan om vuxenutbildningens resursskapande effekt. Där jämför vi de båda ovan nämnda gruppernas resursförändringar från 1968 till 1974. (Avsnitt 4.5).

4.1 Presentation av materialet

Den första levnadsnivåundersökningen genomfördes 1968 i form av intervjuundersökning på ett riksrepresentativt urval av befolkningen i åldern 15-65 år. (Metod och generaliseringsproblem finns redovisade i Johansson Sten, 1970). Den andra intervjuundersökningen genomfördes 1974. De personer som tillhörde populationen (åldersgruppen 15-65 år) vid båda undersökningstillfällena har medtagits i båda intervjuundersökningarna. Den panel man erhållit, personer som blivit intervjuade både 1968 och 1974, uppgår till 4.712 personer. Materialet är av mycket god kvalitet, och tillåter generaliseringar.

Det rör sig om intervjudata, och därmed har bortfallet nedbringats avsevärt om man jämför med våra egna enkätdata. Vidare är det ett mycket stort riksrepresentativt urval.

Levnadsnivåundersökningen och vår egen i föregående avsnitt redovisade undersökning har inte till alla delar innehållit samma frågor. Vi har inte kunnat utnyttja samma variabler för att belysa de fem komponenter som ingick i vår tolkning av de utbildningspolitiska målen. Uppgifter om vuxenutbildningsdeltagande i Levnadsnivåundersökningen avser studiecirkeldeltagande. De variabler som ingår i sekundäranalysen är följande:

Vuxenutbildningsdeltagande:

Frågan som ingick i undersökningen löd:
Brukar Ni delta i studiecirklar ?
Nej Ja, ibland Ja, ofta
Denna fråga täcker inte hela det område av vuxenutbildning som vi studerat. Cirkeldeltagandet är emellertid, kvantitativt sett, den utan jämförelse största gruppen. I en stickprovsundersökning på befolkningen blir med nödvändighet andelen som deltagit i kommunal vuxenutbildning och folkhögskola mycket liten. Skillnaden mellan vuxenutbildningskriteriet i vår undersökning och i levnadsnivåundersökningen är därför inte så stort. Vår analys som bygger på levnadsnivåundersökningen blir emellertid inte ett studium av vuxenutbild-

ningens, utan av studiecirkelverksamhetens fördelningspolitiska effekter.

Vi redovisar i analysen variabeln cirkelerfarenhet dikotomiserad i kategorierna har respektive har inte erfarenhet.

Ekonomiska resurser:

Till följd av ett programmeringsfel, har det inte gått att få fram uppgifter om inkomst på levnadsnivåundersökningen. Vi har därför utnyttjat variabeln egen socialgrupp, som bl.a. bygger på inkomstskillnader.

Politiska resurser:

Flera av de variabler vi utnyttjade i vår undersökning var hämtade från levnadsnivåundersökningen. De variabler vi nedan använder för att mäta politiska resurser är följande:

Facklig organisationsaktivitet redovisas med följande variabelvärden:

Passiv, ej medlem

Passiv, medlem

Aktiv, medlem

Aktiv, förtroendeman

Övriga organisationer redovisas dikotomiserad:

Tillhör ingen övrig organisation

Tillhör åtminstone en övrig organisation

Kontakt med person i ansvarig ställning:

Ja eller Nej

Mötestalat:

Ja eller Nej

Författa skrivelse:

Nej

Ja, med hjälp

Ja, själv

Kulturella resurser.

För att mäta denna komponent använde vi följande frågor:

Brukar Ni gå på teater, konserter, muséer, utställningar som fritidsaktivitet?

Brukar Ni läsa böcker som fritidsaktivitet ?

Svaren kategoriserades i:

Nej

Ja, någon gång

Ja, ofta.

Sociala resurser.

För att mäta sociala resurser, har vi utnyttjat frågan om vänumgänge som ingick i levnadsnivåundersökningen. Frekvensen vänumgänge kan spegla i vilken grad en individ haft möjlighet att bygga upp ett socialt nätverk. Variabeln vänumgänge är inte, som måttet på sociala resurser i vår undersökning, ett mått på nätverkets funktion. Det är bara en del av nätverket som ingår i frågan om vänumgänge. En andra del utgöres av släktumgänge. Vi har använt vänumgänge därför att den delen av nätverket just är något som man får bygga upp själv. Släktumgänge är en befintlig struktur som man ärver. Det resonemang från Tengvald (1973) som vi refererade ovan gick ut på de svårigheter många möter, när ett släktbaserat nätverk skall ersättas av ett vänbaserat. Denna variabel är definierad på följande sätt:

Index baserat på frågorna:

Brukar Ni besöka vänner och bekanta ?

Brukar Ni ha vänner och bekanta på besök ?

1 = Nej, på båda frågorna

2 = Ja, någon gång på endera frågan

3 = Ja, någon gång på båda, eller Ja, ofta på endera

4 = Ja, någon gång på en och Ja, ofta på en

5 = Ja, ofta på båda

Vi redovisar detta index dikotomiserat:

Litet vänumgänge = indexvärde 1-3

Stort vänumgänge = indexvärde 4-5

Utbildning

Denna variabel har vi dikotomiserat:

Enbart folkskola

Mer än folkskola

Följande variabler är således de utbildningspolitiska målvariablerna i nedanstående analys: Socialgrupp; facklig organisationsaktivitet; politisk organisationsaktivitet; övrig organisationsaktivitet; kontakt med person i ansvarig ställning; mötestalat; författa skrivelse; läser böcker; besöker teater etc; vänumgänge; utbildning.

För dessa gäller att ju lägre värden en individ har desto angelägnare är han att nå med vuxenutbildning.

4.2 Totala förändringar 1968-1974

Vi börjar med att studera förändringar i andel av de svarande som på sin fritid brukar delta i studiecirklar. 1968 var det totalt 19 procent av de svarande som brukade delta i cirklar eller kurser. 1974 hade andelen ökat till 27 procent. Hur denna totala ökning fördelar sig efter kön, ålder och socialgrupp framgår av nedanstående tabell.

TABELL 19 ANDEL SOM BRUKAR DELTA I STUDIECIRKLAR ELLER KURSER FÖRDELADE EFTER KÖN, ÅLDER OCH SOCIALGRUPP 1968 RESPEKTIVE 1974 (Procentuell fördelning)

1968						
SOCIALGRUPP	MÄN			KVINNOR		
	ÅLDER			ÅLDER		
	15-29	30-54	55-75	15-29	30-54	55-75
I	20	33	20	33	43	29
II	25	36	9	29	36	18
III	15	19	5	15	13	9
1974						
SOCIALGRUPP	MÄN			KVINNOR		
	ÅLDER			ÅLDER		
	15-29	30-54	55-75	15-29	30-54	55-75
I	27	43	15	37	44	41
II	28	42	16	37	48	29
III	15	26	9	20	26	18

Förändringarna blir lättare att iaktta, om vi uppställer motsvarande tabell för skillnader i andel 1968 och 1974.

TABELL 20 SKILLNAD I ANDEL SOM BRUKAR DELTA I CIRKLAR ELLER KURSER 1968 - 1974 FÖRDELAT EFTER KÖN, ÅLDER OCH SOCIALGRUPP

SOCIALGRUPP	MÄN			KVINNOR		
	ÅLDER			ÅLDER		
	15-29	30-54	55-75	15-29	30-54	55-75
I	7	10	-5	4	1	12
II	3	6	7	8	12	11
III	-1	7	4	6	13	10

De i tabellen redovisade skillnaderna kan avvika från vad man får fram genom subtraktion i föregående tabell, beroende på att där redovisas avrundade siffror där avrundningar kan verka åt olika håll. En påtaglig ökning för nästan samtliga kategorier i tabellen kan konstateras. Undantag är de äldsta männen i socialgrupp I, och de yngsta männen i socialgrupp III. Störst ökning (13 %) uppvisade kvinnor 30-54 år i socialgrupp III och därnäst följer de äldsta kvinnorna i socialgrupp I samt kvinnor i åldern 30-54 år i socialgrupp II. Totalt har kvinnor ökat sitt deltagande från 20 till 30 procent, männen har ökat sitt deltagande från 19 till 23 procent. Totalt har socialgrupp I ökat från 31 till 36 procent, socialgrupp II från 27 till 36 procent och socialgrupp III från 13 till 20 procent.

Vi övergår nu till att studera utvecklingen för de utbildningspolitiska målvariabler som vi har med i vår analys.

TABELL 21 FÖRÄNDRING MED AVSEENDE PÅ UTBILDNINGSPOLITISKA MÅLVARIABLER FRÅN 1968 TILL 1974 (Procentuell fördelning)

	1968	1974
SOCIALGRUPP		
I	7.2	8.2
II	35.1	35.9
III	57.6	55.8
Summa	100	100
Bastal	5909	6074

(Uppgift saknas 6 resp. 0)

(Tabellen fortsätter på nästa sida).

TABELL 21 forts.

	1968	1974
FACKLIG ORGANISATIONSAKTIVITET		
Passiv, ej medlem	55.1	50.4
Passiv, medlem	23.8	30.0
Aktiv, medlem	11.5	12.6
Aktiv, förtroendeman	9.6	12.0
Summa	100	100
Bastal	5874	6073
(Uppgift saknas 41 resp. 1)		
POLITISK ORGANISATIONSAKTIVITET		
Passiv, ej medlem	81.5	79.9
Passiv, medlem	5.3	5.3
Aktiv, medlem	9.4	10.5
Aktiv, förtroendeman	3.8	4.4
Summa	100	100
Bastal	5903	6074
(Uppgift saknas 12 resp. 0)		
ÖVRIG ORGANISATIONSVERKSAMHET		
Ej medlem	77.9	71.9
Medlem i åtminstone en organisation	22.1	28.1
Summa	100	100
Bastal	5899	6061
(Uppgift saknas 16 resp. 13)		
KONTAKT MED PERSON I ANSVARIG STÄLLNING		
Nej	93.3	89.9
Ja	6.7	10.1
Summa	100	100
Bastal	5894	6073
(Uppgift saknas 21 resp. 1)		
MÖTESTALAT		
Nej	76.0	72.7
Ja	24.0	27.3
Summa	100	100
Bastal	5894	6072
(Uppgift saknas 21 resp. 2)		

(Tabellen fortsätter på nästa sida).

TABELL 21 forts.

	1968	1974
LÄSER BÖCKER		
Nej	27.7	22.7
Ja, någon gång	41.2	40.5
Ja, ofta	31.2	36.8
Summa	100.1	100
Bastal	5908	5616
(Uppgift saknas 7 resp. 0)		
BESÖKER TEATER, ETC.		
Nej	60.3	55.3
Ja, någon gång	34.1	38.9
Ja, ofta	5.5	5.9
Summa	99.9	100.1
Bastal	5912	5616
(Uppgift saknas 3 resp. 0)		
VÄNUMGÄNGE		
1-3	63.3	61.3
4-5	36.7	38.7
Summa	100	100
Bastal	5903	6073
(Uppgift saknas 12 resp. 1)		
UTBILDNING		
Enbart folkskola	63.4	47.5
Mer än folkskola	36.6	52.5
Summa	100	100
Bastal	5910	6074
(Uppgift saknas 5 resp. 0)		

I tabellerna 21, 25 och 28 har för variablerna läser böcker och besöker teater etc. endast paneldata utnyttjats.

En klar förändring har skett mellan de båda mättillfällena för samtliga variabler. Andelen med låga värden har blivit färre. Befolkningen har sammantaget blivit resursstarkare. Man kan inte säga att detta är liktydigt med att samhället blivit jämlikare i de aktuella avseendena. Andra förändringar, utöver vad som återspeglas av de presenterade variablerna och de kategorier dessa är indelade i, kan ha ägt rum. De som redan 1968 tillhörde den "resursstarkaste" kategorin för en viss variabel kan inte i de presenterade variabelkategorierna uppvisa någon ökning, även om en sådan har skett. De som exempelvis var fackligt eller politiskt aktiva, de som mötestalat eller de som tagit kontakt med en person i ansvarig ställning kan mycket väl tänkas göra detta i högre utsträckning 1968 än 1974, utan att detta ger något utslag med de variabelkategorier som använts. De variabelkategorier som redovisas är ett kriterium på en underliggande dimension. Samma kriterium har använts vid båda undersökningstillfällena. Förhållandet mellan kriterium och underliggande dimension kan tänkas vara som figuren nedan visar:

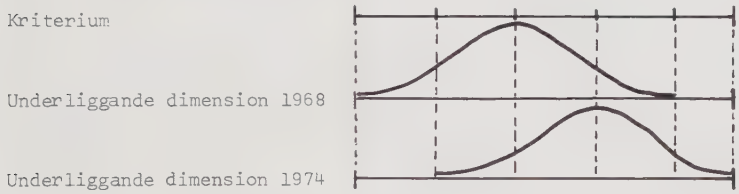

Om så är fallet har ingen utjämning skett, utan den uppstår bara som en statistisk synvilla till följd av att samma kriterium tillämpas på två olika fördelningar. Det som inträffat är bara en parallellförskjutning (fördelningarna i figuren antas vara lika). Detta är ett problem som inte går att komma åt empiriskt i levnadsnivåundersökningens material. Förändringar som så att säga ligger i variablernas extremkategorier är omöjliga att avläsa. (Problemet är ju lika giltigt för de svagaste som för de starkaste . Likaväl som de i den starkaste kategorin kan ha blivit ännu starkare än vad variabeln mäter, kan ju de i den svagaste kategorin ha blivit ännu svagare). Hur detta problem uppfattas blir beroende av hur man ser på fördelningsproblematiken. Om man ansluter sig till resonemanget om "minikravpunkt" (Hedman, 1971), dvs att det gäller att för alla

uppnå en minsta acceptabel nivå, kan ju den utveckling som figuren ovan skisserar uppfattas som oproblematisk.

Vi diskuterar i kapitel V nedan,vuxenutbildningens bidrag till utjämning med avseende på de utbildningspolitiska målvariablerna. Alla förbättringar som uppnåtts för de svaga uppstår till priset av minst lika stora förbättringar för de starka. Detta till följd av den generella karaktär som vuxenutbildningssatsningen har haft. Alla aktiva insatser för att stimulera de svaga till deltagande i vuxenutbildning kommer först när de redan starkas krav tillgodosetts. Förbättringen för de svaga sker så att säga till priset av att man i motsvarande eller t.o.m. i högre grad stärker de redan starka. Vad man får är en parallell-förskjutning av fördelningen med avseende på de underliggande dimensionerna, eller kanske t.o.m. en parallell-förskjutning i förening med att fördelningen blir snedare.

I nästa avsnitt diskuteras förändring i representation av resurssvaga bland deltagare i studiecirklar och kurser från 1968 till 1974.

4.3 Förändring i representation med avseende på utbildningspolitiska målvariabler

Denna analys bygger inte på materialets panelkaraktär, utan vi skall här studera hur deltagandet i vuxenutbildning sammanhänger med våra utbildningspolitiska målvariabler vid vardera av de båda undersökningstillfällena.

Därvid får vi också möjlighet att jämföra de tendenser med avseende på representation av skilda grupper med vad som framkom i avsnitt 2.4 i analysen av vårt eget material från Luleå och Norrköping. Liksom tidigare redovisas chi^2 oberoende test och gammavärden i bilagorna 13-15. Signifikansnivå anges i kommentarerna till varje tabell. Vi börjar med att studera socialgrupp och deltagande.

TABELL 22 DELTAGANDE I STUDIECIRKLAR OCH KURSER 1968 OCH 1974 FÖRDELAT EFTER SOCIALGRUPP (Procentuell fördelning)

	1968		1974	
	ICKE-DELTAGARE	DELTAGARE	ICKE-DELTAGARE	DELTAGARE
SOCIALGRUPP				
I	6.2	11.5	7.2	11.1
II	31.6	50.1	31.5	48.1
III	62.1	38.4	61.3	40.7
Summa	99.9	100	100	99.9
Bastal	4774	1135	4459	1615
(Uppgift saknas 6)			(Uppgift saknas 0)	

Vid båda tillfällena är sambandet signifikant på 1 procents nivå. Ju högre socialgrupp desto högre grad av deltagande. Fördelningen för aktivitet inom olika organisationer framgår av tabellen nedan:

TABELL 23 DELTAGANDE I STUDIECIRKLAR OCH KURSER 1968 OCH 1974 FÖRDELAT EFTER FACKLIG, POLITISK OCH ÖVRIG ORGANISATIONSAKTIVITET (Procentuell fördelning)

	1968		1974	
	ICKE-DELTAGARE	DELTAGARE	ICKE-DELTAGARE	DELTAGARE
FACKLIG ORGANISATIONSAKTIVITET				
Passiv, ej medlem	57.4	45.6	52,7	43.9
Passiv, medlem	24.3	21.9	26.4	20.9
Aktiv, medlem	10.9	14.1	11.5	15.9
Aktiv, förtroendeman	7.4	18.5	9.4	19.3
Summa	100	100.1	100	100
Bastal	4739	1135	4459	1614
(Uppgift saknas 41)			(Uppgift saknas 1)	

(Tabellen fortsätter på nästa sida)

TABELL 23 forts.

	1968		1974	
	ICKE-DELTAGARE	DELTAGARE	ICKE-DELTAGARE	DELTAGARE
POLITISK ORGANISATIONSAKTIVITET				
Passiv, ej medlem	84.6	68.3	84.2	67.9
Passiv, medlem	5.3	5.0	5.4	4,7
Aktiv, medlem	8.2	14.6	8.4	16.0
Aktiv, förtroendeman	1.8	12.2	1.9	11.3
Summa	99.9	100.1	99.9	99.9
Bastal	4769	1134	4459	1615
(Uppgift saknas 12)			(Uppgift saknas 0)	
ÖVRIG ORGANISATIONSAKTIVITET				
Ej medlem	80.8	65.7	76.2	60.2
Medlem i åtminstone en organisation	19.2	34.3	23.8	39.8
Summa	100	100	100	100
Bastal	4765	1134	4449	1612
(Uppgift saknas 16)			(Uppgift saknas 13)	

Alla tre variablerna är signifikanta på 1 procents nivå, såväl 1968 som 1974. För alla tre variablerna gäller vid båda mättillfällena samma tendens som framkom i vårt material (jämför ovan sid 177 nämligen att ju högre grad av facklig, politisk eller övrig organisationsaktivitet, desto högre grad av deltagande.

Vissa förskjutningar inom ramen för denna allmänna tendens har dock skett. Icke fackligt anslutna deltar i något högre grad 1974. De passiva fackföreningsmedlemmarna deltar i något lägre grad 1974. Andelen icke-medlemmar och passiva medlemmar i politiska organisationer är i stort sett oförändrad. Beträffande medlemskap i övriga organisationer har en obetydlig minskning skett av graden av deltagande bland icke-medlemmar.

TABELL 24 DELTAGANDE I STUDIECIRKLAR ELLER KURSER 1968 OCH 1974 FÖRDELAT EFTER HURUVIDA MAN TAGIT KONTAKT MED PERSON I ANSVARIG STÄLLNING, MÖTESTALAT RESPEKTIVE KAN FÖRFATTA SKRIVELSE

	1968		1974	
	ICKE-DELTAGARE	DELTAGARE	ICKE-DELTAGARE	DELTAGARE
KONTAKT				
Nej	95.4	84.7	92.8	81.8
Ja	4.6	15.2	7.2	18.1
Summa	100	99.9	100	99.9
Bastal	4760	1134	4459	1614
(Uppgift saknas 20)			(Uppgift saknas 1)	
MÖTESTALAT				
Nej	80.9	55.5	78.3	57.3
Ja	19.1	44.5	21.7	42.7
Summa	100	100	100	100
Bastal	4765	1134	4455	1614
(Uppgift saknas 16)			(Uppgift saknas 5)	
FÖRFATTA SKRIVELSE				
Nej	20.8	8.0	16.6	6.3
Ja, med hjälp	38.6	28.9	34.1	25.5
Ja, själv	40.5	63.0	49.2	68.2
Summa	99.9	99.9	99.9	100
Bastal	4751	1133	4457	1614
(Uppgift saknas 33)			(Uppgift saknas 3)	

Alla tre variablerna uppvisar signifikanta skillnader på 1 procents nivå för båda åren. Även här gäller sambandet "ju högre grad av resurser, desto lägre deltagande". Detta stämmer med resultaten från vårt material. Skillnaden mellan deltagare och icke-deltagare vad gäller "kontakt" är praktiskt taget oförändrade, men för de båda övriga frågorna har graden av deltagande ökat något för de svagaste. Skillnaden i andel som ej kan författa skrivelse mellan deltagare och icke-deltagare var 1968 drygt 12 mot drygt 10 procent 1974. Skillnaden i andel som mötestalat var drygt 15 1968 mot 11 procent 1974.

TABELL 25 DELTAGANDE I STUDIECIRKLAR ELLER KURSER 1968 OCH 1974 FÖRDELAT EFTER INDEX FÖR VÄNUMGÄNGE OCH FRÅGOR RÖRANDE KULTURELL AKTIVITET (Procentuell fördelning)

	1968		1974	
	ICKE-DELTAGARE	DELTAGARE	ICKE-DELTAGARE	DELTAGARE
VÄNUMGÄNGE				
1-3	65.0	55.6	63.4	55.4
4-5	34.9	44.3	36,6	44.4
Summa	99.9	99.9	100	99.8
Bastal	4769	1134	4458	1615
(Uppgift saknas 12)			(Uppgift saknas 1)	
LÄSER BÖCKER				
Nej	31.0	13.9	26.7	12.0
Ja, någon gång	41.4	40.2	40.3	40.9
Ja, ofta	27.6	45.7	33.0	47.2
Summa	100	99.8	100	100.1
Bastal	4762	1146	4106	1510
(Uppgift saknas 14)				
BESÖKER TEATER ETC.				
Nej	65.9	37.3	62.4	35.8
Ja, någon gång	29.7	52.5	33.1	54.6
Ja, ofta	4.4	10,2	4.5	9.6
Summa	100	100	100	100
Bastal	4764	1148	4106	1510
(Uppgift saknas 10				

För alla variablerna gäller vid båda tillfällena sambandet ju högre resurser desto högre deltagande. Samtliga skillnader är signifikanta på 1 procents nivå. En viss förändring har skett mellan undersökningen 1968 och 1974. Skillnaden i andel mellan deltagare och icke-deltagare som har lägst vänumgänge var 1968 10 och 1974 8 procent.

Motsvarande förändring för dem som inte läser böcker är från 17 till drygt 14 procent och för dem som inte besöker teater, etc. från 28 till 26 procent. Det rör sig således om marginella förändringar. I stort sett samma skillnader mellan deltagare och icke-deltagare råder 1974 som 1968. Denna genomgång avslutas med att studera hur sambandet mellan deltagande och formell utbildning har förändrats.

TABELL 26 DELTAGANDE I STUDIECIRKLAR ELLER KURSER 1968 OCH 1974 FÖRDELAT EFTER FORMELL UTBILDNING (Procentuell fördelning)

	1968		1974	
	ICKE-DELTAGARE	DELTAGARE	ICKE-DELTAGARE	DELTAGARE
Kortutbildade (enbart folkskola	67.9	44.3	52.0	35.3
Icke-kortutbildade (mer än folkskola)	32.0	55.7	48.0	65.7
Summa	99.9	100	100	100
Bastal	4775	1135	4459	1615
(Uppgift saknas 5)			(Uppgift saknas 0)	

Både 1968 och 1974 gäller sambandet ju högre utbildning desto högre deltagande. Skillnaderna är signifikanta på 1 procents nivå för båda åren. Representationen av de formellt kortutbildade har ökat något. Skillnaden i andel mellan deltagare och icke-deltagare var 1968 drygt 23 mot 17 procent 1974.

Sammanfattningsvis kan konstateras att skillnaderna mellan deltagare och icke-deltagare är stora 1968 och 1974. Vissa förändringar har skett. Skillnaderna mellan grupperna är mindre 1974 än 1968 för de flesta variablerna. Detta visar inte att rekryteringen förändrats i fördelningspolitisk riktning. För det första är förändringarna alltför små. För det andra gäller vad vi tidigare sade om att kriterierna är desamma vid båda mättillfällena, vilket innebär att förändringar inom fördelningarnas extremkategorier ej går att utläsa. För det tredje är variablen vuxenutbildningsdeltagande inte graderad. Det betyder att ökningarna i representation av de svagaste uppnås till priset av att tidigare cirkeldeltagare deltar i fler studiecirklar. Det fördelningspolitiska resultatet i meningen ökad representation av de svagaste kan mycket väl ha uppnåtts genom att man allmänt förbättrat villkoren för cirkelstudier. Det betyder i så fall att de fördelningspolitiska effekterna motverkas av att efterfrågan från de studiemotiverade tillgodosetts i ökande grad. I kapitel V diskuteras detta närmare.

4.4 Analys av fördelningspolitiska effekter genom studium av nyrekrytering

I de båda levnadsnivåundersökningarna omfattade urvalet personer i åldern 15-75 år. Urvalen är så konstruerade, att de som vid båda undersökningstillfällena tillhörde denna ålderskategori, d.v.s de som 1968 var i åldern 15-69 år, ingick i båda undersökningarna. För dessa, som alltså utgör materialets panel, finns uppgifter från såväl 1968 som 1974. Detta kan utnyttjas för studium av den nyrekrytering som skett efter 1968. Genom att studera dem som inte deltog 1968 men 1974 och jämföra dessa med dem som inte deltog vid något tillfälle, kan man se i vilken utsträckning nyrekryteringen nått resurssvaga.

TABELL 27 JÄMFÖRELSE MELLAN DEM SOM INTE DELTOG 1968 OCH 1974 SAMT DEM SOM INTE DELTOG 1968 MEN 1974 I STUDIECIRKLAR. JÄMFÖRELSEN GÄLLER VÄRDEN I968 (Procentuell fördelning).

	DELTOG EJ 1968 DELTOG EJ 1974	DELTOG EJ 1968 DELTOG 1974
SOCIALGRUPP		
I	5.6	9.1
II	29.6	41.0
III	64.8	49.9
Summa	100	100
Bastal	2949	770
(Uppgift saknas 0)		(Uppgift saknas 0)
FACKLIG ORGANISATIONSAKTIVITET		
Ej medlem	54.5	57.0
Passiv medlem	26.2	22.1
Aktiv medlem	11.4	12.9
Aktiv, förtroendeman	7.8	7.7
Summa	99.9	99.7
Bastal	2932	767
(Uppgift saknas 17)		(Uppgift saknas 3)

(Tabellen fortsätter på nästa sida).

TABELL 27 forts.

	DELTOG EJ 1968 DELTOG EJ 1974	DELTOG EJ 1968 DELTOG 1974
POLITISK ORGANISATIONSAKTIVITET		
Ej medlem	85.2	81.3
Passiv medlem	5.0	4.4
Aktiv medlem	8.0	11.4
Aktiv, förtroendeman	1.8	2.7
Summa	100	99.8
Bastal	2947	769
(Uppgift saknas 2)		(Uppgift saknas 1)
ÖVRIG ORGANISATIONSAKTIVITET		
Ej medlem	81.9	78.4
Medlem i åtminstone en organisation	18.1	21.6
Summa	100	100
Bastal	2944	770
(Uppgift saknas 5)		(Uppgift saknas 0)
MÖTESTALAT		
Nej	82.0	78.1
Ja	18.0	21.9
Summa	100	100
Bastal	2945	770
(Uppgift saknas 4)		(Uppgift saknas 0)
KONTAKT		
Nej	95.7	94.5
Ja	4.3	5.5
Summa	100	100
Bastal	2944	770
(Uppgift saknas 5)		(Uppgift saknas 0)

(Tabellen fortsätter på nästa sida)..

TABELL 27 forts.

	DELTOG EJ 1968 DELTOG EJ 1974	DELTOG EJ 1968 DELTOG 1974
FÖRFATTA SKRIVELSE		
Nej	21.3	12.7
Ja, med hjälp	38.7	35.9
Ja, själv	39.9	51.3
Summa	99.9	99.9
Bastal	2937	767
(Uppgift saknas 12)		(Uppgift saknas 3)
VÄNUMGÄNGE		
1-3	64.6	57.8
4-5	35.4	42.2
Summa	100	100
Bastal	2945	769
(Uppgift saknas 4)		(Uppgift saknas 1)
LÄSER BÖCKER		
Nej	32.5	20.1
Ja, någon gång	41.4	45.7
Ja, ofta	26.1	34.2
Summa	100	100
Bastal	2949	770
(Uppgift saknas 0)		(Uppgift saknas 0)
BESÖKER TEATER, ETC.		
Nej	67.4	50.4
Ja, någon gång	28.4	43,9
Ja, ofta	4.2	5.7
Summa	100	100
Bastal	2949	770
(Uppgift saknas 0)		(Uppgift saknas 0)

För att nyrekryteringen skall vara fördelningspolitisk krävs att de med låga värden 1968 nåtts i högre utsträckning än de med höga. Så är inte fallet. Det är så, att de som nyrekryterats hade högre värden 1968. Undantag är variabeln facklig organisationsaktivitet. Där var de som nyrekryterats något resurssvagare, men skillnaden är inte signifikant (se bilaga 14). Skillnaden för variabeln kontakt är inte heller signifikant. Varibeln mötestalat är signifikant på 5 procents nivå, övriga på 1 procents nivå.

4.5 Individuella effekter av deltagande i vuxenutbildning

Vår avsikt i denna studie har varit att studera om rekryteringen är förenlig med det fördelningspolitiska målet. Detta är en förutsättning för fördelningspolitiska effekter. En annan är att vuxenutbildning bidrar till att skapa de resurser som målen avser. I kapitel I framhölls att vuxenutbildningen till skillnad från ungdomsutbildningen i sig själv kan tänkas bidra till social förändring. Man kan i varje fall inte utan vidare överföra erfarenheter från ungdomsskolan till vuxenutbildningsområdet. Vuxenutbildningen skiljer sig från ungdomsutbildningen i minst tre avseenden; dels finns det möjligheter till ett mer selektivt utnyttjande av vuxenutbildning, som i fallet arbetsmarknadsutbildning. Dels är studiesituationen radikalt annorlunda, man ingår i en grupp som i sig själv utgör en resurs. Detta kan antas särskilt för studiecirklar och folkhögskolestudier där karaktären av kamratkrets betonas och demokratiska arbetsformer eftersträvas. Dels kan studier inom folkbildningen vara direkt kanal till politisk, facklig och annan organisationsaktivitet. Av dessa skäl är det svårt att utesluta möjligheten att vuxenutbildning kan verka direkt resursskapande.

Panelen från levnadsnivåundersökningen erbjuder viss möjlighet att studera individuella effekter av vuxenutbildningsdeltagande. Genom att jämföra samma grupper som i föregående avsnitt med avseende på värde både 1968 och 1974 kan vi se om det föreligger några skillnader i resursutveckling. Vi jämför utvecklingen för dem som inte deltog vid något tillfälle med dem som inte deltog 1968 men 1974.

TABELL 28 FÖRÄNDRING AV VISSA RESURSER MELLAN 1968 OCH 1974 FÖR DEM SOM EJ DELTOG I CIRKELSTUDIER 1968 OCH 1974 SAMT FÖR DEM SOM EJ DELTOG 1968 MEN 1974. (Procentuell fördelning)

	VARIABELVÄRDEN 1968		VARIABELVÄRDEN 1974	
	DELTOG EJ 1968		DELTOG EJ 1968	
	DELTOG EJ 1974	DELTOG 1974	DELTOG EJ 1974	DELTOG 1974
SOCIALGRUPP				
I	5.6	9.1	6.9	10.6
II	29.6	41.0	31.1	46.6
III	64.8	49.9	62.0	42.7
Summa	100	100	100	100
Bastal	2949	770	2949	770
(Uppgift saknas	0	0	0	0)
FACKLIG ORGANISATIONSAKTIVITET				
Ej medlem	54.5	57.0	50.8	44.5
Passiv medlem	26.2	22.1	27.3	23.1
Aktiv medlem	11.4	12.9	12.2	17.5
Aktiv, förtroendeman	7.8	7.7	9.8	14.8
Summa	99.9	99.7	100.1	99.9
Bastal	2932	767	2949	770
(Uppgift saknas	17	3	0	0)
POLITISK ORGANISATIONSAKTIVITET				
Ej medlem	85.2	81.3	84.9	73.4
Passiv medlem	5.0	4.4	5.9	5.3
Aktiv medlem	8.0	11.4	7.7	14.7
Aktiv, förtroendeman	1.8	2.7	1.5	6.6
Summa	100	99.8	100	100
Bastal	2947	769	2949	770
(Uppgift saknas	2	1	0	0)

(Tabellen fortsätter på nästa sida).

TABELL 28 forts.

	VARIABELVÄRDEN 1968		VARIABELVÄRDEN 1974	
	DELTOG EJ 1968		DELTOG EJ 1968	
	DELTOG EJ 1974	DELTOG 1974	DELTOG EJ 1974	DELTOG 1974
ÖVRIG ORGANISATIONSAKTIVITET				
Ej medlem	81.9	78.4	76.6	66.0
Medlem i åtminstone en organisation	18.1	21.6	23.1	34.0
Summa	100	100	99.7	100
Bastal	2944	770	2943	770
(Uppgift saknas	5	0	6	0)
MÖTESTALAT				
Nej	82.0	78.1	79.2	64.5
Ja	18.0	21.9	20.8	35.5
Summa	100	100	100	100
Bastal	2945	770	2948	770
(Uppgift saknas	4	0	1	0)
KONTAKT				
Nej	95.7	94.5	93.1	83.9
Ja	4.3	5.5	6.9	16.1
Summa	100	100	100	100
Bastal	2944	770	2949	770
(Uppgift saknas	5	0	0	0)
FÖRFATTA SKRIVELSE				
Nej	21.3	12.7	17.3	7.1
Ja, med hjälp	38.7	35.9	34.8	27.8
Ja, själv	39.9	51.3	47.8	65.1
Summa	99.9	99.9	99.9	100
Bastal	2937	767	2947	770
(Uppgift saknas	12	3	2	0)

(Tabellen fortsätter på nästa sida).

TABELL 28 forts.

	VARIABELVÄRDEN 1968		VARIABELVÄRDEN 1974	
	DELTOG EJ 1968		DELTOG EJ 1968	
	DELTOG EJ 1974	DELTOG 1974	DELTOG EJ 1974	DELTOG 1974
VÄNUMGÄNGE				
1-3	64.6	57.8	67.0	56.9
4-5	35.4	42.2	33.0	43.1
Summa	100	100	100	100
Bastal	2945	769	2949	769
(Uppgift saknas	4	1	0	1)
LÄSER BÖCKER				
Nej	32.5	20.1	29.3	14.9
Ja, någon gång	41.4	45.7	40.1	41.3
Ja, ofta	26.1	34.2	30.6	43.8
Summa	100	100	100	100
Bastal	2949	770	2949	770
(Uppgift saknas	0	0	0	0)
BESÖKER TEATER				
Nej	67.4	50.4	64.9	42.5
Ja, någon gång	28.4	43.9	31.3	50.8
Ja, ofta	4.2	5.7	3.8	6.8
Summa	100	100	100	100.1
Bastal	2949	770	2949	770
(Uppgift saknas	0	0	0	0)

Tabellen utvisar att skillnaden mellan grupperna har ökat från 1968 till 1974. De som påbörjat cirkelstudier efter 1968 har ökat sina resurser mer än de som inte påbörjat studier. Skillnaderna mellan grupperna 1968 var signifikant på 1 procents nivå, för hälften av variablerna (se bilaga 15). Skillnaderna mellan grupperna 1974 är signifikant på 1 procents nivå för samtliga variabler. I bilaga 15 framgår också att sambandsstyrkan har ökat för samtliga variabler. Resultaten stöder antagandet att vuxenutbildningsdeltagande verkar resursskapande.

Det är naturligtvis inte möjligt att från tabellen dra slutsatsen att vuxenutbildningsdeltagandet är orsak till resultaten. Det kan vara så att resursförändringen föregår och förorsakar deltagande

i vuxenutbildning snarare än tvärtom. Som framgått ovan finns det dock skäl att anta att vuxenutbildning kan förklara förändringarna i resurser.

5 Sammanfattning av de empiriska undersökningarna

Inledning

Vuxenutbildningens fördelningspolitiska effekter studeras dels med hjälp av en enkätundersökning som genomförts i Norrköping och Luleå 1975, dels sekundärbearbetning av levnadsnivåundersökningarna från 1968 och 1974. I undersökningarna studeras variabler som avser mäta de resurser som vuxenutbildningen enligt måltolkningar skall bidra till att utjämna. Fyra olika resurskomponenter ingår i analysen; ekonomiska, politiska, sociala och kulturella resurser. Dessutom ingick utbildning som resurs. Resurskomponenterna operationaliserades på följande sätt:

Ekonomiska resurser: inkomst och socialgrupp.

Politiska resurser: politisk, facklig och övrig organisationsaktivitet. Dessutom ställdes frågor om man någon gång tagit kontakt med en person i ansvarig ställning, om man någon gång talat vid ett möte samt om man kan författa en skrivelse. I den första undersökningen ingick dessutom en rad frågor rörande intresse för olika samhällsområden.

Sociala resurser: I levnadsnivåundersökningen: vänumgänge. I den enkätundersökning som genomförts i Norrköping och Luleå ställdes frågor om man i ett antal specificerade problemsituationer kunde lösa dessa med hjälp av bekanta.

Kulturella resurser: Frågor ställdes om i vilken utsträckning man läser böcker, går på teater, muséer, utställningar och konserter.

Utbildning: Formell skolutbildning. I enkätundersökningen dessutom en fråga om yrkesutbildning.

Analysen avser övergripande fördelningspolitiska rekryteringseffekter. Dessa har studerats på fyra sätt:

1. Representation av resurssvaga bland dem som har vuxenutbildningserfarenhet.
2. Representation av resurssvaga bland dem som vid mättillfället årsskiftet 1974/75 deltog i vuxenutbildning.
3. Förändring av representation av resurssvaga bland dem som har erfarenhet av vuxenutbildning mellan 1968 och 1974.
4. Studium av nyrekrytering till vuxenutbildning mellan 1968 och 1974.

Punkt 1 och 2 genomfördes med hjälp av enkätmaterialet. Punkt 3 och 4 som sekundärbearbetning av levnadsnivåundersökningen.

Med vuxenutbildningsdeltagande avses i den förra undersökningen deltagande i studiecirkel, folkhögskola och kommunal vuxenutbildning. I den andra undersökningen endast studiecirkeldeltagande.

Resultat

1. För alla studerade variabler utom inkomst var de med vuxenutbildningserfarenhet resursstarkare än dem som saknade erfarenhet. (Samtliga samband var statistiskt signifikanta). Sambanden studerades också för olika undergrupper. Det visade sig att samma förhållande gällde för män såväl som för kvinnor, för olika åldersgrupper samt för kortutbildade såväl som icke-kortutbildade, med vissa smärre undantag. Slutsatsen blir att de som har erfarenhet av vuxenutbildning är en betydligt resursstarkare grupp än dem som saknar vuxenutbildningserfarenhet. Att resurssvaga är så kraftigt underrepresenterade bland vuxenutbildningsdeltagare utgör inget entydigt bevis för att vuxenutbildningen saknar fördelningspolitiska rekryteringseffekter. Det kan vara så att de som deltar blivit resursstarka genom deltagande. Men det kan också vara så att deltagande följer av resursstyrka.
2. Det fördelningspolitiska målet har under 1970-talet blivit det dominerande. Därför borde representationen av resurssvaga vara större 1975 än tidigare. För att studera detta jämfördes de som vid mättillfället deltog i vuxenutbildning med hela gruppen som någon gång deltagit. Det visade sig dock att de resurssvaga inte var mer representerade bland de förra. I vissa avseenden var det snarast tvärtom.
3. De resurssvaga är kraftigt underrepresenterade bland deltagare både 1968 och 1974. (Samtliga studerade skillnader var statistiskt signifikanta båda åren). Vissa tendenser till ökad representation av resurssvaga kan konstateras. Det är i och för sig en utveckling i riktning mot måluppfyllelse. Det bör dock framhållas att: För det första är det mycket små förändringar. För det andra kan det ha skett förändringar i fördelningarna som inte återspeglas i variablerna (förändringarna kan ligga i variablernas extremkategorier). För det tredje kan graden av vuxenutbildningsdeltagande bland de resursstarka ha ökat i samma takt som representationen av resurssvaga har ökat.

Det mest anmärkningsvärda resultatet är den kvarstående stora underrepresentationen av resurssvaga.

4. Jämförelse görs mellan dem som rekryterats till vuxenutbildning efter 1968 och dem som inte rekryterats. Grupperna jämfördes med avseende på resurser 1968. Om de som var resurssvaga 1968 vore överrepresenterade bland nyrekryterade 1974 skulle det fördelningspolitiska resultatet vara odiskutabelt. Resultatet är huvudsakligen det motsatta. I de flesta studerade avseenden visade det sig att de som nyrekryterats redan 1968 var resursstarkare.

Samtliga fyra analyser visar att de fördelningspolitiska rekryteringseffekterna är obetydliga.

Utöver analysen av fördelningspolitiska rekryteringseffekter tas även frågan om individuella effekter av vuxenutbildningsdeltagande upp. Om man jämför dem som inte deltog 1968 och 1974 med dem som inte deltog 1968 men 1974 kan denna fråga belysas. Skillnaderna mellan dessa båda grupper har ökat från 1968 till 1974. Vuxenutbildningsdeltagande kan vara en bidragande orsak. För att klargöra frågan om individuella effekter av deltagande i vuxenutbildning är det dock nödvändigt med fortsatt forskning.

V DISKUSSION

1 Inledning

Utgångspunkten för vår diskussion och analys av vuxenutbildningens rekryteringsresultat är en sammanfattning av kapitel II, III och IV.

I kapitel II redogjorde vi för bakgrunden till att ett fördelningspolitiskt mål uppställdes för vuxenutbildningen. Det första kravet på fördelningspolitiska åtgärder kom i LO:s arbetsmarknadspolitiska program 1967. Propositionen samma år byggde dock på mål och krav från de första åren av 1960-talet. Åren mellan 1967 och 1969 är upptakten till ett genombrott för det fördelningspolitiska synsättet i vuxenutbildningen. Detta manifesteras för första gången i proposition 1970:35. Från 1970 till 1975 accentueras det fördelningspolitiska synsättet på bekostnad av det servicepolitiska. Det förra blir slutligen helt och hållet dominerande. Det senare finns dock kvar. De båda typerna av mål existerar parallellt, även om tyngdpunkten förskjuts.

Ett problem med detta som vi diskuterar nedan, är att de båda målen inte hålls isär i beslut om olika åtgärder.

I kapitel III beskrev vi vissa egenskaper hos den organisationsstruktur som delvis har till syfte att bidra till uppnåendet av de fördelningspolitiska målen. Det är en komplex struktur av organisationer som är synnerligen skiftande med avseende på huvudman, uppbyggnad, inriktning, historik, utveckling och arbetsmetoder.

I kapitel IV redogjorde vi för resultaten från våra egna undersökningar och bearbetningar av levnadsnivåundersökningen. Vi jämförde dem som har erfarenhet av vuxenutbildning med dem som saknar erfarenhet och fann avsevärda skillnader med avseende på resurser. Skillnaderna kvarstod när vi konstanthöll kön, utbildning och ålder. Vi jämförde också deltagarna vid mättillfället med dem som hade tidigare erfarenheter. Tanken var att de förra mer skulle representera målgruppen. Vi fann inte någon skillnad mellan grupperna.

I bearbetningen av LNU studerade vi först förändringar mellan 1968 och 1974. Vi fann ingen minskning av spridningen mellan de resursstarka och resurssvaga. Därefter studerade vi förändring i representation av formellt kortutbildade. Dessa har ökat i antal under perioden men är i sig icke representativa för de resurssvaga.

Slutligen genomförde vi en panelanalys. I denna fann vi att en grupp, de som började studera under tiden mellan 1968 och 1974, hade i viss utsträckning förstärkt sina resurser.

Vi kan sålunda sammanfatta framställningen hittills på följande sätt: Under tiden 1970-1975 utvecklade statsmakterna ett fördelningspolitiskt mål för vuxenutbildningen till det dominerande målet under starkt inflytande av löntagarorganisationerna och ABF. Resursökningen under samma tid var avsevärd. De åsyftade fördelningspolitiska effekterna har dock varit ringa.

Den fråga vi skall uppehålla oss vid i den fortsatta framställningen är: Varför är de fördelningspolitiska effekterna så obetydliga ?

1.1 Fördelningspolitiska mål och servicepolitiska effekter

Vi har ovan visat att det fördelningspolitiska målet blivit allt mer accentuerat. Vi har också visat att de fördelningspolitiska effekterna i rekryteringen av resurssvaga är obetydliga. En fördelningspolitisk ambition innebär att man vill minska spridningen med avseende på någon resurs. Fördelningspolitiska åtgärder skall alltså utformas så att de kommer vissa definierade grupper till godo som saknar eller har för lite av någon resurs.

För att illustrera detta kan nedanstående figur, hämtad från Lena Johansson (se Hedman, L O et al, 1971 sid 45) användas:

ABSOLUT FÖRÄNDRINGSRIKTNING FÖR:				ALLMÄN ABSOLUT NIVÅ, FÖRÄNDRINGSRIKTNING								
				FÖRBÄTTRING			LIKA			FÖRSÄMRING		
				Spridning			Spridning			Spridning		
				ökn.	lika	minskn.	ökn.	lika	minskn.	ökn.	lika	minskn.
BÄTT-		Sämre	Bättre	1	2	3						
RE	Bättre	ställ-	Lika	4								
STÄLL-		da	Sämre	5			6			7		
DA		Sämre	Bättre			8						
BÄTT-	Lika	ställ-	Lika					9				
RE		da	Sämre							10		
STÄLL-		Sämre	Bättre			11			12			13
DA	Sämre	ställ-	Lika									14
		da	Sämre							15	16	17

En åtgärd är inte fördelningspolitisk med mindre än att den bidrar till en minskning av spridningen med avseende på den resurs det gäller. Det är alltså i rutorna 3, 8, 11, 12, 13, 14 och 17 som fördelningspolitiska effekter kan uppnås.

Rutorna 3, 8 och 11 representerar det fall där den absoluta nivån av en viss resurs ökar. Ruta 3: De bättre ställda får en förbättring, men de sämre ställda en relativt sett större förbättring. Avståndet mellan grupperna minskar. Ruta 8: De bättre ställda är kvar på oförändrad nivå. Hela ökningen tillfaller de sämre ställda. Ruta 11: Hela den absoluta ökningen tillfaller de sämre ställda. De bättre ställda får en försämring. Ruta 12: representerar det fall där den absoluta nivån är oförändrad. Spridningen minskar dock genom att resurser överförs från de bättre till de sämre ställda.

Ruta 13, 14 och 17 representerar det fall där den absoluta nivån försämras. Ruta 13: Spridningen minskar och de sämre ställda får det absolut sett bättre på bekostnad av en absolut försämring för de bättre ställda. Ruta 14: Minskad spridning till följd av absolut försämring för de bättre ställda och oförändrad nivå för de sämre ställda. Ruta 17: Minskad spridning till följd av större absolut försämring för de bättre ställda än för de sämre ställda. Att en åtgärd inte har fördelningspolitiska effekter är inte detsamma som att den inte har fördelningspolitiska mål. Det torde knappast råda tvivel om att grundskolereformen hade fördelningspolitiska mål (Johansson, Lena 1970). Däremot kan det ifrågasättas om effekterna varit fördelningspolitiska . Lena Johansson (Hedman, 1971 sid 45) hävdar att dessa effekter snarare återfinns i ruta 2 än i ruta 3. Vi kan således göra en distinktion mellan fördelningspolitiska mål bakom en reform eller en åtgärd å ena sidan och å den andra sidan fördelningspolitiska effekter. Vi kan sammanställa fördelningspolitiska mål och effekter i en fyrfältstablå på följande sätt:

	Fördelningspolitiska mål	Ej fördelningspolitiska mål
Fördelningspolitiska effekter	I	II
Ej fördelningspolitiska effekter	III	IV

Med hjälp av fyrfältstablån kan man klassificera reformer av olika slag. Rutorna I och IV är oproblematiska. Här står mål och effekter i samklang. Ruta III är den intressanta. Här finns de reformer som utformats för vissa syften men kommer att tjäna andra. Man kan naturligtvis tänka sig att analysera enskilda reformer, eller enskilda åtgärder inom ramen för enskilda reformer, med utgångspunkt från fyrfältstablån. Man kan sönderdela den samlade vuxenutbildningspolitiken i olika beståndsdelar, analysera var och en av dessa för att se var de närmast hör hemma. Detta vore en intressant uppgift, som skulle leda fram till ett förtydligande av den strategi som reformeringen av vuxenutbildningen tillämpat. Vi har emellertid valt ett helhetsgrepp. Vuxenutbildningsreformerna i sin helhet har syftat till att bidra till utjämning med avseende på levnadsförhållanden. Vår empiriska analys, i kapitel IV, har visat, att reformeringen av vuxenutbildningen under den period vi studerat befinner sig i ruta III. Den fråga vi skall diskutera är varför reformeringen och dess resultat inte befinner sig i ruta I.

1.2 Problemformulering

Varför är de fördelningspolitiska effekterna så obetydliga? Ett sammanfattande svar är att efterfrågan i allt för hög grad styrt utbudet. Vuxenutbildningssatsningen har utformats mer beroende av den manifesterade efterfrågan än av fördelningspolitiska mål. Servicepolitiska åtgärder har varit dominerande trots fördelningspolitiska mål.

Fördelningspolitiska effekter kan ej uppnås när utbudet styrs av efterfrågan. Det råder ett negativt samband mellan efterfrågan och utbildningsbehov (i meningen att vara resurssvag). Detta diskuteras i avsnitt 2.

Nästa fråga blir: Varför styr efterfrågan utbudet trots de fördelningspolitiska målen ? Konflikten mellan fördelnings- och servicepolitiska mål är ett svar. Denna konflikt finns, som vi visat, såväl inom som mellan de politiska partierna. Enskilda åtgärder i de respektive reformerna har i otillräcklig grad varit specificerade med avseende på fördelnings- och servicepolitiska mål.

Även när det gäller målgrupper råder oklarheter. I reformerna har huvudsakligen gruppen kortutbildade utpekats. Rekryteringen av kortutbildade har blivit normgivande. Därmed har frågan om denna

grupps heterogenitet och snedrekryteringen inom gruppen trängts undan. Detta bidrar också till att besvara frågan.

Bidragssystemet återspeglar den målkonflikt vi berörde. Bidrag utgår efter kvantitativ omfattning och bidrag för resultat i fördelningspolitisk mening saknas nästan helt. Bidragssystemets utformning kan därför delvis besvara frågan. Bidragen medför dessutom administrativa krav från skolöverstyrelsen på de enskilda utbildningsanordnarna. Dessa krav är svåra att förena med en fördelningspolitisk målsättning. Häri ligger också en del av svaret på frågan.

Ytterst är det de lokala utbildningsanordnarna, studieförbundsavdelningarna, kommunala vuxenskolor och folkhögskolor, som förväntas genomföra vuxenutbildningspolitiken. Dessa organisationer har i mycket varierande grad fördelningspolitiska mål. Vissa studieförbund och folkhögskolor har varit pådrivande vid utformningen av de fördelningspolitiska målen. Andra har öppet deklarerat sin servicepolitiska inriktning. För kommunal vuxenutbildning gäller i huvudsak att den varit och fortfarande i hög utsträckning utgör en förlängning av den servicepolitiska traditionen. Organisationernas olika mål och verksamhet medför en lokal konkurrenssituation. Denna kan också bidra till att besvara frågan.

Det är mycket uppenbart att organisationerna som inte ställer sig bakom de fördelningspolitiska målen inte heller uppnår fördelningspolitiska resultat. Däremot måste man fråga sig varför organisationer som ställt sig bakom fördelningspolitiska mål inte i högre grad når fördelningspolitiska resultat.

Vårt svar på den frågan är att marknadssituationen i hög grad framtvingar servicepolitisk inriktning på verksamheten. För att inte förlora underlag för verksamheten i relation till andra utbildningsanordnare utan fördelningspolitisk inriktning, tvingas man anpassa sitt utbud efter dessa. Detta diskuteras vidare i avsnitt 3.

2 Efterfrågan

Efterfrågan av vuxenutbildning bestäms av objektiva och subjektiva faktorer. Med objektiva faktorer avses dels möjlighet att delta, dels möjlighet att efterfråga. Med subjektiva faktorer avses i vilken grad man upplever att befintlig vuxenutbildning kan vara ett sätt att lösa problem (detta benämner vi nedan upplevt utbildningsbehov) samt upplevelsemässiga studiehinder.

I detta avsnitt diskuteras hur dessa olika faktorer sammanhänger med de resursvariabler som ingick i tolkningen av det fördelningspolitiska målet. I diskussionen nedan används begreppen med följande innebörder:

Möjlighet att delta: Praktiska hinder som den enskilde har, dålig ekonomi, oregelbundna arbetstider, fysiskt tröttande arbete och övriga arbetsförhållanden samt bostadens beskaffenhet.

Möjlighet att efterfråga: I vilken grad man kan orientera sig i och tillgodogöra sig information om befintligt utbud och i vilken grad man kan formulera och framföra krav på utbildningsorganisationerna.

Upplevt utbildningsbehov: I vilken grad den enskilde upplever att vuxenutbildning kan vara till nytta. Om utbildning kan bidra till att lösa problem eller bidra till att uppnå mål som den enskilde eftersträvar.

Upplevelsemässiga studiehinder: Med detta avses den enskildes självförtroende. I vilken utsträckning den enskilde tror sig kunna klara av studier. Härmed förstås dels osäkerhet rörande inlärningsförmåga, dels osäkerhet rörande anpassning till den sociala situation studierna innebär.

Det finns en omfattande forskning om vuxenutbildning och rekryteringshinder. En omfattande genomgång av sådan forskning finns hos Rubensson (1975 sid 133 ff). Där framgår att forskningen inte har haft den utgångspunkt som vi valt. Vår frågeställning är hur ett politiskt definierat utbildningsbehov sammanhänger med förekomst av studiehinder. Det vanligaste är att man analyserar hinder fördelade efter traditionella bakgrundsvariabler såsom kön, ålder, social status o.s.v.

Vår huvudtes är att de som är resurssvaga, d.v.s. de grupper som är utbildningspolitiskt mest angelägna, i lägre grad efterfrågar vuxenutbildning. Denna huvudtes kan delas upp i fyra olika teser,

två som anknyter till objektiva faktorer och två som anknyter till subjektiva.

Tes 1: De grupper som är mest utbildningspolitiskt angelägna har sämre möjligheter att delta än andra grupper.

Tes 2: De grupper som är mest utbildningspolitiskt angelägna har sämre möjligheter att efterfråga vuxenutbildning.

Tes 3. De grupper som är mest utbildningspolitiskt angelägna upplever i lägre grad ett utbildningsbehov.

Tes 4: De grupper som är mest utbildningspolitiskt angelägna har i högre grad upplevelsemässiga studiehinder.

Dessa teser utgör, enligt vår uppfattning en slags sammanfattning av forskning om klassamhällets fortbestånd.

Tes 1

Den formella definitionen av utbildningsbehov utgår från resurssvaghet. Det är de resurssvaga som är mest angelägna att nå. Vuxenutbildning är ett sätt att bryta deras resurssvaghet.

Levnadsnivåundersökningen har i olika avseenden visat att de som vi kallar resurssvaga har lägre lön, sämre arbetsförhållanden, sämre bostäder, sämre hälsa e.t.c. Det framstår som självklart att de resurssvagas levnadsförhållanden utgör direkta praktiska hinder för deltagande i fritidsstudier.

Man kan, naturligtvis, i likhet med Rubensson (1975 sid 133 ff) hävda att objektiva studiehinder sammanhänger med subjektiva. Den som inte upplever något behov av vuxenutbildning kan naturligtvis tillmäta praktiska hinder större betydelse än den som upplever behov. På samma sätt kan naturligtvis det upplevda utbildningsbehovet påverkas av vilka faktiska möjligheter det finns att delta. Det är en självklarhet att objektiva och subjektiva faktorer sammanhänger på detta sätt. Det får dock inte överskugga att de objektiva förhållandena är av särskilt stor betydelse. Vi ser undanröjandet av de objektiva studiehindren som en första förutsättning för fördelningspolitiska rekryteringsresultat. Detta är dock inte den enda förutsättningen. Andra förutsättningar är de omständigheter som inryms i de tre övriga teserna.

Tes 2

Vår andra tes är att de som är mest utbildningspolitiskt angelägna har de sämsta möjligheterna att efterfråga utbildning. De har sämre möjligheter att ställa krav på utbildningsorganisationerna. De saknar kanaler, de har svårt att uttrycka sig e.t.c. I resurssvaghet, som är den utbildningspolitiska definitionen av utbildningsbehov, ligger att man har en svagare ställning även i det här avseendet. För att utbildning skall upplevas av människor som ett sätt att lösa de problem man möter i sin livssituation, måste också utbildningens innehåll och uppläggning vara förankrad i dessa problem. Men de utbildningspolitiskt angelägna grupperna har mycket sämre möjligheter att påverka utbildningens utformning. De redan starka har större förutsättningar att påverka och utnyttja de successivt ökade resurserna till vuxenutbildning. De svagas handikapp ligger inte bara i att de har svårare att formulera och föra fram krav på utbildningsanordnarnas verksamhet. Deras möjligheter att manövrera, att utnyttja gällande bestämmelser är också sämre. Ytterligare ett problem är, att de resurssvaga har sämre möjligheter att orientera sig i det befintliga utbudet.

Tes 3

De som är utbildningspolitiskt mest angelägna upplever i lägre grad ett utbildningsbehov. De ser inte utbildning som ett sätt att lösa sina problem. Detta sammanhänger med de förhållanden vi diskuterade i tes 2. Utbudet av utbildning är styrt av efterfrågan från andra grupper. Utbildningsanordnarna har naturligtvis lättare att förstå och tillmötesgå krav från dem som redan deltar i utbildning. Det innebär att utbudet inte har någon förankring i de resurssvagas situation.

De förhållanden som producerar resurssvaghet producerar också negativa attityder till utbildning. Efterkrigstidens utbildningsreformer har haft fördelningspolitiska mål om än i varierande grad. Flera undersökningar har, i likhet med vår, skjutit in sig på att de officiellt uttalade målen, inte haft avsedd verkan. I USA har uppmärksammade sådana undersökningar redovisats av bl.a. Jencks (1972) och Bowles och Gintis (1973). Dessa undersökningar visar att ojämlikhet i utnyttjandet av utbildningsresurserna kvarstår. Därigenom kommer

de (åtminstone skenbart) jämlikhetsmotiverade utbildningsreformerna att legitimera den bestående ojämlikheten. Alla har haft samma möjligheter till utbildning (equality of opportunity). De som i detta system skaffar sig de privilegier som utbildning medför har gjort det i fri konkurrens. Privilegiefördelningen uppfattas på detta sätt som legitim. Och de som inte skaffat sig utbildning har bara sig själva att skylla. Så menar t.ex. Bourdieu och Passeron att utbildningssystemet fungerar (1970). En orsak till detta är enligt flera forskare att attityder till utbildning varierar mellan samhällsklasser. Upplevelsen att utbildning är ett sätt att påverka sin egen situation och sina egna villkor varierar. Bland dem som ger denna förklaring kan nämnas Richard Scase (1976).

Det är också en fråga om utbildningsinnehåll. Det är i många fall en rationell inställning mot bakgrund av det utbud av utbildning som finns. Utbildningsinnehållet är helt enkelt inte relevant för de problem som människor har. Seeman (1967) har anfört tesen att upplevelse av maktlöshet leder till en minskad benägenhet att skaffa sig sådana kunskaper som skulle kunna göra det lättare att styra sina egna villkor. Det är alltså en form av ond cirkel.

Det innebär att ett reformprogram som vill utbilda bort resurssvaghet får problem. I resurssvaghet ligger att man inte är benägen att utbilda sig. Makt är mer primär än kunskap. Lena Johansson (1970, sid 38) säger i anslutning till en diskussion av Seemans tes:

> "Med den lärdom man tentativt kan dra från Seemans undersökningar är alltså, att detta inte i någon större utsträckning kan ske direkt genom att i skolan bibringa eleverna kontrollrelevant kunskap. I den mån de upplever sig själva som maktlösa, kommer de inte i någon större utsträckning att tillägna sig sådan kunskap. Först när de upplever att de har makt, tillägnar de sig sådan kunskap som är en nödvändig förutsättning för att kunna utöva makt."

Vi ansluter oss till detta synsätt. Ett allmänt motstånd mot utbildning finns hos stora grupper av de resurssvaga. Det innebär att utbildningsreformer i avsikt att höja resurserna hos de svaga inte blir effektiva. Makt är något mer primärt än kunskap och utbildning.

Tes 4

På samma sätt som upplevt utbildningsbehov sammanhänger med kulturell bakgrund, är även upplevelsemässiga studiehinder betingade av den enskildes bakgrund. För resurssvaga grupper har de egna skol-

erfarenheterna ofta varit negativa. I denna situation har grundlagts en uppfattning att utbildning inte är ett sätt för dem att lösa problem. Utöver detta påverkas också föreställningen om den egna förmågan till inlärning negativt. På så sätt, uppstår ett dåligt självförtroende.

I resurssvaghet ligger också, som diskuterades i kapitel II, att man har ett dåligt utvecklat socialt nätverk. Bristen på sociala kontakter tar sig uttryck i rädsla för nya och okända sociala situationer. Det kan t.ex. innebära att man känner sig osäker inför deltagande i en studiegrupp.

Vår tes innebär alltså att de materiella uppväxtförhållanden som producerar resurssvaghet också ger upphov till bristande tillit till den egna inlärningsförmågan och social osäkerhet.

Givetvis finns det någon slags primär brist på information. Man saknar kunskap om vuxenutbildning. Enligt vår uppfattning har detta tillskrivits alltför stor betydelse för rekryteringsproblemen. Många menar att dessa problem främst beror på att de resurssvaga saknar kunskap och har felaktiga föreställningar om vad vuxenutbildning är. Man menar då att information om vuxenutbildning är det bästa sättet att lösa rekryteringsproblemen. En utgångspunkt för detta är att utbudet verkligen är avpassat för de resurssvagas behov.

Vår uppfattning är dock att de förutsättningar som gäller för vuxenutbildningen medför att utbudet i huvudsak avpassas efter krav som ställs av andra grupper. En aspekt av detta, de resurssvagas dåliga möjligheter att efterfråga vuxenutbildning (tes 2) har behandlats ovan. En annan aspekt, utbildningsanordnarnas dåliga möjligheter att förankra utbudet i de resurssvagas sitaution, behandlas nedan i avsnitt 3.

3 Utbud

Vi har ovan påstått att efterfrågan i allt för hög grad styr utbudet. I föregående avsnitt framförde vi tesen att resurssvaga i lägre grad efterfrågar vuxenutbildning. I detta avsnitt skall vi diskutera tänkbara förklaringar till att efterfrågan, trots det fördelningspolitiska målet, styr utbudet. De resurssvagas låga grad av efterfrågan i förening med att utbudet styrs av efterfrågan ger slutsatsen att vuxenutbildningen i huvudsak får servicepolitiska effekter.

3.1 Fördelnings- och servicepolitiska mål

Vi har ovan i kapitel II konstaterat att de fördelningspolitiska målen under 1970-talet alltmer betonats på bekostnad av de servicepolitiska. Vi har även pekat på bristen på preciseringar i målangivelserna; vilka former och vilket utbildningsinnehåll är främst fördelningspolitiskt, vilka gruppers levnadsnivå skall utjämnas etc.? Vuxenutbildningen har både fördelnings- och servicepolitiska mål. Det råder en fundamental motsättning mellan dessa båda typer av mål. Det finns dels en ambition att göra vuxenutbildningen till ett instrument för att stärka de resurssvaga, dels finns det en ambition att vidga den enskildes valfrihet, att tillgodose den enskildes önskemål om utbildning.

Om man med en och samma åtgärd tänker sig nå både service- och fördelningspolitiska mål får man räkna med att de fördelningspolitiska effekterna blir mycket små. De fördelningspolitiska "vinsterna" ger upphov till mycket stora servicepolitiska "kostnader".

Fördelningspolitik innebär att man eftersträvar en utjämning av resurser. Det finns alltså en föreställning om vilka som skall komma i åtnjutande av en viss behandling. Fördelningspolitik innebär att man vill att viss konsumtion skall falla på vissa grupper Servicepolitik innebär att efterfrågan skall tillgodoses. En sådan politik styrs samtidigt av denna efterfrågan. Konsumtionen legitimeras i fallet servicepolitik av existerande efterfrågan. Konsumtionen i fallet fördelningspolitik legitimeras av i någon mening objektivt fastställda behov. I det perspektivet är det snarast så att vissa grupper med vissa typer av problem skall behandlas. Man kan säga att bedrivandet av fördelningspolitik inom ett område där

tvångsåtgärder eller obligatorieläggning inte är möjlig medför två problem. Dels att stimulera efterfrågan hos dem man vill behandla. Dels att hålla nere efterfrågan och resursutnyttjandet hos dem man inte vill nå. Servicepolitik innebär att man är beredd att tillgodose de gruppers intressen som tar sig uttryck i krav på viss konsumtion. Dessa grupper har m.a.o. en viss "köpkraft", d.v.s. resurser att ställa krav och efterfråga service. Fördelningspolitik innebär att man vill tillgodose behov som alla har och att man inte låter efterfrågan styra utan rättvis fördelning efter behov, varvid särskild uppmärksamhet ägnas grupper som saknar "köpkraft". Servicepolitik innebär att statsmakterna tillgodoser spontan efterfrågan, d.v.s. en efterfrågan som uppstår p.g.a. vissa behov och/eller till följd av en utbyggnad av resurserna (Ståhl 1974, sid 11, 117 ff). Fördelningspolitik innebär däremot att statsmakterna definierar behovsgraden och ställer resurser till förfogande för speciella grupper. Exempel där fördelningspolitik tillämpas är bostadsbidrag, skattepolitik, utbildning, socialbidrag och barnomsorg.

Enklast kan skillnaden mellan service- och fördelningspolitik uttryckas så att den förra skall tillgodose efterfrågan och den senare skall tillskapa efterfrågan bland vissa definierade grupper. Dilemmat för vuxenutbildningspolitiken är att båda ambitionerna uppträder parallellt.

Det finns, som vi tidigare nämnt, ingen klar åtskillnad mellan vilka delar av vuxenutbildningen som avser verka service- respektive fördelningspolitiskt. De båda typerna av mål gäller för alla former av vuxenutbildning. Det får till följd att resurssatsningen på vuxenutbildningen blir legitim oavsett resultatet. All tillväxt av deltagare, studietimmar, etc. är utifrån ett servicepolitiskt synsätt legitim därför att den svarar mot behov som manifesterats i efterfrågan. Den parallella existensen av fördelnings- och servicepolitik innebär att man ständigt måste öka tillgodoseendet av efterfrågan på utbildning från efterfrågestarka grupper för att uppnå några fördelningspolitiska effekter bland efterfrågesvaga grupper. De fördelningspolitiska effekterna kan därigenom inte uppnås genom omfördelning utan endast genom en total styrning av utbildningsresurserna. Men varje sådan förbättring innebär bara en parallellförskjutning, det relativa avståndet mellan hög- och lågutbildade kvarstår. Detta dilemma kan illustreras grafiskt på följande sätt:

Figuren ovan beskriver den huvudtendens som framkom i vår empiriska analys i kapitel IV. Självfallet är figuren en grov förenkling som syftar till att beskriva en tendens. Beskrivningen är en huvudtendens vid en given tidpunkt. Vilka förändringar kan då ske vid en ökad resurssatsning ? Om satsningen enbart var servicepolitiskt motiverad skulle det leda till att möjligheterna att tillgodose spontan efterfrågan ökade. I figuren skulle detta innebära att linjens lutning blev brantare. Med en fördelningspolitiskt motiverad ökning skulle strävan vara att förändra linjens lutning genom att se till att resursökningen föll på dem med störst utbildningsbehov. När de båda typerna av mål samtidigt ligger bakom satsningen är den mest sannolika utvecklingen en parallellförskjutning av linjen. De förbättringar som uppnås för dem med störst behov uppkommer till priset av att övriga grupper får sin andel av resurstillskottet.

Vad vi vill fästa uppmärksamhet på är att avsaknaden av specifika bestämningar för vad som är fördelningspolitik och vad som är servicepolitik lämnar en öppning för icke åsyftade effekter.

Det går aldrig att säga med bestämdhet att resultat som inte är fördelningspolitiska står i strid med målen. Det faktum att servicepolitiska mål finns ger legitimitet åt snart sagt vilket resultat som helst. Relationen mellan service- och fördelningspolitik är oklar, vilket lämnar utrymme för en mängd tolkningar. Uppnåendet av servicepolitiska mål kan exempelvis uppfattas som en förutsättning för fördelningspolitiska. Ytterligare ett sätt att beskriva denna relation mellan målen är att den samtidiga existensen av service- och fördelningspolitiska mål i förening med avsaknaden av resultatstyrning leder till att de servicepolitiska målen dominerar i verkligheten under det att de fördelningspolitiska dominerar i måldokument och politiska uttalanden.

Sammanfattningsvis är alltså ett av utbildningspolitikens problem att service- och fördelningspolitiska mål förekommer samtidigt. För att de båda ambitionerna skall kunna existera parallellt krävs en långt mer preciserad satsning. Man måste "öronmärka" åtgärder och satsningar i betydligt högre grad än vad som sker idag. Om så inte sker, d.v.s. om man låter båda målen gälla samtidigt utan att särskilja och precisera dem, då kommer med nödvändighet de servicepolitiska målen och resultaten att bli dominerande. Ett konkret uttryck för de problem vi pekat på är nuvarande resurstilldelningssystem. Bidrag utgår i efterhand för den faktiska verksamhet som studieanordnarna redovisar. Detta innebär att den verksamheten automatiskt är legitim oavsett innehåll. Några kvalitativa bidragsregler, exempelvis särskilda bidrag för hög andel kortutbildade studiedeltagare finns inte.

3.2 Definition av målgruppen

Vad som utsägs i målen är att vissa egenskaper hos enskilda individer skall skapas genom vuxenutbildning. Utbildningen skall utjämna skillnader med avseende på resurser i välfärden. Om det vore möjligt att fastställa en minikravpunkt (Hedman, sid 37) med avseende på detta, samt att någorlunda entydigt avgöra huruvida enskilda individer uppnått denna, skulle man kunna dela in befolkningen i målgrupp och icke-målgrupp. Målgrupp är de som inte uppnått minikravpunkten med avseende på de egenskaper man vill skapa genom vuxenutbildning. Det är självklart att denna tänkta indelning av befolkningen inte motsvaras entydigt av kriteriet "formell kortutbildning". Det finns människor som bildat sig via informella kanaler, som skaffat sig kunskaper och färdigheter utan att detta avspeglas i formell skolning. Likaväl finns det människor som trots formellt längre utbildning är reellt resurssvaga. "Formell utbildning" är en social indikator, och sådana överensstämmer naturligtvis aldrig entydigt med de underliggande förhållanden de avser indikera.

Det finns ett otvivelaktigt samband mellan att vara kortutbildad och att sakna egenskaper som utbildningspolitiken avser skapa. Låginkomstutredningen har visat att de flesta av deras levnadsnivåkomponenter korrelerar negativt med formell utbildning. Detta gäller politisk, facklig och annan organisationsaktivitet, det gäller politiska resurser, det gäller kulturell aktivitet, det gäller inkomst.

I alla dessa avseenden syftar vuxenutbildningspolitiken till att utjämna skillnader, att verka fördelningspolitiskt.Vi kan sammanställa den tänkta indelningen mellan målgrupp och icke målgrupp samt kriteriet formell kort utbildning i figur nedan.

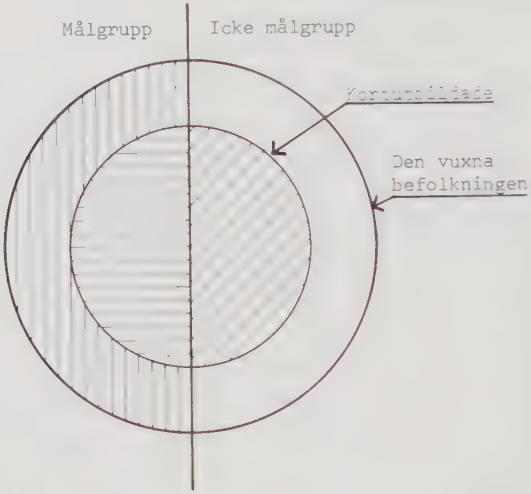

Figurens proportioner avser inte beskriva verkligheten.

Man kan naturligtvis tänka sig att empiriskt försöka fastställa de olika gruppernas storlek. I det här fallet räcker dock den principiella skissen. Man kan förenkla framställningen i en fyrfältstablå.

	Tillhör målgrupp	Tillhör ej målgrupp	
Formellt kortutbildade	a	b	prioriterad målgrupp
Ej formellt kortutbildade	c	d	

Enligt vårt resonemang ovan är utbildningspolitikens uttalade motiv att prioritera grupperna a och c. Som operationalisering av detta gäller att a + b skall prioriteras. Detta sistnämnda är avläsbart, har valts att användas som praktiskt kriterium eller som social in-

dikator.

Utgångspunkten för vuxenutbildningspolitikens fördelningspolitiska strävan var, att andelarna ur de olika grupperna i figuren inte var representerade på önskvärt sätt bland deltagare i vuxenutbildning. Det gällde att icke kortutbildade var procentuellt överrepresenterade. De reformer som genomförts med fördelningspolitiska motiv har, enligt vår tolkning av de utbildningspolitiska målen, haft som reellt syfte att öka andelen vuxenutbildningsdeltagare i grupperna a och c, och som formellt syfte att öka andelen vuxenutbildningsdeltagare bland kortutbildade.

Det är i och för sig riktigt att de egenskaper som utbildningspolitiken vill förläna folk förekommer i avsevärt lägre grad bland kortutbildade. Man måste emellertid komma ihåg att deltagande i olika former av vuxenutbildning, trots allt, omfattar en mindre del av befolkningen. (I vår refererade undersökning deltar 27 procent i någon form av vuxenutbildning, 46 procent har aldrig haft någon som helst erfarenhet av vuxenutbildning). Därmed omfattas också en mindre del av de formellt kortutbildade. Det betyder, att de kortutbildade som inte tillhör målgruppen kan vara proportionellt överrepresenterade utan att detta inverkar på det fördelningspolitiska resultatet. Det kan bakom en representation eller överrepresentation dölja sig, att de som studerar är "fel" kortutbildade. Detta är en avvägning som måste göras, men som enligt vår mening inte har gjorts i bedömningen av vuxenutbildningens resultat.

De kortutbildade som svarar för överrepresentationen är, inte resurssvaga med avseende på de resurser som vi talat om i vår tolkning av vuxenutbildningens mål. Man kan också tänka sig att de i olika meningar resurssvaga tenderar att söka sig till sådana former och sådant utbildningsinnehåll som inte bidrar till att förstärka deras resurser. Om de resursstarka tenderar att söka sig till sådan utbildning som ytterligare ökar deras resurser fungerar följaktligen vuxenutbildningen inte fördelningspolitiskt.

3.3 Statliga bidrag

Vi har ovan, i kapitel III beskrivit bidragssystemets utformning. Av denna beskrivning kan vi dra slutsatsen att den övervägande delen av bidragen utgår generellt efter verksamhetens kvantitativa omfattning. Bidragen utgår med ett visst belopp per redovisad studietimme. De förändringar av bidragssystemet som gjorts under åren

från 1947 och framåt har huvudsakligen varit av teknisk karaktär och inte påverkat bidragens generella inriktning. Ett undantag utgöres av reformen 1975.

Allmänt kan man om bidragssystemet säga, och som kan bidra till att förklara vuxenutbildningssatsningens rekryteringsresultat, att det inte är utformat för att påverka eller styra rekryteringen i enlighet med det fördelningspolitiska målet.

1970 tillkom det s.k. priobidraget, en beteckning på ett särskilt bidrag till studier i vissa ämnen. Priobidraget innebär en utbudsprioritering. Bland alla ämnen, cirklar, som erbjuds den enskilde skall vissa (svenska, engelska, matematik och samhällskunskap) vara så billiga som möjligt för att intressera, som man antog, de som var i störst behov av utbildning. Resultat-prioriteringen bygger alltså på antagandet att de kortutbildade behöver studier i dessa ämnen och att de via uppsökande verksamhet eller på annat sätt skulle låta sig rekryteras till studier i dessa ämnen. Genomförandet av priobidraget hade fördelningspolitiska motiv. Men genomförandet innebar endast en styrning av resurserna och inte av resultatet. Effekten av detta har blivit att man s.a.s. fått en servicepolitisk "kostnad". Den servicepolitiska effekten innebär att man i rekryteringen till prioriterade ämnen kan återfinna individer som inte betraktas som angelägen målgrupp ur fördelningspolitisk synvinkel. Denna effekt har kunnat uppstå till följd av dels att innehållet i ämnena har kunnat tänjas ut. Samhällskunskap är exempelvis beteckning på många olika kurser för de politiska partiernas funktionärer och förtroendevalda. Dels finns det ingen kontroll över hur studieförbundsavdelningarna använder tilläggsbidraget. Det skall användas för administration och uppsökande verksamhet. Med administration avses då att man får ett bidrag för administrationskostnaderna av priocirklar och därigenom får möjlighet att sänka avgifterna alternativt göra cirkeln avgiftsfri och/eller ge deltagarna gratis studiematerial. För den organisation som vill utnyttja tilläggsbidraget är det möjligt dels att rekrytera enskilda oberoende av om de är kortutbildade till dessa ämnen, dels att utnyttja bidraget för att finansiera annan verksamhet som därmed förbilligas.

Tilläggsbidraget till prioriterade cirklar infördes för "sådan studieverksamhet som kan medverka till utjämning av utbildningsklyftan" (proposition 1970:35, sid 1). Bidraget hade således ett bestämt selektivt syfte. Eftersom den tekniska utformningen av bidraget inte innebär krav på ett specifikt rekryteringsresultat, och det faktiska ämnesinnehållet vidgats är det fördelningspolitiska resultatet sannolikt ringa.

Proposition 1975:23 innebar tillkomsten av en ny typ av bidrag. Det är dels bidrag till uppsökande verksamhet på arbetsplatser och i bostadsområden, dels ett studiesocialt stöd till vuxenstuderande. Bidragen till uppsökande verksamhet i bostadsområden sökes hos SÖ av studieförbunden centralt. Ansökan om medel beviljas efter en bedömning av i vilken utsträckning verksamheten kan tänkas nå rekryteringsresultat bland kortutbildade med prioritering av invandrare, handikappade och hemarbetande. Bidragen till uppsökande verksamhet på arbetsplatser sökes hos Vuxenutbildningsnämnderna. Ansökan beviljas efter likartade bedömning dels av möjligheterna att genomföra verksamheten, dels av det förväntade resultatet i fördelningspolitisk synvinkel. Den uppsökande verksamheten i bostadsområden är ännu på försöksstadiet och omfattar endast två miljoner kronor per år. Verksamheten på arbetsplatser är permanent och omfattar sex miljoner kronor per år.

Vuxenstudiestöden; tim- och dagstudiestöd samt det särskilda vuxenstudiestödet, utgör på likartat sätt exempel på riktade fördelningspolitiska åtgärder. I studiestödslagen heter det om timstudiestödet att det skall tilldelas personer med kort tidigare utbildning och som har "särskilt svåra arbetsförhållanden" (SFS 1973: 349, 5 kap 7 §). I en första utvärdering (Centrala studiestödsnämnden, 1976 sid 23-24) framgår att stöden har fått ett fördelningspolitiskt rekryteringsresultat.

Vi kan dra följande sammanfattande slutsatser rörande de statliga bidragen. Den övervägande delen av bidragen utgår generellt efter kvantitativa mått. Priobidraget har ett fördelningspolitiskt syfte men innebär endast en styrning av utbudet och ingen styrning av rekryteringsresultaten. Proposition 1975:23 innebar en ansats till selektivitet i resurstilldelningen i syfte att nå fördelningspolitiskt rekryteringsresultat. Det rör sig dock om, än så länge, jämförelsevis mycket små resurser. Bidragssystemets generella karak-

tär innebär i förening med utbildningsorganisationernas olikartade målsättningar ett grundproblem ur fördelningspolitisk synvinkel. Detta diskuteras i avsnitt 4.

Ytterligare en aspekt på bidragssystemets inflytande sammanhänger med SÖ:s roll. Vi skall här kortfattat beskriva detta. Den centrala administrationens (SÖ) roll är betydelsefull för förståelsen av möjligheterna att uppnå fördelningspolitiska resultat. SÖ:s roll kan diskuteras i fyra avseenden: 1. SÖ är den myndighet som konkretiserar utbildningspolitiken. 2. Tillkomsten av kommunal vuxenutbildning. 3. SÖ:s uppgift att i sin petita hos riksdagen begära medel för folkbildningen. 4. SÖ:s ansvar för forsknings- och utvecklingsarbete.

1. SÖ har riksdagens fullmakt att utfärda konkreta förordningar på grundval av riksdagens och i vissa fall utbildningsdepartementets beslut. Detta innebär också att SÖ skall utöva kontroll och tillsyn över att beslut och förordningar följs. Detta gäller t.ex. den tekniska utformningen av bidragssystemet och administrativa krav för kontroll av systemet. Det betyder att viktiga delar av de förutsättningar som råder för arbetet inom folkbildningen bestäms inom ramen för en formell statlig byråkrati. På så sätt underordnas förutsättningarna för det lokala arbetet krav som är förenliga med den centrala administrationens arbetssätt. När det gäller exempelvis rapporteringsrutiner så utformas dessa ofta ensidigt med utgångspunkt från förutsättningar som råder centralt; personalsituation, databehandlingsrutiner m.m.

Detta förhållande mellan SÖ och folkbildningen inrymmer en brist på förståelse på centralt håll för de villkor under vilka folkbildningen arbetar. SÖ:s administrativa krav på folkbildningen har medfört att den i sin tur måste utveckla en administrativ kompetens, vilken blivit allt svårare att förena med inomorganisatoriska krav på ideologisk förankring och insikt.

2. Kommunal vuxenutbildning är en del av det formella skolväsendet. Den kommunala vuxenutbildningen rekryterar lärare med formell lärarutbildning och utan erfarenhet av vuxenundervisning, utnyttjar ungdomsskolans läroplaner och läromedel. Ofta är den kommunala vuxenutbildningen en del av ett rektorsområde inom ungdomsskolan. Det betyder att kommunal vuxenutbildning på ett helt annat sätt än folkbildningen är en del av den traditionella utbildningsadministratio-

nen. Avståndet mellan SÖ och en rektorsexpedition inom kommunal vuxenutbildning är betydligt mindre än avståndet mellan SÖ och lokala avdelningar inom folkbildningen. Det finns m.a.o. en större intressegemenskap mellan SÖ och den kommunala vuxenutbildningen. Detta medför att man centralt har betydligt större förståelse för problem inom kommunal vuxenutbildning. På så sätt innebär tillkomsten och utvecklingen av den kommunala vuxenutbildningen ett större inflytande för SÖ på den lokala vuxenutbildningssituationen. Detta påverkar naturligtvis den lokala konkurrenssituationen mellan utbildningsanordnarna. Vi menar att kommunal vuxenutbildning dels som en del av det formella skolväsendet, dels genom sin avsaknad av folkrörelseanknytning, uppträder i huvudsak som en servicepolitisk institution. Innebörden av detta utvecklar vi nedan i avsnitt 3.4.

3. SÖ har en avgörande betydelse för folkbildningen därigenom att SÖ i sin petita begär medel. SÖ är den instans som uttolkar resultaten av tidigare vuxenutbildningssatsningar och identifierar de behov som finns för att förbättra resultaten. Samtidigt gör SÖ prioriteringar dels mellan vuxenutbildning och andra utbildningsområden, dels inom vuxenutbildningen. De motsättningar som SÖ:s roll i detta avseende ger upphov till illustreras av den debatt som fördes i ABF:s tidning Fönstret (nr 15 och 16, 1975) I debatten anklagas SÖ för att inte beakta folkbildningens resursproblem i sin petita.

4. Skolforskning i Sverige finansieras nästan uteslutande av medel som fördelas av SÖ. Det betyder att SÖ har en monopolliknande ställning inom detta forskningsområde. Andra anslagsbeviljande myndigheter och organ avslår oftast ansökningar om skolforskningsprojekt med hänvisning till SÖ:s resurser och ansvar för området. Ungefär 2/3 av SÖ:s medel går till s.k. inomverksprojekt, d.v.s. utrednings- och utvecklingsarbete som utförs av tjänstemän inom SÖ. Resten fördelas av SÖ till universitets- och högskoleinstitutioner för forskning.

I och med att SÖ har detta stora inflytande på skolforskningen blir det ett betydelsefullt problem vilka prioriteringar man gör. Det är därmed också SÖ som identifierar problem och bestämmer forskningsbehov. Det är naturligt, inte minst mot bakgrund av att flertalet tjänstemän på SÖ har lärarbakgrund eller är pedagoger, att man i hög grad inriktar sig på traditionell skolforskning om den pedagogiska situationen. Det betyder att man i mindre utsträckning

uppmärksammar forskning om sambandet mellan samhälle och utbildning. Det vi tidigare, i punkt 2, sade om avståndet mellan folkbildning och SÖ gäller även här. Det innebär i detta avseende att det är svårare för folkbildningen att få sina problem uppmärksammade i SÖ:s prioriteringar. Omvänt innebär detta att SÖ har svårt att identifiera och förstå folkbildningens problem. Ett exempel på detta är vårt SAMVUX-projekt som påbörjades 1973 och avslutades 1977. Direktiven för projektet utformades av SÖ. I direktiven (SÖ, PM 1972) betonade man nödvändigheten av en organisatorisk samordning mellan olika utbildningsanordnare. Samordning framställdes som nödvändig av "samhällsekonomiska och utbildningsmässiga" skäl. Detta föranledde en konflikt när projektet presenterades för folkbildningsorganisationerna. Av olika skäl hävdade dessa organisationer att SÖ i sina direktiv hade förbisett många väsentliga inslag i folkbildningens utveckling och särart. Konflikten medförde att vi reviderade projektets inriktning. Tonvikten kom att ligga vid profilering snarare än vid samordning. Erfarenheterna från SAMVUX-projektet illustrerar problemet med SÖ:s forskningspolitik.

3.4 Organisationsstrukturen

Det område vi studerat karakteriseras av stor heterogenitet med avseende på huvudman och inriktning. Flertalet av studieförbunden har organisatorisk förankring inom olika folkrörelser. Kommunal vuxenutbildning är en del av det formella skolväsendet. Gemensamt för studieförbundsavdelningarna och kommunala vuxenskolor är den relativt höga grad av autonomi på lokal nivå. Utformningen och genomförandet av utbudet och rekryteringen får sin slutliga utformning på denna nivå. Detta innebär att den lokala, kommunala nivån blir av avgörande betydelse för rekryteringen. I en "genomsnittlig" kommun finns upp till ett 10-tal studieförbundsavdelningar som bedriver verksamhet på lika villkor. Dessutom finns kommunal vuxenutbildning vars verksamhet alltmer närmat sig studieförbundens vad gäller utbud och rekryteringsinsatser. Detta gör att det på kommunal nivå föreligger en specifik konkurrenssituation. Det är om betydelsen av denna konkurrens för det fördelningspolitiska resultatet vi skall diskutera i detta avsnitt.

Studieförbunden

Av kapitel III framgick att studieförbunden är organ för politiska, fackliga, religiösa eller nykterhetsorganisationer samt andra intressesammanslutningar. Dessa organisationer har olika mål för sin verksamhet. Ett exempel är de politiska partierna. Det betyder också att de som huvudmän för studieförbunden är med om att i sina respektive studieförbund genomdriva det politiska partiets mål för utbildning och uppfattning om hur målen skall uppnås, så att de skall gälla även för respektive studieförbund. När det gäller det fördelningspolitiska målet i vuxenutbildningen så kan man finna skillnader mellan utbildningsorganisationerna som är betingade av huvudmannaskapet. Man kan konstatera att vissa studieförbund helt eller delvis omfattar det fördelningspolitiska målet och andra studieförbund helt eller delvis tar avstånd från målet.

I en kommun finns det studieförbundsavdelningar som har servicepolitiska mål och andra som har fördelningspolitiska. Vi har tidigare konstaterat att det i de övergripande målen finns både en service- och en fördelningspolitisk inriktning. Det ligger då nära till hands att tänka sig att detta egentligen är en idealisk situation; kombinationen av service- och fördelningspolitiska mål återspeglas i kombinationen av service- och fördelningspolitiskt inriktade organisationer. Det är emellertid vår uppfattning att organisationer med en service-politisk inriktning på verksamheten får en ledande funktion i den lokala situationen. En organisation som eftersträvar fördelningspolitiska rekryteringsresultat måste, eftersom efterfrågan är lägre hos de resurssvaga grupperna, ta på sig en högre rekryteringskostnad. Bidragssystemet innehåller ingen kompensation för detta. Undantag utgöres av det bidrag till uppsökande verksamhet i bostadsområden som införts på försök. I stort gäller dock att bidragssystemet premierar kvantitativ omfattning. Organisationer som saknar fördelningspolitiska mål kommer, inom ramen för bidragsreglerna, att sträva efter att tillgodose efterfrågan. Detta inverkar negativt på det övergripande fördelningspolitiska rekryteringsresultatet på så sätt att en stor del av resurserna inriktas på att tillgodose efterfrågan. Dessutom tvingas även de organisationer som har fördelningspolitiska mål att i viss mån agera servicepolitiskt. Den anordnare som är beredd att följa efterfrågeprincipen mest blir normgi-

vande. Hur kan det då komma sig att organisationer med fördelningspolitiska mål påverkas på detta sätt ? Bidragssystemet är inte en tillräcklig förklaring.

För en organisation med klart uttalade mål är en kvalitativt liten verksamhet som stämmer med målen naturligtvis bättre än en kvantitativt omfattande verksamhet som strider mot målen. För att förklara varför organisationer med fördelningspolitisk inriktning delvis tvingas anpassa sig efter de organisationer som helt följer efterfrågan är det nödvändigt att studera den inre utvecklingen hos de fördelningspolitiskt inriktade organisationerna.

Studiecirkelverksamheten har ökat explosionsartat under hela efterkrigstiden. I stort sett har verksamheten fördubblats vart tionde år. En förklaring ligger i tillkomsten av statliga bidrag och den successiva utökningen av dessa. Denna snabba expansion har naturligtvis medfört organisatoriska problem. Det har varit svårt att försäkra sig om att tillväxten skett i enlighet med organisationernas mål. Dessutom har det funnits en oproblematisk uppfattning om att ökningen varit av godo. Man har inte funderat över vilka grupper som svarat för den ökande rekryteringen. Alla ansträngningar har varit inriktade på att klara av en ökad verksamhet organisatoriskt och att klara av de ökande administrativa kraven som bidragssystemet medfört. Detta innebär att man drar på sig en omfattande verksamhet innan frågan om verksamhetens innehåll kommer i centrum.

Att det förhåller sig på det sätt vi här beskrivit bekräftas i den försöksverksamhet vi bedrivit inom SAMVUX-projektet. En grundtanke var att i projektet kartlägga och för utbildningsanordnarna beskriva i vilken utsträckning deras rekrytering är fördelningspolitiskt effektiv. Våra erfarenheter av detta bekräftar antagandet att expansionen har föregått diskussionen om fördelningen av rekryteringen mellan klasser i samhället. De undersökningar som genomfördes (det material vi redovisade i kapitel IV) kom överraskande för de lokala utbildningsanordnarna. Man trodde att den egna verksamheten hade haft en mer fördelningspolitisk effekt än den i själva verket hade. Häri ligger förklaringen till att även de fördelningspolitiska studieförbunden i hög grad anpassar sig efter efterfrågan. Man är helt enkelt tvingade att vidmakthålla sin verksamhetsomfattning. Om man plötsligt övergick till klart fördelningspoli-

tisk rekrytering skulle detta sannolikt medföra att man fick avstå från stora delar av verksamheten. Dessa grupper skulle då, i enlighet med marknadsmekanismerna, snabbt få sin efterfrågan tillgodosedd av andra utbildningsorganisationer, som inte ålade sig den frivilliga restriktionen att bedriva fördelningspolitisk rekrytering.

En sådan frivillig minskning av den egna verksamheten är förenad med mycket stora problem. Organisationen har anpassat sig efter verksamhetsomfattningen. Man har anställt funktionärer och ledare, man har skaffat sig lokaler och utrustning. Man har fått ett arbetsgivaransvar gentemot de anställda och man har långsiktiga kapitalkostnader. För att klara av att vidmakthålla denna organisationsstruktur är man helt enkelt tvingad att, i konkurrens med övriga studieanordnare, vidmakthålla sin verksamhet.

Den beskrivna utvecklingen har också inneburit en urholkning av den egna ideologin. Den snabba ökningen och de alltmer omfattande administrativa kraven har skapat en konflikt vid funktionärsrekryteringen mellan administrativ kompetens å ena sidan och ideologisk kunskap och insikt å den andra. Detta gäller även för cirkelledarna. Det har varit svårt att upprätthålla de ideologiska kraven vid rekryteringen av cirkelledare. Mest därför att under den enorma ökningen av deltagarantalet har det varit svårt att kunna rekrytera cirkelledare. Parallellt med detta försämrades arbetsmarknaden för akademiker. Dessa kom att delvis tillgodose studieförbundens behov av ledare. Detta medförde att många med formell lärarutbildning eller annan akademisk examen började arbeta på heltid som lärare inom studieförbunden i stället för som ledare. I.o.m. att de inte är anställda i egenskap av medlemmar med ideologisk förankring inom studieförbunden utan p.g.a. formell kompetens uppstår inre motsättningar i studieförbunden.

Kommunal vuxenutbildning

Kommunal vuxenutbildning inrättades som vi tidigare nämnt 1967 och var en omorganisering av andra utbildningsformer. Den kommunala vuxenutbildningen inrättades med det uttalade syftet att tillgodose efterfrågan inom den s.k. begåvningsreserven. Av utvecklingen av deltagarantalet kan vi sannolikt dra den slutsatsen att inrättandet av kommunal vuxenutbildning verkligen motsvarade ett behov

och innebar att man kunde tillgodose en uppdämd efterfrågan. Tre år senare, 1970, var kommunal vuxenutbildning som störst sett till deltagarantalet. Därefter har deltagarantalet successivt varit i sjunkande fram till 1975 då det började vända uppåt igen.

Sett ur organisationens synpunkt innebar de första åren en expansion och därmed ett breddat underlag för själva organisationen i meningen lärare, lokaler, skolledartjänster m.m. I och med att deltagarantalet började sjunka minskade på motsvarande sätt underlaget för organisationen. Vad händer då ? För det första kan man peka på att kommunal vuxenutbildning 1971 fick sina mål förändrade. I propositionen heter det att kommunal vuxenutbildning måste bidra till rekrytering av dem som "har det största behovet av vuxenutbildning".

> "Mot denna bakgrund framstår en starkare styrning av den fortsatta utbyggnaden av den kommunala vuxenutbildningen som önskvärd. Tillgängliga resurser måste i större utsträckning ställas till förfogande för dem som är utbildningsmässigt mest missgynnade." (Proposition 1971:37 sid 2)

För det andra kan man peka på hur kommunal vuxenutbildning på olika sätt försöker marknadsföra sin utbildning och öka rekryteringsinsatserna bl.a. genom uppsökande verksamhet. För det tredje kan man peka på att den lokala konkurrensen mellan kommunal vuxenutbildning å ena sidan och studieförbunden å den andra framtvingar en förändring hos kommunal vuxenutbildning i riktning mot att alltmer efterlikna studieförbundens utbud. Det faller sig naturligt att de stora eller det största studieförbundet i en kommun blir i någon mening "ledande" även för kommunal vuxenutbildning. Naturligt därför att under motsvarande tidsperiod kan studieförbunden i allmänhet uppvisa ständigt ökande deltagarantal.

Genom utbildning och fortbildning av skolledare inom kommunal vuxenutbildning lär man ut marknadsföringsmetoder och tekniker för uppsökande verksamhet. Expansionen av antalet ämnen har framför allt ägt rum inom den speciellt yrkesinriktade grenen. Sådana ämnen är: horn- och träslöjd, rotslöjd, tennbroderi, kurs för utbildning av fotopersonal, kurs i byggnadsritning, 10 veckors trädgårdskurs, informationsteknik 35 lektioner m.fl. Dessa och liknande ämnen har många gånger getts i studieförbundens regi. Ett sätt att göra sådana kurser attraktiva om de omfattar 100, 200 eller fler timmar är att dela upp kursen på fler terminer.

Utbildningens uppläggning ändras tid efter annan, genom anvisningar från SÖ, så att studierna mer efterliknar studieförbundens. Långa kursavsnitt bryts ner i moduler så att man kan bedriva undervisning med 3-6 deltagare (jämför cirkelstudiernas lägsta antal deltagare; 5) och i en omfattning av 20-40 timmar (jämför cirkelstudier omfattande minst 20 timmar). (ASÖ 75/76 nr 51 förordning 76-05-26, se även ASÖ 74/75 nr 47 1975-01-16 och ASÖ 75/76 nr 15 1975-09-15).

Det bör observeras att denna utbildning ofta är helt gratis medan man i studieförbunden är tvungna att ta ut en avgift som kan variera från 25-50 kronor till flera tusen kronor.

Förklaringen till att kommunal vuxenutbildning på detta sätt ändrar karaktär och inriktning är naturligtvis till en del att statsmakterna ålade skolorna att uppfylla andra mål. En annan och viktigare förklaring är att kommunal vuxenutbildning efter några års expansion hade en organisationsstruktur bestående av lärare, lokaler, tjänster, elever m.m. som man måste underhålla och helst tillförsäkra ett ökat underlag för sitt fortbestånd.

Kommunal vuxenutbildning har därmed "förorsakat" problem inom vuxenutbildningen på två sätt. För det första därigenom att kommunal vuxenutbildning egentligen är uppbyggd för att tillgodose krav och behov hos studiemotiverade grupper. Det betyder exempelvis att lärarna inte är tränade eller har erfarenhet att utbilda mindre studiemotiverade. Detta tacklas oftast som ett rent pedagogiskt problem i debatten om vuxenutbildningen. För det andra därigenom att kommunal vuxenutbildning lokalt många gånger medvetet bidrar till att skapa en konfliktsituation mellan studieförbunden och den egna organisationen. Detta problem har under åren blivit allt större och tacklats som ett organisatoriskt problem. 1975 tillsattes en statlig utredning för att lösa dessa frågor. (Folkbildningsutredningen).

4 Sammanfattning

I diskussionen ovan har vi gett ett svar på den fråga vi ställde inledningsvis: Varför har det fördelningspolitiska resultatet blivit så obetydligt ? För att sammanfatta innebär vårt svar:

1. Enligt målen är vuxenutbildningens främsta uppgift att nå fördelningspolitiska resultat. Härmed förstås att vuxenutbildningen skall utjämna skillnader i resurser.
2. För att uppnå ett sådant resultat krävs att främst resursvaga rekryteras. Dessutom krävs, vilket faller utanför vår studie, att vuxenutbildningen verkligen är resursskapande.
3. De som är resurssvaga efterfrågar vuxenutbildning i lägre grad än resursstarka.
4. Rekryteringen svarar ej mot det fördelningspolitiska målet eftersom utbudet styrs av efterfrågan. Detta beror på:

a. Det finns en grundläggande konflikt mellan service- och fördelningspolitiska mål. Det görs ingen åtskillnad i vuxenutbildningspolitiken mellan dessa båda mål. Det fördelningspolitiska målets alltmer ökade betydelse motsvaras ej av konsekventa fördelningspolitiska åtgärder.

b. Ett uttryck för denna bristande konsekvens är otydliga målgruppsangivelser. Att nå formellt kortutbildade har blivit liktydigt med att bedriva fördelningspolitik. Att utpeka kortutbildade är en otillräcklig prioritering. Resursskillnaderna inom denna grupp är stora. Endast de resursstarka inom gruppen nås.

c. Ett annat uttryck för konflikten är bidragssystemet. Systemets generella utformning befrämjar en servicepolitisk rekrytering.

d. De organisationer som utgör medlet för vuxenutbildningspolitiken har i varierande grad fördelningspolitiska mål. Att vissa organisationer inte ställer sig bakom detta mål medför, i förening med bristen på styrinstrument, att en stor del av resurserna inriktas på servicepolitisk rekrytering.

e. Organisationer med fördelningspolitiska mål tvingas anpassa sin verksamhet efter organisationer utan dessa mål. Orsaken är att en kraftig ökning av verksamheten utan fördelningspolitiskt innehåll medfört krav på bibehållen verksamhetsomfattning. Detta kan man bara uppnå genom att anpassa sin verksamhet till efterfrågestarka grupper.

5 Behov av forskning

Utbildningsforskningen i Sverige är i huvudsak inriktad på pedagogiska problemställningar (Rubensson, 1975 sid 270, Abrahamsson 1974 sid 54, Lundberg, S et al 1976 sid 11). Detta gäller såväl ungdoms- som vuxenutbildning.

I vår framställning ovan har vi berört en rad problem som tidigare inte varit föremål för forskning. Vi vill därför framhålla det angelägna i att en mer övergripande forskning om vuxenutbildningspolitiken och det växande statliga engagemanget kommer till stånd. Vi vill i likhet med Abrahamsson (a.a. sid 55) peka på följande angelägna områden:

- utbildningens manifesta och latenta funktioner
- sociala och politiska processer bakom formulerandet av mål för utbildningssystemet
- utbildningssystemets ekonomiska, sociala och politiska effekter på kort och lång sikt. I den senare meningen om utbildningens betydelse för social förändring och jämlikhet.
- fördelningen av utbildningsresurser över olika sociala skikt.

Mot bakgrund av vårt arbete vill vi särskilt peka på följande mer konkreta forskningsuppgifter:

De individuella effekterna av vuxenutbildningsdeltagande är outforskade. Utbildningspolitiken vilar på ett antagande om att deltagande i vuxenutbildning kan verka resursskapande. Den typ av forskning man hittills ägnat sig åt på detta område utgörs av rekryteringsstudier och pedagogiska utvärderingar. Inte heller på samhällsnivå, om vilka effekter vuxenutbildningen har för den politiska demokratin, produktion och ekonomi och välfärdsfördelningen, har någon forskning gjorts. Det är angeläget att effekter på både individuell och samhällelig nivå studeras.

En viktig utveckling som fortgått utan att vara föremål för forskning är det vidgade samhälleliga engagemanget inom folkbildningen. Situationen här är närmast att staten utnyttjar fria och frivilliga organisationer och binder dessa till sig med ökande bidrag, krav på administration och kontroll. En forskning om dessa förhållanden måste utgå från en historisk analys av folkbildningens framväxt. Den övergripande frågeställningen för denna typ av forskning bör vara vilka faktorer som bidragit till att förändra betingelserna

för studieförbundens verksamhet och vilken betydelse dessa faktorer har för verksamheten.

I detta arbete har vi dessutom diskuterat en rad specifika problemområden som vi anser det angeläget att göra till föremål för studier. Några exempel på detta är:

1. Arbetsmarknadsutbildningen har inte studerats särskilt med avseende på fördelningspolitiska effekter. Det finns mycket som talar för att AMU verkar fördelningspolitiskt i sin rekrytering. Reglerna för arbetsmarknadsutbildningen är på ett helt annat sätt selektiva än för övriga vuxenutbildningen. Det finns således stora möjligheter att uppnå fördelningspolitiska resultat. Detta bör studeras empiriskt.

2. Frågan om utbildningsinnehåll ur fördelningspolitisk synvinkel är ytterligare ett angeläget område. Vilket utbildningsinnehåll är resursskapande ? På vilket sätt är det resursskapande ? För vilka grupper är en viss typ av innehåll resursskapande ? Är det, som vi diskuterade i kapitel II, så att en kvalitativ snedrekrytering föreligger i så måtto att individer med en typ av resurser rekryteras till utbildning som förstärker denna resurstyp ? Utbildningsinnehållets betydelse dels för rekryteringen, dels för det fördelningspolitiska resultatet bör studeras.

3. En central förklaring till rekryteringsresultatet är de "marknadsmekanismer" som blir bestämmande för utbudet. Vilka faktorer inverkar på utformningen av utbudet ? På vilket sätt kan dessa mekanismer manipuleras för att uppnå fördelningspolitiska resultat?

SUMMARY

Background

Adult educational policy in the industrialized western countries has in the 1960's and 70's been very much concerned with the recruitment of adults with only primary school education. The reasons for the latter have been twofold, viz. the question of equality and economic growth. It has been viewed as a means of attaining equality between older and younger generations. The older have a right to receive just as much education as the younger. It has also been a question of development and economic growth; in the aftermath of the structural rationalization of the production of goods and services, there has been a greater need for well-educated workers. In Sweden, there exists a diversity of educational organizations involved in this particular societal duty. The differences between these organizations are many and great with respect to organizing body, goals and activities. Some organizations have a long experience and tratidion of recruiting adults to education. These organizations are part of nationwide movements and arrange study-circles. Other organizations have the state as their organizing body and arrange more traditional forms of education.

This study deals with the way in which the states interest in recruiting under-educated people has grown between 1967 and 1975 and the result of that growing interest.

Aims

In late 1972, the authors of this present study were contacted by the National Board of Education (SÖ), which asked them to run a research-project into the co-ordination between the different educational organizations, with the aim of improving operations in recruitment activities. The reasons why the National Board of Education set up the project was that it considered that the educational organizations had failed in their recruitment of under-educated people, and that the recuritment activities were not performed in accordance with educational goals. The National Board of Education indicated two reasons for this; the actual recruitment operations and the lack of co-ordination between the educational organizations.

The purposes of the project were to find new forms of recruitment and models for co-ordination with the aim of improving recruitment.

During research, it was found, that the state's interest in adult education had grown since 1967 and that different strategies were being used. This was being achieved mainly with the help of:

1. schools for adults in the local communities (organizing body are the official school authorities).
2. free and independent adult educational associations (organizing body are different popular movements)
3. education for the labour market (AMU) (organizing body are the labour market authorities and SÖ).

All the above-mentioned forms were organized on a local level (mostly in communities), where they could exert a relatively high degree of independence compared with junior and secondary schools.

The problem was to discover which factors determine the activities/operations of the educational organizations and in what way they transform goals into results. It was also necessary to explore the results in terms of factors determining the operations.

On this basis, local research activities; a kind of action research, were set up in three communities. The results of these activities became a programme for planning adult education on a local level. The programme was published by the National Board of Education (1977). The project generated the questions which are dealt with in this study. Some of the data from the research activities are used in this study. The aims of this study are:

1. To interpret the overwhelming goals of adult education. We concentrate on the growing importance of the allocation goal. This goal is defined as equalization of certain resources (they are defined below). According to this goal adult education is supposed to contribute to strengthening of under-privileged groups in order to achieve equalization.
2. To study empirically the overwhelming effects of allocation on the recruitment to adult education.
3. To identify and discuss those factors which determine whether or not the allocation goal is transformed into allocation effects.

This study has been narrowed down to the following respects:

1. A study was carried out of the period 1967(when a period of reforms was initiated) to 1975.
2. The allocation goal was studied.
3. Recruitment to education as arranged by the nationwide movements and the local schools for adult education was investigated.

The goals of adult education.

Chapter II, part 1.1, describes the formal process of formulating goals within the state, the parties that are involved and the ways in which they can act to change or influence the goals. Part 1.2 describes the informal process of formulating goals. There follows a brief description of the role played by welfare policy during post-war years. The very small allocation effects of that policy became visible during the middle of the 60´s. Some pressure-groups primarily the Swedish Confederation of Trade Unions (SCTU) and the Workers Educational Association (WEA) and, after them, the Social Democratic Party (SP) and the Swedish Central Organization of Salaried Employees (SCOSE) began to exercise pressure on the government in order to obtain more "for those whose needs were greatest". These pressures commenced in 1967 and the result was first seen in the government bill of 1970 (1970:35). From that year onwards, one can say that the allocation policy in adult education had become a fact. This part of the chapter, also exemplifies the way in which pressure-groups (mainly SCTU, WEA and, to some extent, SCOOSE) acted when the last government bill was legislated (1975:23). The bill marks a kind of climax in the growing importance of the allocation goal. It is also o good example of the informal goal-formulating process, at least during the SP´s period of government. The SP lost the 1976 election, after having been in government for 44 years.

Demands of the political parties

In 2.1 - 2.3, there is a description of the demands the political parties have formulated in parliament and in their programmes between the years 1967 - 1975. It is clear that the bourgeois parties are not in favour of the allocation goal. The Liberal and Centre Parties are looking for a balance between the allocation goal and a service-policy goal. The right-wing party (MSP) favours the service-policy goal only. The SP, in their congress in 1969 and up until 1975,

formulated a more specific allocation strategy. Part 2.5-2.7 describes the demands the SCTU, SCOSE and the Swedish Employment Association (SEA) have put forward during this particular period. The allocation goal is most distinctly expressed by the SCTU, which represents the largest number of under-educated people. The SCOSE represents white-collar workers of a greater heterogeneity with respect to educational level, which means that the SCOSE is forced to balance out the members' demands for allocation and for service. The SEA represents the production-owners and managers and it seems therefore rather natural that SEA is most interested in improving the professional skill of the workers in order to rationalize and maximize production.

Official goals

Part 2.9 outlines the manner in which the state, in it's government bills from 1967 (1967:85) to 1975 (1975:23), has formulated the goals of adult education. The goals are characterized into 4 categories; equality, democracy, economy and the satisfaction of individual preferences. It can be stated that the first goal, viz. equality, has grown in importance and been the overwhelming goal in all types of adult education. The democracy goal includes two types of recruitment. Firstly, two forms of democracy, viz. the élitistic and the radical are identified. There ensues a discussion of these forms and their relevance to adult education and it was found that it is the radical form normative to most of the adult education.

The third goal, that of economy, is related to full employment and well-educated workers. Within the limits of that goal is to be found the allocation goal. However, since the economy goal is primarily a goal for labour-market policy and labour-market education, it is not discussed in any great detail.

The final goal, the satisfaction of individual preferences, is mainly a service-policy goal. One finds that it still exists but that it diminished in importance during the years of study.

Interpretation of the goals.

In the last part of chapter II, the interpretation of the goals are delineated. The first problem is that, although the allocation goal has grown and become that of greatest importance, it still co-

exists with other goals, primarily the service-policy goal. The co-existence of two fundamentally different goals is important to the understanding of the results of the allocation policy. Subsequently follows a discussion of what is to be allocated. With reference to the Swedish survey of standards of living,four types of resources are defined, viz. political, economic,"cultural"and social. The aim of the allocation policy is to contribute to equality and adult education is one instrument in the allocation policy supposed to improve that policy. Firstly comes a discussion of whether the educational system really can improve that policy. Referring to Jencks (1972), Bourdieu & Passeron (1970), Gesser & Fasth (1973) and Fägerlind (1976) one doubts the suggestion that there should be any direct or simple relation between an individual´s level of living and his/her participation in adult education. The fact is stressed that certain requirements ought probably to be fullfilled before entering the education system, if participation is to have any effect on the standard of living. One example is that of language and junior school. The probability that an individual will succeed in primary and secondary school is much higher if he speaks the middle-class language of the teachers. After that, the content of the four goals is discussed and an attempt is made to confirm more exactly which facets of the political, economic, "cultural" and social resources are to be allocated.

Adult education for raising economic resources is aimed at equalizing the level of income. The role of education in connection with political resources means that education, with respect to the élitistic model, is to have a quiescent, domesticating, effect. With respect to the radical model, adult education ought to contribute to participation in the process of forming political alternatives and in the decision-making process.

Participation in education means implied democracy, preparation for participation in democracy and a strengthening of an individual´s private political resources; to protect his interests and enable him to defend himself as regards administrative decisions.

Our conclusion is that adult education in Sweden is mainly based on a radical model of democracy. In some cases, for example the training of leaders of the SCTU, SCOSE and so forth, there are exceptions. The purposes of the radical model are that adult education should contribute to participation in politics, trade unions

and other organizations for the formation of political alternatives.

Adult education is supposed to provide social resources. The labour-market policy during the post-war period was promoted by structural rationalization of production which, in itself, forced the labour manpower to move, mainly from the northern parts of Sweden to the southern. Consequent to the migration was the destruction of individual and collective social networks that had been built up and stabilized during a period of many years. This entailed a lack of social contacts for material and emotional help outside the family-circle. It also meant that individuals were forced to seek that help from social and medical authorities. Adult education is here seen as a method of creating social contacts and of building social networks in new settlements. However, adult education is, in itself, supposed to have instrumental aspects. The individual is supposed to have some instrumental knowledge through participation in adult education. Knowledge that makes him able to deal with his own situation.

The state finances many cultural activities; music, opera, concerts, art exhibitions, libraries, literature and so forth. Several investigations have shown that special élite-groups benefit from these subsidies to a greater extent than others. They consume more culture than other groups. The aim of adult education, in this context, is to spread the level of cultural consumption more evenly between groups.

Education is also discussed as a kind of resource and is often seen as education on the one hand for competence and on the other education for developing the personality into a "richer life". There is a trend in the Swedish debate that education for competence is a question for the élite while education for developing the personality is likewise a problem for the masses. The SCTU gives a warning about such a classification. It want all education to be "system-changing", education as a means of the collective attaining better conditions. The goals of the state vis-à-vis adult education are, in this respect, double. It says that education, whether designed for competence or not, must give the individual resources for both individual and collective use.

There follows a discussion of the circumstances under which education can create individual and/or collective resources. It is

pointed out that a rather extensive reformation of industrial relations has taken place during the 70's and that it is possible that education, in connection with these reforms, can bring about equalization as regards certain resources.

One may ask oneself just what is to be contributed to achieve this equalization and what this equalization concerns. In other words, one must discover the problems and needs of different groups and the curriculum necessary to bring about allocational effects in a particular kind of educational organization.

In conclusion, goal documents can only give vague answers. They are often very poorly defined, diffuse, or lack specifications completely both with regard to goals and goal-groups. One sees this development as a response to a kind of corresponding vague optimism concerning the role of education. The state and it's authorities must give specific answers to the questions raised above if there is to be any true expectation of allocation effects. Furthermore some existing specifications and the consequences they can have for recruitment are discussed. Lastly comes a discussion of the more explicitly direct and indirect effects of adult education. The problem is to find out what kind of education can have direct equalizing effects in specific respects indirect effects via the education of the leaders of the under-privileged.

The organizations of adult education

Chapter III is a short description of the organizational structure of adult education. Here one sees the organizations as the instruments in the scheme; goal - means - result. Firstly comes a brief survey of the history of the adult educational organizations, followed by a more detailed description of the different organizations, adult educational associations and the schools in the local communities. There is also a short description of the content in the reforms during the period 1967 - 1975. A larger part of the chapter concerns subsidies to educational organizations, the legal legislation behind these subsidies and some of the negative effects that subsidies have; some data on the expansion and extent of pupils and participants in the organizations curricula are also given.

Empirical analysis.

The allocation effects of adult education are analyzed with the help of two sets of material:

1. Data collected in Norrköping and Luleå (questionnaire distributed by mail to about 2.000 inhabitants).
2. Data collected by the Level of Living Survey (LNU) in 1968 and 1974 (interviews with a representative national wide sample of about 6.000 individuals from 15 to 65 years old. Those persons in the sample who belonged to this age-group both in 1968 and 1974 constitute a panel with data from both years. LNU is used for a secondary analysis.

These sets of material contain variables measuring the resources that adult education is supposed to equalize according to the goal-interpretation. Such as economic, political, cultural and social resources and formal education. These resource components are operationalized as follows:

Economic resources: Income and socio-economic status.

Political resources: 1. Activity in political, trade union and other organizations. 2. Whether or not one has been in contact with a person in a position of responsibility in order to influence a decision in a public matter. 3. Whether or not one has held a public speech. 4. Whether or not one can make a formal complaint concerning a decision made by an official authority. 5. Questions concerning the interest one takes in various public issues.

Cultural resources: Frequency of book-reading, visits to theatre, museums, exhibitions and concerts.

Social resources: In LNU: frequency of social contacts with friends. In the other investigation: whether or not one has someone to turn to in some specific problem-situations.

Formal education: level of formal education.

The analysis concerns the over-all allocation recruitment effects. These are studied in four ways:

1. Representation of under-privileged people among those with adult education experience.
2. Representation of under-privileged people among those who participated in adult education when the data were collected (the turnover 74/75).

3. Changes in the representation of under-privileged people among those with adult educational experience between 1968 and 1974.
4. Recruitment of new participants between 1968 and 1974. The original resource-level is studied.

Points 1 and 2 were carried out with the help of the investigation in Norrköping and Luleå, points 3 and 4 with the help of LNU.

Results

1. When all variables in the analyses (except income) were taken into account, adult educational experience have better resources than those without experience. This tendency was also valid for various sub-groups; both sexes, different age-groups and groups with different levels of formal education. The fact that under-privileged groups are significantly under-represented among those with experience of adult education is not in itself a definite proof that there are no allocation effects. The differences in resources may be caused by participation rather than causing participation.
2. The allocation goal has in the 1970's become dominant. Thus, the representation of the under-privileged should be larger for those participating in 1975. This group (participating when the data were collected) is compared with the whole group which has experience of adult education. Contrary to what was expected, the under-privileged are represented to a lesser degree among the former.
3. The under-privileged are significantly under-represented among participants both in 1968 and in 1974. Some minor increases in representation have occurred. This is in itself a sign of improvement in goal achievement. It is important to make some reservations concerning these changes. Firstly, the changes are very small. Secondly, changes may have occurred that are not reflected in the variables (changes in the extreme categories). Thirdly, the degree of participation may have increased among privileged groups. The number of courses in which one individual participates may have increased. Since participation in the analysis is dicotomized, it is impossible to detect such changes. The most important observation is, however, the persistent significant under-representation of under-privileged groups.

4. Comparison between individuals who did not participate either 1968 or 1974 and those who did not participate in 1968 but did so in 1974. These two groups were compared with respect to resource-level in 1968. According to the allocation goal, those who were under-privileged in 1968 should be over-represented in the latter group. This was not the case. The under-privileged groups were under-represented.

All four analyses indicate that the allocation recruitment effects are highly insignificant.

Apart from these analyses, the problem of individual effects of participation is treated empirically. It is shown that those not participating in 1968 but in 1974 have increased their resources significantly with regard to those who did not, either in 1968 or in 1974. The differences between the two groups may have been caused by adult education.

Adult education may, in a way different from youth education, contribute to social change. The following reasons are pointed out:

1. Adult education can be used more selectively for specific groups, as is the case with labour market education (AMU).
2. The adult educational associations, as well as several of the county colleges, have as organizing bodies political, trade union, religious or other organizations. Participation in adult education can be a direct channel to participation in these organizations.
3. Adult education, especially the study-circle, constitutes in itself a kind of social network.

Discussion

Chapter V discusses the reasons why the allocation effects are so insignificant. If there exists a desire to create allocational effects, the span between the "topdogs" and the "underdogs", with respect to a certain resource, must be decreased. The results of what will happen if the total level of a resource increases, decreases or remains unchanged are discussed.

The question may be answered as follows: the supply of the adult educational organizations is, to an excessively high degree, determined by the demands. The resources and the concrete contact of the reforms have been a response rather to manifested demands than to

the needs of education themselves.Nevertheless allocational effects cannot be attained under such circumstances. There is a negative connection between education demands and needs.

Why are the allocation effects so insignificant? Firstly, the way in which the demands determine the supply are explained. The variable demands are defined and earlier research alluded. Demands are seen as determined by objective and subjective factors.

Objective factors:

1. Practical possibilities to participate (practical obstacles such as bad economy, irregular working hours, tiring working conditions, bad housing etc).
2. Possibilities of making demands (the ability to orient within the existing supply and the ability to make one´s own demands clear to the organizer).

Subjective factors:

3. Percepted need of education (if the individual considers adult education as mean to solve problems or achive goals).
4. Psychological obstacles (the individuals self-confidence concerning his learning-ability and concerning his ability to adapt to the social setting of a study-group).

It is postulated that these four factors are negatively correlated to objective need of education (i.e. beeing under-privileged).

The next logical question: why demands determines the supply in spite of the allocation goal. Four reasons are pointed out: the the conflict between goals, the diffuse definition of goal-groups, the system of subsidies and the local situation of competition between educational organizations with different goals.

Conflict between goals.

Adult education has both the allocation goal and the service-policy goal. There is a fundamental opposition between these goals when they are combined to the same degree or within the same organization. The allocational "profits" raise very high service-policy "costs" if a measure is determined by both goals. Allocation policy means a striving for equalization, which, in turn, implies a wish or a conception that certain groups shall "consume" a supply. The policy is determined by, in one way or another, objectively determined needs. Service-policy means that the demands must be satisfied, and such a

policy is, at the same time, determined by these demands.

There are two problems that are very seldom solved in a solution with allocational goals when this proves impossible with compulsory measures. The first is to stimulate the demands among the groups for which the measure is taken. The second is to under-stimulate the demands from groups that are not direct objects for a measure. The difference expressed in these terms between service- and allocation-policy is that the former shall satisfy and the latter shall create demands. The co-existence of the two goals means that the state, the whole time, must increase it´s efforts to satisfy demands from groups that can make demands, if, at the same time, there is a wish to reach allocational effects. The "topdogs", i.e. those that can make demands, must be served in accordance with earlier reforms and, of much more importance, since they are able to make demands, it is much easier to create supply. Every measure taken, involving both goals, means a parallel rejection of the differences between "topdogs" and "underdogs". Our empirical investigation and analyses land support to this parallel hypotheses.

Goal-groups

The formal definition of the goal-group for the allocation goal is under-educated, i.e. six to seven years of primary and secondary school. There is a positive connection between being a member of the goal-group and the standard of living. However, there exists a number of under-educated people (totally they constitute about 50 % of all adults) that are under-educated only in a formal manner of speaking. This stereotyped definition of goal-group presents a problem. The problem is described with the help of following figure:

	Belongs to the goal-group	Do not belong to the goal-group
Formally under-educated	a	b
Not formally undereducated	c	d

The adult educational policy gives priority to groups (a) and (c). In practice, groups (a) and (b) are given priority. Since a

minor part of the adults participate in education, a minor part of the under-educated do so as well. This means that the under-educated that do not belong to goal-group (b) may be over-represented and that the under-educated, in a case of good representation, may be "erroneously" under-educated. It is the "underdogs" among the under-educated that ought to be over-represented if the goal is the equalization of resources. There is a great need for the refinement of the definition of the goal-groups for the allocation goal.

Subsidies

The subsidies to the educational organizations have a general character. The support is given after one year's activity and is based on the amount of lessons. The subsidies are not, in other words, designed at improving the recruitment of under-educated or at producing a specific result. This reasoning is exemplified by means of one type of subsidy. An example of a new type of subsidy that is result-oriented is also given. It is a special subsidy for recruitment activities in the living areas and is just an experiment. There is also a special subsidy for recruitment activities conducted by the SCTU and SCOSE at places of work and is a special subsidy for under-educated "with specially bad working conditions". Common to these two new types of subsidies is that they are far from sufficent, when compared with the actual needs and subsidies that would satisfy the demands.

The local situation

Common to the adult educational organizations is their relatively high degree of autonomy. The design and performance of the supply and recruitment activities have their definite character finalized on the local level. In the average commune, there are up to ten different representatives of popular movements and the communal school for adult education. There may also be a county college and the labour market educational organization (AMU). In certain areas these organizations compete with one another. In the local competitive situation the organizations with a service-policy oriented activity will have a "market-leading" position. The reasons for this are that the subsidies give the service-policy oriented organizations certain advantages. An allocationally oriented organization must, if it wants to reach allocation effects, grant a service acti-

vity. The question why organizations with allocation goals are forced to follow the "market-leading" service-policy oriented organizations must also be answered with reference to the development of the intra-structural settings of the organization. The great expansion of participants in adult education has made great demands on administrative efficiency, which, in combination with other requirements from the participants and the employed to grant the whole activity of the organizations, has been central to the organizations. If they started to act with allocational purposes, they would soon lose a great deal of the foundation for their activities. This loss would mean that it, in the future, would be impossible to grant these allocational activities they have today. The different new requirements mentioned above have also brought about a rejection of the organizations original ideological goals.

LITTERATURFÖRTECKNING

Abrahamsson, Bengt "Organisationerna och demokratin" i Åkerman, Nordal (red) Demokratibegreppet sid 123-156, 1972

Abrahamsson, Bengt Socialpolitiska och organisationssociologiska aspekter på behandlingsorganisationer.Skolans inre arbete (SIA). PM 48 16.8.1972. Stencil

Abrahamsson, Bengt Utbildningsfunktioner, i Sociologisk Forskning nr 4 1973, sid 3-19

Abrahamsson, Bengt Anteckningar om svensk utbildningsforskning, se Skolöverstyrelsens konferensrapport. Stockholm 1974

Abrahamsson, Bengt Organisationsteori Om byråkrati, administration och självstyre. Almqvist &Wiksell Förlag AB. Stockholm 1975

Abrahamsson, Bengt Exemplet Jugoslavien och den svenska debatten om löntagarstyre. Almqvist & Wiksell Förlag AB. Stockholm 1976.

Allardt, Erik Att Ha Att Älska Att Vara. Om välfärd i Norden. Argos Förlag AB. Lund 1975.

Andreasson, Lars "Respektera cirklarna som samhällsomdanare", i ABF:s tidning Fönstret nr 12 1975, sid 3

Bachrach, Peter (1967) The theory of Democratic Elitism. A Critique University of London Press limited. London 1969

Bachrach, Peter & Baratz, Morton S. (1970) Makt och fattigdom. Maktproblemet i dagens samhälle: teoribildning och praktisk tillämpning. Wahlström & Widstrand. Stockholm 1972

Banks, Olive The Sociology of Education. Schocken Books. New York 1968

Berelson, B R & Lazarsfeld, P F, & Mc Phee, W N. (1954) Voting. A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign Sid 314-315. The University of Chicago Press. 1966

Berner, Boel On the Economics of Education: Technique and Ideology, i Forskning och utbildningspolitik. Nordiskt utbildningssociologiskt symposium. Biskops Arnö, 23-26 aug. 1973. Stencil. Sociologiska institutionen. Stockholms universitet.

Blaug, M (ed) (1968) Economics of Education I. Penguin Books. Hammondsworth 1971

Boethius, G FÖVUX. Uppsökande verksamhet i vuxenutbildningen. Prisma. Stockholm. 1972

Bott, Elizabeth (1957) Family and Social Network. Roles, Norms and External Relationships in Ordinary Urban Families Tavistock Publications. London 1971.

Bottomore, T B (1964 och 1965) Klass och elit. Klasskillnader och klasskonflikter i modernt samhällsliv. Rabén & Sjögren. Stockholm (1966) 1970.

Bourdieu, P & Passeron, J-C. La reproduction. Éléments pour une théorie du système d'enseignement. Les Editions de Minnuit. Paris 1970.

Bourdieu, P "Kulturell reproduktion och social reproduktion." i Lundberg, Svante et al (red) Jämlikhetsmyt och klassherravälde, sid 158-203. 1976

Bowles, Samuel & Gintis, Herbert I.Q. in the U.S. Class Structure i Social Policy nov./dec. 1972, jan./feb. 1973

Broström, A & Ekeroth, G Forskningsprogram för projektet SAMVUX (Rekrytering, uppsökande verksamhet, samordning). Uppsala universitet. Sociologiska institutionen. Uppsala sep. 1973. Stencil.

Broström, A & Ekeroth, G Utvärdering av försök med uppsökande verksamhet inom kommunal vuxenutbildning Vt 1974 - Bakgrund, resultat och slutsatser. Uppsala universitet. Sociologiska institutionen. Uppsala aug. 1974. Stencil. Rapport nr 1. Se även Rapport nr 2. Sammanfattning av nr 1.

Broström, A & Ekeroth,G Beskrivning av visst utvecklingsarbete inom vuxenutbildningen i kommunerna hösten 1973. Uppsala universitet. Sociologiska institutionen. Uppsala mar. 1975 Stencil.

Broström, A & Ekeroth,G Uppsökande verksamhet inom vuxenutbildningen ur fördelningspolitiskt perspektiv. Uppsala universitet. Sociologiska institutionen. Uppsala feb. 1976 a. Stencil.

Broström, A & Ekeroth,G Arbetslivets förändringar och facklig utbildning. Uppsala universitet. Sociologiska institutionen Uppsala feb. 1976 b.

Broström, A & Ekeroth,G Planeringsprogram för vuxenutbildningen på primärkommunal nivå. Planeringsprogram för grundvägning, profilering, organisation, samverkan och planering. Uppsala universitet. Sociologiska institutionen. Uppsala feb. 1977. Stencil.

Byström, Jan Alla "studiecirklar" blir inte studiecirklar. En diskussion om studiecirklars utveckling med särskilt avseende på cirkelledaren [illegible]. Rapport nr 15 inom forskningsprojektet Studiecirkeln som pedagogisk situation. Pedagogiska institutionen. Stockholms universitet. Maj 1976. IAN-rapport nr 190.

Börjesson, Bengt "Om maktens fördelning - demokratin ur jämlikhetens perspektiv" i Åkerman, Nordal (red) Demokratibegreppet. sid 88-122. 1972

Carlsson, Ingvar Anförande om vuxenutbildningen på VUX 71 i Norrköping den 11 nov. 1971. Utbildningsdepartementet.1971 Stencil.

Christie, Nils Hvis skolen ikke fantes. Universitetsförlaget Christian Ejbers' Forlag. Oslo - København. 1971.

Centrala studiestödsnämnden [illegible] gifter vårterminen 1976. Sundsvall 1976

Coleman, James, S. Resources for Social Change: Race in the United States. Wiley-Interscience. New York. 1971

Coombs, Philip H Utbildningens världskris. Utbildningsexplosionen i U-land och I-land. Bonniers. Stockholm. 1971

Dahlberg, Åke Arbetsmarknadsutbildning - verkningar för den enskilde och samhället. En ekonomisk studie av personer som år 1965 avslutade arbetsmarknadsutbildning i Västerbottens län. Studier i nationalekonomi. Umeå universitet. Umeå 1972.

Edelholm, Olle Studieförbundens mål nu och i framtiden. Pedagogiska institutionen. Stockholms universitet. Stockholm. Apr. 1972. Stencil.

Edström, Lars-Olof Reformera vuxenundervisningen nu! Prisma/Verdandi. Stockholm 1969

Eliasson, Torsten & Höglund, Bengt Vuxenutbildning i Sverige. En strukturell översikt. Rapport från Pedagogiska institutionen vid Lärarhögskolan i Stockholm. nr 54. apr. 1971 Stockholm 1971

Eriksson, Bodil Folkhögskolan: målsättningar, organisation och arbetsformer. Utredningen Skolans inre arbete (SIA) PM 49. 16.8.1972. Stencil.

Esping, Hans & Lönnroth, Måns "En socialistisk statsförvaltning ?" Tiden nr 1 1976 sid 13-21

Faith-Ell, Peggy Undersökning av ABF:s studiecirkelverksamhet - en beskrivning av deltagare och cirkelledare i ABF:s verksamhet hösten 1971. Sveriges Radio. Publik- och Programforskningsavdelningen. Stockholm 1972. Rapport 107/71 och 172/72.

Fredriksson, Gunnar "Demokratidebatten" i Åkerman, Nordal (red) Demokratibegreppet, sid 15-37. 1972

Freire, Paulo (1970) Pedagogik för förtryckta. Gummessons. Stockholm 1972. Andra upplagan.

Fägerlind, Ingemar Formal Education and Adult Earnings. A Longitudinal Study on the Economic Benefits of Education. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Educational Psychology 21. Almqvist & Wiksell International. Stockholm 1975

Fönstret "Palme om folkbildningen". Osignerad ledare i ABF:s tidning Fönstret nr 4. 1969. 46:e årgången, sid 3. Stockholm

Fönstret "Ömsesidigt beroende". Osignerad ledare i ABF:s tidning Fönstret nr 8. 1969. 46:e årgången, sid 3. Stockholm.

Fönstret "Dubbla attityder" Osignerad ledarartikel i ABF:s tidning Fönstret nr 8 1969. 46:e årgången, sid 4. Stockholm.

Fönstret "ABF och Folkbildningsförbundet" Osignerad ledare i ABF:s tidning Fönstret nr 2 1969. 46:e årgången, sid 3. Stockholm

Fönstret "Palme i Ronneby tände ABF-arna". Osignerad ledare i ABF:s tidning Fönstret nr 7 1975, sid 2. Stockholm.

Fönstret "Många eller stora studieförbund" Osignerad ledarartikel i ABF:s tidning Fönstret nr 2 1969. 46:e årgången, sid 4. Stockholm

Gesser, B & Fasth, E Gymnasieutbildning och social skiktning. Universitetskanslersämbetet (UKÄ, nu UHÄ) Stockholm 1973.

Gustavsson, Bengt Verksamhetsöversikt rörande undersökningar om arbetsmarknadsutbildningen inom FAMU-gruppen 1972/73. Arbetsrapport Y:18. Pedagogiskt centrum vid Stockholms skoldirektion. Sektionen för yrkesutbildning. Stockholm 1973

Gustavsson, Bengt Projektkatalog: Pågående undersökningar rörande arbetsmarknadsutbildningen inom FAMU-gruppen 1973/74. Arbetsrapport Y:19. Pedagogiskt centrum vid Stockholms skoldirektion. Sektionen för yrkesutbildning. Stockholm 1973

Haldén, Folke Näringsliv och utbildning. Svenska arbetsgivareföreningen. Stockholm 1970.

Hedborg, Anna "Makten är odelbar". Tiden nr 4-5 1976 sid 217-22[illegible].

Hedenskog, Sven Folkrörelserna i Nyköping 1880-1915. Uppkomst, social struktur och politisk aktivitet. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Historica Upsaliensia nr 49. Almqvist & Wiksell. Uppsala 1973.

Hedman, Lars-Ove (m.fl.) Välfärdsmätningars problem - [illegible] om teoretiska och metodiska svårigheter. Uppsala universitet. Sociologiska institutionen. Uppsala 1971. Stencil

Heffler, Hugo Arbetarnas bildningsförbund. [illegible] vid halvsekelgränsen. Arbetarnas bildningsförbund. Stockholm 1963

Illich, Ivan (1970, 1971) Samhälle utan skola, Lögnen om skolans nödvändighet. Wahlström & Widstrand. Stockholm 1972.

Jencks, Christopher (m.fl.) Inequality. A Reassessment of the Effect of Family and Schooling in America. Basic Books, Inc., Publishers. New-York-London. 1972

Johansson, Inge "Propen som blev en stor besvikelse" i ABF:s tidning Fönstret nr 5 1975, sid 2-3. Stockholm

Johansson, Inge "Folkbildningen får inte kommersialiseras" i ABF:s tidning Fönstret nr 8 1975, sid 8-9. Stockholm.

Johansson, Inge "ABF:s Inge Johansson i öppet brev till SÖ-chefen Jonas Orring: Vill du strypa folkbildningen ?" i ABF:s tidning Fönstret nr 15 1975, sid 2. Stockholm

Johansson, Inge "Folkbildningen har tydligen inte mycket att vänta av Orring." i ABF:s tidning Fönstret nr 16 1975, sid 22-23. Stockholm.

[illegible], Lena [illegible] i betänkande om svenska folkets levnadsförhållanden. Allmänna Förlaget. Stockholm 1970.

Johansson, Lena Varför vuxenutbildning ? Stockholms universitet. Sociologiska institutionen. Stockholm /1974/ Stencil. Opublicerat manus.

Johansson, Lena "Vuxenutbildning och jämlikhet" i Årsbok för vuxenutbildning 1975-76. Liber. Lärarnas Riksförbund, sid 31-45. Malmö 1975.

Johansson, Roland. Studiecirkel 1970. Social bakgrund, begåvning, personlighet. Deskriptiv deltagarundersökning inom studieförbundens studiecirkelverksamhet. Avdelningen för vuxenundervisning. Institutionen för pedagogik. Uppsala universitet. Uppsala 1973. Stencil.

Johansson, Sten Om levnadsnivåundersökningen. Utkast till kap. 1 och 2 i betänkande om svenska folkets levnadsförhållanden. Allmänna Förlaget. Stockholm 1970

Johansson, Sten Politiska resurser. Om den vuxna befolkningens deltagande i de politiska beslutsprocesserna. Utkast till kapitel 10 i betänkande om svenska folkets levnadsförhållanden. Allmänna Förlaget. Stockholm 1971

Johansson, Sten "Jämlikhetsdiskussionen - början till en historik" i Tillgren, Per (red) Välfärdens pris. Tidens Förlag Sveriges Socionomförbund. Stockholm 1973

Korpi, Walter Varför strejkar arbetarna. Tiden. Stockholm 1970

Korpi, Walter The Future of Welfare Capitalism. Kap 10 i opublicerat manus. Stockholm 1977.

Landsorganisationen i Sverige (LO) Samordnad näringspolitik. Strukturutredningen. LO. Stockholm 1961

Landsorganisationen i Sverige (LO) Arbetsmarknadspolitiskt program 1967. LO. Stockholm 1967.

Landsorganisationen i Sverige (LO) Fackföreningsrörelsen och vuxenutbildningen. Sammanfattning/delrapport från LO:s arbetsgrupp för vuxenutbildningsfrågor (LOVUX). Prisma i samarbete med LO. Stockholm 1969

Landsorganisationen i Sverige (LO), Socialdemokratiska arbetarepartiet (SAP) Jämlikhet. Prisma. Stockholm 1969. Se Socialdemokratiska arbetarepartiet.

Landsorganisationen i Sverige (LO) Vuxenutbildning. Fakta - erfarenheter - förslag. LOVUX II. Rapport från LO:s arbetsgrupp för vuxenutbildning (LOVUX). Prisma i samarbete med LO. Stockholm 1971.

Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO) Bygg ut vuxenutbildningen. LO-TCO. Stockholm 1974

Landsorganisationen i Sverige (LO) LO:s studieutredning (STULO) Rapport 1. LO. Hasseludden juli 1974.

Landsorganisationen i Sverige (LO) Ny vuxenutbildning - ny skola. Rapport från LO:s arbetsgrupp för vuxenutbildning (LOVUX III). Prisma i samarbete med LO. Stockholm 1974.

Landsorganisationen i Sverige (LO) Utbildning för arbete och demokrati. LOVUX IV. Rapport till LO-kongressen 1976. Prisma i samarbete med LO. Stockholm 1976.

Landsorganisationen i Sverige (LO) Fackliga studier. Rapport till LO-kongressen 1976. Prisma i samarbete med LO. Stockholm 1976.

Leander, Sigfrid Folk och bildning. Jämförande studier till omkring 1870 som inledning till en svensk folkbildningshistoria. Folkbildningsförbundet. Stockholm 1974.

Lewin, Leif Planhushållningsdebatten. Almqvist & Wiksell. Stockholm 1967.

Lewin, Leif Folket och eliterna. En studie i modern demokratisk teori. Almqvist & Wiksell. Stockholm 1970.

Lewin, Lilian et al U-bildning. Skola och samhälle i Kina, Kuba, Tanzania och Vietnam. Rabén & Sjögren. Stockholm 1970

Linder, Bengt-Olov "Komvux bryter mot beslut om gränser" i ABF:s tidning Fönstret nr 1 1975, sid 14. Stockholm

Lindhagen, Jan & Nilsson, Macke Hotet mot arbetarrörelsen. Tiden Stockholm 1970

Lindhagen, Jan Bolsjevikstriden. Tiden. Stockholm 1974

Lindhagen, Jan "Åren vi förlorade" i Tiden nr 10 1976, sid 559-574.

Lindroth, Bengt Bingo! En kritisk granskning av folkrörelserna i Sverige 1850-1975. Prisma/Verdandi. Stockholm 1976.

Lundberg, Svante & Selander, Staffan & Öhlund, Ulf (red) Jämlikhetsmyt och klassherravälde. En antologi om [illegible] bildning i avancerade kapitalistiska samhällen. [illegible] Lund (tryckort) 1976.

Lundkvist, Sven Politik, nykterhet och reformer. En studie i folkrörelsernas politiska verksamhet, 1900-1920. Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Historica Upsaliensia. Nr 53. Almqvist & Wiksell. Uppsala 1974.

Macpherson, C. B. (red) [illegible]. Stockholm 1968

Molander, Lars Göran Vuxna 1970. Erfarenhet och intresse av vuxenundervisning. Deskriptiv undersökning av ett slumpmässigt urval vuxna i åldern 18-65 år. Avdelning för vuxenundervisning. Institutionen för pedagogik. Uppsala universitet. Uppsala. Odaterad.

Munthe, [illegible] kommuner. Sveriges Radio. Publik- och programforskningsavdelningen. 1974. Rapport nr 92/73

[illegible], [illegible] relsen. PM 1974-01-12. Stencil.

Orring, Jonas "Jag har bara följt regeringens direktiv" i ABF:s tidning Fönstret nr 16 1975, sid 22. Stockholm

Palme, Olof Sixth Conference of European Ministers of Education. Versailles 20th may 1969. Statsrådsberedningens bibliotek. Stockholm 1969.

Pateman, Carole (1970) Participation and Democratic Theory. Cambridge University Press. Cambridge 1975.

Richardsson, Gunnar Det svenska skolväsendets historia. Studentlitteratur. Lund 1970.

Riksdagens revisorer (kansliet) Granskningspromemoria nr 3 (projekt B 13). Riksdagen. Stockholm 1974. Stencil.

Riksrevisionsverket Skolöverstyrelsen - en förvaltningsrevisionell studie. Riksrevisionsverket. Stockholm 1971

Ross, Alf Varför demokrati ? Tiden. Stockholm 1948.

Rubensson, Kjell Rekrytering till vuxenutbildning. En studie av kortutbildade yngre män. Acta universitatis Gothoburgensis. Göteborg studies in Educational Sciences nr 13. Göteborg 1975.

Scase, Richard "Hur industriarbetare i Sverige och England ser på makten i samhället"i Sociologisk Forskning nr 1 1976, sid 10-23

Schiller, Bernt "LO, paragraf 32 och företagsdemokratin"i Tvärsnitt Sju forskningsrapporter utgivna till LO:s 75-årsjubileum 1973. Prisma och LO. Stockholm 1973, sid 283-398

Schumpeter, Joseph (1943) Capitalism, Socialism and Democracy. Unwin University Books nr 28. London 1965

Seeman, Melwin H "Powerlessness and Knowledge: A Comparative Study of Alienation and Learning," i Sociometry vol. 30 nr 2 1967 sid 105-123

Skolöverstyrelsen Behov av forsknings- och utvecklingsarbete för utbildning inom SÖ:s verksamhetsområde inför anslagsframställning för 1973/74. SÖ. Stockholm 1972

Skolöverstyrelsen (Leesi, John & Mejer, Nils & Wilhelmsson, Lars & Zandhers, Nils) Riktlinjer för planering av det vuxenpedagogiska projektet "Rekrytering, uppsökande verksamhet, samordning" Skolöverstyrelsen. Stockholm 1972. Stencil.

Skolöverstyrelsen "Vuxenutbildningen - några riktpunkter för SÖ:s arbete" i Skolväsendet. Skolöverstyrelsens förslag till anslagsäskanden för budgetåret 1973/74 i sammanfattning. Aktuellt från Skolöverstyrelsen. Stockholm 1972.

Skolöverstyrelsen "Vuxenutbildningen" i Skolväsendet. Skolöverstyrelsens förslag till anslagsäskanden för budgetåret 1975/76 i sammanfattning, sid 20-22. Aktuellt från Skolöverstyrelsen. Stockholm 1974.

Skolöverstyrelsen. Pedagogiska nämnden Konferensrapport. Vuxenpedagogisk FoU-konferens. Saltsjöbaden den 13-15 november 1973. Skolöverstyrelsen. Stockholm 1974

Skolöverstyrelsen Aktuellt från skolöverstyrelsen, nr 47 1974/75; nr 15 1975/76; nr 51 1975/76; nr 1 1976/77. Liber Läromedel/Utbildningsförlaget. Stockholm

Stahre, Sven-Arne Studiecirkelledaren. Brevskolan. Stockholm 1957

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR

SOU 1946:68 Betänkande och förslag angående det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. (1944 års folkbildningsutredning) Del 1.

SOU 1958:11 Reserverna för högre utbildning

SOU 1961:44 Folkbildningsarbete och ungdomsverksamhet

SOU 1962:5 Vidgad vuxenutbildning på gymnasiestadiet

SOU 1965:60 Vuxenutbildning i gymnasium och fackskola

SOU 1966:3 Yrkesutbildningen

SOU 1970:71 Svensk ekonomi 1971-1975 med utblick mot 1990

SOU 1971:80 Vuxna, Utbildning, Studiefinansiering

SOU 1972:19 Uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen

SOU 1973:2 Högskolan

SOU 1973:9 Fortsatt uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen

SOU 1974:36 Skolan, Staten och Kommunerna

SOU 1974:54 Vidgad vuxenutbildning. Uppsökande verksamhet och studiecirklar. Erfarenheter och förslag

SOU 1974:62 Studiestöd åt vuxna

SOU 1974:79 Utbildning för arbete

SOU 1976:16 Folkhögskolan

STULO Se Landsorganisationen i Sverige (LO) LO:s studieutredning 1974

Ståhl, Rolf De fattige. En sociologisk studie av det svenska [illegible] fattigvårdstagare under 1820-talet. Uppsala 1974

Sundling, Bo "Vi ska inte vara statens lakejer" i ABF:s tidning Fönstret nr 7 1975, sid 3. Stockholm

Swedner, Harald Myten om våra två liv (1970), sid 44-48, Vår bundna tid och vår fria tid (1967-1968), sid 49-60 och Barriären mot finkultur (1965), sid 61-71 i Om finkultur och minoriteter, Almqvist & Wiksell. Stockholm 1971.

Swedner, Harald Behov och resurser samt ett fördelningsexempel i Nordenstam, Gunnar R m.fl. Värde, välfärd och jämlikhet. En granskning av välfärdsdebatten i Sverige. Studentlitteratur. Lund 1972, sid 261-272

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) Remissyttrande över motion II:251 angående lagfäst rätt till tjänstledighet för deltagande i vuxenutbildning. SAF 1968-04-01.

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) Remissyttrande över Vuxenpedagogisk forskning och utbildning. (SOU 1971:24). SAF 1971-09-14

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) Vuxengrund - ett förslag till nytt utbildningssystem för vuxna. SAF:s remissvar på SVUX-kommitténs debattskrift "Vuxna, Utbildning, Finansiering" SAF. Stockholm 1972

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) Remissyttrande över Orienteringskurs för vuxna. SAF 1973-10-01

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) Remissyttrande över Förslag till lag om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning (Ds A 1974:2) SAF 1974-08-05.

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) Remissyttrande över Diskussions-PM om behov av forsknings- och utvecklingsarbete inom vuxenutbildningen. SAF 1974-09-19.

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) Remissyttrande över utredning angående utbildning med vuxenpedagogisk inriktning. SAF 1974-12-05

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) Remissyttrande över studiestöd åt vuxna (SOU 1974:62), betänkande avgivet av kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) och Vidgad vuxenutbildning (SOU 1974:54), huvudbetänkande avgivet av kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX). SAF 1974-12-19

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) Remissyttrande över Utbildning för vuxna (SOU 1975:59), betänkande avgivet av kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX). SAF 1975-12-22.

Söderpalm, Sven Anders Direktörsklubben. Storindustrin i svensk politik under 1930- och 40-talen. Zenit/Rabén & Sjögren. Stockholm 1976

Tengvald, Karin "Vårdapparaten och den informella strukturen - om medicinska och psykiska problem och åtgärder" i Sociologisk Forskning nr 3 1973, sid 19-41

Tengvald, Karin Samhällets krav och de fattigas resurser. En begreppsram för studiet av "nyfattigdom" i storstadsområden med sammanfattning av två empiriska undersökningar. Sociologiska institutionen. Uppsala universitet. Uppsala 1976.

Tingsten, Herbert (1945) Demokratiens problem. Aldus/Bonniers. Stockholm (1960) 1961.

Tjänstemännens centralorganisation (TCO) Utbildningspolitiskt program för tjänstemannarörelsen. TCO. Stockholm 1964.

Tjänstemännens centralorganisation (TCO) Vuxenutbildning. Återkommande utbildning. Rapport med programförslag från TCO:s utbildningsnämnd. Prisma i samarbete med TCO. Stockholm 1973

Tjänstemännens centralorganisation (TCO) Program för vuxenutbildning. TCO. Stockholm 1976

Utbildningsdepartementet (Zachrisson) Utredning om vissa folkbildningsfrågor. Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde Dnr 2552/74, 1864/75 (delvis). Stockholm 1975

Utbildningsdepartementet (Zachrisson) Utredning om det studiesociala stödet. Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde 1975-09-25. Stockholm.

Wadbo, Monika "ABF: Från kulturkamp till kulturkonsumtion" i Ord & Bild nr 3 1972, sid 114-123. Stockholm

Westerståhl, Jörgen & Persson, Mårten Demokrati och intresserepresentation. En principdiskussion. Liber Läromedel. Stockholm 1975

Wigforss, Ernst Materialistisk historieuppfattning. Industriell demokrati. Tiden. Stockholm 1970.

Zachrisson, Bertil Folkbildning för framtiden. Utbildningsdepartementet. Stockholm 1976.

Åberg, Ingrid Förening och politik. Folkrörelsernas politiska aktivitet i Gävle under 1800-talet. Studia Historica Upsaliensia 69. Acta Universitatis Upsaliensis. Almqvist & Wiksell International. Stockholm 1975

Åkerman, Nordal (red) Demokratibegreppet i serien Det nya samhället nr 7.Prisma. Stockholm 1972

RIKSDAGSTRYCK

Motioner

II:499/1966 av herrar Westberg och Larsson i Hedenäset, angående vuxenutbildning

II:171/1967 av herrar Hedlund och Ohlin, angående vuxenutbildning

II:282/1968 Wedén och Hedlund, angående vuxenutbildning

II:590/1969 Wedén och Hedlund. Vuxenutbildning

II:507/1970 Hedlund och Gustafson i Göteborg. Vuxenutbildning

372/1971 Vuxenutbildningen av Gunnar Helén, Gunnar Hedlund

855/1971 Vuxenutbildningen av Arne Fransson, Gösta Andersson (Nybro)

1363/1971 Kungl. Majt:s proposition 1971:37 angående vuxenutbildning av Jan-Erik Wikström, Karin Andersson (Stockholm)

1356/1971 Kungl. Majt:s proposition 1971:37 angående vuxenutbildning av Carl-Henrik Hermansson (Stockholm) m.fl.

1527/1972 Kungl. Majt:s proposition 1972:26 angående vuxenutbildning av Carl-Henrik Hermansson m.fl.

294/1972 Propositionen 1972:1 av Gösta Bohman m.fl.

1681/1972 Kungl. Majt:s proposition 1972:84 angående gymnasieskolans kompetensvärde m.m. av Gösta Bohman m.fl.

1529/1972 Kungl. Majt:s proposition 1972:26 angående vuxenutbildning av Thorsten Larsson (Staffanstorp) m.fl.

1273/1973 Vuxenutbildningen av Gunnar Helén, Thorbjörn Fälldin

1697/1973 Kungl. Majt:s proposition 1973:54 angående vuxenutbildning av Ove Nordstrandh, Ingrid Sundberg

476/1974 Den tekniska utbildningen inom vuxenutbildningen av Ingrid Sundberg, Ove Nordstrandh

363/1975 Reglerna för inrättande av tjänster inom den kommunala vuxenutbildningen av Ingrid Sundberg m.fl.

1937/1975 Propositionen 1975:23 om vidgad vuxenutbildning samt studiestöd till vuxna m.m. av Gösta Bohman m.fl.

1938/1975 Propositionen 1975:23 om vidgad vuxenutbildning samt studiestöd till vuxna m.m. av Thorbjörn Fälldin m.fl.

1943/1975 Propositionen 1975:23 om vidgad vuxenutbildning samt studiestöd till vuxna m.m. av Ove Nordstrandh m.fl.

2001/1975 Propositionen 1975:45 om riktlinjer för arbetsmarknadsutbildningen av Ove Nordstrandh

Propositioner

1947:204 Åtgärder för främjande av det fria och frivilliga folkbildningsarbetet

1962:107 ang vidgad vuxenutbildning

1963:36 ang ökat stöd till föreläsnings- och studiecirkelverksamhet

1963:97 ang statsbidrag till kvällsgymnasier för vuxna

1966:52 ang riktlinjer för arbetsmarknadsutbildningen

1967:85 ang vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m.m.

1970:35 ang ökat stöd till vuxenutbildningen

1971:37 ang vuxenutbildning

1972:26 ang vuxenutbildning

1972:27 ang studiesocialt stöd

1972:84 ang gymnasieskolans kompetensvärde m.m.

1973:54 ang vuxenutbildning

1973:63 ang studiesocialt stöd

1974:28 Den statliga kulturpolitiken

1974:88 Facklig förtroendemans ställning på arbetsplatsen

1974:148 Förslag till lag om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning

1975:9 Reformering av högskoleutbildningen

1975:23 Om vidgad vuxenutbildning samt studiestöd till vuxna m.m.

1975:45 Om riktlinjer för arbetsmarknadsutbildningen

Svensk författningssamling

1974:358 Lagen om facklig förtroendemans ställning på arbetsplatsen

1974:981 Lagen om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning

1973:349 Studiestödslagen

Partiprogram

Moderata samlingspartiet. Partiprogram 1969 med ändringar 1972, 1973, 1975 och 1976. Stockholm 1976

Centerpartiet. Partiprogram "Jämlikhet och trygghet i ett decentraliserat samhälle". Göteborg 1970.

Centerpartiet. "Utbildning åt alla". Nässjö 1974.

Folkpartiet. "Vuxenutbildningen. En skrift om vuxenutbildningen utarbetad av en arbetsgrupp tillsatt av folkpartiet". Folk och samhälle. Stockholm 1967

Folkpartiet. "Ett utbildande samhälle". Stockholm 1971.

Bilaga 1a

KRONOLOGISK ÖVERSIKT AV MÅLDOKUMENT

Offentliga utredningar och propositioner	Intresseorganisationer	Motioner i riksdagen
1967		
Mars: prop. 1967:85	LO:s arbetsmarknadspolitiska program	
		Dec: Folkpartiets vuxenutbildningspolitiska program
1968		
Kommittéen för studiestöd åt vuxna tillkallades		
1969	Maj: LOVUX I publicerades Juni: LO och ABF uppvaktar regeringen Juni: LO och SAP:s rapport Jämlikhet publiceras	
1970		
Jan: FÖVUX tillkallades Feb: prop. 1970:35		Jan: motion II:507 (fördelningspolitiska argument)
1971		
Feb: prop. 1971:37	Feb: LOVUX II publiceras	
		Apr: motion 1363 (argument mot fördelningspolitiken).
Okt: SVUX avlämnar betänkande		
1972		
Feb: SVUX får tilläggsdirektiv, FÖVUX lämnar betänkande Mars: prop. 1972:26		
	Dec: TCO:s rapport "Vuxenutbildning. Återkommande utbildning"	
1973		
Jan: FÖVUX avlämnar betänkande		Jan: motion 1273 (fördelningspolitiska argument)
Mars: prop. 1973:54		

Bilaga 1b

forts. KRONOLOGISK ÖVERSIKT AV MÅLDOKUMENT

Offentliga utredningar och propositioner	Intresseorganisationer	Motioner i riksdagen
1974		
Mars: prop. 1974:28	Mars: TCO-LO uppvaktar regeringen med skrivelsen "Bygg ut vuxenutbildningen"	
	Juni: LOVUX III	
Juli: FÖVUX och SVUX resp. huvudbetänkanden		
1975		
Feb: prop. 1975:9, 1975:23 och 1975:45		
		Apr: motion 1938 (servicepolitiska argument)
		motion 1939 (fördelningspolitiska argument)
Juni: SVUX slutbetänkande		
1976		
Jan	Jan: LOVUX IV publiceras och TCO:s "Program för vuxenutbildning"	

MÅL	FOLKPARTIET OCH CENTERPARTIET	MODERATA SAMLINGSPARTIET	SOCIALDEMOKRATISKA ARBETARPARTIET
JÄMLIKHET	Behov av utjämning av utbildningsklyftan av rättviseskäl. Allas rätt till utbildning i kombination med konkurrens. Utbildningssystemet måste ta hand om begåvningar	Behov av viss utjämning av utbildningsklyftan, dock ej i jämlikhetssyfte utan för att uppnå ekonomimålet (betonar samhällsnyttan, kompetenskrav, effektivitet, kvalitet och rationalitet)	Utjämning av utbildningsklyftan för jämlikhet och av rättviseskäl Större andel av resurserna till dem som har störst behov
DEMOKRATI	Individuellt mål för dem som eftersträvar "politiskt" inflytande. Kulturell delaktighet (efterfrågestyrt) "En god grundutbildning är en förutsättning för en demokrati och jämlikhet" (cp)	Vill "underlätta" för motiverade att delta. Efterfrågan avgör.	För allas deltagande
EKONOMI	Utjämning av utbildningsklyftan för tillväxt och för bättre personliga förhållanden i arbetslivet. Fortbildning - vidareutbildning. Ej full sysselsättning.	Stöder målet men betonar den företags- och samhällsinriktade utbildningen. Ej full sysselsättning	Tillväxt, välutbildad arbetskraft. Full sysselsättning.
TILLGODOSE INDIVIDUELLA ÖNSKEMÅL	Ja. All form av efterfrågan skall tillgodoses i den mån ekonomiskt utrymme finns (se nedan)	Se Folk- och Centerpartiet	Begränsningar av möjligheterna genom viss dimensionering, spärrar och kompetenskrav (se nedan)
MEDELSTILLDELNING DIMENSIONERING	Kräver utökade resurser, liberalisering av gällande regler och generella åtgärder, studiesocialt system för alla	Vill skärpa behörighetsreglerna	Riktade åtgärder, styrning och planering av resurserna

Bilaga 3a

OMFATTNING AV STUDIECIRKELVERKSAMHETEN 1968 - 1975

		ABF[2/] Totalt	%	FS TOTALT	%	FU TOTALT	%	SFR TOTALT	%
68/69	C[1/]	51.041	(33)	10.540	(7)	8.350	(5)	6.023	(4)
	D	482.522	(30)	149.650	(9)	88.107	(5)	49.153	(3)
69/70	C	58.747	(36)	8.424	(5)	7.467	(5)	5.180	(3)
	D	548.630	(35)	115.118	(7)	77.358	(5)	40.367	(3)
70/71	C	57.916	(35)	9.223	(6)	9.856	(6)	6.622	(4)
	D	558.888	(33)	128.037	(8)	103.059	(6)	51.423	(3)
71/72	C	68.735	(34)	10.939	(5)	10.893	(5)	8.263	(4)
	D	658.246	(33)	148.554	(7)	111.266	(6)	64.839	(3)
72/73	C	70.868	(32)	12.109	(5)	14.014	(6)	9.478	(4)
	D	659.764	(31)	161.659	(7)	142.290	(7)	75.366	(3)
73/74	C	70.421	(30)	12.995	(6)	17.064	(7)	11.013	(5)
	D	644.708	(29)	168.983	(8)	162.572	(7)	89.137	(4)
74/75	C	80.447	(31)	13.260	(5)	19.999	(8)	13.393	(5)
	D	738.167	(30)	168.898	(7)	185.378	(7)	109.272	(4)

		KFUM Totalt	%	SV Totalt	%	NBV (+BSF) Totalt	%	SFM Totalt	%
68/69	C	1.468	(1)	23.616	(15)	8.716	(6)	15.423	(10)
	D	18.707	(1)	219.876	(14)	79.333	(5)	168.483	(10)
69/70	C	1.611	(1)	28.051	(17)	8.099	(5)	19.843	(12)
	D	18.216	(1)	234.788	(15)	91.342	(6)	178.131	(11)
70/71	C	1.516	(1)	26.615	(16)	10.207	(6)	18.545	(11)
	D	18.846	(1)	235.306	(14)	94.587	(6)	178.615	(11)
71/72	C	1.619	(1)	33.739	(17)	11.810	(6)	25.018	(12)
	D	20.238	(1)	292.890	(15)	102.601	(5)	239.580	(12)
72/73	C	2.033	(1)	37.510	(17)	12.165	(5)	25.826	(12)
	D	24.681	(1)	322.487	(15)	107.113	(5)	241.449	(11)
73/74	C	2.738	(1)	38.927	(17)	12.656	(5)	27.723	(12)
	D	29.594	(1)	330.015	(15)	111.052	(5)	252.787	(11)
74/75	C	2.830	(1)	44.409	(17)	14.095	(5)	30.487	(12)
	D	30.479	(1)	379.192	(15)	123.585	(5)	275.601	(11)

Bilaga 3b

OMFATTNING AV STUDIECIRKELVERKSAMHETEN 1968 - 1974

		SKS Totalt	%	TBV Totalt	%	TOTALT Summa	%
68/69	C	17.111	(11)	12.953	(8)	155.241	(100)
	D	211.717	(13)	140.239	(9)	1.607.787	(100)
69/70	C	9.773	(6)	13.324	(8)	160.479	(100)
	D	128.118	(8)	143.142	(9)	1.575.280	(100)
70/71	C	10.851	(6)	15.430	(10)	167.281	(100)
	D	143.136	(9)	167.807	(10)	1.679.704	(100)
71/72	C	12.534	(6)	19.873	(10)	203.423	(100)
	D	164.238	(8)	203.289	(10)	1.905.741	(100)
72/73	C	14.415	(7)	22.075	(10)	216.410	(100)
	D	186.349	(9)	222.324	(10)	2.143.532	(100)
73/74	C	14.592	(6)	22.635	(10)	230.764	(100)
	D	187.994	(8)	221.521	(10)	2.198.363	(100)
74/75	C	15.992	(6)	25.889	(10)	260.799	(100)
	D	201.961	(8)	255.455	(10)	2.467.988	(100)

1/ C= antal cirklar;C= cirkeldeltagare

2/ ABF= Arbetarnas Bildningsförbund; FS=Frikyrkliga studieförbundet; FU=Folkuniversitetet; SFR=Studiefrämjandet; KFUM/KFUK=Den kristliga ungdomsrörelsens studieförbund; SV=Studieförbundet Vuxenskolan; NBV=Nykterhetsrörelsens studieförbund; SFM=Studieförbundet Medborgarskolan; SKS=Sveriges kyrkliga studieförbund; TBV=Tjänstemännens bildningsverksamhet; BSF=Blåbandsrörelsens studieförbund.

OMFATTNING AV STUDIECIRKELVERKSAMHETEN 1968 - 1974

		AC[1]	PC	UC	IC	TOTALT
68/69	C	154.403		838	8.618	163.859
		[illegible]		13.463	90.335	1.688.482
69/70	C	161.527		1.092	14.440	177.059
	D	1.557.889		17.321	152.388	1.727.598
70/71	C	118.803	47.333	1.305	30.275	197.716
	D	1.213.693	445.799	20.212	284.814	1.964.518
71/72	C	132.353	69.472	1.598	19.090	222.513
	D	1.337.637	643.734	24.370	165.282	2.171.023
72/73	C	138.950	79.779	1.764	13.161	233.654
	D	1.400.484	716.225	26.773	121.673	2.265.155
73/74	C	149.779	79.152	1.833	13.402	244.166
		[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
74/75	C	161.089	97.454	2.256	17.713	278.512
	D	1.593.477	845.987	28.524	142.439	2.610.427

A = [illegible]; [illegible]; [illegible]; [illegible] svenska för invandrare.

UPPGIFTER OM KOMMUNAL VUXENUTBILDNING VECKA 42 1969 - 1975

	1969	1970	1971	1972[5]	1973	1974	1975
GRUNDSKOLA							
Elever	23.222	37.438	37.092	33.029	31.685	30.250	34.461
Kursdeltagare	38.033	79.136	80.606	73.661	65.757	56.688[4]	58.965
Studietimmar	222.845	230.357	267.733	280.424		522.060[4]	489.810
Andel kortutbildade (%)	52	50	54	55	54[3]	51	56
Åldersfördelning (%)							
- 25 år	24	24	21	15	20	18	15
26-35 år	36	36	38	40	40	40	36
36 år eller mer	40	40	41	45	40	42	49
Andel kvinnor (%)	61	62	62	64[2]	67	68	69
Andel studieavbrott (%) (kursdeltagare)		35	15	13[2]	13	13	14
Andel dagtidsstud. (%) (kursdeltagare				57	57	55	50
GYMNASIESKOLA[7]							
Elever	38.549	49.527	51.906	51.177	50.761	50.281	64.387[6]
Kursdeltagare	65.219	90.323	92.322	90.070	90.837	78.469[4]	95.722
Studietimmar	357.001	254.485	290.001	305.659		641.836[4]	658.183
Andel kortutbildade (%)	9	10	10	11	10[3]	15[8],10[9]	15
Åldersfördelning (%)							
- 25 år	39	37	34	27	39	38	39[3]
26-35 år	35	36	37	39	36	35	35
36 år eller mer	26	27	29	34	25	27	26
Andel kvinnor (%)	57	57	57	59[2]	60[2]	61[2]	
Andel studieavbrott (%) (kursdeltagare)		25	22	17[2]	14[2]	14[2]	
Andel dagtidsstud. (%) (kursdeltagare)						40	

UPPGIFTER OM KOMMUNAL VUXENUTBILDNING VECKA 42 1969 - 1975

	1969	1970	1971	1972 5/	1973	1974	1975
GYMNASIAL YRKESINRIKTAD UTBILDNING							
Elever		79.032	65.095	64.727	61.804	59.294	52.055
Kursdeltagare			67.390	66.509	65.548	62.988	
Studietimmar			314.395 1/	334.601		702.825 4/	696.975
Andel kortutbildade (%)		26	40	37	36	36	38
Åldersfördelning (%)							
- 25 år		43	42	36	39	33	30
26-35 år		30	31	33	31	34	35
36 år eller mer		27	27	30	30	33	35
Andel kvinnor (%)		66	67	66	66	71	
Andel studieavbrott (%) (kursdeltagare)					12 2/		
Andel dagtidsstud. (%) (kursdeltagare)						25	

1/ Lärartimmar, 2/ uppgifterna tagna under vårterminen, samt efter ämne, 3/ nyinskrivna elever,
4/ undervisningstimmar läsåret 73-74, 5/ Åldersfördelning fr.o.m. 1972: -24, 25-34, 35-
6/ i gymnasiet räknas även 2a och 3e från 1970. Tidigare inräknades dessa i yrkesinriktad utbildning.
7/ inklusive gamla gymnasiet och fackskolan, 8/ tvååriga gymnasium, 9/ tre- och fyraåriga gymnasium

STATLIGA BIDRAG TILL FOLKBILDNING OCH KOMMUNAL VUXENUTBILDNING 1966 - 1976 (Miljoner kronor i avrundat värde)

	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976 1/
Bidrag till driften av kommunal vuxenutbildning	5.7	8.0	52.1	83.3	98.0	130.0	165.0	165.0	165.0	168.5	177.0
Bidrag till studiecirkelverksamhet 2/	37.0 (41.6)	38 (44.9)	63 (50.2)	60 (78.0)	98.0 (121.0)	130.0 (140.0)	165.0 (211.0)	205.0	259.0	316.0	443.0
Bidrag till studieförbund	6.3	6.4	6.6	6.9	8.4	8.9	9.4	10.4	14.4	16.3	16.3
Bidrag till driften av folkhögskolor	37.1	45.9	50.9	61.3	73.8	108.0	125.0	135.0	135.2	154.6	181.6
Bidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet					2.5	5.0	7.5	8.0	9.7	12.7	18.6
Undervisning för invandrare i svenska språket m.m.								45.0	48.5	49.3	58.9
Totalt	86.110	98.371	172.551	211.5	280.7	381.9	471.9	568.4	631.75	711.729	834.8 3/

1/ Regeringens proposition 1976:1, bilaga 10. 2/ Anslaget och förbrukningen inom detta bidrag fördelar sig på följande sätt (RRV, 1974 Dnr 1973:613, sid 2) Förbrukningen inom parentes. Budgetår 63/64 16.3 (20.336), 64/65 21 (15.312), 65/66 33 (34.626). Uppgifter om övriga budgetår framgår ovan. 3/ Uppgifter om totalsumman är exakt belopp.

Bilaga 6a

Chi^2 test och gammavärden för tabellerna 1-18.

Signifikanstest innebär att man prövar om ett förhållande man funnit i ett urval beror på att det föreligger en verklig motsvarighet i populationen ur vilken urvalet dragits. Det finns möjlighet att signifikanstesta enskilda fördelningar såväl som samband mellan variabler. En förutsättning för signifikanstest är att man har ett representativt urval. I vårt fall utgör bortfallet ett problem. Det antagande vi gjort är att de studerade tendenser skulle ha förstärkts utan bortfallet. Under detta antagande är det meningsfullt att genomföra signifikanstest.

Merparten av variablerna är på ordinalskalenivå. Då är chi^2 oberoende test det mest lämpliga signifikanstestet. Detta testar om samband mellan två variabler avviker från ett förväntat utfall om variablerna vore oberoende av varandra. Man får alltså veta hur stor sannolikheten är för att ett samband uppstår på grund av ett verkligt samband i populationen. Om testet ger signifikant resultat på 1 procents nivå innebär det att sambandet med 99 procents sannolikhet gäller även för populationen. Analogt för fem procents nivå är sannolikheten för ett verkligt samband 95 procent.

I tabellerna nedan anges chi^2 värde beräknat för de olika sambanden med angivande av antal frihetsgrader (antalet frihetsgrader bestäms av antalet celler i tabellen). Med en stjärna markeras att skillnaden är signifikant på fem procents nivå med, två stjärnor att det är signifikant på 1 procents nivå. Ingen stjärna innebär att signifikansnivån överskrider fem procents nivå. Detta betraktas som icke signifikant.

En normerade sambandsparameter har beräknats för samtliga studerade samband. Vi har valt att använda gamma. Den parametern har följande egenskaper:

1. Den kan användas för data på ordinalskalenivå.
2. Den varierar mellan +1 och -1. Negativt tecken är liktydigt med negativt samband och tvärtom.
3. Den mäter monotona samband.

Bilaga 6b

Chi^2 test samt gammavärden för tabellerna 1-18

VARIABEL	Chi^2	Fg	G Gamma
Kön	7.69*	1	/0.15/
Ålder	50.21**	5	0.01
Skolutbildning	78.3**	4	-0.19
Yrkesutbildning	29.44**	1	-0.31
Inkomst	8.79	4	-0.08
Facklig organisations-aktivitet	45.8**	4	-0.21
Politisk organisations-aktivitet	79.76**	4	-0.56
Övrig organisations-aktivitet	42.02**	1	-0.36
Kontakt med person i ansvarig ställning	42.95**	1	-0.48
Mötestalat	64.24**	1	-0.45
Författa skrivelse	59.56**	2	-0.35
Index för samhälls-intresse	52.51**	2	-0.31
Någon att vända sig till vid:			
Personliga problem	12.09**	2	-0.20
Myndighetskontakt	11.08**	2	-0.18
Juridiska problem	28.14**	2	-0.25
Hushållsarbete	4.97*	2	-0.11
Låna 2.000 kronor	25.59**	2	-0.30
Rådfråga om vuxen-utbildning	74.1**	2	-0.41
Index för sociala resurser	43.35**	2	-0.29
Besöker utställ-ningar/muséer	60.73**	3	-0.33
Besöker teater/kon-sert	91.25**	3	-0.41
Läser böcker	44.5**	3	-0.28
Besöker bibliotek	65.63**	3	-0.32
Index för kulturella aktiviteter	84.99**	3	-0.38

UTBILDNINGSPOLITISKA MÅLVARIABLER FÖRDELADE EFTER KÖN OCH VUXENUTBILDNINGSERFARENHET (Procentuell fördelning)

	KVINNOR		MÄN	
	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING
GRUNDUTBILDNING				
Folkskola högst 6 år	34.8	22.3	24.6	21.5
Folkskola 7 år eller mer	29.6	27.3	39.1	27.4
Grundskola motsv.	8.6	6.0	9.8	5.5
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Gymnasium eller högre	13.2	10.3	19.0	22.4
Summa	100	100	100	100.1
Bastal	385	300	399	237
(Uppgift saknas 4)				
YRKESUTBILDNING				
Saknar yrkesutbildning	58.7	40.2	45.1	31.3
Har yrkesutbildning	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Summa	100	100	100	100
Bastal	366	276	377	227
(Uppgift saknas 79)				
FACKLIG ORGANISATIONSAKTIVITET				
Ej medlem	54.2	43.3	28.4	20.3
Medlem deltar i möten:				
Aldrig	15.2	10.0	17.5	13.6
Sällan	15.4	18.2	18.8	16.9
Ibland	12.2	19.2	29.2	28.4
Ofta	3.0	9.3	6.1	20.8
Summa	100	100	100	100.
Bastal	369	291	396	236
(Uppgift saknas 37)				

UTBILDNINGSPOLITISKA MÅLVARIABLER FÖRDELADE EFTER KÖN OCH VUXENUTBILDNINGSERFARENHET (Procentuell fördelning)

	KVINNOR		MÄN	
	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING
POLITISK ORGANISATIONSAKTIVITET				
Ej medlem	94.1	79.6	89.6	70.4
Medlem, deltar i möten				
Aldrig	1.3	4.8	4.3	3.4
Sällan	2.7	3.4	2.0	9.0
Ibland	1.3	5.1	3.3	9.9
Ofta	0.5	7.1	0.8	7.3
Summa	99.9	100	100	100
Bastal	373	294	396	233
(Uppgift saknas 29)				
ÖVRIG ORGANISATIONSAKTIVITET				
Ej medlem	73.7	57.1	60.6	38.6
Medlem i åtminstone en annan förening	25.4	42.9	39.4	61.5
Summa	100.1	100	100	100
Bastal	372	287	386	233
(Uppgift saknas 46)				
KONTAKT MED PERSON I ANSVARIG STÄLLNING				
Nej	94.1	83.5	87.5	70.1
Ja	5.9	16.5	12.5	29.9
Summa	100	100	100	100
Bastal	375	291	393	234
(Uppgift saknas 32)				

UTBILDNINGSPOLITISKA MÅLVARIABLER FÖRDELADE EFTER KÖN OCH VUXENUTBILDNINGSERFARENHET (Procentuell fördelning)

	KVINNOR		MÄN	
	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING
MÖTESTALAT				
Nej	86.9	64.7	62.4	37.6
Ja	13.1	35.3	37.6	62.4
Summa	100	100	100	100
Bastal	375	295	396	235
(Uppgift saknas 25)				
FÖRFATTA SKRIVELSE				
Nej	25.8	9.2	14.2	2.5
Ja, med hjälp	45.2	46.1	43.8	37.7
Ja, själv	29.0	44.7	42.0	59.7
Summa	100	100	100	100
Bastal	365	295	393	236
([illegible])				
SAMHÄLLSINTRESSE				
[illegible]	41.7	18.9	22.0	9.3
Visst samhällsintresse	37.0	43.8	35.9	35.4
[illegible]	21.3	37.4	42.2	55.3
Summa	100	100	100	100
Bastal	362	297	396	237
(Uppgift saknas 33)				

UTBILDNINGSPOLITISKA MÅLVARIABLER FÖRDELADE EFTER KÖN OCH VUXENUTBILDNINGSERFARENHET (Procentuell fördelning)

	KVINNOR		MÄN	
	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN UTBILDNING
INKOMST				
Saknar inkomst	23.8	21.5	1.4	2.2
1-10.000	17.9	14.4	6.3	6.1
11-30.000	43.5	40.4	30.0	19.3
31-40.000	10.4	16.3	31.0	27.2
41.000 eller mer	4.5	7.4	31.3	45.2
Summa	100.1	100	100	100
Bastal	336	270	367	228
(Uppgift saknas 124)				
KULTURELL AKTIVITET				
Låg kulturell aktivitet	24.0	9.4	27.5	12.3
Medellåg aktivitet	38.1	21.1	36.0	39.4
Medelhög aktivitet	22.2	35.5	21.5	22.5
Hög aktivitet	15.7	34.1	15.0	25.8
Summa	100	100.0	100	100
Bastal	383	299	400	236
(Uppgift saknas 7)				
SOCIALA RESURSER				
Låga resurser	44.1	25.3	36.6	21.3
Vissa resurser	33.4	37.0	32.8	36.6
Goda resurser	22.5	37.7	30.5	42.1
Summa	100	100	99.9	100
Bastal	365	297	393	235
(Uppgift saknas 35)				

UTBILDNINGSPOLITISKA MÅLVARIABLER FÖRDELADE EFTER UTBILDNING OCH VUXENUTBILDNINGSERFARENHET (Procentuell fördelning)

	ICKE-KORTUTBILDADE		KORTUTBILDADE	
	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING
YRKESUTBILDNING				
Saknar yrkesutbildning	60.9	47.1	46.0	26.1
Har yrkesutbildning	39.1	52.9	54.0	73.9
Summa	100	100	100	100
Bastal	471	242	272	261
(Uppgift saknas 81)				
FACKLIG ORGANISATIONSAKTIVITET				
Ej medlem	44.9	35.0	33.2	31.1
Medlem, besöker möten				
Aldrig	13.6	10.0	21.3	13.1
Sällan	15.5	18.1	20.2	17.2
Ibland	22.1	22.3	19.9	24.3
Ofta	3.9	14.6	5.4	14.2
Summa	100	100	100	99.9
Bastal	485	260	277	267
(Uppgift saknas 38)				
POLITISK ORGANISATIONSAKTIVITET				
Ej medlem	93.3	72.5	89.2	78.5
Medlem, besöker möten				
Aldrig	2.0	3.8	4.3	4.5
Sällan	1.8	5.7	3.2	6.0
Ibland	2.2	8.5	2.8	4.9
Ofta	0.6	8.4	0.7	6.0
Summa	99.9	99.9	99.9	99.9
Bastal	489	262	279	265
(Uppgift saknas 32)				

UTBILDNINGSPOLITISKA MÅLVARIABLER FÖRDELADE EFTER UTBILDNING OCH VUXENUTBILDNINGSERFARENHET (Procentuell fördelning)

	ICKE-KORTUTBILDADE		KORTUTBILDADE	
	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING
ÖVRIG ORGANISATIONSAKTIVITET				
Ej medlem	69.9	49.6	61.8	48.1
Medlem i åtminstone en annan förening	30.1	50.4	38.2	51.8
Summa	100	100	100	99.9
Bastal	482	258	275	262
(Uppgift saknas 50)				
KONTAKT MED PERSON I ANSVARIG STÄLLNING				
Nej	94.3	81.1	84.5	74.1
Ja	5.7	18.9	15.5	25.9
Summa	100	100	100	100
Bastal	489	259	278	266
(Uppgift saknas 35)				
MÖTESTALAT				
Nej	80.5	59.0	63.3	46.6
Ja	19.5	41.0	36.7	53.4
Summa	100	100	100	100
Bastal	492	261	278	268
(Uppgift saknas 28)				

UTBILDNINGSPOLITISKA MÅLVARIABLER FÖRDELADE EFTER UTBILDNING OCH VUXENUTBILDNINGSERFARENHET (Procentuell fördelning)

	ICKE-KORTUTBILDADE		KORTUTBILDADE	
	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING
FÖRFATTA SKRIVELSE				
Nej	27.1	10.6	6.9	1.9
Ja, med hjälp	47.6	52.5	39.4	32.6
Ja, själv	25.3	36.9	53.8	65.5
Summa	100	100	100.1	100
Bastal	479	263	277	267
(Uppgift saknas 41)				
SAMHÄLLSINTRESSE				
Lågt samhällsintresse	38.4	21.2	19.6	8.1
Visst intresse	36.1	39.8	36.8	40.4
Stort intresse	25.6	39.0	43.6	51.5
Summa	100.1	100	100	100
Bastal	477	264	280	270
(Uppgift saknas 36)				
INKOMST				
Saknar inkomst	11.9	16.3	12.5	9.1
1-10.000	13.0	7.7	9.7	13.5
11-30.000	35.4	37.0	30.8	24.6
31-40.000	21.7	22.4	20.2	20.2
41.000 eller mer	18.5	16.6	26.8	32.6
Summa	100	100	100	100
Bastal	446	246	257	252
(Uppgift saknas 126)				

UTBILDNINGSPOLITISKA MÅLVARIABLER FÖRDELADE EFTER UTBILDNING OCH VUXENUTBILDNINGSERFARENHET (Procentuell fördelning)

	ICKE-KORTUTBILDADE		KORTUTBILDADE	
	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING
KULTURELL AKTIVITET				
Låg aktivitet	33.5	14.1	12.1	7.4
Medellåg aktivitet	37.7	33.8	35.2	24.6
Medelhög aktivitet	19.0	32.3	27.4	27.2
Hög aktivitet	9.8	19.8	25.3	40.8
Summa	100	100	100	100
Bastal	501	263	281	272
(Uppgift saknas 10)				
SOCIALA RESURSER				
Låga resurser	46.9	32.6	28.2	14.6
Vissa resurser	28.0	31.4	41.8	42.2
Goda resurser	25.1	36.0	30.0	43.3
Summa	100	100	100	99.9
Bastal	478	264	280	268
(Uppgift saknas 37)				

UTBILDNINGSPOLITISKA MÅLVARIABLER FÖRDELADE EFTER ÅLDER OCH VUXENUTBILDNINGSERFARENHET (Procentuell fördelning)

	26-35 ÅR		36-55 ÅR		56-75 ÅR	
	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING
SKOLUTBILDNING						
Kortutbildade	71.4	36.3	75.6	56.7	86.4	70.2
Icke-kortutbildade	28.6	63.7	24.4	43.3	13.6	29.8
Summa	100	100	100	100	100	100
Bastal	331	198	242	245	213	94
(Uppgift saknas 4)						
YRKESUTBILDNING						
Saknar yrkesutbildning	41.6	37.2	54.0	34.7	65.8	37.9
Har yrkesutbildning	58.4	62.8	46.0	65.3	34.2	62.1
Summa	100	100	100	100	100	100
Bastal	317	191	226	225	202	87
(Uppgift saknas 79)						
FACKLIG ORGANISATIONS-AKTIVITET						
Ej medlem	33.5	34.2	30.8	26.7	64.5	47.3
Medlem, besöker möten						
Aldrig	23.5	12.8	14.3	10.8	7.0	11.0
Sällan	19.2	17.9	21.9	20.0	8.0	11.0
Ibland	19.8	23.5	27.0	23.8	16.5	22.0
Ofta	4.0	11.7	5.9	18.8	4.0	8.8
Summa	100	100.1	99.9	100.1	100	100.1
Bastal	328	196	237	240	200	91
(Uppgift saknas 35)						

UTBILDNINGSPOLITISKA MÅLVARIABLER FÖRDELADE EFTER ÅLDER OCH VUXENUTBILDNINGSERFARENHET (Procentuell fördelning)

	20-35 ÅR		36-55 ÅR		56-75 ÅR	
	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING
POLITISK ORGANISATIONSAKTIVITET						
Ej medlem	94.4	81.6	89.5	74.7	90.4	64.9
Medlem, besöker möten						
Aldrig	3.1	3.6	4.2	3.8	1.0	6.4
Sällan	0.9	5.1	2.5	5.5	4.3	8.5
Ibland	0.9	4.1	3.4	8.9	3.3	9.6
Ofta	0.6	5.6	0.4	7.2	1.0	10.6
Summa	99.9	100	100	100.1	100	100
Bastal	324	196	238	237	209	94
(Uppgift saknas 29)						
KONTAKT MED PERSON I ANSVARIG STÄLLNING						
Nej	90.8	79.3	13.3	21.0	95.6	69.7
Ja	9.2	20.7	86.7	79.0	4.4	30.3
Summa	100	100	100	100	100	100
Bastal	325	198	240	238	205	89
(Uppgift saknas 32)						
MÖTESTALAT						
Nej	73.5	54.8	70.8	53.8	79.8	45.7
Ja	26.4	45.2	29.2	46.3	20.2	54.4
Summa	99.9	100	100	100.1	100	100.1
Bastal	325	197	240	240	208	92
(Uppgift saknas 25)						

UTBILDNINGSPOLITISKA MÅLVARIABLER FÖRDELADE EFTER ÅLDER OCH VUXENUTBILDNINGSERFARENHET (Procentuell fördelning)

	20-35 ÅR		36-55 ÅR		56-75 ÅR	
	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING
FÖRFATTA SKRIVELSE						
Nej	10.2	5.1	16.8	5.0	39.6	11.8
Ja, med hjälp	48.8	39.1	47.1	41.9	34.0	50.5
Ja, själv	41.0	55.8	36.1	53.1	26.4	37.6
Summa	100	100	100	100	100	99.9
Bastal	324	197	238	241	197	93
(Uppgift saknas 37)						
INKOMST						
Saknar inkomst	14.1	13.4	8.1	10.2	13.7	17.2
1-10.000	11.0	16.7	7.7	6.7	18.3	8.0
11-30.000	34.1	29.0	31.5	28.9	47.4	39.1
31-40.000	25.0	23.1	23.9	23.6	10.9	11.5
41.000 eller mer	15.9	17.8	28.9	30.6	9.7	24.0
Summa	100	100	100.1	100	100	99.8
Bastal	308	186	222	225	175	87
(Uppgift saknas 124)						
SAMHÄLLSINTRESSE						
Lågt samhällsintresse	28.1	12.1	26.8	14.0	43.3	21.5
Visst samhällsintresse	38.2	37.9	37.2	42.0	32.0	39.8
Stort samhällsintresse	33.7	50.0	36.0	44.0	24.7	38.7
Summa	99.9	100	100	100	100	100
Bastal	327	198	239	243	194	93
(Uppgift saknas 77)						

UTBILDNINGSPOLITISKA MÅLVARIABLER FÖRDELADE EFTER ÅLDER OCH VUXENUTBILDNINGSERFARENHET (Procentuell fördelning)

	20-35 ÅR		36-55 ÅR		56-75 ÅR	
	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	EJ ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING	ERFARENHET AV VUXEN-UTBILDNING
KULTURELL AKTIVITET						
Låg kulturell aktivitet	20.9	13.6	24.8	8.2	34.7	10.8
Medellåg kulturell aktivitet	40.3	27.8	32.2	30.3	37.1	29.0
Medelhög kulturell aktivitet	23.9	27.8	26.4	32.0	13.6	28.0
Hög kulturell aktivitet	14.8	30.8	16.5	29.5	14.6	32.3
Summa	99.9	100	99.9	100	100	100.1
Bastal	330	198	242	244	213	93
(Uppgift saknas 7)						
SOCIALA RESURSER						
Låga resurser	32.2	22.7	40.9	20.7	52.6	32.3
Vissa resurser	42.6	38.9	27.0	38.6	24.2	28.0
Goda resurser	25.2	38.4	32.1	40.7	23.2	39.8
Summa	100	100	100	100	100	100.1
Bastal	329	198	237	241	194	93
(Uppgift saknas 35)						

CHI^2 TEST SAMT GAMMAVÄRDEN FÖR TABELLERNA I BILAGA 7

	Chi^2 KVINNOR	MÄN	Fg	GAMMA KVINNOR	MÄN
Skolutbildning	42.49^{x}	37.99^{x}	4	-0.22	-0.17
Yrkesutbildning	20.67^{xx}	19.71^{xx}	1	-0.36	-0.29
Facklig organisations-aktivitet	24.38^{xx}	32.96^{xx}	4	-0.25	-0.25
Politisk organisations-aktivitet	39.56^{xx}	53.27^{xx}	4	-0.60	-0.56
Övrig organisations-aktivitet	19.09^{xx}	28.44^{xx}	1	-0.35	-0.43
Kontakt med person i ansvarig ställning	18.56^{xx}	27.91^{xx}	1	-0.52	-0.50
Mötesvana	44.88^{xx}	35.25^{xx}	1	-0.57	-0.47
Författa skrivelse	35.71^{xx}	31.36^{xx}	2	-0.37	-0.38
Index för kulturell aktivitet	71.02^{xx}	25.42^{xx}	3	-0.46	-0.28
Inkomst	7.42^{x}	14.84^{xx}	4	-0.13	-0.20
Index för samhällsintresse	43.82^{xx}	19.28^{xx}	2	-0.40	-0.28
Index för sociala resurser	29.93^{xx}	17.52^{xx}	2	-0.34	-0.27

Chi^2 test och gammavärden för tabellerna i bilaga 8

	Chi^2 KORTUTBILDADE	ICKE KORTUTBILDADE	Fg	GAMMA KORTUTBILDADE	ICKE KORTUTBILDADE
Yrkesutbildning	11.86**	4.4	1	-0.27	-0.20
Facklig organisationsaktivitet	31.85**	18.21**	4	-0.22	-0.17
Politisk organisationsaktivitet	68.56**	17.98**	4	-0.67	-0.39
Övrig organisationsaktivitet	28.81**	9.67**	1	-0.41	-0.27
Kontakt med person i ansvarig ställning	30.50**	8.49**	1	-0.59	-0.31
Mötestalat	38.89**	14.66**	1	-0 48	-0.33
Författa skrivelse	30.31**	12.54**	2	-0.33	-0.26
Index för samhällsintresse	26.24**	15.24	2	-0.31	-0.21
Inkomst	7.73	5.98	4	-0.05	-0.10
Index för kulturell aktivitet	51.15**	18.51**	3	-0.40	-0.28
Index för sociala resurser	15.93**	18.50**	2	-0.25	-0.29

CHI^2 TEST OCH GAMMAVÄRDEN FÖR TABELLERNA I BILAGA 9

	Chi^2			Fg	GAMMA		
	20-35 ÅR	36-55 ÅR	56-75 ÅR		20-35 ÅR	36-55 ÅR	56-75 ÅR
Skolutbildning	6.05^{x}	18.54^{xx}	10.24^{xx}	1	-0.25	-0.41	-0.46
Yrkesutbildning	1.81	16.27^{xx}	18.25^{xx}	1	-0.09	-0.38	-0.52
Facklig organisationsaktivitet	18.93^{xx}	18.49^{xx}	8.6^{x}		-0.13	-0.17	-0.28
Politisk organisationsaktivitet	28.78^{xx}	28.07^{xx}	34.56^{xx}		-0.58	-0.49	-0.64
Kontakt med person i ansvarig ställning	12.88^{xx}	4.43	36.59^{xx}	1	-0.44	-0.27	-0.81
Mötestalat	18.45^{xx}	14.19^{xx}	33.41^{xx}	1	-0.39	0.35	0.65
Författa skrivelse	12.12^{xx}	26.87^{xx}	22.91^{xx}	2	-0.28	-0.36	-0.40
Inkomst	4.14	1.09	13.85^{xx}	4	0.02	-0.01	-0.20
Index för samhällsintresse	24.61^{xx}	12.32^{xx}	13.55^{xx}	2	-0.34	-0.22	-0.36
Index för kulturell aktivitet	24.90^{xx}	30.62^{xx}	32.37^{xx}	3	-0.31	-0.35	-0.50
Index för sociala resurser	11.38^{xx}	23.13^{xx}	12.54^{xx}	2	-0.24	-0.28	-0.35

CHI^2 OCH GAMMAVÄRDEN FÖR TABELLERNA 22-26 (LNU)

	1968			1974		
	Chi^2	Fg	GAMMA	Chi^2	Fg	GAMMA
Socialgrupp	214.42**	2	-0.41	203.51**	2	-0.35
Facklig organisations-aktivitet	151.13**	3	-0.26	146.04**	3	-0.21
Politisk organisations-aktivitet	324.14**	3	-0.44	344.64**	3	-0.44
Övrig organisations-aktivitet	120.84**	1	-0.38	147.17**	1	-0.36
Kontakt med person i ansvarig ställning	163.73**	1	-0.57	157.01**	1	-0.48
Mötestalat	323.62**	1	-0.55	261.86**	1	-0.46
Författa skrivelse	207.97**	2	-0.41	196.59**	2	-0.37
Vänumgänge	34.91**	1	-0.20	30.95**	1	-0.16
Utbildning	218.60**	1	-0.45	136.32**	1	-0.34
Läser böcker	197.0**	2	-0.38	164.7**	2	-0.31
Besöker teater etc.	324.1**	2	-0.50	321.6**	2	-0.46

Bilaga 14

CHI^2 TEST OCH GAMMA FÖR TABELL 27 (LNU) JÄMFÖRELSE 1968

	CHI^2	Fg	GAMMA
Socialgrupp	58.84**	2	-0.28
Facklig organisations-aktivitet	5.97	3	-0.02
Politisk organisations-aktivitet	13.18**	3	-0.14
Övrig organisations-aktivitet	4.54*	1	-0.11
Mötestalat	5.98*	1	-0.12
Kontakt med person i ansvarig ställning	1.57	1	-0.12
Författa skrivelse	42.48**	2	-0.22
Vänumgänge	12.12**	1	-0.14
Läser böcker	48.1**	2	-0.22
Besöker teater etc.	77.1**	2	-0.32

Bilaga 15

CHI^2 TEST OCH GAMMA FÖR TABELL 28 (LNU) JÄMFÖRELSE 1974

	CHI^2	Fg	GAMMA
Socialgrupp	93.02**	2	-0.33
Facklig organisations-aktivitet	36.1**	3	-0.15
Politisk organisations-aktivitet	105.65**	3	-0.35
Övrig organisations-aktivitet	37.49**	1	-0.26
Mötestalat	71.49**	1	-0.35
Kontakt med person i ansvarig ställning	63.58**	1	-0.44
Författa skrivelse	87.49**	2	-0.34
Vänumgänge	26.60**	1	-0.21
Läser böcker	80.3**	2	-0.29
Besöker teater etc.	129.7**	2	-0.40

Bilaga 16

UTREDNING OM INTRESSE OCH ÖNSKEMÅL ANGÅENDE VUXENUTBILDNING
Utförd av Vuxenutbildningsrådet i samarbete med SAMVUX-projektet vid Uppsala Universitet

1. *Vilken är Er skolutbildning?*
(ange endast den högsta)

☐Folkskola upp till 6 år
☐Folkskola 7 år eller mer
☐Grundskola, enhetsskola
☐Realskola, folkhögskola, flickskola osv.
☐Gymnasium eller högre

2. *Har Ni därutöver någon yrkesutbildning?*

☐Nej ☐Ja, ange hur lång: år.

3. *Har Ni några hemmavarande barn?*

☐Nej ☐Ja, under 7 år_____st.
☐7-16 år_____st.
☐över 16 år_____st.

4. *Vilken är Er huvudsakliga sysselsättning?*

☐Hemarbetande på heltid
Yrke:_____
☐Förvärvsarbetande på deltid
Yrke:_____
☐Annat (studerande, pensionär, arbetslös osv.) Ange vad:_____

5. *Ange hur många timmar per vecka som åtgår för*

Förvärvsarbete (inklusive ev. extraknäck)
RÄKNA ÄVEN MED TID FÖR RESOR.
_____timmar

Hushållsarbete
_____timmar

6. *Hur många kvällar per vecka är Ni i genomsnitt upptagen av arbete eller extraknäck?*

_____ kvällar

. *Ni som förvärvsarbetar, vilka tider har Ni?*

☐arbetar dagtid
☐arbetar kväll eller natt
☐arbetar tvåskift
☐arbetar treskift
☐arbetar annan oregelbunden tid

8. *Är Ni medlem i någon fackförening eller facklig sammanslutning?*

☐Ja ☐Nej

Brukar Ni besöka fackföreningsmöten?

☐Ofta ☐Ibland ☐Sällan ☐Aldrig

9. *Är Ni medlem i något politiskt parti eller politisk sammanslutning?*

☐Ja ☐Nej

Brukar Ni delta i möten i detta parti?

☐Ofta ☐Ibland ☐Sällan ☐Aldrig

10. *Är Ni medlem i någon av följande typer av föreningar?*

☐Nej ☐Ja

Om ja, hur ofta deltar Ni i aktiviteter inom föreningen?	Ofta	Sällan	Aldrig
Idrottsförening	☐	☐	☐
Nykterhetsförening	☐	☐	☐
Frikyrka eller religiös förening	☐	☐	☐
Annan	☐	☐	☐

11. *Har Ni någon gång tagit kontakt med en person i ansvarig ställning för att påverka ett beslut i en samhällsfråga?*

☐Ja ☐Nej

12. *Har Ni någon gång talat vid ett möte i en förening eller organisation?*

☐Ja ☐Nej

13. *Skulle Ni själv eller med hjälp av någon Ni känner kunna författa en skrivelse för att överklaga ett myndighetsbeslut?*

☐Skulle kunna själv
☐Skulle kunna med hjälp av någon
☐Skulle inte kunna

14. *Hur ofta går Ni på utställningar/museer?*

☐Ofta ☐Ibland ☐Sällan Aldrig

15. *Hur ofta går Ni på teater/konserter?*

☐Ofta ☐Ibland ☐Sällan ☐Aldrig

16. *Hur ofta läser Ni böcker?*

☐Ofta ☐Ibland ☐Sällan ☐Aldrig

17. *Hur ofta besöker Ni biblioteket?*

☐Ofta ☐Ibland ☐Sällan ☐Aldrig

18. *Hur stor var Er årsinkomst förra året?*

_____kr.

Om Ni är gift eller sammanboende, hur stor var Er make/makas inkomst förra året?

_____kr.

19. *Hur stort intresse har Ni av att följa med och hålla Er informerad inom följande områden?*

Förhållanden i arbetslivet
☐stort intr. ☐visst intr. ☐inget intr.

Förhållanden i Er hemkommun
☐stort intr. ☐visst intr. ☐inget intr.

Förhållanden i Ert bostadsområde
☐stort intr. ☐visst intr. ☐inget intr.

Inrikespolitiken
☐stort intr. ☐visst intr. ☐inget intr.

Utrikespolitiken
☐stort intr. ☐visst intr. ☐inget intr.

Energipolitiken
☐stort intr. ☐visst intr. ☐inget intr.

20. *Om Ni skulle hamna i följande situationer känner Ni någon/några Ni i så fall skulle kunna vända Er till?* (Någon/några i Er bekantskapskrets)

a. Om Ni har personliga problem och vill anförtro Er åt någon
☐känner flera ☐ett par ☐en ☐ingen

b. Om Ni har problem i kontakter med någon myndighet (försäkringskassa vid sjukdom, arbetsförmedling vid arbetslöshet osv.)
☐känner flera ☐ett par ☐en ☐ingen

c. Om Ni har juridiska problem (arvsfrågor, äktenskapsförord, tvistemål, deklaration, osv.
☐känner flera ☐ett par ☐en ☐ingen

d. Om Ni behöver hjälp med hushållsarbetet i samband med sjukdom
☐känner flera ☐ett par ☐en ☐ingen

e. Om Ni kommer i ekonomiska svårigheter och behöver låna 2.000:-
☐känner flera ☐ett par ☐en ☐ingen

f. Om Ni behöver rådfråga någon angående vuxenutbildning
☐känner flera ☐ett par ☐en ☐ingen

Nu följer några frågor angående vuxenutbildning. Fråga 21-26 skall besvaras av samtliga.

21. *Deltar Ni nu i någon form av vuxenutbildning?*

☐Studiecirkel
☐Folkhögskola
☐Kommunal vuxenutbildning
☐Arbetsmarknadsutbildning
☐Annan utbildning, vad

22. *Har Ni tidigare deltagit i någon form av vuxenutbildning?*

☐Studiecirkel, hur många
☐Folkhögskola, hur många terminer
☐Kommunal vuxenutbildning hur många terminer
☐Arbetsmarknadsutbildning
☐Annan utbildning, vad

23. *Det finns många orsaker till att en person inte vill eller kan delta i studier. Här anges några tänkbara skäl. Ta ställning i vilken grad dessa gäller för Er.*

a. Jag är för gammal för att läsa
☐gäller i hög grad för mig ☐gäller i viss mån ☐gäller inte för mig

b. Jag är för trött efter arbetet för att orka med studier.
☐gäller i hög grad för mig ☐gäller i viss mån ☐gäller inte för mig

c. Jag tror att det blir för ansträngande
☐gäller i hög grad för mig ☐gäller i viss mån ☐gäller inte för mig

d. Jag har sådana arbetstider att det är omöjligt att delta
☐gäller i hög grad för mig ☐gäller i viss mån ☐gäller inte för mig

e. Jag har redan för mycket att göra
☐gäller i hög grad för mig ☐gäller i viss mån ☐gäller inte för mig

f. Jag är osäker på att klara av studier
☐gäller i hög grad för mig ☐gäller i viss mån ☐gäller inte för mig

fråga 23 forts.

g. Jag känner mig som en främling bland okända människor

☐gäller i hög grad för mig ☐gäller i viss mån ☐gäller inte för mig

h. Det är svårt att få barnvakt

☐gäller i hög grad för mig ☐gäller i viss mån ☐gäller inte för mig

---

24. Hur väl känner Ni till följande:

a. De möjligheter till studier för vuxna som finns i Er kommun

☐känner väl till ☐känner någorlunda till ☐känner dåligt till

b. Vilka olika skolor och organisationer som anordnar studier

☐känner väl till ☐känner någorlunda till ☐känner dåligt till

c. Vad studieförbund är, och vilken inriktning olika studieförbund har

☐känner väl till ☐känner någorlunda till ☐känner dåligt till

d. Hur studier i en studiecirkel går till

☐känner väl till ☐känner någorlunda till ☐känner dåligt till

e. Vad man kan läsa inom kommunal vuxenutbildning och hur studierna där är upplagda

☐känner väl till ☐känner någorlunda till ☐känner dåligt till

f. Vad man kan läsa vid en folkhögskola

☐känner väl till ☐känner någorlunda till ☐känner dåligt till

g. Vilka möjligheter som finns till vuxenutbildning

☐känner väl till ☐känner någorlunda till ☐känner dåligt till

h. Vart man kan vända sig om man vill ha information om vuxenutbildning

☐känner väl till ☐känner någorlunda till ☐känner dåligt till

---

25. Skulle Ni vilja veta mer om de möjligheter till vuxenstudier som finns i Er kommun?

☐Nej ☐Ja

Om ja, skulle Ni vilja ha information genom "uppsökande verksamhet", det vill säga att Ni fick besök av en person med god kännedom om vuxenutbildning?

☐Nej ☐Ja

---

26. Vad tror Ni att vuxenstudier skulle kunna ge just Er?

Tror Ni att Ni genom vuxenstudier bättre skulle kunna klara av Ert nuvarande arbete?

☐Ja, i hög grad ☐Ja, i viss mån ☐Nej, inte alls

Skulle deltagande i vuxenstudier kunna ge Er en trevlig hobby?

☐Ja, i hög grad ☐Ja, i viss mån ☐Nej, inte alls

Tror Ni att vuxenstudier skulle vara ett sätt för Er att lära känna nya människor?

☐Ja, i hög grad ☐Ja, i viss mån ☐Nej, inte alls

Skulle vuxenutbildning kunna öka Era möjligheter att få ett bättre jobb?

☐Ja, i hög grad ☐Ja, i viss mån ☐Nej, inte alls

Tror Ni att Ni genom deltagande i vuxenstudier kan öka Era möjligheter att tillvarata Era intressen och bevaka Era rättigheter i samhället?

☐Ja, i hög grad ☐Ja, i viss mån ☐Nej, inte alls

Tror Ni att Ni genom deltagande i vuxenutbildning skulle kunna bättre följa med i samhällsdebatten?

☐Ja, i hög grad ☐Ja, i viss mån ☐Nej, inte alls

Följande fråga gäller bara Er som nu inte deltar i någon form av vuxenutbildning.

27. *Antag att Ni bestämt Er för att påbörja vuxenstudier (d.v.s. att alla Era praktiska hinder är undanröjda), vilken studieanordnare skulle Ni då vända Er till?*

- ☐ Studieförbund, ange vilket:
- ☐ Kommunal vuxenutbildning
- ☐ Folkhögskola
- ☐ AMS
- ☐ Annat, vad:

28. *Om Ni skulle delta i vuxenutbildning vad skulle Ni då vilja att kursen handlade om:*

(exempelvis "engelska", "matematik", "sånt som rör aktuella frågor i kommunen", "hur man reparerar bilen", osv. Skriv precis det Ni vill att kursen eller utbildningen skulle handla om):

Hur lång tid skulle Ni per vecka kunna ägna åt dessa studier?

_____timmar

TACK FÖR ER MEDVERKAN

Om Ni har några synpunkter på frågeformuläret eller själva undersökningen kan Ni skriva ner dessa här:

Skriv nedan Ert namn och Er adress om Ni önskar en sammanställning av undersökningsresultaten:

Namn: *Adress:*

Offsetcenter ab
Uppsala 1977